

Glavni plan razvoja turizma ZADARSKE ŽUPANIJE 2013. - 2023.

Zadar 2013.

Glavni plan razvoja turizma ZADARSKE ŽUPANIJE 2013. - 2023.

Zadar 2013.

Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013. - 2023.

Naručitelji:

Zadarska županija
Turistička zajednica Zadarske županije

Izrada:

Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o.
Sveučilište u Zadru

Voditelj projekta:

Josip Matassi, dipl. oec., Razvojna agencija Zadarske županije

Projektni tim:

Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o.

Vedrana Kevrić, dipl.oec.
Sanja Peričić, dipl. oec.

Sveučilište u Zadru:

doc. dr. sc. Božena Krce Miočić, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
doc. dr. sc. Mili Razović, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Tomislav Klarin, mag. oec., Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
prof. dr. sc. Damir Magaš, Odjel za geografiju
dr. sc. Jadranka Brkić Vejmelka, vanjska suradnica Odjela za geografiju
doc. dr. sc. Aleksandra Krajnović, Odjel za ekonomiju

Zavod za prostorno uređenje:

Nives Kozulić, dipl.ing.arh.

Zadarska županija:

Jerolim Uroda, dipl. ing

Turistička zajednica Zadarske županije:

Ivo Dunatov, dipl. iur.
Ina Sikirić, dipl. oec.

Suradnička institucija:

Prizma CPI, Petra Grgeca 9, Zagreb; dr.sc. Krešimir Žnidar, znanstvenik suradnik

Lektura:

dr. sc. Slavica Vrsaljko

Grafičko oblikovanje i prijelom:

Artis dizajn d.o.o., www.artisdizajn.hr

Zadar, studeni 2013.

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ.....	8
1. UVOD	9
1.1. Cilj	10
1.2. Metodologija.....	11
2. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA	13
2.1. Opći podaci o Zadarskoj županiji.....	13
2.1.1. Prirodna baština.....	13
2.1.2. Prometna povezanost.....	15
2.1.3. Klima.....	15
2.1.4. Kulturno-povijesna baština.....	16
2.1.5. Stanovništvo	18
2.2. Prostorno-razvojne cjeline	19
2. 2. 1. Priobalna urbana područja	20
2. 2. 2. Ugljansko-pašmanska otočna skupina.....	22
2. 2. 3. Dugootočka otočna skupina.....	22
2. 2. 4. Otok Pag	23
2. 2. 5. Podvelebitski kanal i Velebit	23
2. 2. 6. Ravni kotari	24
2. 2. 7. Bukovica i Donje Pozrmanje.....	25
2. 2. 8. Ličko-pounski prostor	25
2.3. Karakteristike turizma Zadarske županije.....	27
2.3.1. Duljina boravka gostiju.....	28
2.3.2. Smještajni kapaciteti.....	29
2.3.3. Karakteristike potražnje	32
2.3.4. Mjesečna dinamika turističkog prometa	33
2.4. Karakteristike turizma prostorno-razvojnih cjelina.....	35
2.4.1. Karakteristike turizma priobalnih urbanih područja	35
2.4.2. Karakteristike turizma ugljansko-pašmanske otočne skupine	39
2.4.3. Karakteristike turizma dugootočke otočne skupine.....	40
2.4.4. Karakteristike turizma otoka Paga	41
2.4.5. Karakteristike turizma Podvelebitskog kanala i Velebita	42
2.4.6. Karakteristike turizma Ravnih kotara	44
2.4.7. Karakteristike turizma Bukovice i Donjeg Pozrmanja	46
2.4.8. Karakteristike turizma Ličko-pounskog prostora	47
2.5. Organizacija i upravljanje turističkim razvojem.....	48

3. RESURSNA I ATRAKCIJSKA OSNOVA.....	51
3.1 Analiza resursne i atrakcijske osnove prostorno- razvojnih cjelina Zadarske županije	51
3.1.1. Atrakcijska osnova priobalnih urbanih područja	52
3.1.2. Atrakcijska osnova ugljansko-pašmanske otočne skupine	75
3.1.3. Atrakcijska osnova dugotočne skupine otoka	86
3.1.4. Atrakcijska osnova otoka Paga	93
3.1.5. Atrakcijska osnova Velebita i područja Velebitskog kanala	103
3.1.6. Atrakcijska osnova Ravnih kotara	113
3.1.7. Atrakcijska osnova Bukovice i Donjeg Pozrmanja	127
3.1.8. Atrakcijska osnova Ličko-pounskog prostora	135
3.2. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Zadarske županije i njenih prostorno-razvojnih cjelina	141
3.2.1 Vrednovanje turističke atrakcijske osnove priobalnih urbanih područja	141
3.2.2. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove ugljansko-pašmanske skupine otoka.....	144
3.2.3. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove dugotočne skupine otoka	146
3.2.4. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove otoka Paga	147
3.2.5. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Velebita i područje Velebitskog kanala.....	149
3.2.6. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Ravnih kotara	151
3.2.7. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Bukovice i Donjeg Pozrmanja.....	153
3.2.8. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove ličko-pounskog prostora	155
4. ANALIZA TRŽIŠNOG POTENCIJALA	157
4.1. Globalni turistički trendovi.....	157
4.2. Potencijalna turistička potražnja u Zadarskoj županiji	159
4.2.1. Profil i stavovi turista Zadarske županije	159
4.2.2. Stavovi stanovništva Zadarske županije o turizmu	175
4.3. Potražnja prema aktivnostima – oblici turizma.....	182
4.3.1. Kupališni turizam – proizvod sunce i more	182
4.3.2. Kulturni turizam	184
4.3.3. Specifični oblici turizma u ruralnim područjima.....	186
4.3.4. Nautički turizam.....	188
4.3.5. Kamping turizam	189
4.3.6. MICE turizam	190
4.3.7. Ciklo turizam.....	190
4.3.8. Avanturistički turizam	191
5. SWOT ANALIZA.....	192
5.1. SWOT analiza.....	192
6. KONCEPCIJA RAZVOJA TURIZMA	197
6.1. Misija.....	197
6.2. Vizija.....	199
6.3. Strateški ciljevi, prioriteti i mjere	201

7. PLAN REALIZACIJE STRATEGIJE RAZVOJA I KLJUČNI PROJEKTI	225
7.1. Formiranje turističkih proizvoda i infrastrukture	225
7.2. Prioritetni turistički proizvodi i projekti	227
7.2.1. Pregled prioriteta turističkih projekata	239
7.3. Komunikacijske smjernice	241
7.4. Provedba i praćenje	242
8. ZAKLJUČAK.....	244
9. BIBLIOGRAFIJA	245

UVODNA RIJEČ

Vrijeme u kojem se RH pripremala za ulazak u EU donijelo je pred Zadarsku županiju kao nositelja razvoja svog područja i jednu novu zadaću – izradu strateških razvojnih dokumenta. Pristupili smo tom izazovu s velikom pozornošću svjesni da je izrada dokumenata usklađenih s nacionalnim i europskim strategijama jedini način da stvorimo kvalitetan temelj za povlačenje sredstava iz fondova EU.

Temeljni planski dokument koji određuje društvenogospodarski održivi razvoj naše županije jest Županijska razvojna strategija koju smo usvojili 2011. godine. Strategija je usklađena sa Strateškim okvirom za razvoj koji je temeljni strateški razvojni dokument koji definira okvir za razvoj sektorskih strategija i javnih politika RH, kao i s Nacionalnim strateškim referentnim okvirom te sa Strategijom regionalnog razvoja RH. Nakon izrade tog temeljnog dokumenta pristupili smo izradi sektorskih dokumenata.

Kako je činjenica da je nakon Domovinskog rata baš turizam jedan od glavnih pokretača gospodarskog razvoja Zadarske županija, a svjedoci smo i da je u ovim vremenima gospodarske krize gotovo jedina gospodarska grana koja bilježi rast, bilo je nužno pristupiti izradi dokumenta koji će osigurati njegovo temeljito planiranje. Stoga se Zadarska županija obratila Sveučilištu u Zadru i Razvojnoj agenciji povjerivši im izradu ovog Plana. Učinili smo to s namjerom da kroz izradu sektorskog planskog dokumenta usklađenog s relevantnim nacionalnim, sektorskim i županijskim planskim dokumentima stvorimo kvalitetan temelj za dugoročan održiv razvoj turizma, osobito onih posebnih vrsta turizma za čiji razvoj na našem području postoje dobre pretpostavke.

Trendovi u turizmu se mijenjaju. Gosti traže nove sadržaje, nove destinacije, nove atrakcije. Zadarska županija već svojom prirodnom raznolikošću ima dobar temelj za razvoj raznih vrsta turizma. Konceptija koja nudi samo more i sunce odavno je stvar prošlosti. Potrebne su nam nove ideje i nova strategija. Vjerujem da smo izradom Glavnog plana razvoja turizma tu novu strategiju dobili i da je sada na svima nama da budemo kreativni te svoje ideje uklopimo u strateški okvir i izradom i provedbom kvalitetnih projekata doprinesemo gospodarskom razvoju Zadarske županije.

Župan Zadarske županije
Stipe Zrilić, mag. iur.

1. UVOD

Temeljni dokument koji određuje razvoj turizma u Hrvatskoj je Glavni plan i strategija razvoja turizma u Republici Hrvatskoj. Ovaj krovni dokument definira strateški i operativni koncept razvoja turizma koji će osigurati proizvodne, institucionalne, organizacijske i ljudske pretpostavke za uspostavljanje trajne privlačnosti Hrvatske kao turističke destinacije i poboljšati njezine konkurentne sposobnosti na međunarodnom turističkom tržištu. U skladu s navedenim, Glavni plan, između ostalog, određuje i smjernice s kojima se moraju uskladiti turističke politike na svim razinama – nacionalnim, županijskim i lokalnim.

Na županijskoj razini, temeljni planski dokument koji određuje društvenogospodarski održivi razvoj Zadarske županije je Županijska razvojna strategija (ŽRS). Ova je strategija usklađena sa Strateškim okvirom za razvoj koji je temeljni strateški razvojni dokument koji definira okvir za razvoj sektorskih strategija i javnih politika RH. Županijska je razvojna strategija usklađena i s Nacionalnim strateškim referentnim okvirom te svim operativnim programima koje sadrži, osim toga usklađena je i sa Strategijom regionalnog razvoja RH.

Turizam, koji je prepoznat u nacionalnim i županijskim planskim dokumentima kao jedan od glavnih pokretača razvoja, zahtijeva temeljito planiranje kojim bi se omogućio održivi razvoj područja i veća kvaliteta života stanovništva. Samim time javlja se potreba za izradom sektorskog planskog dokumenta – Glavnog plana razvoja turizma Zadarske županije. Zadarska županija sa svojim prirodnim položajem, dobrom prometnom povezanošću, vrijednom kulturno-povijesnom i prirodnom baštinom, te sa svim ostalim turističkim resursima ima dugu turističku tradiciju. Trend rasta turističkog prometa koji se bilježi u godinama nakon Domovinskog rata potvrđuje da je turizam jedan od glavnih generatora gospodarskog razvoja Zadarske županije. U cilju dugoročnog planiranja razvoja turizma Zadarske županije, bolje tržišne pozicije i konkurentnosti, potrebno je izraditi strateški razvojni plan u skladu s postojećom infrastrukturom i temeljen na analizama postojeće atrakcijske i resursne osnove. Ovaj dokument također mora biti usklađen s relevantnim nacionalnim, sektorskim i županijskim planskim dokumentima (Glavni plan i strategija razvoja turizma RH, Županijska razvojna strategija i dr.) kako bi se osigurao koordinirani razvoj sukladan s nacionalnim politikama. Pravilno pozicioniranje na turističkom tržištu zahtijeva kontinuirano praćenje suvremenih turističkih trendova kroz koje se identificiraju kretanja potražnje, nove tržišne prilike, područja mogućih ulaganja i infrastrukturne potrebe. Upravo kontinuirano praćenje trendova ukazuje da u zadnjih nekoliko godina na tržištu raste preferencija turista za specifičnim vrstama turizma. Održivi razvoj turizma županije, posebno razvoj specifičnih vrsta turizma, omogućava uravnotežen razvoj cjelokupne županije, a ne samo njenog priobalja koje je turistički najkorišteniji resurs.

1.1. CILJ

Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije (GP) je ujedno i glavni strateški, razvojni dokument kojim se usmjerava turistički razvitak u Županiji u dužem razdoblju.

Ključna pitanja na koje bi Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije trebao odgovoriti su sljedeća:

- Kakav se turizam želi razvijati i koji su optimalni i prihvatljivi razvojni modeli?
- Kakva će biti uloga turizma u ekonomskom i društvenom razvoju županije te kako će dobiti veći stupanj financijske i političke podrške?
- Kakva će biti uloga turizma u razvoju Zadarske županije te kako osigurati ravnomjerniji turistički razvoj na području cijele županije?
- Kako razvijati turizam s obzirom na posebnosti mikro regija unutar županije?
- Kako učinkovito upravljati prostorom uzimajući u obzir negativne utjecaje turizma na prostor?
- Kako unaprijediti razvoj turizma, smanjiti sezonalnost i povećati konkurentnost turizma Zadarske županije?
- Kako potaknuti domaće i strano, malo, srednje i veliko poduzetništvo na ulaganje u razvoj novih turističkih projekata u Zadarskoj županiji?
- Kako planirati, uskladiti i poticati razvoj ljudskih resursa i inovacija sukladno potrebama turističkog sektora i tržišta?
- Kako iskoristiti pristupanje Europskoj uniji za financiranje ključnih turističkih projekata Zadarske županije?

1.2. METODOLOGIJA

Cjelokupni proces izrade GP temelji se na sljedećim načelima:

- Partnerski pristup
- Multidisciplinarnost
- Konzultacijski proces
- Baziranje na relevantnim podacima.

Partnerski pristup

Izrada GP će se temeljiti na partnerskom pristupu koji uključuje dva temeljna tijela: Partnersko vijeće i radni tim. Predsjednik partnerskog vijeća je župan. Partnerstvo je sastavljeno od predstavnika tijela Turističke zajednice Zadarske županije i predstavnika tijela Zadarske županije. Glavna uloga partnerstva je nadziranje i savjetovanje u izradi plana te prihvaćanje plana. Partnersko vijeće prihvaća finalnu strategiju. Radni tim je operativno tijelo za izradu GP, sastavljeno od predstavnika Zadarske županije, ZADRA-e, TZ Zadarske županije, Sveučilišta u Zadru i Zavoda za prostorno uređenje Zadarske županije, svakodnevno izmjenjujući iskustva kako bi se sve faze izrade strategije odradile u skladu s dogovorenim rokovima. Nakon završetka izrade plana definirat će se implementacijsko tijelo, koje će djelovati kao koordinator provedbe i biti odgovorno za koordinaciju provedbe strategije, *monitoring* i izvještavanje.

Multidisciplinarnost

Turizam je izrazito multidisciplinarni sektor, stoga je pri planiranju turističkog razvoja Zadarske županije potrebno uključiti stručnjake iz različitih područja i djelatnosti kojima je turizam zajedničko tema djelovanja.

Konzultacijski proces

Konzultacijski proces predviđa uključivanje predstavnika svih relevantnih dionika s područja Zadarske županije u proces izrade predmetnog plana kroz formiranje radnih skupina. Na ovaj će se način osigurati multidisciplinarni i partnerski pristup pri izradi Glavnog plana turizma Zadarske županije, te će se uspješnije provesti analiza problema, definirati ciljevi, prioritete i mjere te ključni razvojni projekti važni za razvoj turizma Zadarske županije. U radu će radnih skupina sudjelovati stručnjaci iz raznih institucija, privatnog i civilnog sektora koji će savjetovati, predlagati i usmjeravati izradu strategije kroz za to namijenjene konstruktivne radionice.

Radne skupine oformiti će se u skladu s prostorno razvojnim cjelinama:

- Priobalna urbana područja:
  - Zadarska rivijera (uključuje područje Zadra, Privlake, Vira, Nina i Vrsi te otoke u administrativnom sastavu grada Zadra);
  - Biogradska rivijera
- Ugljansko-pašmanska otočna skupina
- Dugootočna skupina

- Otok Pag (dio otok koji administrativno pripada Zadarskoj županiji)
- Velebit i prostor Podvelebitskog kanala
- Ravni kotari
- Bukovica i Pozrmanje
- Ličko-pounski prostor

Baziranje na relevantnim podacima

Izrada Glavnog plana turizma Zadarske županije temeljit će se na analizi relevantnih, recentnih i pouzdanih sekundarnih podataka objavljenih u domaćim i inozemnim statističkim i/ili stručnim publikacijama te na podacima koji će se prikupiti i analizirati tijekom izrade predmetnog plana.

2. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA

2.1. OPĆI PODACI O ZADARSKOJ ŽUPANIJI

Područje Zadarska županije, kao jedinice regionalne samouprave, zahvaljujući svojim povijesnim, prometnim i gospodarskim čimbenicima ima važnu poziciju na karti hrvatske turističke ponude. Županija obuhvaća 3.643,33 km² ili 6,4% kopnene površine Države i 3.632,9km² ili 11,6% hrvatskog mora (Prostorni plan Zadarske županije, 2006.). Smještena u samom centru jadranske obale, obuhvaća obalu i otoke sjeverne Dalmacije, ravničarsko područje Ravnih kotara, krševito područje Bukovice, dio ličko-krbavskog brdsko-planinskog područja s Pounjem, krševito područje Velebitskog kanala te planinsko područje Velebita kao prirodnu granicu s kontinentalnom Hrvatskom i Likom. Administrativno, županija graniči sa Šibensko-kninskom, Primorsko-goranskom i Ličko-senjskom županijom. Na istoku graniči s Bosnom i Hercegovinom, dužina granice je 24 km, a međunarodna morska granica s Italijom, prema zapadu, iznosi 83,43 km. Među svim jadranskim županijama, Zadarska ima najdulju obalu (1.300 km), što povoljno utječe na gospodarski te posebno na turistički razvoj. Županija u svom sastavu ima 34 jedinice lokalne samouprave, točnije 6 gradova (Zadar, Benkovac, Biograd n/M, Obrovac, Pag i Nin) i 28 općina (Bibinje, Galovac, Gračac, Jasenice, Kali, Kolan, Kukljica, Lišane Ostrovičke, Novigrad, Pakoštane, Pašman, Polača, Poličnik, Posedarje, Poveljana, Preko, Privlaka, Ražanac, Sali, Stankovci, Starigrad, Sukošan, Sveti Filip i Jakov, Škabrnja, Tkon, Vir, Vrsi i Zemunik Donji). Administrativno središte Županije je grad Zadar koji je peti grad po veličini u Republici Hrvatskoj.

2.1.1. PRIRODNA BAŠTINA

Prirodna se raznolikost županije ogleda u razvedenosti obale, brojnim otocima, plodnim ravničarskim područjima, krševitim i brdsko-planinskim područjima, prirodnom bogatstvu voda i šuma. Upravo zbog svoje velike prirodne raznolikosti, Zadarska županija ima, ne samo veliki potencijal za razvoj turizma, već i obvezu na održivo upravljanje postojećim resursima. Na prostoru županije i u njejoj neposrednoj okolini nalaze se čak 5 nacionalnih parkova – Paklenica, Kornati, Plitvička jezera, Slapovi Krke i Sjeverni Velebit te 3 parka prirode – Telašćica, Vransko jezero i Velebit.

NP Paklenica najvećim se dijelom nalazi na području Zadarske županije i prostire na primorskoj padini južnog Velebita, obuhvaća šire područje bujičnih tokova Velike i Male Paklenice, s prepoznatljivim kanjonima predstavlja izuzetno vrijedan prirodni fenomen koji privlači velik broj turista i posjetitelja. Područje parka obiluje brojnim geomorfoloških fenomenima, brojnim zaštićenim, nezaštićenim i endemičnim biljnim i životinjskim vrstama te atraktivnim krajolicima.

Zadarskoj županiji pripadaju tri parka prirode: Velebit (manjim dijelom), Vransko jezero i Telašćica. Park prirode Velebit, koji obuhvaća veliki dio područja planine Velebit i dolinu krške rijeke Zrmanje, površinom je najveće zaštićeno područje u Hrvatskoj. Područje parka je stanište brojnim zaštićenim životinjskim vrstama od kojih posebno treba izdvojiti vuka i smeđeg medvjeda kao ugrožene vrste. Među brojnim zaštićenim biljnim vrstama na području PP Velebit moguće je pronaći velebitsku degeniju kao endemsku vrstu, te hrvatsku sibireju kao tercijarni relikv. Park prirode Vransko jezero, površine 57km², obuhvaća šire područje Vranskog jezera – najvećeg prirodnog jezera u Hrvatskoj. Jezero predstavlja geomorfološku rijetkost jer se radi o kriptodepresiji ispunjenoj blago slanom vodom u kojoj se formirala specifična životna zajednica vodenih organizama. Močvarno područje u Sjeverozapadnom dijelu jezera je zbog očuvanosti velikog tršćaka, kao rijetkog močvarnog sustava, velike bioraznolikosti, izuzetne znanstvene i ekološke vrijednosti, zaštićen kategorijom ornitološkog rezervata te je uvršten na listu važnih ornitoloških područja u Europi (Important Bird Areas in Europe). Područje cijelog PP Vransko jezero predstavlja jedinstveni mediteranski močvarni krajolik u neposrednoj blizini morske obale koji, zajedno s florom i faunom i bogatstvom kulturno-povijesne baštine tvori turistički vrlo atraktivno područje. Park prirode Telašćica obuhvaća prostor 11 dijela Dugog otoka s akvatorijem od 13 otoka i hridi, ukupne površine 70,5 km², od čega 44,55 km² zauzima more. Najatraktivniji dijelovi parka su jedinstvena uvala Telašćica kao najsigurnija i najveća prirodna luka u Jadranskom moru, litice otoka Dugi otok ili takozvane "Stene", koje se uzdižu do 161 metar nad morem i spuštaju se u dubinu do 90 m te slano jezero "Mir" s ljekovitim svojstvima.

U Zadarskoj je županiji Zakonom o zaštiti prirode zaštićeno 19 (+1) područja, i to u kategorijama nacionalnog parka, parka prirode, posebnog rezervata, značajnog krajobraza, spomenika prirode i spomenika parkovne arhitekture (Prostorni plan Zadarske županije, 2006.):

I. **Nacionalni park** Paklenica

II. **Posebni rezervati:**

- a) ornitološki: Kolanjsko blato – blato Rogoza (otok Pag)
- b) ornitološki: Veliko i Malo blato (otok Pag)
- c) rezervat šumske vegetacije: Dubrava-Hanzine (otok Pag)
- d) botanički: Maslinik Saljsko polje (Dugi otok)
- e) geomorfološki: Cerovačke špilje (Gračac)

III. **Parkovi prirode:**

- a) Velebit (manjim dijelom u Zadarskoj, većim u Ličko-senjskoj županiji)
- b) Vransko jezero
- c) Telašćica

IV. **Spomenici prirode:**

- a) geomorfološki: špilja Modrič (Rovanjska)
- b) hidrološki: vrelo Une (Donja Suvaja)
- c) rijetki primjerak drveća: Zeleni hrast – Islam Latinski

V. **Značajni krajobraz:**

- a) kanjon Zrmanje
- b) sjeverozapadni dio Dugog otoka – Saharun
- c) Dubrava-Hanzine (otok Pag)
- d) otok Ošljak

VI. **Spomenici parkovne arhitekture:**

- a) Park Vladimir Nazor
- b) Park Folco Borelli (Sv.Filip i Jakov)
- c) skupina stabala: drvored čempresa (Biograd)

VII. **Lokaliteti u preventivnoj zaštiti:**

posebni rezervat, geološko-paleontološki i geomorfološki Brbišćica – Dugi otok

Određena su područja prirode Zadarske županije dodatno zaštićena uključivanjem u Nacionalnu ekološku mrežu i mrežu NATURA 2000. Ove mreže predstavljaju sustav međusobno povezanih ili prostorno bliskih ekološki značajnih područja važnih za ugrožene vrste i staništa, koja uravnoteženom bio-geografskom raspoređenošću značajno pridonose očuvanju prirodne ravnoteže i biološke raznolikosti u Hrvatskoj (NEM) i u Europi (Natura 2000). Ekološka mreža na području Zadarske županije obuhvaća ukupno 152 područja važna za divlje svojte i stanišne tipove i 9 međunarodno važnih područja za ptice.

2.1.2. PROMETNA POVEZANOST

Zbog svog položaja na središnjem dijelu jadranske obale, Zadarska županija predstavlja važno prometno čvorište koje povezuje sjeverno i južno hrvatsko primorje te Dalmaciju s ostalim dijelovima Hrvatske. Zahvaljujući autocesti A1 Zagreb – Split, državnim cestama, zračnim, pomorskim i željezničkim linijama, Zadarska županija postaje prepoznatljiva kao destinacija iz koje su lako dostupni navedeni nacionalni parkovi i parkovi prirode te brojna kulturno-povijesna područja u bližoj i daljoj okolici.

2.1.3. KLIMA

Klimatska se obilježja u pojedinim dijelovima Zadarske županije značajno razlikuju što je posljedica velike reljefne raznolikosti te morskog utjecaja modificiranog brdsko-planinskim barijerama. Primorje karakterizira sredozemna (mediteranska) klima sa pretežno toplim i suhim ljetom te blagim i kišovitim zimama (Csa – sredozemna klima s vrućim ljetom prema Köppenovoj raspodjeli klimatskih tipova) (Šegota, Filipčić; 2003.). Unutrašnjost županije, tj. područja Ravnih kotara, Bukovice i Podvelebitskog

kanala karakteriziraju oštrije zime s nešto većim dnevnim i godišnjim kolebanjima temperatura nego na obali i otocima, što je odlika submediteranske klimatske zone (Cfa umjereno topla vlažna klima s vrućim ljetom prema Köppenovoj raspodjeli klimatskih tipova). Ličko-krbavskog područje s pounjem, dijelove Bukovice te Velebitsko područje karakterizira umjerena topla vlažna klima s toplim ljetom (Cfb tip klime prema Köppenu). U višim planinskim predjelima nalazimo vlažna borealna klima (Df tip klime prema Köppenu). Za ova su, brdsko-planinska područja, karakteristična ugodna ljeta s toplim danima i svježim noćima te hladne i snježne zime. Zahvaljujući klimatskoj raznolikosti, velikom broju sunčanih dana, karakterističnim vjetrovima i općenito pogodnim bio-klimatskim osjećajem ugode, Zadarska županija se svrstava u klimatski vrlo pogodna područja za razvoj brojnih selektivnih oblika turizma (nautički, zdravstveni, ruralni, ekološki, sportsko-rekreacijski, avanturistički itd.) te ima predispozicije za produženje turističke sezone tijekom cijele godine.

2.1.4. KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA

Zadarska županija naseljeno je od prapovijesti o čemu svjedoče brojni arheološki lokaliteti i nalazi još od starijeg kamenog doba. Pojavom ilirskih plemena, područje današnje Zadarske županije, postaje važno središte Liburnskog plemena s nekoliko važnih centara kao: Iader, Asseria, Aenona, Nedinum, Corinium, Sidrona i dr. Kao posljedica Grčke kolonizacije u 4. st. prije Krista, završava Liburnski period dok ovo područje osvajaju i naseljavaju Rimljani. Zadar je, kao nekadašnje glavno liburnsko središte, prvenstveno bio organiziran kao municipium, a u prvim godinama vladavine cara Augusta postaje kolonija (colonia Iulia Iader). Brojni artefakti (kipovi, antičko staklo i razni predmeti) i ostaci građevina iz rimskog perioda (ostaci rimskog foruma, hramova i drugih građevina) svrstavaju gradove Zadar i Nin, zajedno s ostalim rimskim lokalitetima u županiji u svjetski važne lokalitete za proučavanje antičke povijesti. Danas se vrijedni pokretni spomenici kulture prapovijesnog i antičkog perioda čuvaju u Arheološkom muzeju u Zadru i Ninu, dok se u novootvorenom Muzeju antičkog stakla čuva preko 5000 različitih staklenih predmeta iz doba antike (period od 1. st. p.n.e. do 5. st. poslije Krista). Širenjem kršćanstva grad Zadar postaje sjedište biskupije odakle se kršćanstvo dalje širilo carstvom. Padom Zapadnog Rimskog Carstva, cijelo područje dolazi pod vlast Bizanta, a zbog slavenskih prodora i razaranja Salone (7. st.) Zadar postaje sjedište Bizantske provincije Dalmacije. Srednjovjekovni period te kasniji razdoblja novog vijeka predstavljaju povijeno najburnija vremena. Taj je period obilježen dolaskom Hrvata na ova područja, vladavine hrvatskih knezova i kraljeva, ratovima za oslobođenje od Bizanta, ratovima i pobunama protiv Venecije, ratovima protiv Turaka, raznoraznim unijama te savezništvima i dr. Međutim, upravo je kulturno- povijesna baština srednjeg i novog vijeka najbrojnija i najbolje sačuvana. Iako je područje cijele županije iznimno bogato kulturno povijesnom pokretnom i nepokretnom baštinom te nematerijalnom baštinom, turistički je značajnije valorizirana i prepoznata baština na priobalju i otocima, dok je baština Ravnih kotara, Bukovice i ličko-pounskog područja slabije turistički valorizirana. Zadar, kao središte županije i sa preko 3000 g. urbanog kontinuiteta, vrlo je bogat kulturno povijesno baštinom svjetskog značaja: Rimski forum (1. st.), crkva sv. Donata iz 9. st.

– simbol grada, crkve sv. Krševana (12. st.), crkva i samostan sv. Marije sa zvonikom iz 1105. g., katedrala sv. Stošije (13. st.), Narodni trg s Gradskom ložom i stražom (16. st.) gradski bedemi s monumentalnim Lučkim i Kopnenim vratima, Trg tri bunara i Trg pet bunara te brojne palače, vile i ostala spomenička baština. Uz brojne primjere nepokretne kulturne baštine, kulturni identitet Zadru stvaraju i prepoznatljivi urbanistički izgled grada (rimski raspored ulica – Decumanus i Cardo), djela slavnih kipara, graditelja i slikara, zlatarska djelatnost (Škrinja sv. Šime, zbirka Zlato i srebro grada Zadra i dr.), kulturne institucije i manifestacije (Glazbene večeri u sv. Donatu, KalelargaArt, Zadarsko kazališno ljeto i dr.) te novija umjetnička djelatnost i kulturne atrakcije kao što su Pozdrav suncu i Morske orgulje.

Grad Nin, star kao i Zada preko 3000 godina, u Ilirskom je periodu bio značajna trgovačka luka, potom rimski municipij, u srednjem vijeku je prva prijestolnica Hrvata, a kasnije postaje biskupsko sjedište (od 9. do 19. st.). Sačuvani, vrijedni kulturno-povijesni spomenici kao što su Rimski hram (1.st.), nalazište mozaika iz 2. st., ostaci rimskih zgrada, crkva sv. Križa (9. st.), crkva sv. Nikole (11./12. st.), Gornja i Donja gradska vrata, dva kamena mosta, ostaci zidina te ostala spomenička baština zajedno s Muzejom ninskih starina i crkvenoj riznici Zlato i srebro grada Nina koji čuvaju vrijedne eksponate ninske prošlosti (originalne starohrvatske brodove, replike liburnskih brodova, krstionice kneza Višeslava, relikvije ninskih zaštitnika, slike, nakit itd.) omogućili su da Nin postane važno kulturno-turističko odredište.

Biograd na Moru hrvatski je kraljevski grad koji se prvi put spominje sredinom 10. st, a u 11. st. je bio sjedište hrvatskih kraljeva i biskupa. Najveći je procvat doživio kao prijestolnica srednjovjekovnih hrvatskih vladara, naime, u njemu je okrunjen hrvatsko-ugarski kralj Koloman 1102. g. Uz sačuvane ostatke bazilike sv. Ivana (11.st.), u Biogradu nalazimo župnu crkvu sv. Stošije podignutu na ostacima krunidbene katedrale 1761. godine, crkvu sv. Roka 16. st. i crkvu sv. Ante 13. st. Brojni eksponati o burnoj biogradskoj prošlosti mogu se razgledati u Zavičajnom muzeju, a među njima se ističe izuzetno vrijedna hidro-arheološka zbirka s potopljenog broda iz 16.st.

Otoci Zadarske županije također obiluju vrijednom pokretnom i nepokretnom te tradicijskom kulturno-povijesnom baštinom. Sačuvane su brojne crkve, samostani, tradicijske kuće i naselja, suhozidi, ostaci utvrda, kula te brojni svjetionici. Ipak, između svih otoka posebno se ističe baština otoka Paga. Otok Pag, prepoznatljiv po tradiciji proizvodnje soli, sira, baškotina i tradicionalnom vezu – paškom čipkom, zajedno s vrijednom spomeničkom i umjetničkom baštinom privlači brojne turiste te znatno doprinosi turističkom razvoju Zadarske županije.

Iako, manje turistički valorizirana, ruralna područja Zadarske županije (Ravni kotari, Bukovica, Velebit te ličko-pounsko područje) obiluju materijalnom i nematerijalnom baštinom koja predstavlja vrijedan resurs za razvoj održivih oblika turizma. Brojne su utvrde, stare gradine, kule i crkve od kojih se posebno ističu antička gradina Asserija, Templarska gradina u Vrani, Han Jusufa Maškovića, Kula Kličevića, Kaštel Benković, franjevački samostan u Karinu, Kula Stojana Jankovića, manastir Krupa, Mirila – pogrebna spomen obilježja, te brojne tradicijske građevine. Svi ovi kulturno-povijesni spomenici zajedno s bogatstvom etnološke baštine predstavljaju iznimno vrijedan resurs koji može potaknuti gospodarski razvoj te podignuti kvalitetu života na ovim pretežno ruralnim područjima.

Raznolikost i brojnost kulturno-povijesnog nasljeđa važan je resurs koji može doprinijeti daljnjem, i to cjelogodišnjem, turističkom razvoju Zadarske županije. Posebna je važno da pri planiranju daljnjeg turističkog razvoja ovi resursi zaštitite i valoriziraju u skladu s principima održivog razvoja kako ih turističko iskorištavanje ne bi nepovratno uništilo.

2.1.5. STANOVNIŠTVO

Zadarska županija prema privremenim podacima popisa iz 2011. godine ima 170 398 stanovnika od čega 60.25% živi u 6 gradova, a 39.75% u 28 općina. U gradu Zadru, kao središtu županije i najvećem gradu, živi 44,06% stanovništva. Gustoća naseljenosti Zadarske županije iznosi 46,79 stanovnika na km² što je ispod prosjeka RH od 75,81 stanovnika/ km² (popis stanovništva, 2011.). Najgušće je naseljeno obalno područje s 239,96 stanovnika po km², znatno rjeđe je naseljeno područje otoka s 31,95 stanovnika po km², dok zaleđe županije, kao prostorno najveće područje ujedno je i najrjeđe naseljeno sa 13,36 stanovnika po km².

Prosječna starost stanovništva u Zadarskoj županiji, prema popisu stanovništva iz 2001. god., je 38,9 godina (muškarci 37,5 g., žene 40,2 g.) i malo je niža od državnog prosjeka koji je 39,3 godine, što znači da Zadarska županija ne stari brže od ostatka Hrvatske. Županija ima i iznadprosječnu zastupljenost stanovnika u dobnoj strukturi od 0 do 14 godina, dok u ostalim skupinama prati nacionalnu strukturu (popis stanovništva 2011.).

Od ukupno radno sposobnog stanovništva (prema popisu iz 2001. god., njih 132.549 starije je od 15 godina), 19,7% (odnosno 26.108 osoba) radno sposobnog stanovništva ima osnovnoškolsko obrazovanje, dok je 47,9% (odnosno 63.494 stanovnika) ima srednjoškolsko obrazovanje. Znatno manje osoba, njih 10,7% (14.121), ima najmanje višu školu ili stručni studij. Udio osoba s magisterijem i doktoratom znanosti je 0,3%, što je osjetno niže od hrvatskog prosjeka koji iznosi 0,5% (popis stanovništva, 2011.).

Okvirno govoreći, usporedba obrazovne strukture pokazuje da je, usprkos činjenici da grad Zadar ima iznimnu kulturnu tradiciju i sjedište je najstarijeg sveučilišta na području Republike Hrvatske (prvi put osnovanog 1396. god), obrazovna struktura u županiji znatno lošija od hrvatskog prosjeka. Ovakvo stanje, dugoročno, svakako predstavlja razvojno ograničenje županije.

2.2. PROSTORNO-RAZVOJNE CJELINE

Prostorno razvojne cjeline razvoja turizma u Zadarskoj županiji čine, u prostorno-geografskom pogledu, dio jedne od 7 turističkih regija Hrvatske raspoređenih u 2 suvremene europske NUTS – 2 prostorne jedinice Hrvatske:

1. Jadranska Hrvatska: 7 županija, 5 turističkih regija: istarska turistička regija (Poreč, Rovinj, Pula, Umag, Novigrad, Rabac i dr.); kvarnersko-goranska turistička regija (Opatijska rivijera, Crikvenička rivijera, Rijeka, Kvarnerski otoci); sjeverno-dalmatinsko-lička turistička regija (Zadar, Šibenik, Biograd, Vodice, Primošten, Pag/Novalja, Plitvice), srednjodalmatinska turistička regija (Split, Trogir, srednjodalmatinski otoci, Omiš, Makarska rivijera i dr.), južnodalmatinska turistička regija (Ponoretovlje, Dubrovnik, Pelješac Korčula, Elafiti, Cavtat, južnodalmatinski otoci i dr.).
2. Kontinentalna Hrvatska: 13 županija i grad Zagreb, 3 turističke regije: središnja Hrvatska (Karlovac, Zagrebačka županija, Zagorje, Međimurje, Varaždin i dr.), grad Zagreb i Slavonija (Sisak, Bjelovar, Požega, Slavonski Brod, Osijek/Đakovo/Baranja, Virovitica, Vinkovci/ Vukovar).

Jadranska Hrvatska ostvarila je 2011. godine 88,5 % broja gostiju i 96,2 % noćenja u turističkom prometu Hrvatske. sjevernodalmatinsko-lička regija ostvarila je te godine ukupno 21,2 % broja gostiju i 23,2 % noćenja Hrvatske. Zadarska županija ostvarila je 2011. 9,1 % gostiju i 13,1 % noćenja u turističkom prometu Hrvatske 2011. godine.

Prostor Zadarske županije, 2011. godine je imao 170.398 stanovnika (Prvi rezultati Popisa) na 3.643,33 km², a istovremeno 134.876 stanova od čega je 85.425 bilo za stalno stanovanje, a ostalih je bilo 49.451, i to najviše kuća za odmor, vikendica i stanova za iznajmljivanje. Prostor Zadarske županije, s obzirom na dosadašnje razvojne procese u turističkom gospodarstvu, prostorni obuhvat, raspored mora i kopna, prirodno-geografske posebnosti, kulturnu i povijesnu baštinu i dr., čini 8 turističkih, prostorno-geografski prepoznatljivih cjelina koje su ujedno i razvojne cjeline budućeg razvoja turizma u županiji.

To su prostorno razvojne cjeline:

- Priobalna urbana područja
  - Zadarska rivijera (uključuje šira područja Zadra /s otocima u upravno-teritorijalnom sastavu gradova Zadra i Nina)
  - Biogradska rivijera
- Ugljansko-pašmanska otočna skupina
- Dugootočka otočna skupina
- Otok Pag (dio otoka koji upravno-teritorijalno pripada Zadarskoj županiji)
- Podvelebitski kanal i Velebit (dio koji pripada Zadarskoj županiji)
- Ravni kotari
- Bukovica i Pozrmanje
- Ličko-pounski prostor

Pojedine među navedenim cjelinama, s obzirom na priobalno obilježje i važnost ljetnog, kupališnog turizma, ostvarile su dosad značajan razvoj kao prepoznatljive turističke rivijere (zadarska i biogradska unutar prostora priobalnih urbanih područja, ugljansko-pašmanska, paška, podvelebitska, dugootočka).

2. 2. 1. PRIOBALNA URBANA PODRUČJA

Priobalna urbana područja Zadra čine glavninu prostora „zadarske urbane regije“ od otoka Vira i Vrsi na SZ do Draga na JI s oko 125.000 stanovnika 2011. godine, te udaljene i slabije naseljene otoke u sastavu grada Zadra (Silbansko-molatska skupina: Silba, Olib, Premuda, Ist, Molat, Škarda, te Iž i Rava). Obuhvaća naselja u okviru upravno-teritorijalnih jedinica gradova i općina priobalja i dijela otoka u sklopu dviju turističkih rivijera: Zadarske i Biogradske.

Zadarsku turističku rivijeru čine priobalne upravno-teritorijalne jedinice: grad Zadar i općine Bibinje i Sukošan te grad Nin s općinama Privlaka, Vir i Vrsi kao potencijalno zasebno područje.

Biogradsku turističku rivijeru čine: grad Biograd, te općine Sv. Filip i Jakov i Pakoštane (uklj. otok Vrgadu).

Zadarska rivijera

Zadarska rivijera površine 385,54 km² (zadarski dio 261,15 km² i ninski dio 124,67 km²). Prostorno-geografski su resursi priobalni prostor od Ljubačkog zaljeva na SI do granice općina Sukošan i Sv. Filip i Jakov na JI, te prostori naselja u neposrednom zaobalju u granicama sedam gradova i općina u dvije prostorne pod cjeline (tablica 2.2.1.1.).

Tablica 2.2.1.1.: Osnovni geografski pokazatelji – Zadarska rivijera

GRAD/Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Broj stanova 2011.	Stanovi za stanovanje 2011.	Ostali stanovi 2011.
ZADAR	191,71	75082	41223	36702	4521
Bibinje	12,89	4019	2335	1454	881
Sukošan	56,55	4586	2592	1717	875
Ukupno	261,15	83687	46150	39873	6277
NIN	54,29	2752	4329	2534	1795
Privlaka	11,39	2228	3221	1711	1510
Vir	21,97	3032	12750	1297	11453
Vrsi	37,02	2020	2349	1315	1034
Ukupno	124,67	10032	22649	6857	15792
Sveukupno	385,82	93719	68799	46730	22069

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Popis stanovništva 2011.

Rivijera raspolaže značajnim hotelskim kapacitetima u Zadru („Borik“, u središtu), Petrčanima („Punta skala“, „Pinija“) i Zatonu/Ninu. Značajni su smještajni kapaciteti u individualnim objektima (pansioni, vile, apartmani, sobe i dr.) u svim naseljima uz obalu. Ima i više odmarališta. Priobalni prostor djelomično saturiran. Značajni potencijali zdravstvenog turizma (Ninsko blato). Zaobalni dijelovi potencijalno su povoljni za seoski i druge vrste turizma. Otočki dijelovi razmjerno slabo turistički vrednovani osim djelomično Silbe.

Prirodne privlačnosti: obala, vidici, otoci, krajolici (Ninsko blato) i dr.

Kulturno-povijesna baština: gradske jezgre Zadra i Nina s više desetaka različitih objekata; pojedini objekti u naseljima uz obalu i na otocima; predviđa se zaštita UNESCO-a zadarskog episkopalnog kompleksa; kulturne priredbe, muzeji, knjižnice, arhivi itd.

S obzirom na suvremene pokazatelje razvoja turizma, ninska mikroregija tj. širi prostor Nina (grad Nin i općine Privlaka, Vir i Vrsi) pokazuje sva obilježja prerastanja u potencijalno zasebnu Ninsku rivijeru.

Biogradska rivijera

Biogradska rivijera površine 165,73 km². Prostorno-geografski resursi su priobalni prostor od granice prema općini Sukošan na SZ do granice prema općini Tisno, odnosno Murter –Kornati na JI, prostori naselja u neposrednom zaobalju, kao i otoci Vrgada i Babac, u granicama jednog grada i 2 općine (tablica 2.2.1.2.).

Tablica 2.2.1.2.: Osnovni geografski pokazatelji – Biogradska rivijera

GRAD/Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Broj stanova 2011.	Stanovi za stanovanje 2011.	Ostali stanovi 2011.
BIOGRAD N/M	37,02	5528	4329	2535	1794
Pakoštane	80,59	4170	4321	1956	2365
Sv. Filip i Jakov	48,12	4426	3835	1621	2214
Ukupno	165,73	14124	12485	6112	6373

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Popis stanovništva 2011.

Rivijera raspolaže značajnim hotelskim kapacitetima u Biogradu i Sv. Filipu i Jakovu. Također su važni smještajni kapaciteti u individualnim objektima (apartmani, sobe, vile, pensioni i dr.) u svim naseljima uz obalu i na Vrgadi. Priobalni prostor djelomično saturiran. Ima nekoliko odmarališta. Zaobalni dijelovi (Sikovo, Raštane Gornje i Donje, Vrana) potencijalno povoljni za seoski i druge vrste turizma.

Prirodne privlačnosti: Park prirode Vransko jezero, obala i otočići u Pašmanskome kanalu, otočna skupina Vrgade, ostali obalni prostori, vidikovci, krajolici.

Kulturno-povijesna baština: gradska jezgra Biograda s više objekata, pojedini objekti na obali u zaobalju i na Vrgadi; muzeji

2. 2. 2. UGLJANSKO-PAŠMANSKA OTOČNA SKUPINA

Ugljansko-pašmanska rivijera površine 134,19 km². Prostorno-geografski resursi su otoci Ugljan i Pašman s pripadajućim manjim otocima Sestrunj, Rivanj i Ošljak u granicama pet otočkih općina (tablica 2.2.2.1.).

Tablica 2.2.2.1.: Osnovni geografski pokazatelji – Ugljansko-pašmanska otočna skupina

Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Broj stanova 2011.	Stanovi za stanovanje 2011.	Ostali stanovi 2011.
Kali	9,40	1656	1215	1024	191
Kukljica	6,78	726	838	616	222
Pašman	48,73	2095	3051	1250	1801
Preko	54,98	3853	3794	2430	1364
Tkon	14,30	753	919	329	590
Ukupno	134,19	9083	9817	5649	4168

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Popis stanovništva 2011.

Rivijera gotovo da ne raspolaže hotelskim kapacitetima. Značajni su smještajni kapaciteti u individualnim objektima (apartmani, sobe, pansioni, vile i dr.) u većini naselja. Prostorni potencijali značajni. Trajektne veze sa Zadrom i Biogradom višekratno dnevno. Prirodne privlačnosti: obala, manji pripadajući otočići, vidikovci, plaže. Kulturno-povijesna baština: više pojedinih objekata u svim naseljima, samostani i zbirke sezonske priredbe i dr.

2. 2. 3. DUGOOTOČKA OTOČNA SKUPINA

Rivijera „Dugi otok“ površine 127,47 km². Prostorno-geografski resursi su Dugi otok, otok Zverinac i drugi manji pripadajući otoci (Lavdara, Katina, Krknata, Vela Sestrica itd.) u granicama jedne otočke općine (tablica 2.2.3.1.).

Tablica 2.2.3.1.: Osnovni geografski pokazatelji – Dugootočka otočna skupina

Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Broj stanova 2011.	Stanovi za stanovanje 2011.	Ostali stanovi 2011.
Sali	127,47	1688	1857	1077	780
Ukupno	127,47	1688	1857	1077	780

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Popis stanovništva 2011.

Rivijera raspolaže hotelskim kapacitetima u Božavi, Salima i Luci. Značajni su smještajni kapaciteti u individualnim objektima (apartmani, sobe, pansioni, vile i dr.) u većini naselja. Prostorni potencijali značajni. Trajektna i katamaranska veza sa Zadrom dnevno. Prirodne privlačnosti: Park prirode „Telašćica“, krajobraz sjeverozapadnog dijela dugog otoka – plaža „Saharun“, obala, krajolici, manji pripadajući otočići, vidikovci, plaže, speleološki objekti i dr. Kulturno-povijesna baština: više pojedinih objekata u svim naseljima, fortifikacijski objekti, sezonske priredbe i dr.

2. 2. 4. OTOK PAG

Rivijera „Pag“ površine 200,17 km². Prostorno-geografski resursi su najveći dio otoka Paga (u granicama Zadarske županije je 70% površine otoka) i pripadajućih otoka (Maun, Škrda) u granicama jednog grada i dvije otočke općine (tablica 2.2.4.1.).

Tablica 2.2.4.1.: Osnovni geografski pokazatelji – otok Pag

GRAD/Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Broj stanova 2011.	Stanovi za stanovanje 2011.	Ostali stanovi 2011.
PAG	132,75	3950	5840	2340	3500
Kolan	28,85	821	2521	326	2195
Povljana	38,57	785	2382	1040	2342
Ukupno	200,17	5556	10743	3706	7037

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Popis stanovništva 2011.

Rivijera raspolaže samo hotelskim kapacitetima u Pagu. Značajni su smještajni kapaciteti u individualnim objektima (vile, apartmani, pansioni, sobe i dr.) u većini naselja. Prostorni potencijali značajni. Prirodne privlačnosti: zaštićeni Velo i Malo blato, Kolansko polje, obale, manji pripadajući otočići, vidikovci, plaže i dr. Kulturno-povijesna baština: gradska jezgra Paga s većim brojem objekata, više pojedinih objekata u svim naseljima, sezonske priredbe, fortifikacijski objekti, samostani, Paška čipka i dr.

2. 2. 5. PODVELEBITSKI KANAL I VELEBIT

Rivijera „Podvelebitski kanal“ površine 491,16 km². Prostorno-geografski resursi su dio priobalja Podvelebitskog kanala i Velebita koji pripada Zadarskoj županiji u granicama pet općina (Tablica 2.2.5.1.).

Tablica 2.2.5.1.: Osnovni geografski pokazatelji – Podvelebitki kanal i Velebit

Općina	Površina km2	Stanovnici 2011.	Broj stanova 2011.	Stanovi za stanovanje 2011.	Ostali stanovi 2011.
Jasenice	121,30	1402	1501	491	1010
Novigrad	51,18	2373	1621	842	779
Posedarje	77,60	3613	2532	1364	1168
Ražanac	69,61	2900	2429	1529	900
Starigrad	171,47	1875	3409	1013	2396
Ukupno	491,16	12163	11492	5239	6253

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Popis stanovništva 2011.

Rivijera raspolaže većim hotelskim kapacitetima u Starigradu-Paklenica te manjim u Vinjercu, Novigradu i Posedarju. Značajni su smještajni kapaciteti u individualnim objektima (apartmani, sobe i dr.) u većini priobalnih naselja. Prostorni potencijali značajni. Prirodne privlačnosti: Nacionalni park „Paklenica“, Park prirode „Velebit“ s dijelom kanjona Zrmanje, Novsko ždrilo, vidikovci, plaže, speleološki objekti, alpinistički lokaliteti i dr. Kulturno-povijesna baština: više pojedinih objekata u svim naseljima, stare tvrđave, sezonske priredbe, podzemni muzej u V. Paklenici i dr.

2. 2. 6. RAVNI KOTARI

Prostorno-turistička cjelina Ravnih kotara ima površinu 830,40 km². Prostorno-geografski resursi zauzimaju središnje dijelove Ravnih kotara (uz manji dio Bukovice koji pripada gradu Benkovcu) praktički bez izlaza na more (izuzetak mali izlaz na Karinsko more) u granicama jednog grada i sedam općina (tablica 2.2.6.1.).

Tablica 2.2.6.1.: Osnovni geografski pokazatelji –Ravni kotari

GRAD/Općina	Površina km2	Stanovnici 2011.	Broj stanova 2011.	Stanovi za stanovanje 2011.	Ostali stanovi 2011.
BENKOVAC	513,84	11015	6616	5958	658
Galovac	9,44	1238	474	453	21
Lišane Ostrovičke	49,92	714	363	363	0
Polača	29,91	1464	809	665	144
Poličnik	81,59	4448	2126	2081	45
Stankovci	68,21	1981	1027	610	417
Škabrnja	22,55	1788	603	603	0
Zemunik Donji	54,94	2051	1001	911	90
Ukupno	830,40	24699	13019	11644	1375

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Popis stanovništva 2011.

Prostor raspolaže manjim hotelskim kapacitetima izvan funkcije u Benkovcu, te nekoliko smještajnih kapaciteta u individualnim objektima (apartmani, sobe i dr.) u Donjem Karinu. Prostorni potencijali značajni za razvoj kulturnog, seoskog, lovnog turizma. Prirodne privlačnosti: Vidikovci, plaže (Karinsko more), krajobrazna obilježja, kanjon Kličevice, izlaz na Vransko jezero i dr. Kulturno-povijesna baština: više pojedinih objekata u svim naseljima, stare tvrđave, samostani, sezonske priredbe, sajmovi i dr.

2. 2. 7. BUKOVICA I DONJE POZRMANJE

Prostorno-turistička cjelina Bukovice i Pozrmanja površine 352,73 km². Prostorno-geografski resursi zauzimaju dijelove Bukovice i Donjeg Pozrmanja u Zadarskoj županiji (dijelovi se nastavljaju u susjednu Šibensko-kninsku županiju) s izlazom na Karinsko i Novigradsko more u prostoru Kruševa i Gornjeg Karina) u granicama jednog grada (tablica 2.2.7.1.).

Tablica 2.2.7.1.: Osnovni geografski pokazatelji – Bukovica i Donje Pozrmanje

GRAD	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Broj stanova 2011.	Stanovi za stanovanje 2011.	Ostali stanovi 2011.
OBROVAC	352,73	4333	4736	2477	2259
Ukupno	352,73	4333	4736	2477	2259

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Popis stanovništva 2011.

Prostor raspolaže manjim hotelskim kapacitetima u Obrovcu, te nekoliko smještajnih kapaciteta u individualnim objektima (apartmani, sobe, pansioni i dr.) u Kruševu. Prostorni potencijali značajni za razvoj kulturnog, seoskog, lovnog, rekreacijskog turizma. Prirodne privlačnosti: Park prirode „Velebit“ s dolinom (kanjonom) Zrmanje, Krupom i Dobarnicom, vidikovci, plaže (Kruševo, Ribnica), speleološki objekti i dr. Kulturno-povijesna baština: gradska jezgra Obrovca s nekoliko objekata, više pojedinih objekata u svim naseljima, stare tvrđave, samostani, sezonske priredbe i dr.

2. 2. 8. LIČKO-POUNSKI PROSTOR

Prostorno-turistička cjelina dijela Like i gornjeg Pounja ima površinu 955,45 km². Prostorno-geografski resursi zauzimaju dijelove Like (južna Lika), gornjeg Pounja i Gornjeg Pozrmanja u Zadarskoj županiji (dijelovi se nastavljaju u susjednu Ličko-senjsku županiju) bez izlaza na more u granicama jedne općine (tablica 2.2.8.1.).

Tablica 2.2.8.1.: Osnovni geografski pokazatelji - Ličko-pounski prostor

Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Broj stanova 2011.	Stanovi za stanovanje 2011.	Ostali stanovi 2011.
Gračac	955,45	5033	3669	3651	18
Ukupno	955,45	5033	3669	3651	18

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Popis stanovništva 2011.

Prostor raspolaže manjim hotelskim kapacitetom u Gračacu, te nekoliko smještajnih kapaciteta u individualnim objektima. Prostorni potencijali značajni za razvoj kulturnog, seoskog, lovnog, rekreacijskog turizma. Prirodne privlačnosti: Park prirode „Velebit“, Cerovačke pećine, Vrelo Une, Vrelo Zrmanje, vidikovci, speleološki objekti i dr. Kulturno-povijesna baština: više pojedinih objekata u svim naseljima, sezonske priredbe i dr.

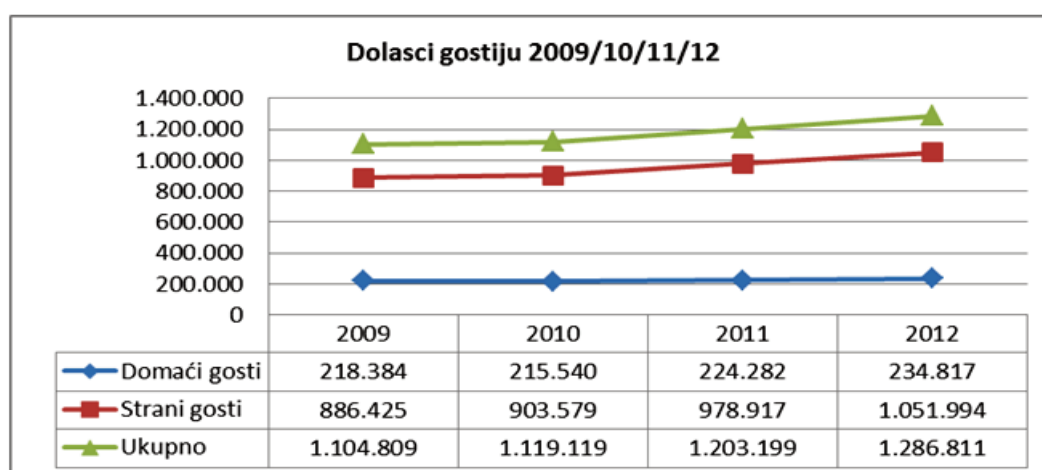
2.3. KARAKTERISTIKE TURIZMA ZADARSKE ŽUPANIJE

Unatoč svim nedaćama koje su pratile Hrvatsku u proteklom razdoblju, turistički je sektor značajno podigao svoje poslovne rezultate, osobito od 2000. godine. U vrijeme globalne krize proteklih nekoliko godina također je pokazao visoku rezistentnost, što je potvrđeno stopama rasta višim od onih što su ih postigle zemlje u konkurentskom okružju (Mediteran) (Strategija razvoja turizma u RH, 2013.). Prema podacima Ministarstva turizma RH u 2012. godini područje Hrvatske bilježi ukupno 11,8 milijuna dolazaka gostiju ili 3,3% više nego prethodne 2011. godine. Osim toga, u 2012. godini ostvareno je ukupno 62,7 milijuna noćenja, što je 4% više nego 2011. godine (Analiza komercijalnog turističkog prometa u Republici Hrvatskoj 2012.; 2013.). Glavnina turističkog prometa RH koncentrirana na sedam primorskih županija, što čini udio od 96% u ukupnim turističkim noćenjima. Primorske županije, i to: Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska, Istarska i Dubrovačko-neretvanska županija ostvarile su ukupno 60.303.914 noćenja.

U Zadarskoj županiji u 2012. noćilo je 6.783.072 turista, što ju svrstava na četvrto mjesto u odnosu na ostale primorske županije. Na vodećem mjestu nalazi se Istarska županija s 19.877.368 noćenja, a slijede Primorsko-goranska županija s 11.973.931 noćenja te Splitsko-dalmatinska s 10.517.880. od 2008. do 2012., Zadarska županija bilježi stopu rasta broja noćenja od 5,2%, tom se stopom rasta svrstava na peto mjesto u odnosu na ostale primorske županije. Ukupna stopa rasta broja noćenja za sve primorske županije iznosi 4,6%, što ukazuje da su rezultati koje ostvaruje Zadarska županija veći od prosječnih.

Podaci Turističke zajednice Zadarske županije ukazuju na daljnji rast prometa u turizmu u 2012. u odnosu na prethodne godine. Zadarsku županiju 2012. godine posjetilo je 1.286.811 domaćih i stranih gostiju, što je 6,5% više nego 2011. godine. Broj dolazaka stranih gostiju za 2012. godinu iznosi 1.051.994 i viši je za 6,9% u odnosu na 2011.godinu (grafikon 2.3.1.).

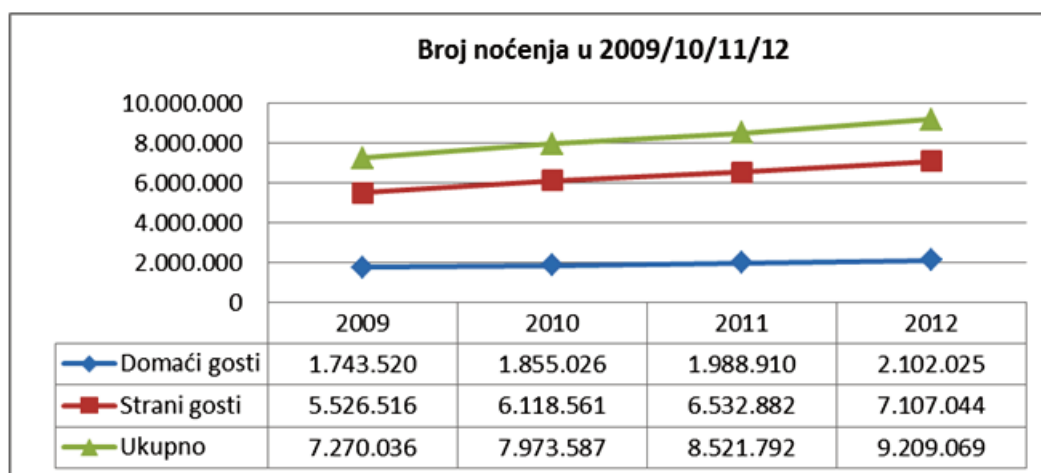
Grafikon 2.3.1: Turistički dolasci u Zadarsku županiju u periodu 2009. – 2012.

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije

Prema istom izvoru, broj noćenja gostiju u 2012. godini iznosi 9.209.069 i kao takav za 7,5% viši u odnosu na 2011. godinu (grafikon 2.3.2.).

Grafikon 2.3.2.: Turistička noćenja u Zadarskoj županiji u razdoblju 2009. – 2012.

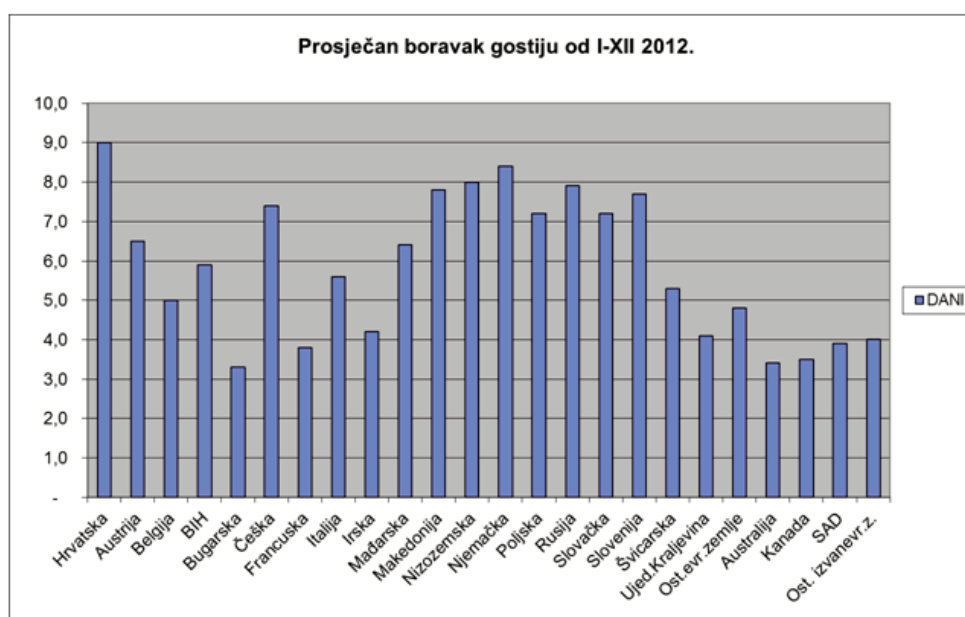
Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije

Proteklih godina postoji kontinuirani trend rasta dolazaka i noćenja zahvaljujući, između ostalog, uvođenju niskotarifnih letova koji povezuju gotovo cijelu Europu sa Zadarskom županijom, proširenju smještajnih kapaciteta, kvalitetne promocije, kao i različitih sadržaja.

2.3.1. DULJINA BORAVKA GOSTIJU

Broj dana boravka gostiju na području Zadarske županije u 2012. u prosjeku iznosi 7,2 dana, neznatno više nego prethodne godine (7,1 dana). Domaći gosti ostaju dulje u destinaciji (prosječno 9 dana) u odnosu na strane goste što je vidljivo i na grafikonu 2.3.1.1.

Grafikon 2.3.1.1: Prosječni boravak gostiju u Zadarskoj županiji od I – XII 2012.

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije

2.3.2. SMJEŠTAJNI KAPACITETI

Turistička ponuda smještaja gostiju na području Zadarske županije uključuje hotele i turistička naselja, kampove, privatni smještaj, odmarališta, marine i vikend-kuće (tablica 2.3.2.1.). U 2012. godini od ukupno 47 hotela na području županije najviše je onih s tri zvjezdice, kao i prethodnih godina. Pozitivan pomak u podizanju razine kvalitete smještaj predstavlja hotel s 5 zvjezdica otvoren u 2011. Općenito, najveći udio u smještajnim kapacitetima imaju smještajni kapaciteti s tri zvjezdice, iznimka su kampovi u kojima su najbrojniji kapaciteti s 1 zvjezdicom.

Tablica 2.3.2.1.: Smještajni kapaciteti u Zadarskoj županiji u 2012. godini – stanje 10.10.2012.

Vrsta objekta	Broj objekata	Broj kreveta/mjesta u kampovima	Struktura
HOTELI			
5* Hoteli	1	420	0.5
4* Hoteli	17	3.390	3.7
3* Hoteli	24	2.523	2.7
2* Hoteli	5	755	0.8
1* Hoteli	-	-	-
Ukupno	47	7.088	7.2
TURISTIČKA NASELJA			
3* Turistička naselja	4	1.684	1.8
2* Turistička naselja	-	-	-
1* Turistička naselja	-	-	-
Ukupno	4	1.684	1.8
KAMPOVI			
4* Kampovi	2	6.675	7.2
3* Kampovi	14	2.154	2.3
2* Kampovi	38	7.430	8.1
1* Kampovi	136	5.311	5.8
Kamp selo	2	45	0.0
Kampirališta	13	849	0.9
Kamp odmorište	2	135	0.1
Ukupno	207	22.599	24.5
PRIVATNE KUĆE/APARTMANI/SOBE			
5* Privatni smještaj	2	14	0.7
4* Privatni smještaj	414	1.117	1.2
3* Privatni smještaj	11.099	35.546	38.6
2* Privatni smještaj	4.108	13.448	14.6
1* Privatni smještaj	2.015	6.085	6.6
SOBE I APARTM.- SELO	27	66	0.1
Ukupno	17.665	56.276	61.1
OSTALI KATEGORIZIRANI OBJEKTI			
PANSIONI			
Standard Pansion	10	344	0.4
Komfor	12	426	0.5
GUESTHOUSE			
Komfor	2	164	0.2
Ukupno	24	934	1.0
ODMARALIŠTA I NEKATEGORIZIRANI	18	1.557	1.7
POMOĆNE POSTELJE		2.001	2.2
U K U P N O	17.965	92.139	100,0

Izvor: Državni ured za turizam Zadarske županije

Najveći broj dolazaka i noćenja u 2012. godini (tablica 2.3.2.2.) ostvaren je u privatnom smještaju koji broji ukupno 416.271 dolazaka ili 32,35% sveukupnih dolazaka, te 3.252.450 noćenja ili 35,32% sveukupnih noćenja turista u Zadarskoj županiji. U strukturi dolazaka slijede hoteli i turistička naselja (26,75%), kampovi (18,23%), vikend-kuće (11,47%), marine (8,64 %) i odmarališta (2,58%).

Tablica 2.3.2.2.: Dolasci u Zadarsku županiju po vrstama smještaja od 2010. do 2012.249

VRSTA SMJEŠTAJA	DOLASCI I - XII 10.			DOLASCI I - XII 11.			DOLASCI I - XII 12.			%	INDEX	INDEX
	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno			
HOTELI I TUR.NASELJA	72.302	249.231	321.533	68.499	264.866	333.365	72.285	271.900	344.185	26.75	107	103
KAMPOVI	10.164	187.864	198.028	11.419	205.802	217.221	12.188	222.442	234.630	18.23	118	108
PRIVATNI SMJEŠTAJ	54.226	309.551	363.777	56.438	335.818	392.256	54.019	362.252	416.271	32.35	114	106
ODMARALIŠTA	11.769	17.266	29.035	11.977	16.561	28.538	11.516	21.404	32.920	2.56	113	115
MARINE	7.557	89.725	97.282	6.811	98.842	105.653	6.721	104.475	111.196	8.64	114	105
VIKEND-KUĆE	59.522	49.942	109.464	69.138	57.028	126.166	78.088	69.521	147.609	11.47	135	117
UKUPNO	215.540	903.579	1.119.119	224.282	978.917	1.203.199	234.817	1.051.994	1.286.911	100.00	115	107

Izvor: TZ gradova, općina i mjesta Zadarske županije i Državni zavod za statistiku

Prema strukturi noćenja (tablica 2.3.2.3.), vodeći privatni smještaj (35,32%) prate vikend-kuće (21,12%), kampovi (19,21%), hoteli i turistička naselja (15,83%), marine (7,25%) i odmarališta (1,27%).

Tablica 2.3.2.3.: Noćenja u Zadarskoj županiji po vrstama smještaja od 2010. do 2012.

VRSTA SMJEŠTAJA	DOLASCI I - XII 10.			DOLASCI I - XII 11.			DOLASCI I - XII 12.			%	INDEX	INDEX
	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno			
HOTELI I TUR.NASELJA	236.572	1.133.695	1.370.267	215.705	1.172.600	1.388.305	228.110	1.230.078	1.458.188	15.83	106	105
KAMPOVI	84.656	1.394.506	1.479.182	102.144	1.504.806	1.606.950	104.753	1.664.158	1.768.911	19.21	120	110
PRIVATNI SMJEŠTAJ	443.348	2.436.147	2.879.495	423.749	2.605.516	3.029.265	404.414	2.848.036	3.252.450	35.12	113	107
ODMARALIŠTA	77.042	44.504	121.546	75.065	43.811	118.876	62.696	54.276	116.972	1.27	96	98
MARINE	34.093	606.749	640.842	31.752	599.182	630.934	31.298	636.418	667.716	7.25	104	106
VIKEND-KUĆE	979.315	502.960	1.482.275	1.140.495	606.967	1.747.462	1.270.754	674.078	1.944.832	21.12	131	111
UKUPNO	1.855.026	6.118.561	7.973.585	1.988.910	6.532.882	8.521.792	2.102.025	7.107.044	9.209.069	100.00	115	108

Izvor: TZ gradova, općina i mjesta Zadarske županije i Državni zavod za statistiku

Najveću iskorištenost kapaciteta imaju hoteli i turistička naselja s 167 dana popunjenosti kapaciteta, slijede ih kampovi s 77 dana, a najmanju iskorištenost kapaciteta ima privatni smještaj sa svega 58 dana iskorištenosti kapaciteta (tablica 2.3.2.4.).

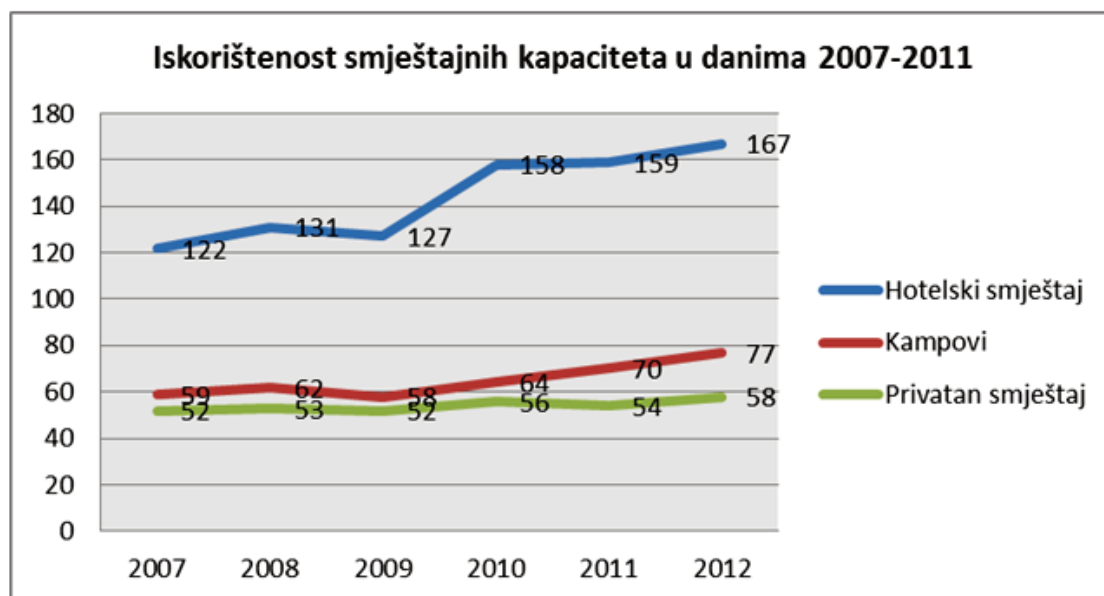
Tablica 2.3.2.4.: Iskorištenost smještajnih kapaciteta u Zadarskoj županiji u danima u 2012. g.

VRSTA SMJEŠTAJA	KAPACITET	OSTVARENA NOĆENJA I - XII 12.	ISKORIŠTENOST KAPACITETA U DANIMA
HOTELI I TURISTIČKA NASELJA	8.725	1.458.188	167
KAMPOVI	23.067	1.768.911	77
PRIVATNI SMJEŠTAJ	56.268	3.252.450	58
UKUPNO	88.060	6.479.549	74

Izvor: TZ općina, gradova i mjesta, Državni zavod za statistiku, Ured za turizam

Na grafikonu 2.3.2.4. uočava se trend rasta iskorištenosti kapaciteta hotelskog smještaja, posebice za 2010. godinu, kada je iskorištenost porasla za 24,40% u odnosu na prethodnu 2009. godinu. Treba istaknuti da je iskorištenost svih smještajnih kapaciteta u porastu.

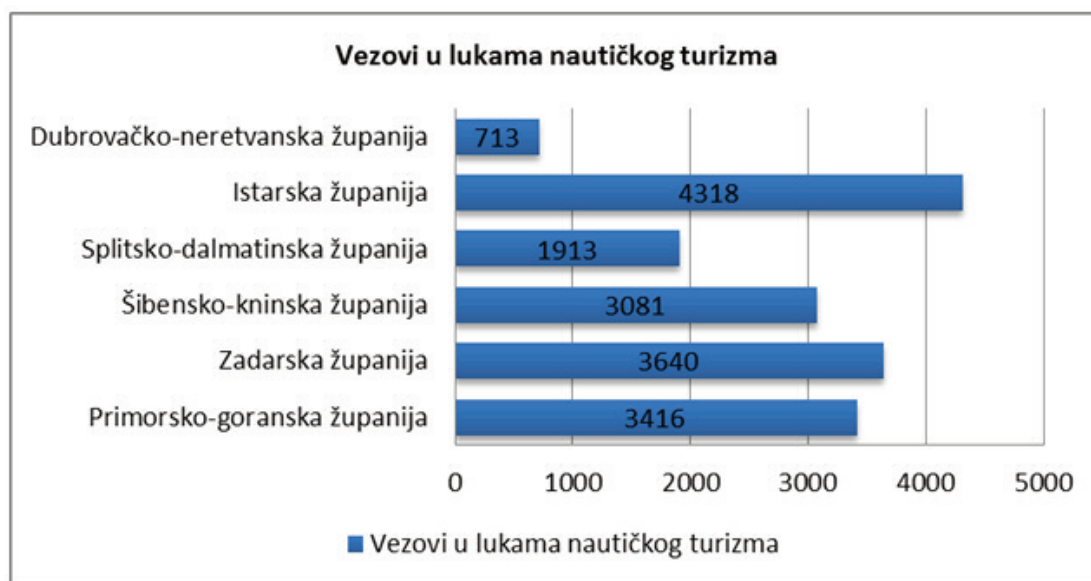
Grafikon 2.3.2.4.: Iskorištenost smještajnih kapaciteta u Zadarskoj županiji u danima od 2007 – 2012.

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije i Državni zavod za statistiku

Prema podacima DZS-a o kapacitetima i poslovanju luka nautičkog turizma u 2011. na datum 31. prosinca 2011. od ukupno 98 luka nautičkog turizma u RH, a području Zadarske županije nalazila se 21 luka. U akvatoriju površine 887 891 m² nalazi se 3640 vezova (grafikon 2.3.2.5.).

Grafikon 2.3.2.5.: Broj vezova u lukama nautičkog turizma, stanje na dan 31. prosinac 2011.

Izvor: Državni zavod za statistiku

2.3.3. KARAKTERISTIKE POTRAŽNJE

Prema istraživanju TOMAS 2010.¹ koje provodi Institut za turizam RH, prosječna dnevna potrošnja turista u 2010. na području Zadarske županije iznosi 40 EUR (tablica 2.3.3.1.), što je 31,03% manje u odnosu na prosječnu dnevnu potrošnju unutar sedam primorskih županija Republike Hrvatske. Prema iznosu potrošnje gostiju, Zadarska županija nalazi se na najnižem, sedmom mjestu. Najvišu dnevnu potrošnju bilježi Dubrovačko-neretvanska županija, u iznosu 90 EUR.

Tablica 2.3.3.1.: Prosječna dnevna potrošnja gostiju u 2010.

Županija	Prosječna dnevna potrošnja turista u 2010. u eurima
HRVATSKA	58
Istarska	67
Primorsko-goranska	56
Ličko-senjska	45
Zadarska	40
Šibensko-kninska	48
Splitsko-dalmatinska	55
Dubrovačko-neretvanska	90

Izvor: TOMAS Ljeto 2010., Institut za turizam, 2011.

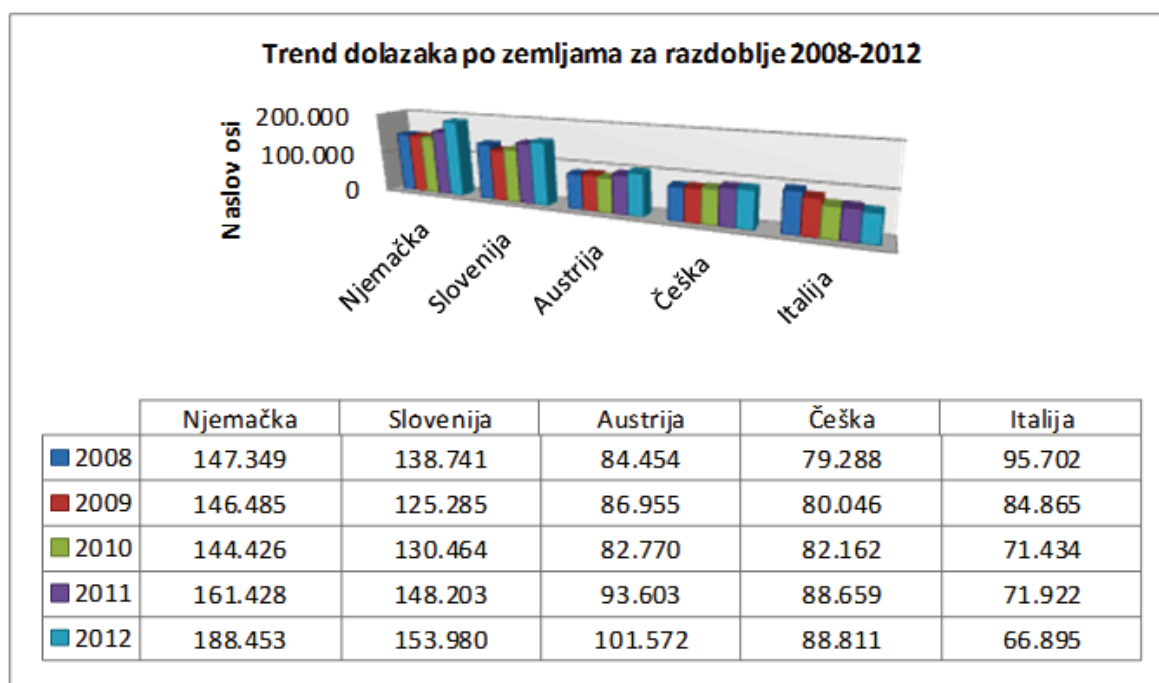
¹ <http://www.iztg.hr/hr/institut/projekti/istrazivanja/>

Prema istom istraživanju TOMAS 2010, utvrđen je socio-demografski profil turista za spomenutu turističku sezonu. Najviše gostiju u turizmu, njih 56%, je u dobi od 36 do 49 godina. 25% gostiju ima 50 godina i više, dok najmanji postotak gostiju ili 19% čine osobe mlađe od 30 godina. S 52% posjećenosti dominira obiteljski dolazak, oko jedne trećine čine gosti u pratnji partnera, 12% gostuje s prijateljima, dok 3% gostiju dolazi bez pratnje.

Glavna inozemna emitivna tržišta su: Njemačka, Slovenija, Austrija, Češka i Italija (grafikon 2.3.3.2.). Od ukupno 1.286.811 dolazaka u Zadarsku županiju, najveći broj ili 188.453 dolazaka zabilježeno je iz Njemačke. Druga je zemlja po broju dolazaka Slovenija (153.980 dolazaka), zatim Austrija (101.572 dolazaka), na četvrtom mjestu nalazi se Češka (88.811 dolazaka), i na petom mjestu Italija (66.895 dolazaka) čiji broj gostiju ima trend pada u promatranom razdoblju.

Grafikon 2.3.3.2.: Trend dolazaka u Zadarsku županiju po zemljama za razdoblje 2008.-2012.

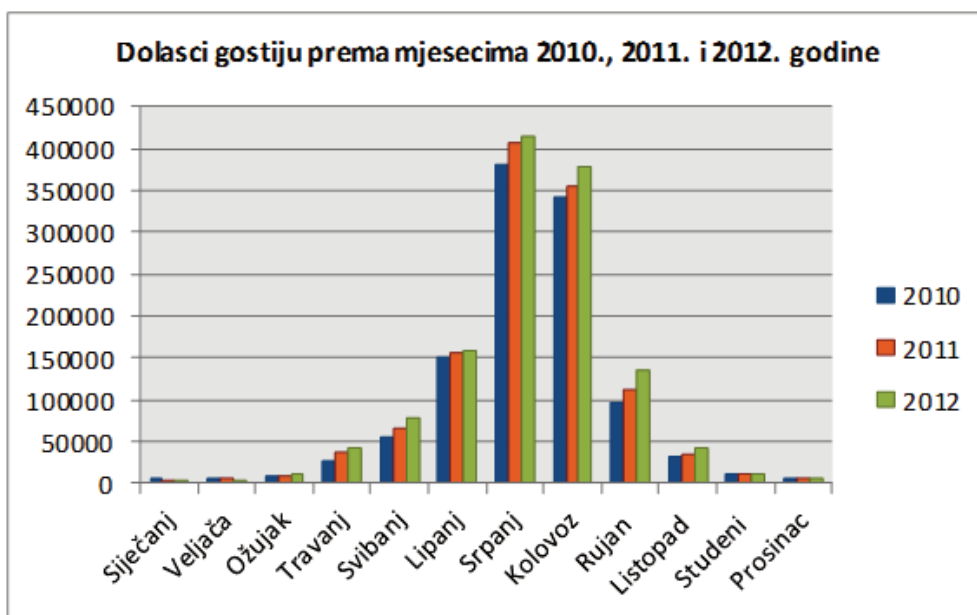

Izvor: Državni zavod za statistiku

2.3.4. MJESEČNA DINAMIKA TURISTIČKOG PROMETA

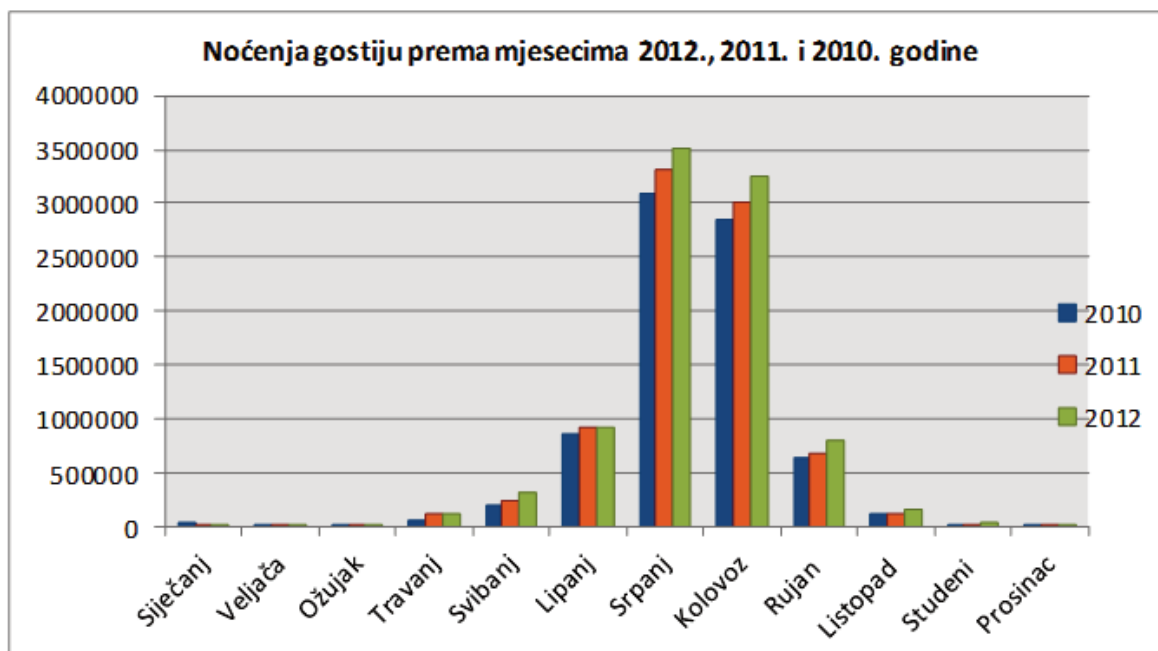
Ostvareni turistički rezultati dolazaka i noćenja za 2012. godinu, značajno su bolji u odnosu na prethodne 2011. i 2012. godinu (grafikon 2.3.4.1. i grafikon 2.3.4.22). Vidljiv je pozitivan rast tijekom cijele godine. Mjesec srpanj s 415.917 dolazaka i 3.517.851 noćenja predstavlja vrh sezone. Iako se glavnina turističkog prometa odvija tijekom ljetne sezone (tijekom srpnja i kolovoza), što naglašava sezonski karakter turizma Zadarske županije, ipak se u 2012. primjećuje rast broja dolazaka i noćenja u periodu pred i post sezone.

Grafikon 2.3.4.1.: Dolasci gostiju u Zadarsku županiju po mjesecima u periodu 2010. - 2012.

Izvor: Državni zavod za statistiku

Grafikon 2.3.4.1.: Noćenja gostiju u Zadarsko županiji po mjesecima u periodu 2010. - 2012.

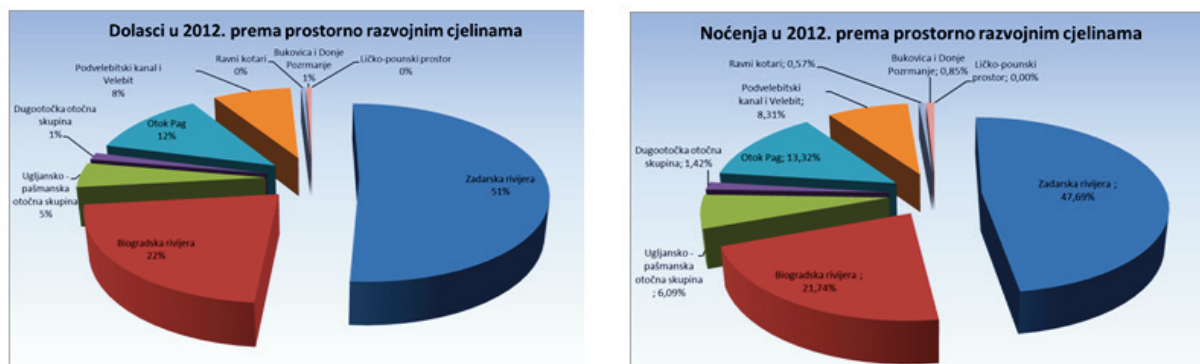

Izvor: Državni zavod za statistiku

2.4. KARAKTERISTIKE TURIZMA PROSTORNO-RAZVOJNIH CJELINA

Turističke statistike ukazuju na najveću koncentriranost turističkih aktivnosti na priobalju Zadarske županije, za razliku od ostalih prostorno razvojnih cjelina (grafikon 2.4.1.). U daljnjoj su razradi detaljno analizirana osnovna obilježja turizma u svakoj od definiranih prostorno razvojnih cjelina.

Grafikon 2.4.1: Turistički dolasci i noćenja u 2012 prema razvojnim cjelinama Zadarske županije

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

2.4.1. KARAKTERISTIKE TURIZMA PRIOBALNIH URBANIH PODRUČJA

Zadarska rivijera

Zadarska rivijera obuhvaća priobalni i otočni prostor od Ljubačkog zaljeva na SI do granice općine Sukošan i Sv. Filip i Jakov na JI, točnije prostor sljedećih priobalnih upravno-teritorijalnih jedinica: grada Zadra i općine Bibinje i Sukošan te grada Nina s općinama Privlaka, Vir i Vrsi kao potencijalno zasebno turističko područje. Iz niže prikazanih podataka (Tablica 2.4.1.1.) vidljivo je da na području Zadarske rivijere po broju dolazaka i noćenja turista prednjači grad Zadar kao turističko središte Županije. Pokazatelji turističke gustoće (broj noćenja po površini) kao i turističke intenzivnosti (broj noćenja po broju stanovnika) najveći su u općini Bibinje. Na području potencijalno zasebne Ninske rivijere najveći broj dolazaka bilježi grad Nin, dok po broju noćenja prednjači općina Vir. Najveća se turistička gustoća bilježi u gradu Ninu, a turistička intenzivnost je najveća u općinu Vir.

Tablica 2.4.1.1.: Karakteristike turizma Zadarske rivijere

GRAD/Općina	Površina km2	Stanovnici 2011.	Dolasci 2012	Noćenja 2012	Tur. Gustoća (noćenja/ površina)	Tur. Intenzivnost (noćenja/ br. Stanovnika)
ZADAR*	191,71	75.082	317.806	1.287.819	6.717,54	17,15
Bibinje	12,89	4.019	441.610	310.589	24.095,35	77,28
Sukošan	56,55	4.586	45.976	328.532	5.809,58	71,64
Ukupno	261,15	83.687	405.392	1.926.940		
NIN*	54,29	2.752	114.797	978.728	18.027,78	355,64
Privlaka	11,39	2.228	33.942	305.760	26.844,60	137,24
Vir	21,97	3.032	92.547	1.044.037	47.521,03	344,34
Vrsi	37,02	2.020	13.346	136.746	3.693,84	67,70
Ukupno	124,67	10.032	254.632	2.465.271		
Sveukupno	385,82	93.719,00	660.024	4.392.211		

* Nin sadrži podatke za područje TZ Grada Nina i TZ mjesta Zaton

**Zadar sadrži podatke za područje TZ Grada Zadra i TZ mjesta Silba

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Analizirajući broj dolazaka po smještajnim kapacitetima na Zadarskoj rivijeri (tablica 2.4.1.2.) najveći broj dolazaka u 2012. godini bilježe hotelska i turistička naselja odnosno 27,82% od ukupnog broja dolazaka, dok je po broju noćenja (tablica 2.4.1.3.) najzastupljeniji smještaj u vikend kućama koji čini 21% ukupnog broja noćenja. Podatci o dolascima gostiju (tablica 2.4.1.4.) na ovu rivijeru pokazuju izraziti sezonski karakter potražnje kao i u cijeloj županiji, odnosno najveći broj posjeta tijekom srpnja i kolovoza.

Tablica 2.4.1.2.: Dolasci po tipu smještaja u 2012.godini - Zadarska rivijera

GRAD/Općina	Dolasci 2012	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend kuće
ZADAR*	317.806	183.606	20.473	68.070	25.665	15.507	4.484
Bibinje	41.610	0	1.046	17.279	0	22.267	1.018
Sukošan	45.976	0	2.517	18.514	1.072	22.268	1.605
Ukupno	405.392	183.606	24.036	103.863	26.737	60.042	7.107
NIN*	114.797	34.471	51.917	24.932	0	237	3.240
Privlaka	33.942	1.197	8.254	15.562	0	0	8.929
Vir	92.547	4	1.427	12.974	0	0	78.162
Vrsi	13.346	0	303	9.548	0	0	3.495
Ukupno	254.632	35.672	61.901	63.016	0	237	93.826
Sveukupno	660.024	219.278	85.937	166.879	26.737	60.279	100.933

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.1.3.: Noćenja po tipu smještaja u 2012. godini – Zadarska rivijera

GRAD/Općina	Noćenja 2012.	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend kuće
ZADAR*	1.287.819	582.304	62.740	420.396	60.494	90.614	71.271
Bibinje	310.589	0	13.135	135.354	0	139.612	22.488
Sukošan	328.532	0	30.001	125.782	10.561	139.611	22.577
Ukupno	1.926.940	582.304	105.876	681.532	71.055	369.837	116.336
NIN*	978.728	246.594	496.030	181.899	0	924	53.281
Privlaka	305.760	6.564	58.615	134.573	0	0	106.008
Vir	1.044.037	20	9.447	112.591	0	0	921.979
Vrsi	136.746	0	3.769	79.441	0	0	53.536
Ukupno	2.465.271	253.178	567.861	508.504	0	924	1.134.804
Sveukupno	4.392.211	835.482	673.737	1.190.036	71.055	370.761	1.251.140

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.1.4.: Dolasci po mjesecima u 2012.godini - Zadarska rivijera

GRAD/Općina	Dolasci 2012.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
ZADAR*	317.806	3.798	3.923	8.186	21.701	27.944	38.533	62.148	77.446	44.398	22.922	7.223	4.673
Bibinje	41.610	5	0	66	1.251	2.948	4.813	13.007	12.493	5.449	1.502	69	7
Sukošan	45.976	183	188	333	1.612	3.400	5.467	13.464	13.292	5.784	1.789	255	209
Ukupno	405.392	3.986	4.111	8.585	24.564	34.292	48.813	88.619	103.231	55.631	26.213	7.547	4.889
NIN*	114.797	18	12	32	176	10.827	18.460	36.220	32.914	15.912	192	11	23
Privlaka	33.942	1	2	9	128	616	3.755	14.681	12.708	1.928	110	4	0
Vir	92.547	27	34	0	453	772	5.385	52.548	27.841	2.624	1.562	1.274	27
Vrsi	13.346	0	0	24	56	140	1.443	6.387	4.915	356	21	2	2
Ukupno	254.632	46	48	65	813	12.355	29.043	109.836	78.378	20.820	1.885	1.291	52
Sveukupno	660.024	4.032	4.159	8.650	25.377	46.647	77.856	198.455	181.609	76.451	28.098	8.838	4.941

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Biogradska rivijera

Biogradsku turističku rivijeru čine grad Biograd i općine Sv. Filip i Jakov i Pakoštane. Prostorno obuhvaća priobalni prostor od granice prema općini Sukošan na SZ do granice prema općini Tisno, odnosno Murter-Kornati na JI, prostore naselja u neposrednom zaobalju, kao i otoke Vrgadu i Babac. Iz niže prikazanih podataka (tablica 2.4.1.5.) vidljivo je da na području biogradske rivijere po broju dolazaka i noćenja turista prednjači grad Biograd na Moru kao turističko središte rivijere. Promatrajući turističku gustoću (broj noćenja po površini) ona je kao i turistička intenzivnost (broj noćenja po broju stanovnika) također najveća u gradu Biogradu na Moru.

Tablica 2.4.1.5.: Karakteristike turizma Biogradske rivijere

GRAD/Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Dolasci	Noćenja	Tur. Gustoća (noćenja/ površina)	Tur. Intenzivnost (noćenja/ br. Stanovnika)
BIOGRAD n/m	37,02	5.528	167.470	1.042.023	28.147,57	188,50
Pakoštane	80,59	4.170	68.628	577.567	7.166,73	138,51
Sv. Filip i Jakov	48,12	4.426	46.283	382.180	7.942,23	86,35
Ukupno	165,73	14.124	282.381	2.001.770		

Izvor: DZS, TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Analizirajući broj dolazaka po smještajnim kapacitetima na Biogradskoj rivijeri (tablica 2.4.1.6.) najveći broj dolazaka u 2012. godini bilježi privatni smještaj sa 28.69% od ukupnog broja dolazaka i kojeg s vrlo malom razlikom slijedi broj dolazaka u hotelska i turistička naselja 28.06% ukupnog broja dolazaka. Po broju noćenja (tablica 2.4.1.7.) najzastupljeniji je privatni smještaj koji čini 32,36% ukupnog broja noćenja. Dolasci gostiju na ovu rivijeru pokazuju izrazitu sezonalnost (tablica 2.4.1.8.) kao i u cijeloj županiji, odnosno najveći broj posjeta tijekom srpnja i kolovoza.

Tablica 2.4.1.6.: Dolasci po tipu smještaja u 2012. godini – Biogradska rivijera

GRAD/Općina	Dolasci	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
BIOGRAD n/m	167.470	52.347	36.593	29.688	608	44.735	3.499
Pakoštane	68.628	12.983	19.380	32.710	1.550	0	2.005
Sv. Filip i Jakov	46.283	13.912	11.070	18.603	1.346	0	1.352
Ukupno	282.381	79.242	67.043	81.001	3.504	44.735	6.856

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.1.7.: Noćenja po tipu smještaja u 2012. godini – Biogradska rivijera

GRAD/Općina	Dolasci	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
BIOGRAD n/m	1.042.023	204.540	282.804	222.126	4.729	260.876	66.948
Pakoštane	577.567	97.617	162.232	263.053	13.056	0	41.609
Sv. Filip i Jakov	382.180	84.646	106.598	162.671	11.876	0	16.389
Ukupno	2.001.770	386.803	551.634	647.850	29.661	260.876	124.946

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.1.8.: Dolasci po mjesecima u 2012. godini – Biogradska rivijera

GRAD/Općina	Dolasci	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
BIOGRAD n/m	167.470	352	215	1.115	7.925	15.645	24.349	40.945	42.369	23.963	8.310	1.614	668
Pakoštane	68.628	6	0	0	584	2.128	9.825	27.579	23.687	4.517	302	0	0
Sv. Filip i Jakov	46.283	0	0	0	379	1.415	6.739	18.545	15.449	3.631	125	0	0
Ukupno	282.381	358	215	1.115	8.888	19.188	40.913	87.069	81.505	32.111	8.737	1.614	668

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

2.4.2. KARAKTERISTIKE TURIZMA UGLJANSKO-PAŠMANSKE OTOČNE SKUPINE

Ugljansko-pašmanska rivijera površine 134,19 km². Prostorno-geografski resursi su otoci Ugljan i Pašman s pripadajućim manjim otocima Sestrunj, Rivanj i Ošljak u granicama pet otočkih općina Kali, Kukljica, Pašman, Preko, Tkon. Na području ugljansko-pašmanske otočne skupine po broju dolazaka i noćenja turista prednjači općina Preko (tablica 2.4.2.1.). Promatrajući turističku gustoću (broj noćenja po površini) ona je kao i turistička intenzivnost (broj noćenja po broju stanovnika) najveća u općini Kukljica.

Tablica 2.4.2.1.: Karakteristike turizma ugljansko-pašmanske otočne skupine

GRAD/Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Dolasci	Noćenja	Tur. Gustoća (noćenja/ površina)	Tur. Intenzivnost (noćenja/ br. Stanovnika)
Kali	9,40	1.656	2.497	24.649	2.622,23	14,88
Kukljica	6,78	726	7.428	69.821	10.298,08	96,17
Pašman	48,73	2.095	16.503	175.675	3.605,07	83,85
Preko*	54,98	3.853	23.899	217.021	3.947,27	56,33
Tkon	14,30	753	7.445	73.960	5.172,03	98,22
Ukupno	134,19	9.083	57.772	561.126		

*sadrži Preko i Ugljan

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Analizirajući broj dolazaka i noćenja po smještajnim kapacitetima (tablica 2.4.2.2. i tablica 2.4.2.3.), najveći broj dolazaka u 2012. godini bilježi privatni smještaj s 56,11% ukupnog broja dolazaka i 52,84% ukupnog broja noćenja. Najveći broj posjeta bilježi se tijekom srpnja i kolovoza što ukazuje na izrazitu sezonalnost (tablica 2.4.2.4.).

Tablica 2.4.2.2.: Dolasci po tipu smještaja u 2012. godini – ugljansko-otočna skupina

GRAD/Općina	Dolasci	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
Kali	2.497	0	0	2.263	0	0	234
Kukljica	7.428	3.989	0	2.641	0	128	670
Pašman	16.503	0	1.708	12.266	0	0	2.529
Preko*	23.899	1.110	3.349	11.571	0	5.668	2.201
Tkon	7.445	0	2.585	3.671	231	12	946
Ukupno	57.772	5.099	7.642	32.412	231	5.808	6.580

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.2.3.: Noćenja po tipu smještaja u 2012. godini – ugljansko-pašmanska otočna skupina

GRAD/Općina	Noćenja	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
Kali	24.649	0	0	21.106	0	0	3.543
Kukljica	69.821	30.862	0	24.769	0	947	13.243
Pašman	175.675	0	15.764	106.871	0	0	53.040
Preko*	217.021	6.085	28.659	110.657	0	33.233	38.387
Tkon	73.960	0	23.284	33.097	1.372	100	16.107
Ukupno	561.126	36.947	67.707	296.500	1.372	34.280	124.320

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.2.4.: Dolasci po mjesecima u 2012. godini – ugljansko-pašmanska otočna skupina

Općina	Dolasci	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Kali	2.497	0	3	0	1	7	258	1.221	926	75	5	0	1
Kukljica	7.428	0	0	0	0	178	1.158	2.970	2513	609	0	0	0
Pašman	16.503	0	0	0	0	22	1.511	8.450	6147	373	0	0	0
Preko*	23.899	19	2	24	517	945	2.628	9.723	7778	2010	216	28	9
Tkon	7.445	0	0	0	29	189	1.127	3.282	2477	339	0	2	0
Ukupno	57.772	19	5	24	547	1.341	6.682	25.646	19.841	3.406	221	30	10

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

2.4.3. KARAKTERISTIKE TURIZMA DUGOOTOČKE OTOČNE SKUPINE

Rivijera „Dugi otok“ površine 127,47 km². Prostorno-geografski resursi su Dugi otok, otok Zverinac i drugi manji pripadajući otoci (Lavdara, Katina, Krknata, Vela Sestrica itd.) u granicama općine Sali. Na ovom području po svim turističkim pokazateljima ističe se općina Sali kao jedina općina na ovom područja (tablica 2.4.3.1.).

Tablica 2.4.3.1.: Karakteristike turizma dugootočke otočne skupine

Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Dolasci	Noćenja	Tur. Gustoća (noćenja/ površina)	Tur. Intenzivnost (noćenja/ br. Stanovnika)
Sali	127,47	1.688	16.961	131.141	1028,80	77,69
Ukupno	127,47	1.688	16.961	131.141		

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Analizirajući broj dolazaka i noćenja po smještajnim kapacitetima (tablica 2.4.3.2 i tablica 2.4.3.3.), najveći broj dolazaka u 2012. godini bilježi privatni smještaj s 57,81% ukupnog broja dolazaka i 63,75% ukupnog broja noćenja. Najveći broj posjeta bilježi se tijekom srpnja i kolovoza što ukazuje na izraziti sezonalni karakter ponude i potražnje (tablica 2.4.3.4.).

Tablica 2.4.3.2.: Dolasci po kapacitetima u 2012. godini – dugootočka otočna skupina

Općina	Dolasci	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
Sali	16.961	7.053	0	9.805	0	103	0
Ukupno	16.961	7.053	0	9.805	0	103	0

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.3.3.: Noćenja po kapacitetima u 2012. godini – dugootočka otočna skupina

Općina	Noćenja	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
Sali	131.141	46.838	0	83.601	0	702	0
Ukupno	131.141	46.838	0	83.601	0	702	0

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.3.4.: Dolasci po mjesecima u 2012. godini – dugootočka otočna skupina

Općina	Dolasci	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Sali	16.961	0	0	33	54	587	1.872	5.626	6.740	1.948	101	0	0
Ukupno	16.961	0	0	33	54	587	1.872	5.626	6.740	1.948	101	0	0

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

2.4.4. KARAKTERISTIKE TURIZMA OTOKA PAGA

Rivijera „Pag“ površine 200,17 km². Prostorno-geografski resursi su najveći dio otoka Paga (u granicama Zadarske županije je 70% površine otoka) i pripadajućih otoka (Maun, Škrda) u granicama grada Paga i dvije otočke općine Kolan i Poveljana. Na području otoka Paga po broju dolazaka i noćenja turista prednjači grad Pag (tablica 2.4.4.1.), dok je turistička gustoća (broj noćenja po površini) kao i turistička intenzivnost (broj noćenja po broju stanovnika) najveća u općini Kolan.

Tablica 2.4.4.1.: Karakteristike turizma otoka Paga

GRAD/Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Dolasci	Noćenja	Tur. Gustoća (noćenja/ površina)	Tur. Intenzivnost (noćenja/ br. Stanovnika)
PAG	132,75	3.950	108.783	816.960	6154,12	206,83
Kolan	28,85	821	24.397	237.711	8239,55	289,54
Poveljana	38,57	785	20.733	172.140	4463,05	219,29
Ukupno	200,17	5556	153.913	1.226.811		

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Analizirajući broj dolazaka i noćenja po smještajnim kapacitetima (tablica 2.4.4.2. i tablica 2.4.4.3.), najveći broj dolazaka u 2012. godini bilježi privatni smještaj sa 51,88% ukupnog broja dolazaka i 52,34% ukupnog broja noćenja. Najveći broj posjeta bilježi se tijekom srpnja i kolovoza što ukazuje na izraziti sezonalni karakter ponude i potražnje (tablica 2.4.4.4.).

Tablica 2.4.4.2.: Dolasci po smještajnim kapacitetima u 2012. godini – otok Pag

GRAD/Općina	Dolasci	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
PAG	108.783	14.187	38.505	51.347	2.256	271	2.217
Kolan	24.397	0	2.360	17.822	0	0	4.215
Povljana	20.733	0	2.610	10.684	0	0	7.439
Ukupno	153.913	14.187	43.475	79.853	2.256	271	13.871

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.4.3.: Noćenja po smještajnim kapacitetima u 2012. godini – otok Pag

GRAD/Općina	Noćenja	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
PAG	816.960	67.361	291.520	399.566	13.076	1.097	44.340
Kolan	237.711	0	13.495	158.185	0	0	66.031
Povljana	172.140	0	19.875	84.371	0	0	67.894
Ukupno	1.226.811	67.361	324.890	642.122	13.076	1.097	178.265

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.4.4.: Dolasci po mjesecima u 2012. godini – otok Pag

Grad/Općina	Dolasci	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
PAG	108.783	61	66	460	3.306	4.832	14.270	37.325	36.360	9.258	2.307	436	102
Kolan	24.397	0	0	0	54	110	2.670	10.428	10.445	683	7	0	0
Povljana	20.733	0	0	0	24	58	2.481	8.797	8.458	915	0	0	0
Ukupno	153.913	61	66	460	3.384	5.000	19.421	56.550	55.263	10.856	2.314	436	102

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

2.4.5. KARAKTERISTIKE TURIZMA PODVELEBITSKOG KANALA I VELEBITA

Rivijera „Podvelebitski kanal“ ima površinu 491,16 km². Prostorno-geografski resursi su dio priobalja Podvelebitskog kanala i Velebita koji pripada Zadarskoj županiji u granicama pet općina – Jasenice, Novigrad, Posedarje, Ražanac, Starigrad. Na ovom području po broju dolazaka, noćenja, turističkoj gustoći i turističkoj intenzivnosti prednjači općina Starigrad (tablica 2.4.5.1.).

Tablica 2.4.5.1.: Karakteristike turizma Podvelebitskog kanala i Velebita

Općina	Površina km2	Stanovnici 2011.	Dolasci	Noćenja	Tur. Gustoća (noćenja/ površina)	Tur. Intenzivnost (noćenja/ br. Stanovnika)
Jasenice	121,3	1.402	9.528	104.868	864,53	74,80
Novigrad	51,18	2.373	5.588	37.548	733,65	15,82
Posedarje	77,6	3.613	7.029	63.616	819,79	17,61
Ražanac	69,61	2.900	13.944	141.976	2039,59	48,96
Starigrad	171,47	1.875	67.078	417.295	2433,63	222,56
Ukupno	491,16	12.163	103.167	765.303		

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Analiza broja dolazaka i noćenja u 2012. po smještajnim kapacitetima (tablica 2.4.5.2. i tablica 2.4.5.3.) pokazuje da je privatni smještaj najzastupljeniji s 38,81% ukupnog broja dolazaka i 44,22% ukupnog broja noćenja. Najveći broj posjeta bilježi se tijekom srpnja i kolovoza što ukazuje na izraziti sezonalni karakter ponude i potražnje (tablica 2.4.5.4.).

Tablica 2.4.5.2.: Dolasci po smještajnim kapacitetima u 2012. godini – Podvelebitski kanal i Velebit

Općina	Dolasci	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
Jasenice	9.528	0	168	6.863	192	0	2.305
Novigrad	5.588	1.231	2.732	1.001	0	0	624
Posedarje	7.029	637	224	5.089	0	0	1.079
Ražanac	13.944	863	3.623	7.311	0	0	2.147
Starigrad	67.078	16.595	23.786	19.776	0	0	6.921
Ukupno	103.167	19.326	30.533	40.040	192	0	13.076

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.5.3.: Noćenja po smještajnim kapacitetima u 2012. godini – Podvelebitski kanal i Velebit

Općina	Noćenja	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
Jasenice	104.868	0	1.279	56.052	1.808	0	45.729
Novigrad	37.548	4.758	13.649	8.028	0	0	11.113
Posedarje	63.616	4.227	2.398	36.729	0	0	20.262
Ražanac	141.976	6.763	12.838	89.916	0	0	32.459
Starigrad	417.295	69.009	30.001	147.663	0	0	79.844
Ukupno	765.303	84.757	60.165	338.388	1.808	0	189.407

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.5.4.: Dolasci po mjesecima u 2012. godini – Podvelebitski kanal i Velebit

Općina	Dolasci	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Jasenice	9.528	4	1	54	72	110	780	5.075	3.044	316	4	68	0
Novigrad	5.588	0	0	0	0	226	893	1.939	1.953	481	81	13	2
Posedarje	7.029	0	3	6	107	309	700	2.519	2.765	494	118	8	0
Ražanac	13.944	0	0	0	0	194	1.287	6.625	5.252	577	9	0	0
Starigrad	67.078	47	37	238	2.695	5.182	8.097	20.922	19.561	7.216	2.650	338	95
Ukupno	103.167	51	41	298	2.874	6.021	11.757	37.080	32.575	9.084	2.862	427	97

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

2.4.6. KARAKTERISTIKE TURIZMA RAVNIH KOTARA

Prostorno-turistička cjelina Ravnih kotara površine 830,40 km². Prostorno-geografski resursi zauzimaju središnje dijelove Ravnih kotara (uz manji dio Bukovice koji pripada gradu Benkovcu) praktički bez izlaza na more (izuzetak mali izlaz na Karinsko more) u granicama grada Benkovca i općina Galovac, Lišane Ostrovičke, Polača, Poličnik, Stankovci, Škabrnja te Zemunik Donji. Na ovom području po broju dolazaka, noćenja, turističkoj gustoći i turističkoj intenzivnosti ističe se jedino grad Benkovac jer se za ostale općine ne prikupljaju podatci (tablica 2.4.6.1.).

Tablica 2.4.6.1.: Karakteristike turizma Ravnih kotara

GRAD/Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Dolasci	Noćenja	Tur. Gustoća (noćenja/ površina)	Tur. Intenzivnost (noćenja/ br. Stanovnika)
BENKOVAC	513,84	11.015	5.361	52.476	102,13	4,76
Galovac	9,44	1.238	0	0	0,00	0,00
Lišane Ostrovičke	49,92	714	0	0	0,00	0,00
Polača	29,91	1.464	0	0	0,00	0,00
Poličnik	81,59	4.448	0	0	0,00	0,00
Stankovci	68,21	1.981	0	0	0,00	0,00
Škabrnja	22,55	1.788	0	0	0,00	0,00
Zemunik Donji	54,94	2.051	0	0	0,00	0,00
Ukupno	830,40	24.699	5.361	52.476		

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Analiza broja dolazaka i noćenja u 2012. po smještajnim kapacitetima (tablica 2.4.6.2. i tablica 2.4.6.3.) pokazuje da je najzastupljeniji smještaj u vikend kućama s 91,01% ukupnog broja dolazaka i 93,37% ukupnog broja noćenja. Najveći broj posjeta bilježi se tijekom srpnja i kolovoza što ukazuje na izrazit sezonalni karakter ponude i potražnje (tablica 2.4.6.4.).

Tablica 2.4.6.2.: Dolasci po smještajnim kapacitetima u 2012. godini – Ravni kotari

GRAD/Općina	Dolasci	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
BENKOVAC	5.361	0	0	482	0	0	4.879
Galovac	0	0	0	0	0	0	0
Lišane Ostrovičke	0	0	0	0	0	0	0
Polača	0	0	0	0	0	0	0
Poličnik	0	0	0	0	0	0	0
Stankovci	0	0	0	0	0	0	0
Škabrnja	0	0	0	0	0	0	0
Zemunik Donji	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	5.361	0	0	482	0	0	4.879

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.6.3.: Noćenja po smještajnim kapacitetima u 2012. godini – Ravni kotari

GRAD/Općina	Noćenja	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
BENKOVAC	52.476	0	0	3.481	0	0	48.995
Galovac	0	0	0	0	0	0	0
Lišane Ostrovičke	0	0	0	0	0	0	0
Polača	0	0	0	0	0	0	0
Poličnik	0	0	0	0	0	0	0
Stankovci	0	0	0	0	0	0	0
Škabrnja	0	0	0	0	0	0	0
Zemunik Donji	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	52.476	0	0	3.481	0	0	48.995

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.6.4.: Dolasci po mjesecima u 2012. godini – Ravni kotari

GRAD/Općina	Dolasci	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
BENKOVAC	5.361	18	3	16	35	76	237	2.002	2.642	200	14	49	69
Galovac	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lišane Ostrovičke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Polača	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Poličnik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stankovci	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Škabrnja	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zemunik Donji	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	5.361	18	3	16	35	76	237	2.002	2.642	200	14	49	69

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

2.4.7. KARAKTERISTIKE TURIZMA BUKOVICE I DONJEG POZRMANJA

Prostorno-turistička cjelina Bukovice i Pozrmanja površine 352,73 km². Prostorno-geografski resursi zauzimaju dijelove Bukovice i Donjeg Pozrmanja u Zadarskoj županiji (dijelovi se nastavljaju u susjednu, Šibensko-kninsku županiju) s izlazom na Karinsko i Novigradsko more u prostoru Kruševa i Gornjeg Karina) u granicama grada Obrovca. Turistički pokazatelji dolazaka, noćenja, turističke gustoće i intenzivnosti prikazani su u tablici 2.4.7.1..

Tablica 2.4.7.1.: Karakteristike turizma Bukovice i Donjeg Pozrmanja

GRAD/Općina	Površina km ²	Stanovnici 2011.	Dolasci	Noćenja	Tur. Gustoća (noćenja/ površina)	Tur. Intenzivnost (noćenja/ br. Stanovnika)
OBROVAC	352,73	4.333	7.233	78.231	221,79	18,05
Ukupno	352,73	4.333	7.233	78.231		

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Analiza broja dolazaka i noćenja u 2012. po smještajnim kapacitetima (tablica 2.4.7.2 i tablica 2.4.7.3.) pokazuje da je najzastupljeniji smještaj u privatnom smještaju sa 80,45% ukupnog broja dolazaka i 64,52% ukupnog broja noćenja. Najveći broj posjeta bilježi se tijekom srpnja i kolovoza što ukazuje na izraziti sezonalni karakter ponude i potražnje (tablica 2.4.7.4.).

Tablica 2.4.7.2.: Dolasci po smještajnim kapacitetima u 2012. godini – Bukovica i Donje Pozrmanje

GRAD/Općina	Dolasci	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
OBROVAC	7.233	0	0	5.819	0	0	1.414
Ukupno	7.233	0	0	5.819	0	0	1.414

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.7.3.: Noćenja po smještajnim kapacitetima u 2012. godini – Bukovica i Donje Pozrmanje

GRAD/Općina	Noćenja	Hoteli i turistička naselja	Kampovi	Privatni smještaj	Odmarališta	Marine	Vikend-kuće
OBROVAC	78.231	0	0	50.472	0	0	27.759
Ukupno	78.231	0	0	50.472	0	0	27.759

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

Tablica 2.4.7.4.: Dolasci po mjesecima u 2012. godini – Bukovica i Donje Pozrmanje

GRAD/Općina	Dolasci	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
OBROVAC	7.233	8	3	14	30	125	330	3.489	2.940	227	62	0	5
Ukupno	7.233	8	3	14	30	125	330	3.489	2.940	227	62	0	5

Izvor: TZ Zadarske županije, obrada ZADRA

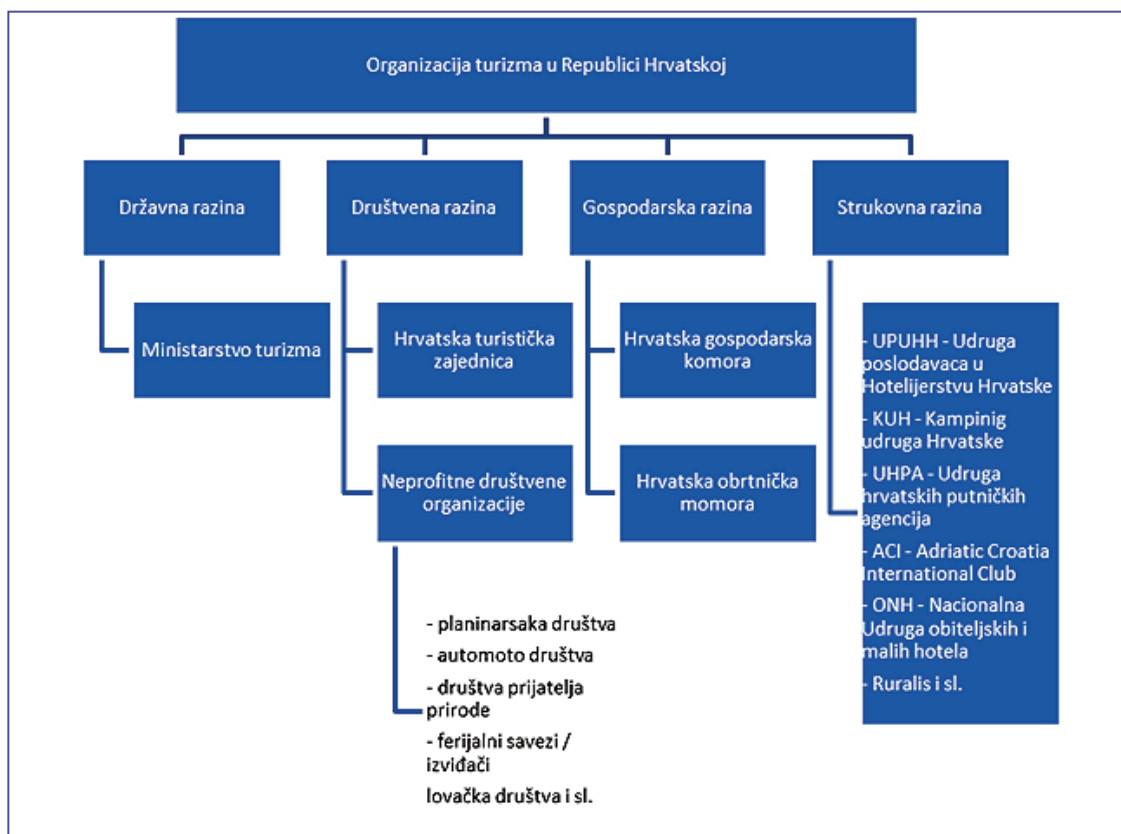
2.4.8. KARAKTERISTIKE TURIZMA LIČKO-POUNSKOG PROSTORA

Prostorno-turistička cjelina dijela Like i gornjeg Pounja ima površinu 955,45 km². Prostorno-geografski resursi zauzimaju dijelove Like (Južna Lika), gornjeg Pounja i Gornjeg Pozrmanja u Zadarskoj županiji (dijelovi se nastavljaju u susjednu Ličko-senjsku županiju) bez izlaza na more u granicama općine Gračac. Iako je za područje općine Gračac osnovana turistička zajednica, još uvijek ne djeluje, ne postoje podatci o dolascima i noćenjima domaćih i stranih gostiju na ovo područje.

2.5. ORGANIZACIJA I UPRAVLJANJE TURISTIČKIM RAZVOJEM

Glavno tijelo zaduženo za promicanje i unapređenje turizma Republike Hrvatske temeljem Zakona o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma (Narodne novine 152/08) su turističke zajednice. Hrvatska turistička zajednica je nacionalna turistička organizacija, a osnovana je u cilju stvaranja i promicanja identiteta i ugleda hrvatskog turizma, planiranja i provedbe zajedničke strategije i koncepcije njegove promocije, predlaganja i izvedbe promidžbenih aktivnosti u zemlji i inozemstvu od zajedničkog interesa za sve subjekte u turizmu, te podizanja razine kvalitete cjelokupne turističke ponude Hrvatske. Zadaća Hrvatske turističke zajednice je između ostalog poticati i koordinirati rad svih turističkih zajednica kao i svih gospodarskih te drugih subjekata u turizmu koji djeluju neposredno i posredno na unapređenju i promidžbi turizma u Hrvatskoj. Na slici 2.5.1. prikazana je organizacijska struktura turizma u Republici Hrvatskoj koja prikazuje državnu, društvenu, gospodarsku i strukovnu razinu u turizmu.

Slika 2.5.1.: Organizacijska struktura turizma u Hrvatskoj (prema stanju u studenom 2007. godine)

Izvor: Hitrec, T. Hendija, Z. (2008.), Politika, organizacija i pravo u turizmu, Zagrebačka škola za menadžment, Zagreb, str. 78.

Turističke zajednice zadužene su za upravljanje destinacijom, a samim time i za promicanje i unapređenje gospodarskih interesa pravnih i fizičkih osoba koje pružaju ugostiteljske i druge turističke usluge ili obavljaju drugu djelatnost neposredno povezanu s turizmom na razini za koju su osnovane. U skladu sa zakonom turistička zajednica se obvezno osniva kao:

1. turistička zajednica općine ili grada na čijem je području najmanje jedno naselje razvrstano u A ili B turistički razred,
2. turistička zajednica područja na kojima nisu osnovane turističke zajednice općina i gradova sukladno točki 1. navedenog članka i članku 5. stavku 1. točki 1. ovoga Zakona,
3. Turistička zajednica Grada Zagreba za područje Grada Zagreba,
4. turistička zajednica županije za područje županije,
5. Hrvatska turistička zajednica za područje Republike Hrvatske.

Sukladno zakonskim odredbama na području Zadarske županije osnovana je turistička zajednica Zadarske županije koja ima temeljnu ulogu poticati, očuvati, unapređivati i promicati sve postojeće turističke resurse županije. Uz turističku zajednicu Zadarske županije u upravljanju i promociji cjelokupne destinacije Zadarske županije sudjeluju još i turističke zajednice gradova i mjesta:

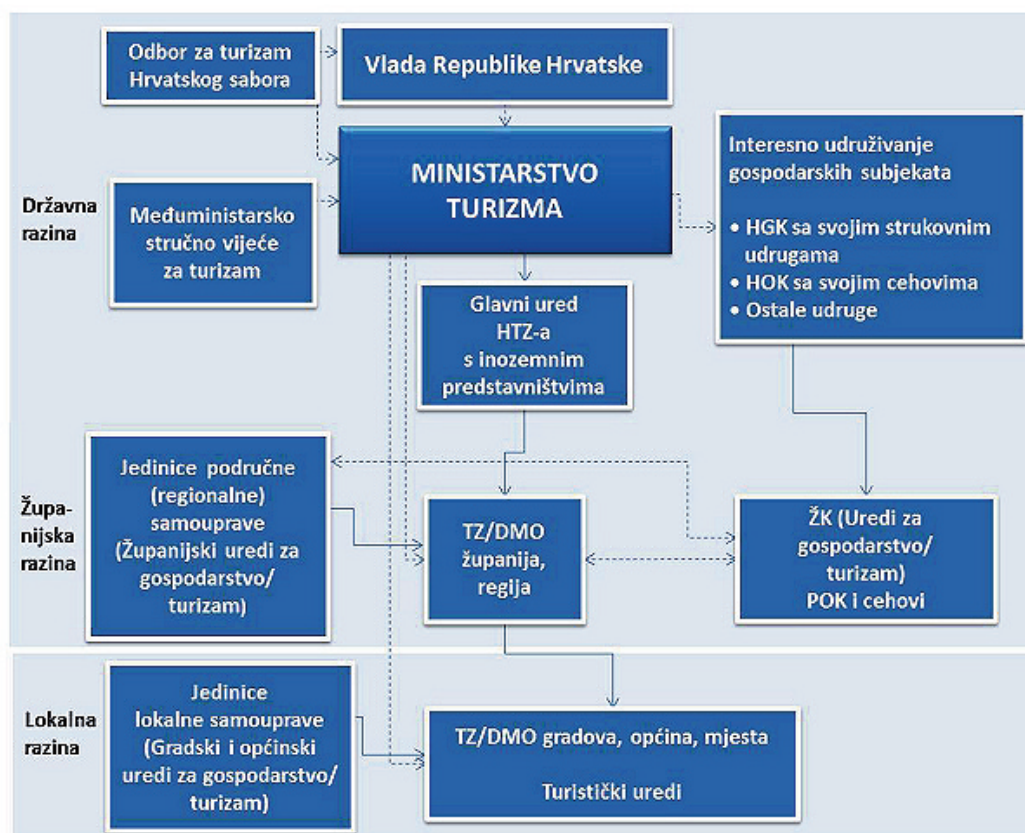
- Turistička zajednica grada Zadra
- Turistička zajednica grada Biograda na Moru
- Turistička zajednica grada Paga
- Turistička zajednica grada Nina
- Turistička zajednica grada Obrovca
- Turistička zajednica grada Benkovca
- Turistička zajednica Bibinje
- Turistička zajednica Jasenice
- Turistička zajednica Kali
- Turistička zajednica Kolan
- Turistička zajednica Kukljica
- Turistička zajednica Novigrad
- Turistička zajednica Pakoštane
- Turistička zajednica Pašman
- Turistička zajednica Posedarje
- Turistička zajednica Poveljana
- Turistička zajednica Preko
- Turistička zajednica Privlaka
- Turistička zajednica Ražanac
- Turistička zajednica Sali
- Turistička zajednica Starigrad
- Turistička zajednica Sukošan
- Turistička zajednica Sv. Filip i Jakov

- Turistička zajednica Tkon
- Turistička zajednica Vir
- Turistička zajednica Vrsi
- Turistička zajednica Zaton
- Turistička zajednica Ugljan
- Turistička zajednica Silba

Uz županijsku turističku zajednicu, općinske i gradske turističke zajednice, planiranje, poticanje i razvoj turizma u Zadarskoj županiji provodi i Zadarska županija Upravnim odjelom za more i turizam koja županijskim proračunom osigurava sredstva za financiranje turističkih projekata i nositelji su izrade Glavnog plana razvoja turizma Zadarske županije usklađenim sa Županijskom razvojnom strategijom. Gradovi i općine sudjeluju u razvoju turizma posredstvom svojih turističkih zajednica.

Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine predlaže novu organizacijsku shemu sustava upravljanja turizmom (slika 2.5.2.). Ovaj oblik organizacijske strukture još uvijek nije zaživio u praksi. Sukladno implementaciji nove organizacijske sheme prilagodit će se dionici i nositelji razvoja turizma u Zadarskoj županiji.

Slika 2.5.2.: Organizacijska shema novog sustava upravljanja turizmom Hrvatske

Izvor: Strategija razvoja turizma RH do 2020, str. 61.

3. RESURSNA I ATRAKCIJSKA OSNOVA

3.1 ANALIZA RESURSNE I ATRAKCIJSKE OSNOVE PROSTORNO - RAZVOJNIH CJELINA ZADARSKE ŽUPANIJE

Prostor je jedan od osnovnih resursa turizma, a njegovo održivo korištenje i upravljanje predstavlja poseban izazov pri planiranju turističkih aktivnosti u nekom području. Pri planiranju turističkog razvoja Zadarske županije i utvrđivanju potencijalnih i realnih turističkih atrakcija korištena je Kušenova metodologija analize resursne i atrakcijske osnove (Kušen, 2002.). Kušen je u cilju sistematizacije turističkih atraktivnosti i atrakcija, turističkih motiva i aktivnosti te vrsta turizma definirao osnovnu funkcionalnu klasifikaciju turističkih atrakcija koja sadrži 16 osnovnih vrsta atrakcija:

1. Geomorfološke značajke prostora
2. Klimatska obilježja
3. Vode
4. Biljni svijet
5. Životinjski svijet
6. Zaštićena prirodna baština
7. Zaštićena kulturno-povijesna baština
8. Kultura života i rada
9. Znamenite osobe i povijesni događaji
10. Manifestacije
11. Kulturne i vjerske ustanove
12. Prirodna lječilišta
13. Sportsko-rekreacijske građevine i tereni
14. Turističke staze, putovi i ceste
15. Atrakcije zbog atrakcije
16. Turističke paraatrakcije

Svih 16 navedenih atrakcija detaljno je analizirano te je dobiven jedinstveni i detaljni pregled svih turističkih atrakcija za svaku prostorno razvojnu cjelinu Zadarske županije. Popisivanjem i inventarizacijom svih, a ne samo zaštićenih i turistički valoriziranih kulturnih i prirodnih resursa, dobiva se uvid u sve potencijalne i realne atrakcije Zadarske županije temeljem kojih se mogu planirati i stvarati novi turistički proizvodi.

3.1.1. ATRAKCIJSKA OSNOVA PRIOBALNIH URBANIH PODRUČJA

Osnovne geološke značajke prostora

Priobalna urbanih područja Zadarske županije na kojima su smještene Zadarska i Biogradska turistička rivijera karakterizira niska i razvedena obala sa plitkim morem, brojnim uvalama i plažama. Ovo je prostor najintenzivnije urbanizacije i velike prometne gustoće. U sastavu obaju rivijera nalazimo i otoke koji administrativno pripadaju gradu Zadru (Silba, Olib, Premuda, Ist, Molat, Škarda, te Iž i Rava), otok Vir, otok Vrgadu (u sastavu općine Pakoštane) kao i ostale manje otoke u sastavu obalnih općina i gradova. Brojne šljunčane, pješčane, kamenite, prirodnim, uređene ili divlje plaže, bilo na otocima ili na obali predstavljaju vrijedan turistički resurs na kojem se temelji cjelokupna turistička ponuda ljetno-kupališnog turizma. U tablici 3.1.1.1. prikazan je popis plaža po područjima s opisom i sadržajima. Atraktivnosti niske i razvedene obale, s otocima i brojnim uvalama i plažama tvore atraktivne krajobraze koji su već prepoznati i turistički valorizirani te se u njima provode brojne turističke aktivnosti.

Tablica 3.1.1.1.: Plaže Zadarske i Biogradske rivijere

Lokalitet	Ime plaže	Opis plaže
grad Zadar	Plaža Kolovare	Plaža u koncesiji Hotela Kolovare; uređena šljunčano–pješčana plaža
	Plaža Borik	Plaža u koncesiji Hotela Borik; uređena pješčano-šljunčana plaža
	Plaža Marex	Plaža u koncesiji kluba podvodnih aktivnosti Zadar; Betonirana plaža
	Plaža Porthos	Plaža u koncesiji U.O. Porthos; dijelom betonirana i šljunčana plaža
	Plaža Vitrenjak	Plaža u koncesiji; betonsko šljunčana plaža s osiguranim pristupom za osobe s tjelesnim invaliditetom
	Plaža Punta Bajlo	Šljunčana i kamenita plaža
	Plaža Puntamika jug	Šljunčana plaža
	Plaža Puntamika zapad	Pješčana plaža
	Plaža Diklovac	Pješčana i šljunčana plaža
grad Zadar, mjesto Kožino	Plaža Peruštine	Šljunčana plaža
	Plaža sv. Bartol	Šljunčana plaža
	Plaža Kožino primorje	Šljunčana plaža
grad Zadar, mjesto Petrčane	Plaža Pinija	Plaža u koncesiji Hotela Pinija; uređena šljunčano-stjenovita i dijelom pješčana plaža
	Plaža rt Radman	Šljunčana plaža
	Plaža Punta Skala	Šljunčana plaža
grad Zadar, otok Olib	Plaže u uvali Slatina, Slatinica i južna Slatina	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
grad Zadar, otok Premuda	Plaže u uvali Drivena, Loza, Krijal i Premuda	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
grad Zadar, otok Škarda	Plaže u uvali Trate i Griparica	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
grad Zadar, otok Ist	Plaže u uvali Kosirača i Široka	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže

grad Zadar, otok Molat, Molat	Plaže Lučina i Jazi	Pješčane i kamenite plaže
Zapuntel	Plaže Porat i Šibinjski rt	Pješčane i kamenite plaže
Brgulje	Plaža u Brguljskom zaljevu	Pješčane i kamenite plaže
grad Zadar, otok Iž,	Plaže u uvali Maslinčica, na rt-u Korinjak	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
Veli Iž	i na otočiću Rutnjak	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
Mali Iž	Plaže Dolinje, Uvala Knež, Komoševa, Bršanj, Vodenjak	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
grad Zadar, otok Rava	Plaže Uvala Lokvina, Tanko, Paladinica, Marnica, Ivaniševica, Grbavac, Pavajsko	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
grad Zadar, otok Silba	Plaža Žalić	Betonirana obala koja se koristi kao plaža i pristanišna luka
	Plaža Porat sv. Ante i	Neuređene, djelomično pješčane i šljunčane plaže
	Plaža Mul	Plaže se koriste i kao sidrišta za brodove
	Plaža Pocukmarak	Neuređena šljunčana plaža na južnoj strani otoka
	Plaža Dobre vode	Pješčana neuređena plaža
	Plaža Nozdre	Neuređena pješčana i šljunčana plaža na sjeveroistočnoj strani otoka
	Plaža Sotorišće	Neuređena pješčana plaža u mjestu
	Plaža Pernastica	Neuređena plaža sa plitkim pješčanim dnom
	Plaža Papranica	Neuređena šljunčana i kamenita plaža
	Plaže Carpusina i Tratica	Dvije male neuređene šljunčane plaže u centru mjesta
grad Nin, mjesto Zaton	Plaža Zaton Holiday Resort	Pješčana, djelomično šljunčana i popločana plaža duga oko 1,5 km; plitko more, idealno za djecu, s posebnim prilazom moru za invalide; obilježena "Plavom zastavom"; mogućnost najma ležaljki i sunco-brana; tuševi, kabine za presvlačenje, tobogan, aquagun, iceberg, jumping centar, odbojka na pijesku, vodeni sportovi i rekreacija, beach i snack barovi
	Plaža Jaz	Pješčano-šljunčana, djelomično popločana; plitko more, idealno za djecu; mogućnost najma ležaljki, najam pedalina, tuševi, kabine za presvlačenje, odbojka u moru, caffè i snack bar
	Plaža Pliša	Pješčana; plitko more, idealno za djecu; tuševi, kabine za presvlačenje, odbojka u moru, caffè bar
	Plaža Bilotinjak	divlja, pješčana plaža
Općina Pakoštane, Pakoštane	Plaža Janice	Centralna uređena mjesna plaža; šljunčana i pješčana plaža djelomično popločana benkovačkim kamenom
	Plaža Punta	Centralna uređena mjesna plaža; šljunčana i pješčana plaža djelomično betonirana
	Plaža Pilatuša	Divlja, pješčano-šljunčana plaža
	Plaža turističkog naselja PINEBEACH	Uređena plaža pod koncesijom; kombinacija pijeska i betonskih ploča;
	Plaža Kozarica	Uređena plaža pod koncesijom; kombinacija šljunka i benkovačkih ploča
Općina Pakoštane, Drage	Plaža Porat	Djelomično uređena šljunčana plaža
	Plaža Dolaška draga	Djelomično uređena plaža; Kombinacija šljunak i beton
Općina Pakoštane, otok Vrgada	Plaža Pržina	Pješčana divlja plaža

Općina Vir, otok Vir	Plaža Prezida	Šljunčana plaža
	Plaža Miljkovica	Šljunčana plaža
	Plaža Luka	Betonirana i šljunčana plaža
	Plaža Radovanjica	Betonirana plaža
	Plaža Jadro	Uređena šljunčana plaža
	Plaža Sapavac	Pješčana plaža
	Plaža Kozjak	Šljunčana plaža
	Plaža pod Kaštelinom	Pješčana plaža
	Plaža Šepunatka	Kamena, prirodna plaža
	Plaža Pedinka	Uređena, šljunčana plaža
	Plaža Srpljica	Pješčana plaža
	Plaža Meka	Pješčana plaža
	Plaža Juriča	Pješčana plaža
	Ženska plaža	Pješčana plaža
	Plaža Rastavac	Pješčana plaža
	Plaža Duboka draga	Pješčana plaža
	Plaža Svrđljača	Pješčana plaža
	Plaža Radnjača	Šljunčana plaža
	Plaža Smratine	Pješčana plaža
	Plaža Velika Slatina	Šljunčana i betonirana plaža
	Plaža Brdonja	Šljunčana plaža
	Plaža Mala Slatina	Pješčana i betonirana plaža
	Plaža Lučica	Pješčana i betonirana plaža
Plaža Bobovik	Betonirana plaža	
Plaža Žitna	Uređena betonirana plaža	
Plaža Soldatica	Šljunčana plaža	
Plaža Virić	Šljunčana plaža	
Plaža Biskupljača	Betonirana i pješčana plaža	
Općina Sukošan	Plaža Marina Dalmacija	Pod koncesijom; uređena šljunčana plaža
	Plaža Zlatna luka	Šljunčana uređena plaža sa prirodnom hladovinom; tuševi, kabine za presvlačenje, sanitarni čvor, igralište – odbojka na pijesku.
	Glavna plaža Dječji raj	Plaža s plitkim pješčanim dnom pogodna za djecu; Obala je djelom popločana kamenim pločama, a djelom prekrivena oblucima; mogućnost najma ležaljki i pedalina; plaža je opremljena tuševima, kabinama za presvlačenje i WC-ima
	Plaža Makarska	Uređena, popločana plaža sa oblucima; sadrži tuš, kabine za presvlačenje, WC, igralište za odbojku na pijesku, košarku te bočalište.

	Divlje plaže	Tustica – prirodna kamenita plaža sa borovom šumom na obali Soline – šljunčana plaža Barbir – kamenita plaža Podvare – prirodna i kamenita plaža Punta – šljunčana plaža, ograđena plutačama Brajde – pjeskovita plaža
Općina sv. Filip i Jakov, sv. Filip i Jakov	Plaža „Iza banja“	Betonirana, pješčana i šljunčana plaža
	Plaža „Croatia“	Šljunčana plaža
Općina sv. Filip i Jakov, Turanj	Plaža Morovička	Šljunčana plaža
Općina sv. Filip i Jakov, sv. Petar	Plaža Tustica	Prirodna šljunčana plaža
Općina Privlaka	Plaža Soline	Uređena pješčana plaža
	Plaža Selo	Uređena pješčana plaža
	Plaža Jazić	Uređena pješčana plaža
	Plaža Mostina	Uređena pješčana plaža
	Plaža Škrpavac	Uređena pješčana plaža
	Plaža Sabunike	Uređena pješčana plaža
	Plaža Vrilo	Divlja pješčana plaža
	Plaža Mletak	Uređena pješčana plaža
Grad Biograd na Moru	Plaža Soline	Uređena pješčana plaža
	Plaža Dražica	Uređena pješčana plaža
	Plaža Bošana	Uređena pješčana plaža
	Plaža Crvena luka	Pješčana plaža
	Plaže Slanica, Katarina i Planac	Divlje plaže
Općina Bibinje	Plaža Punta	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Punta Rožica	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža na Škaljici	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Šulterovo	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Karabani	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Dva mosta	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Lipauska	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
Općina Vrsi	Plaža Vrsi – Zukve	Uređena, betonirana plaža; opremljena WC-ima, organizirano svakodnevno čišćenje; najam ležaljki, suncobrana i ostalih sadržaja tipa pedalina, jet-ski-a itd
	Plaža sv. Jakov	Uređena šljunčana i pješčana plaža; opremljena WC-ima; organizirano svakodnevno čišćenje; najam ležaljki, suncobrana i ostalih sadržaja tipa pedalina; jet-ski-a itd

Plaža Školjić	Uređena šljunčana i pješčana plaža; opremljena WC-ima; organizirano svakodnevno čišćenje; mogućnosti najma ležaljki, suncobrana i ostalih sadržaja tipa pedalina, jet-ski-a itd
Plaža Vrsi – Mulo	Uređena šljunčana i pješčana plaža; opremljena WC-ima, organizirano svakodnevno čišćenje; najam ležaljki, suncobrana i ostalih sadržaja tipa pedalina, jet-ski-a itd
Plaža Ričina	Uređena pješčana plaža; opremljena WC-ima; organizirano svakodnevno čišćenje; najam ležaljki, suncobrana i ostalih sadržaja tipa pedalina, jet-ski-a itd
Plaža uvala Ljaljkovača	Divlja šljunčana plaža;
Plaža uvala Mala Rasovača	Divlja šljunčana plaža;
Plaža uvala Kukinica	Divlja šljunčana plaža;
Uvala Duboka draga	Divlja šljunčana plaža;

Izvor: TZ grada Zadra, TZ grada Nina, TZ grada Biograda, TZ općine Pakoštane, TZ općine Sv. Filip i Jakov, TZ općine Sukošan, TZ općine Bibinje, TZ općine Privlaka, TZ općine Vir, TZ općine Vrsi

Ninska zaljev je, osim po atraktivnim pješčanim plažama, poznat i po ljekovitom blatu (peloid) provjerene djelotvornosti koje se već desetljećima organizirano koristi uz stručni zdravstveni nadzor za liječenje raznih tegoba (reumatske bolesti, deformacija kralježnice, problemi lokomotornog sustava, ženska neplodnost i razna kožna oboljenja). Vrijednosti ovog ljekovitog blata prepoznate su, te je u planu izgradnja modernog zdravstveno turističkog centra. Uz ljekovito blato, područje ninskog zaljeva prepoznatljivo je po Solani Nin s bazenima za eksploataciju soli koji obuhvaćaju prostor od 55 ha površine. Smatra se da tradicija eksploatacije soli na području Nina seže od Antike. Otoci u sastavu priobalnog obalnog urbanog područja su usitnjeniji, a njihove plodne flišne zone su uglavnom potopljene morem nakon postpleistocenog izdizanja morske razine. Specifičnost ovih otoka predstavlja izduženost otoka i nizova, usporednost nizova otoka i morskih “kanala” s obalom (tzv. dalmatinski tip obale) i razmjerno istaknuta hipsografija (Magaš, 1998.).

Klima

Priobalna urbana područja Zadarske i Biogradske rivijere, kao i otoke u sastavu tih rivijera odlikuju topla i suha ljeta, s blagim i kišovitim zimama što odgovara obilježjima mediteranske klime. Ovaj tip klime osigurava razvoj raznih vrsta ponude ljetno-kupališnog turizma u periodu od svibnja pa gotovo do početka listopada. Zbog iznimno pogodnih vjetrova koji pušu u Zadarskom i Biogradskom kanalu, ovo područje je vrlo atraktivno za nautički turizam.

Voda

U kategoriji voda, more je osnovni turistički resurs na koje se temelji ljetno kupališna ponuda Zadarske i Biogradske turističke rivijere. Zadarski i Biogradski kanal su vrlo krajobrazno atraktivna područje koja su pogodna za nautički turizam i na kojima se tradicionalno održavaju brojne regate sa međunarodnim

sudjelovanjima. Akvatorij otoka obiluje prirodnim sidrištima, zaštićenim uvalama i uređenim lučicama i komunalnim vezovima što su brojni nautičari, domaći i strani, prepoznali i redovno dolaze i plove ovim područjem. Uz turističku ponudu nautičkog i ljetno-kupališnog turizma, područje Nina prepoznato je i za razvijanje zdravstvenog turizma temeljenog na ljekovitim svojstvima ninskog blata. Uz more, važni i vrijedni vodni resurs predstavlja Vransko jezero, u neposrednom zaobalju Biogradske rivijere koje je zaštićeno kategorijom Parka prirode.

Biljni i životinjski svijet

Zadarsku i Biogradsku rivijere, točnije područja otoka i obale obaju rivijera karakteriziraju vazdazelene sredozemne biljke unutar pripadajuće klimatsko-zonalne zajednice hrasta crnike koja daje osnovni image tamošnjim geobotaničkim prilikama (Magaš, 1996.). Na ovim su područjima, od uzgajane vegetacije, nekada postojali brojni vinogradi, voćnjaci, maslinici, oranice, koji se u posljednje vrijeme obnavljaju i ponovno stvaraju atraktivne krajobrazne. U posljednje vrijeme intenzivirale su se aktivnosti sadnje maslinika i vinograda što stvara mogućnosti za razvoj vinskih staza i putova maslinovog ulja te razvijanje enološke i gastronomske ponude. Među divljim životinjama koje se nalaze na području obaju rivijera, najvažniji resurs predstavljaju ribe i školjke kao osnova gastronomske ponude. Podmorje otoka posebno je bogato ribom kao i ostalom podmorskom florom i faunom te predstavlja osnovu za razvoj ronilačkog turizma i ribolovnog turizma. Otoci kao i neposredno zaobalje, bogati su sitnom divljači te na njima postoji mogućnost razvijanja lovnog turizma. Područje Parka prirode Vransko jezero, u neposrednom zaobalju Biogradske rivijere važno je stanište za ptice, čiji je sjeverozapadni dio proglašen Ornitološkim rezervatom, dok je cijelo Vransko jezero proglašeno Europski važnim područjem za ptice. Područje Ninske solane kao i područje Bokanjačkog blata također su važni ornitološki lokaliteti uvršteni u Nacionalnu ekološku mrežu, dok je Silbanski greben poznato stanište ptica vranac. Bogatstvo staništa ptica stvara preduvjete za razvijanje turističkih aktivnosti promatranja ptica. Na otocima kao najvrjednijem turističkom resursu Zadarske i Biogradske rivijere uzgajaju se domaće životinje za vlastite potrebe čime se upotpunjuje pitoreskni ugođaj mirnog otočnog života.

Prirodna baština

Zaštićeni dijelovi prirode predstavljaju važan razvojni resurs i osnovu za unaprjeđenje turističke ponude priobalnih urbanih područja. Područje cijele Zadarske županija zbog svoje biološke, krajobrazne i geomorfološke raznolikosti obiluje prostorima koji su registrirani pod određenim stupnjem zaštite. Prema podacima Prostornog plana Zadarske županije (2006.) na području Zadarske i Biogradske rivijere nalaze se slijedeća zaštićena područja prirode:

Park prirode

- Vransko jezero

Spomenici parkovne arhitekture:

- Park Folco Borelli – Sv. Filip i Jakov
- Park Vladimira Nazora – Zadar
- skupina stabala: Drvored čempresa – Biograd na Moru

Osobito vrijedna područja i dijelovi prirode, koja se predlažu za postupak uvođenja u registar:

- Grebeni kod Silbe s podmorjem
- podmorje od Uvale sv. Ante do uvale Nozdre - Silba
- Soline – Biograd na Moru
- Perivoj kraljice Jelene – Zadar

Kopnena područja i akvatoriji posebne vrijednosti za koje se traži pojačani stupanj zaštite:

- Prolaz između Zapuntela i Ista
- Morski pojas oko otoka Škarde

Područja i lokaliteti osobitih bioloških i krajobraznih vrijednosti:

- mala područja (pjeskovite i šljunkovite plaže, lokve na otocima, male močvare te njihova neposredna okolica,)
- vrlo rijetka staništa izvan uobičajenoga područja rasprostranjenja (cretovi, vegetacija pijesaka),
- krški ekološki sustavi,
- močvarni i vodeni ekosustavi.
- područja prekrivena autohtonom vegetacijom
- more i podmorje
- solana u Ninu
- šuma Musapstan
- SPA područja (područja važna za ptice EU) – Vransko jezero

Kulturno-povijesna baština

Područje cijele Zadarske županije, posebno priobalno urbano područje, po gustoći kulturno-povijesne baštine, te arheološkim lokalitetima i spomenicima, među najvećima je u Hrvatskoj. Kulturno-povijesna baština jedna je od temeljnih atraktivnosti na kojoj se razvija turistička ponuda i predstavlja osnovnu pretpostavku za razvoj raznih oblika kulturnog turizma (tablica 3.1.1.2.). Međutim, nisu svi kulturno povijesni lokaliteti, građevine i spomenici turistički valorizirani te je potrebno identificirati najvažnije i najprimjerenije za razvijanje turističke ponude, a ostale je potrebno zaštititi.

Tablica 3.1.1.2.: Popis spomenika kulturno-povijesno baštine na priobalnom urbanom području

GRAD OPĆINA Naselje	Urbana cjelina	Ruralno-urbana cjelina	Spomenik graditeljstva	Arheološko područje/ lokalitet	Spomenički kompleksi/ memorijalni spomenici/ perivoji
ZADAR	Kulturno-povijesna cjelina Zadar	Kulturno-povijesna cjelina: Diklo, Puntamika, Arbanasi, Dračevac Zadarski	Gradski bedemi Episkopalni kompleks Crkva sv. Marije i samostan benediktinki Crkva sv. Krševana	Povijesna jezgra Grada – Poluotok (Rimski forum, Stomorica, ostaci crkve sv. Marije Velike ...)	Gradsko groblje Ostaci rimske centurijacije gradskog agera Obalni pojas od Poluotoka do uvale

Crkva sv. Šimuna	Okolina arheološkog	Vitrenjak
Crkva sv. Andrije i	lokaliteta-nekropola	Perivoj Vladimira
sv. Petra Starog	staroga Zadra (Relja)	Nazora
Ostaci crkve sv. Lovre	Crkvina	Kuća aktivista NOP-a
Ostaci samostana	Puntamika	Kuća sastajalište
sv. Nikole s crkvom	Arbanasi (ostaci villa	aktivista NOP-a
i zvonikom	rustica)	Rodna kuća nar. heroja
Crkva sv. Dominika i	Ostaci crkve	Slobodana Macure
ostaci samostana (Z-743)	sv. Klimenta	Rodna kuća nar. heroja
Ostaci crkve sv. Tome	Kolovare (ostaci	Velimira Škorpika
Crkva Gospe od Kaštela	antičkog pristaništa	Spomenik palim
(Gospa od Zdravlja)	kod Zdenca – Fontane)	borcima
Crkva sv. Ilije i	Ostaci akvedukta	
zgrada uz nju	Biba-Jader u ulicama	
Crkva sv. Frane i	I. Zadranina i F. Lisice	
samostan franjevac	Ostaci crkve sv. Marine	
Crkva sv. Mihovila		
i samostan franjevac		
Citadela		
Kompleks ženskog		
odgajališta sv. Dimitrija		
Palača Borelli		
Palača Ghirardini		
Palača Nassis		
Palača Grisogono-Vovo		
Palača Fozze		
Palača Petrizio		
Kneževa palača		
Providurova palača		
Palača Detrico		
Palača Califfi		
Palača Camerlengho		
Palača Papafava		
Palača Fanfogna		
Kuća Gonano		

Gradska straža
Gradska loža
Veliki arsenal
Kaštel
Crkva Gospe od
Ružarija u Diklu
Crkva sv. Martina u Diklu
Crkva sv. Petra u Diklu
Kaštel obitelji
Strmić u Diklu
Ostaci crkve sv. Stošije
na Puntamici
Stara župna crkva
Uznesenja BDM
(Gospa Maslinska)
na Belafuži
Crkva sv. Šimuna i Jude
Tadeja na Bokanjcu
Crkva sv. Ivana
Krstitelja na Relji
Crkva Gospe Loretske
u Arbanasima
Fontana "Carska "
fontana
Crkva Uznesenja BDM
u Dračevcu Zadarskom
Kula u Dračevcu
Zadarskom
Sklop zgrada nekadašnje
Preparandije i
Tvornice duhana
Kuća Bezić
Svjetionik Oštri rat
Ostaci crkve
Stomorica
Kompleks stare bolnice

Babindub		Crkva sv. Petra i Pavla	Arheološki ostaci	
Crno		Crkva sv. Nikole	crkve na Musapstanu	
Kožino	Povijesna jezgra	Župna crkva sv. Mihovila Arhandela	Ostaci antičke vile Grobni humci	
Petrčane	pučko graditeljstvo	Crkva sv. Tome Župna crkva sv. Ivana i Pavla Ostaci crkve Sv. Bartula		
Ist	pučko graditeljstvo: Smoljan Segarić (Catarin) Komač Gojdanić Smoljan (uvala Široka) Segarić (Tomin)	Župna crkva sv. Nikole Kapela Gospe od Sniga	Gračina Jabučina Vela Tramerka	
Iž Mali	Povijesna jezgra Makovac Porovac Mućel	Župna crkva Uznesenja BDM Crkva sv. Marije Kapela sv. Ane Ljetnikovac Begna Dvor porodice Canegietti	Gračišće Knež – ostaci crkve sv. Marije Kapelice	Spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora na Knežu
Iž Veli		Župna crkva sv. Petra i Pavla Crkva sv. Roka Dvor porodice Fanfogna Kulturno-prosvjetni dom Sloga Kuća Banić zvana "Biskupija"	Veli Opaćac Košljin Mali Opaćac	Spomenik palim borcima na Slancu Spomenik žrtvama fašizma
Molat	pučko graditeljstvo kuća Magaš kuća Mračić kuća Bašić kuća Mračić kuća Matešić kuća Mikulićin kuća Španić kuća Matulić kuća Španić kuća Pavlov	Župna crkva Pohođenja BDM Kapelica Gospe Karmelske Kaštel Kaštelanić Ljetnikovac Abelić Ljetnikovac Lantana	Manastirina Straža Dražice Bavkul Lučina	Spomenik palim borcima i Spomen-park Povijesno-memorijalna cjelina bivšeg koncentracijskog logora

	kuća Lovretić		
	kuća Matešić		
	(Lučina)		
	kuća Mavar		
Brgulje	pučko graditeljstvo:	Crkva sv. Andrije	Karniški Varh
	Giričić		Gračina
	Sabljić		Lokardenik
	Maletić		
	Mljačić		
Zapuntel	pučko graditeljstvo:	Crkva Porođenja BDM	Gradina Knežak
	Petrović		Položaj Ledenice
	Mirković		Položaji Poplot i
	Tomičić		Ponikve
	Petrović (Porat)		
Olib	dio povijesne jezgre	Župna crkva	Banjve
	Gospodarov dvor	Uznesenja BDM	Mirine
	(Filippi)	Crkva sv. Stošije	rt Zubinin
	Škalkov dvor	Crkva sv. Roka	rt Ploče
	(Poljanov) – mlin	Crkva sv. Nikole	
	za masline	Obrambena kula	
	Andrinov dvor	"Kaštel"	
	Matkov dvor		
	Lukin i Lovretin dvor		
	Škrabujev dvor		
	Kršuljev dvor		
	Banduljov dvor		
	Poljanov dvor		
	Cukrov dvor		
	Bondulića dvor		
	Žurin dvor		
	Stipanjov dvor		
	Gorkov dvor		
	Škalov dvor		
	Budešin dvor		
Škarda		Crkva sv. Andrije	
		Kaštel Hellenbach	

Premuda		Povijesna jezgra	Crkva Rođenja BDM	Pastirsko	
		Pučko graditeljstvo:	(Sv. Jakov)	Kalpić	
		Kuća Bujačić	Crkva sv. Cirijaka	Olupina austrougarskog	
		Smirčićev dvor	Lovrovićev dvor	ratnog broda	
		Mikulićev dvor	Telesmanićev dvor	"Szent Istvan"	
		Kovačijev dvor	Besarov dvor	Greben Plitka sika i	
		Šimunov dvor		Masarine	
		Kuća Jadrošić		Otočić Kamenjak	
		Stara uljara u luci		"Garška crkva"	
		Krijal			
Rava Mala			Kapela sv. Petra		
Rava Vela		više pučkih dvorova	Crkva Uznesenja BDM	Dvorić	
Silba		pučko graditeljstvo:	Župna crkva	Ostaci niza brodoloma	
		dvor Marinić	Porođenja BDM	u podmorju Grebena	
			Crkva Blažene Gospe	Stražarnica	
			od Karmela	Ostaci vjetrenjače	
			Crkva sv. Ivana Krstitelja	Ostaci pristaništa u	
			Crkva Gospe od Žalosti	uvali Pocukmarak	
			Crkva sv. Ante	Ostaci kaštela	
			Padovanskog	Toreta	
			Crkva sv. Marka na		
			groblju		
		Kuća Brnetić			
		Kuća Supičić			
		Kuća Silvestrić			
BIOGRAD NA MORU	Kulturno-povijesna cjelina Biograd na moru		Župna crkva sv. Stošije	Blandona	Spomenik
			Crkva sv. Roka	Ostaci antičke	palim borcima
			Crkva sv. Ante	arhitekture u uvali	
			Zgrada stare škole	Bošana	
				Ostaci antičkog pristaništa na položaju Kumenat	
		Ostaci Crkve sv. Ivana Evanđelista			
		Arheološki ostaci crkve sv. Tome			

			<p>Ostaci rimskog akvedukta</p> <p>Ostaci pristaništa uz SZ stranu otočića</p> <p>Oštarije (Kumentić)</p> <p>Arheološko nalazište Baštijunski brig</p> <p>Ostaci crkve sv. Katarine</p> <p>Ostaci crkve sv. Nediljice</p> <p>Lokalitet Zidine iznad Biograda</p> <p>Ostaci gradskog kaštela Matković</p>
NIN	Kulturno-povijesna cjelina naselja Nin	<p>Srednjovjekovne zidine</p> <p>Crkva sv. Asela (Anselma)</p> <p>Crkva sv. Križa i okolno područje s prapovijesnim i antičkim nalazima</p> <p>Crkva sv. Ambroza</p> <p>Kapela sv. Ivana Krstitelja</p> <p>Crkva sv. Duha</p> <p>Crkva sv. Nikole</p> <p>Gornji most</p> <p>Donji most</p> <p>Crkva sv. Tome</p>	<p>Cjelokupna površina povijesne jezgre Antičke nekropole</p> <p>Ostaci rimskog hrama</p> <p>Ostaci crkve sv. Marije</p> <p>Materize</p> <p>Ždrijac</p> <p>Koludrovička - Čvrljevića ograda</p> <p>Prahulje</p> <p>Straža</p> <p>Ninska laguna</p> <p>Rimski mozaik</p> <p>Arheološki ostaci rimske stambene kuće s mozaicima</p>
Grbe		Graditeljski sklop obitelji Manfrin	
Ninski Stanovi	pučko graditeljstvo: Dvor Stulić dva dvora u predjelu Šipina		

Zaton	Povijesna jezgra	Župna crkva sv. Andrije Crkva sv. Andrije Kula u Zatonu Kuća iz 18. st.	Grobovi iz ilirskog doba rt Kremenjača Ostaci antičke luke u uvali Zaton Ostaci srvj. naselja Brižine
BIBINJE	Kulturno- povijesna cjelina naselja Bibinje	Crkva sv. Roka Ispovjednika Crkva sv. Ivana Crkvica sv. Ivana na Punt Crkva sv. Jelene u Gaženici	Punta/Birbir Ostaci crkve sv. Petra Ostaci akvedukta
PAKOŠTANE	Kulturno- povijesna cjelina naselja Pakoštane	Župna crkva sv. Mihovila Kapelica sv. Justine na otočiću Sv. Justina	Ostaci antičke rustičke vile s lučicom u uvali Janice Ostaci crkve sv. Roka Gradina Kostelj Gradina na Školju Velikom Otočić Sv. Justina Ostaci crkve sv. Marije na Crkvini uz Vransko jezero Groblje na položaju Mađorove ograde Novovjekovni brodolom s JI strane otočića Gnalića
Drage	pučko graditeljstvo: Šarići Barešići	Crkva sv. Ante	Čelinka Kurela Velika Kurela Mala Krivače
Vrana	pučko graditeljstvo	Stari grad Vrana – Templarska gradina Maškovića han	Gradina Bak Vran Samograd na Zamini Kapelica Svih svetih na Kamenjaku

		Crkva Gospe od Karmela	Greda iznad Otona
		Crkva sv. Mihovila	Gradina Mijovac
		Crkva sv. Nedjelje	Sidinovci
		Most preko potoka	Jokuše
		Pećine	Ostaci akvedukta na položaju Bučina
			Babin škoj na južnoj strani Vranskog jezera
			Glavičica
			Vrbica
			Izvor Pećina
			Glavica Bičina
			Mlinica-srvj. mlinica i ostaci akvedukta
Vrgada	pučko graditeljstvo	Župna crkva sv. Trojice	Gradina s ostacima bizantskog kastruma
		Crkva sv. Andrije	Gradina Čelinka
		Palača obitelji Damiani	
PRIVLAKA	Povijesna jezgra	Župna crkva sv. Marije	Bilotinjak
	pučko graditeljstvo:	Crkva sv. Vida	Gaz
	Gornji Begonjići	Vila Mustać	Tiraboškovića
	Donji Begonjići	Kulina	Busje
	Šangići		Rt Brtalić
	Skoblari		Supetar
	Buvići		Škornica
	Glavani		Sabunike
	Kršlovići dio zaseoka		Tureta
	Mletak		Ostaci crkve sv. Barbare na lokalitetu Grbići
			Ostaci crkve sv. Katarine
			Ostaci crkve sv. Kristofora na lokalitetu Soline
			lokalitetu Soline
SUKOŠAN	Kulturno-povijesna	Obrambeno ziđe	Ostaci rustičke vile s

	cjelina Sukošan	Župna crkva sv. Kasijana Crkva Gospe od Milosrđa Crkva sv. Martina	pristaništem na položaju Vodotič u uvali Barbir ostaci ljetnikovca Valaresso Ostaci akvedukta Položaji Crkvina i Zgon
Debeljak Gorica	pučko graditeljstvo	Crkva sv. Uznesenja BDM Crkva sv. Ivana Krstitelja	Gradina Vrčevo
SV. FILIP I JAKOV	Kulturno-povijesna cjelina Sv. Filip i Jakov Ulica i Vlaka pučko graditeljstvo: Baturov stan Kutijin stan Prtenjače	Stara župna crkva sv. Mihovila Crkva sv. Roka (Sv. Mihovil) Kuća Eškinja Ljetnikovac Borelli	Ostaci rustičke vile s pristaništem sa Z strane otočića Frmić Kapelica Dvorine-ostaci rogovskog dvora Vilišnice Ostaci akvedukta Arheološki lokalitet Tukljača
Raštane Donje	pučko graditeljstvo: Galešići Deme	Crkva sv. Ivana Krstitelja	Podjaruge Arheološki ostaci crkve
Raštane Gornje	pučko graditeljstvo: Lužine Mikulići Viterinci	Crkva sv. Jurja	Grudine Ostaci Sv. Jure na položaju Crkvine Crkvine (Tičevo) Veterinci
Sikovo	pučko graditeljstvo: Zubčići Eškinjev stan	Crkva sv. Nikole	Crkvina i Koinka podno brda Osridak
Sv. Petar	pučko graditeljstvo kuća Colić	Crkva sv. Petra	Pećina Buta Kulina Gradina Pećina
Turanj	Kulturno-povijesna cjelina mjesta Turanj Zaseok Mandići i	Crkva Uznesenja BDM na groblju Crkva Gospe od Karmela	Tukljača Ostaci antičke rustičke vile na

	kula Fortica na otoku Babcu	Crkva sv. Andrije na Babcu Kula Svjetionik na Babcu	položaju Tukljača i podmorskog nasipa između rta Tukljača i otočića Ričul Crni krug Gradina na Ričulu otočić Babac Gradina u Turnju Ostaci antičkog pristaništa uz JI obalu otočića Galešnjaka
VIR	pučko graditeljstvo	Župna crkva sv. Jurja Crkva sv. Ivana Utvrda Kaštelina Svjetionik Vir	uvala Srpļjica Bandira Smratine Gradina u Gaju Ostaci Kapelice sv. Nikole Gračić-Križice- Gajine Vranjak
VRSI		Župna crkva sv. Mihovila Crkva sv. Jakova Crkva Gospe od Zečeva	Gradina Ostaci crkve sv. Tome Ostaci crkve sv. Lovre – Jasenovo Ostaci crkve sv. Mihovila na groblju Ostaci crkve sv. Paškvalina na otočiću Sikavcu Neolitički lokalitet kod ostataka crkve sv.Tome
Poljica		Crkva sv. Mihovila	

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, 2006.

Pokretni spomenici kulturne baštine kao slike, plastike, skulpture, namještaj, crkveni namještaj i riznice, proizvodi umjetničkog obrta, etnografska građa, arhivska građa, bibliotečna građa i ostali pokretni spomenici čuvaju se u brojnim muzejima, zbirkama, galerijama i ostalim institucijama te ustanovama smještenima na području Zadarske i Biogradske rivijere.

Kultura života i rada

Kategorija turističkih atraktivnosti temeljene na kulturi života i rada doprinose prepoznatljivosti destinacije i mogu čine osnovu za produženje turističke sezone. Pod kategorijom kulture života i rada objedinjavaju se posebnosti folklora, rukotvorine tradicijske gradnje, tradicijskih obrta, vinogradarstva i gastronomije, suvremene proizvodnje kao i razne ostale moguće kulturne posebnosti. Narodne nošnje Zadarske i Biogradske rivijere karakteristične su za jadranski kulturni krug, čuvaju se u lokalnim etnološkim zbirkama te ih brojna kulturno-umjetnička društva ovog područja nose tijekom izvođenja tradicionalnih narodnih plesova. Osim uobičajenih turističkih manifestacija moguće je planirati i turističke edukativne radionice o folklornim posebnostima ovog područja, edukacije o tradicionalnim vezu kojim se ukrašavaju nošnje, tradicionalnim plesovima i sl. Područje je grada Zadra prepoznatljivo po tradiciji proizvodnje Maraschina koji se prodaje u opletenim bocama, ali i ostalih proizvoda temeljenih na autohtonoj sorti višnje maraške (čokolade, marmelade, kolači i dr.). Iako je tradicija konzumiranja Maraschina u posljednje vrijeme pomalo zapostavljena, postoji realna osnova za stvaranje jedinstvene turističke ponude temeljene na ovom proizvodu i oživljavanju građanskog identiteta Zadra. Prepoznatljivosti Zadarske i Biogradske rivijere može znatno doprijeti i izrada keramike na tradicionalni način otoka Iža ručnim lončarskim kolom. Tipični proizvodi iške keramike su lopiži – posude za kućanstvo u kojima se pripremaju posebni ukusni riblji i ostali gastronomski specijaliteti.

Od brojnih gastronomskih posebnosti temeljenih posebno treba istaknuti i specifičan suhomesnati proizvod ninskog područja – Ninski šokol čija se tradicija proizvodnje prenosi s koljena na koljeno. Posebnosti kulture života i rada ninskog područja prepoznatljivo je po tradiciji eksploatacije soli i bazenima soli koji stvaraju vrlo atraktivan krajobraz. Solana Nin je uredila i muzej soli koji je vrlo dobro posjećen, a planira se i daljnje širenje turističke ponude temeljene na soli kroz organiziranje festivala i drugih turističkih aktivnosti.

Proteklih godina obnavljaju se i sade novi vinogradi kako na priobalju tako i na otocima te se stvara ponuda kvalitetnih vina koje mogu zadovoljavati turističku ponudu obaju rivijera. Na Silbi je tvrtka De Georgiis, uz obnovu starih i sadnju novih vinograda, pokrenula proizvodnju kvalitetnih i vrhunskih vina te se usmjerila i na razvoj ruralnog turizma na gospodarstvu čime bi se moglo potaknuti produženje turističke sezone na ovom otoku.

Tradicija klapskog pjevanja, karakteristična za područje cijelog Jadrana, raznim je manifestacijama već turistički valorizirana, iako je svaki iskorak u organizaciji novih turističkih aktivnosti temeljenih na tradiciji ovog pjevanja dobrodošao.

Ugostiteljska i turistička tradicija na području Zadarske i Biogradske rivijere poznata je od samih početaka turističkih aktivnosti na ovom području. Međutim, u cilju podizanja kvalitete turističke i

ugostiteljske ponude ovog područja, potrebno je uspostaviti bolju unutar sektorsku suradnju, ali i suradnju s lokalnim proizvođačima autohtonih prehrambenih proizvoda kao i s proizvođačima autohtonih alkoholnih i bezalkoholnih pića, na taj bi se način turistima osigurao jedinstven i autohtoni doživljaje destinacije. Kategoriju kulture života i rada za otoke priobalnog urbanog područja, obilježava miran i skroman život orijentiran na poljoprivredu i ribarstvo. U poljoprivredi prevladava uzgoj maslina, vinove loze, povrća, a u stočarstvu uzgoj ovaca i koza te peradi pretežno za osobne potrebe. Kamen je tradicionalno glavni građevinski materijal, iako se u novije vrijeme gradi i sa suvremenim materijalima. Tipična tradicionalna otočna kuća je kuća na kat sa konobom, prostorijom za dnevni boravak i crna kuhinja u prizemlju te sobama na katu. Svaka kuća ima gusternu u koju se prikuplja kišnica. Gotovo sva polja su međusobno odijeljena suhozidima a na poljima se mogu pronaći brojne pastirske kućice također građene tehnikom suhozida. Zbog mirnog i skromnog života, sačuvane tradicionalne arhitekture, lokalnih poljoprivredni proizvoda i obilju ribe, otoci u sastavu priobalnog urbanog područja najbolje odgovaraju opisu krilatice Hrvatske turističke zajednice – Mediteran kakav je nekad bio.

Otok Vir, iako spojen mostom što olakšava dolazak na otok, dijeli zajednička obilježja ostalih otoka Zadarske županije – jedinstvene narodne nošnje, tradicije suhozidne gradnje kao i tradicija poljoprivrede i ribarstva zbog čega ga i brojni turisti posjećuju tijekom ljetne sezone.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Područje današnje Zadarske i Biogradske rivijere je kroz povijest bilo centar kulturnog, političkog i znanstvenog života na kojem su djelovali brojni istaknuti umjetnici, znanstvenici, vojskovođe, sportaši, vladarske i plemićke obitelji, dinastije i razne druge istaknute osobe i grupe. Detaljnijim popis ovih osoba omogućio bi kreiranje raznih turističkih aktivnosti i proizvoda od tematskih manifestacija temeljene na liku i djelu određene znamenite osobe, tematskih znanstvenih kongresa, sportskih memorijalnih susreta, vjerskih hodočašća i raznih drugih manifestacija i turističkih aktivnosti. Burna prošlost i ratovi koji su se odvijali na cijelom ovom obalnom prostoru također otvaraju mogućnosti za organiziranje raznih turističkih manifestacija, ali i kreiranje tematskih povijesnih putova.

Manifestacije

Većina se turističkih manifestacija organizira tijekom ljetne turističke sezone i obogaćuje turističku ponudu Zadarske i Biogradske rivijere. Međutim, primjećuje se određena nekoordiniranost u terminima odvijanja događanja, pa se nerijetko više atraktivnih i turistima zanimljivih događanja odvijaju u istom periodu, ne samo na području cijele destinacije već i na i unutar samog turističkog mjesta.

Na području grada Zadra od kulturnih manifestacija najvažnije su glazbene večeri u sv. Donatu kao jedan od najstarijih i najkvalitetnijih glazbenih festivala. Od ostale značajnijih kulturnih manifestacija izdvajaju su: Zadarsko kazališno ljeto u čijem okviru djeluje i Festival suvremene glazbe, međunarodni festival suvremenog kazališta Zadar Snova, te novija kulturna manifestacija Film forum Zadar. Iznimno su dobro prihvaćene zadarske „feštice“ koje se organiziraju tijekom ljeta i koje turistima omogućavaju

doživljaj mediteranskog stila života. Posebno atraktivna je „Noć punog miseca“ – festival kulture, hrane i običaja zadarskog kraja koji se organizira na Zadarskoj rivi.

Područje grada Nina prepoznatljivo je po tradicionalnom hodočašću na otočić Zečevo na blagdan Gospe od Zečeva. Od ostalih važnijih vjerskih manifestacija u Ninu se organiziraju i Dani zaštitnika grada Nina sv. Marcele i sv. Anselma koji se organiziraju u kolovozu.

Od svjetovnih manifestacija najinteresantnija je jedinstvena manifestacija Ninska šokolijada koja se održava u srpnju i tijekom koje je moguće probati jedinstveni ninski specijalitet – šokol, upoznati se sa načinom njegove pripreme i bodriti natjecanje velikog broja majstora pripreme ove suhomesnate delicije. Festival sunca i svjetlosti u crkvi sv. Križa u Ninu jedinstvena je manifestacija koja se tradicionalno održava prvog dana ljeta prvenstveno radi na valorizacije arhitektonskog značenja crkve sv. Križa „najmanje katedrale na svijetu“ i tijekom koje se organiziraju razne kreativne radionice i zanimljiva predavanja.

Na ostalim područjima Zadarske rivijere tijekom sezone organiziraju se brojne manje kulturno-turističke manifestacije kao što su festivali klapskog pjevanja, pučke fešte, likovni susreti, sportski susreti, kulturna ljeta, razne gastronomske manifestacije te ostale brojne turističke manifestacije.

Na području obaju rivijera često se organiziraju jedriličarske regate nerijetko i s međunarodnim sudjelovanjima, a posebno su aktivna sportska društva i organizacije Biogradske rivijere. Biograd je poznat i po tradicionalnoj gospodarskoj manifestaciji sajmu nautike – „Biograd Boat Show“ koji je vrlo dobro posjećen.

Na području Grada Biograda na moru tijekom ljetne sezone u periodu srpanj – kolovoz organizira se „Biograjsko kulturno ljeto“ tijekom kojeg se svakodnevno održavaju razna sportska, zabavna, kulturna, ribarska, folklorna i druga događanja. Turistička sezona na Biogradskoj rivijeri otvara se manifestacijom „Biogradski stol“ – festivalom izvorne hrane, pića, gastronomskih delicija, izvornog suvenira i folklor. Područje općine Sv. Filip i Jakov u sastavu Biogradske rivijere poznato je po manifestaciji Dani cvijeća koja se tradicionalno organizira u predsezoni, dok se tijekom sezone organiziraju se razne kulturno-turističke manifestacije kao likovne kolonije, folklorni susreti, tradicionalne pučke fešte i slično. Područje općine Pakoštane karakterizira jedinstvena manifestacija „Dani Vitezova vranskih“ koja se organizira krajem kolovoza, a njome se, neposredno uz Han Jusufpaše Maškovića, oživljavaju prikazi iz srednjovjekovnog života i srednjovjekovnih ratova s Turcima. Od ostalih se manifestacija tijekom ljetne sezone organiziraju festivali klapa, ljetni karnevali i gastronomska manifestacija „Materine užance“.

Na otoku Viru od lipnja do rujna traje Virsko ljeto tijekom kojeg se domaćim i stranim gostima nudi razni kulturni i zabavni programi – nastupi glazbenika, kazališnih skupina, pjesnika, profesionalnih pjevača, pjevača amatera, dalmatinskih klapa i tamburaša iz cijele Hrvatske.

Kulturne i vjerske ustanove

Važan dionik turističkog razvoja, posebno razvoja kulturnog turizma sa svim njenim oblicima su kulturne i vjerske ustanove u destinacijama Zadarske i Biogradske rivijere. Na području grada Zadra djeluju i skrbe o najvrjednijim eksponatima kulturno-povijesne i umjetničke baštine grada slijedeće

institucije: Arheološki muzej, Narodni muzej sa svim svojim odjelima, Muzej antičkog stakla, Stalna izložba crkvene umjetnosti "Zlato i srebro Zadra", te zbirka umjetnina samostana sv. Frane. Narodni muzej Zadar skrbi o dvije područne zbirke:

- Područna etnografska zbirka Mali Iž:
- osnovana je 1978. godine obrađuje kulturnu povijest otoka Iža od prapovijesti do današnjih dana, s posebnim osvrtom na stradanje maloižana u Drugom svjetskom ratu od talijanskih fašističkih okupatora.
- Područna etnografska zbirka Veli Iž:
Zbirka, smještena u bivšem ljetnikovcu zadarske plemićke obitelji Fanfogna iz XVIII. st., opisuje život otoka Iža. Etnografska zbirka čuva brojne primjerke autentične iške keramike i alata tradicionalnoga lončarskog obrta. Narodni muzej Zadar brojnim aktivnostima pokušava sačuvati i obnoviti tradiciju iškog lončarstva kao jedne od posebnosti i atraktivnosti cijele regije. U zbirci su također izloženi i predmeti vezani za zemljoradnju, ribarstvo i stočarstvo, izradu odjeće i obuće, nošnje itd.

Uz izložbene galerije pod upravom Narodnog muzeja Zadar, galerije umjetničkih društava, postoje i brojne privatne galerije koje organiziranjem izložbi obogaćuju kulturni život Zadra.

Kazališna djelatnost zastupljena je radom Hrvatskog narodnog kazališta Zadar i kazališta lutaka Zadar, dok se na ostalim područjima Zadarske i Biogradske rivijere organiziraju kazališne predstave na otvorenom tijekom ljetne turističke sezone. U području glazbene, glazbeno-scenske i plesne umjetnosti u Zadru posebno se ističu Zadarski komorni orkestar Zadar, Gradska glazba Zadar i HKGD "Petar Zoranić", a kulturni život obogaćuje i djelovanje Sveučilišta u Zadru, knjižnica (gradske knjižnice i znanstvene knjižnice), ali brojnih kulturnih udruženja koje nerijetko organiziraju vrlo zanimljiva predavanja, radionice i izložbe. Vrijedan a nedovoljno turistički valoriziran resurs je Državni arhiv u Zadru čije usluge koriste i znanstvenici i istraživači iz drugih država.

Na otocima se u sastavu priobalnog urbanog područja, za potrebe izložbi, koncertnih ili kazališnih nastupa u nedostatku adekvatnih prostora nerijetko koriste prostori mjesnih odbora ili općinskih vijećnica. Kako se glavnina kulturnih događanja odvija tijekom ljeta, velik se broj manifestacija organizira na otvorenom prostoru.

Na području grada Nina djeluje Muzej ninskih starina u kojem su izloženi artefakti svih važnijih povijesnih razdoblja razvoja Nina, dok se u Riznici crkvene umjetnosti - Zlato i srebro Nina čuvaju vrijedni eksponati iz doba osnutka Ninske biskupije i prije.

Zavičajni muzej grada Biograda na Moru, samostalna je i jedina ustanova u kulturi na biogradskom području. Muzej čuva vrijednu spomeničku baštinu iz bogate prošlosti biogradskog primorja i okolice, a najatraktivnija je kulturno-povijesna zbirka "Teret potopljenog mletačkog broda iz 16.st".

Osim navedenih kulturnih institucija na području Zadarske i Biogradske rivijere, u manjim općinskim centrima kulturne institucije ili ne postoje ili je zbog nedostataka sredstava njihova djelatnost ograničena. Gotovo svaka općina ovog područja raspolaže prostorima koji su nekad služili kao domovi kulture koji se i danas koriste za odvijanje različitih kulturne aktivnosti.

Prirodna lječilišta

Važan resurs za razvoj lječilišnog turizma predstavlja ljekovito blato na Kraljičinoj plaži u Ninu na koje se već godinama, u organizaciji zadarske Opće bolnice, dovode grupe pacijenata na peloidne tretmane za liječenje bolesti koštano-mišićnog sustava. Tankerska plovidba Zadar, jedna od najznačajnijih tvrtki u Zadarskoj županiji planira gradnju hotela i apartmanskog naselja sa posebnim lječilišnim standardima u neposrednoj blizini ninskog blata. U Biogradu na Moru započeta je razrada projekta koji će se financirati sredstvima strukturnih fondova, a koji predviđa izgradnju i pokretanje poslovanja zdravstveno- turističkog centra povezanog s primarno zdravstvenom funkcijom Specijalne bolnice za ortopediju u Biogradu. Centar će pružati usluge liječničkih nadgledanih terapija, bit će uređen *wellness* trakt za različite tretmane usmjerene na zdravstvenu preventivu, odnosno na poboljšanje fizičkoga i mentalnog stanja posjetitelja, te rekreacijska zona s otvorenim i zatvorenim bazenima.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Većina sportsko-rekreacijskih sadržaja namijenjenih lokalnom stanovništvu, ali i turistima nalazi se upravo na priobalnom urbanom području. Tijekom turističke sezone broj se tih sadržaja povećava – otvaraju se sportski tereni u sastavu hotela, turističkih naselja, autokampovima, kao i sportsko-rekreativni sadržaji na plažama. Osim multifunkcionalnih sportskih igrališta koji se nalaze u svim naseljima priobalnih gradova i općina, u većim centrima postoje i teniski tereni, mini-golf, nogometna igrališta, košarkaška igrališta, igrališta za odbojku na pijesku i brojna druga igrališta te sadržaji koji se koriste u turističke svrhe. Na ovom području privatne poduzetničke inicijative osiguravaju brojne sportsko-rekreacijske usluge kao što je iznajmljivanje bicikla, skutera, plovila, ronilačke opreme, opreme za jedrenje na dasci, usluge *parasailinga* i brojne druge turističke sportsko rekreacijske usluge. Na području Zadarske i Biogradske rivijere na nekoliko lokacija je moguće unajmiti konje i učiti jahanje. Većina bazenskih sadržaja namjena turistima nalazi se u sastavu hotela i turističkih naselja, a u gradu Zadru postoji zatvoreni bazen otvoren za sve korisnike. Većina je sportsko-rekreacijskih sadržaja na otvorenom prostoru i nije ih moguće koristiti izvan turističke sezone zbog ovisnosti o vremenskim uvjetima.

Na otocima u sastavu navedenih rivijera postoje manje sportsko-rekreacijske građevine i tereni koje pretežno zadovoljavaju potrebe lokalnog stanovništva ali i turista tijekom ljetnih mjeseci. To su primjerice košarkaška igrališta, igrališta za mali nogomet, odbojku i dr. Značajnija ponuda sportsko-rekreacijskih terena sjeverne usitnjene skupine otoka nalazi se na otoku Silbi gdje se nudi mogućnost ljetovanja za djecu i mlade te pripreme mladih sportaša kojima je dostupno višenamjensko igralište za košarku, rukomet, odbojku, mali nogomet i tenis, sala za stolni tenis, te sprave za gimnastiku te drugi rekviziti za igre na vodi i kopnu. Brojni poljski putovi omogućavaju obilazak otoka šetnjom ili biciklom. Svi otoci imaju uređene vezove i sidrišta što omogućuje turistima obilazak otoka vlastitim ili unajmljenim plovilima. Na pojedinim je otocima moguće unajmiti plovila i razne sportske rekvizite a pojedini lokalni ribari nude usluge organiziranog odlaska u ribolov.

Otok Vir ima dobro razvijenu sportsko-rekreacijsku infrastrukturu (razna igrališta za košarku, nogomet, odbojku i dr) koja zadovoljava potrebe lokalnog stanovništva tijekom cijele godine a tijekom turističke

sezone koriste je i brojni turisti. Ponudu aktivnog turizma upotpunjava ribolov, skijanje na vodi, surfanje, tenis i ponuda ostalih sportova.

Turističke staze, putovi i ceste

Svako mjesto na području Zadarske i Biogradske rivijere ima uređenu šetnicu uz more „lungo mare“, ali većina ih nije povezana sa susjednim naseljima. Problem nepovezanosti među susjednim naseljima uočen je i u korištenju biciklističkih staza. Većina tih staza izgrađena je unutar samih naselja, dok je jedina veća biciklistička staza u izgradnji, a povezuje grad Zadar s naseljem Petrčane. Većina biciklista koristi Jadransku magistralu pri vožnji od mjesta do mjesta na Zadarskoj i Biogradskoj rivijeri, te su izloženi opasnostima od prometnih nesreća. Atraktivnost obalnog područja obaju rivijera kao i otoka u sastavu istih otvara mogućnost povezivanja naselja s dužobalnim biciklističkim stazama te šetnicama s raznim turističkim sadržajima i uslugama. „Jadranska magistrala“ predstavlja jedinstvenu i atraktivnu dužobalnu cestu koja bi se mogla dodatno turistički valorizirati.

Atrakcija zbog atrakcije

Turistički izletnički brodovi koji iz Zadra i Biograda vode turiste u NP Kornati i PP Telašćica predstavljaju atraktivnu turističku ponudu na priobalnom urbanom području. Ostali sadržaji kao što su kockarnice i noćni klubovi postoje ali ne predstavljaju popularnu atrakciju koja bi se mogla identificirati kao jedan od glavnih motiva dolaska. Kockarnice i noćni klubovi pretežno upotpunjavaju ponudu ljetno kupališnog turizma.

Turističke paraatrakcije

Kategorija turističkih paraatrakcija obuhvaća prometnu infrastrukturu, servise putovanja, gospodarske i upravni sadržaje, zdravstvene građevine i sadržaje, obrazovne građevine i institucije i trgovine, točnije predstavlja ukupnost indirektna turističke ponude koja omogućava turistima i izletnicima ugodan, siguran i kvalitetan boravak u odredištu. Područje Zadarske i Biogradske turističke rivijere dobro je prometno povezano sa ostalim dijelovima Hrvatske kao i sa inozemstvom. Izgradnja autoceste A1 Zagreb – Split – Dubrovnik znatno je skratila vrijeme putovanja, a potpisivanje ugovora između Zračne luke Zadar i niskotarifnih aviokompanija osiguralo je brzu i povoljnu povezanost cijele Zadarske županije kao turističke destinacije s 30-ak europskih gradova te na ovaj način doprinijelo produženju turističke sezone. Uz autocestu i zračnu luku priobalno urbano područje prometno je povezano i s magistralnim cestovnim pravcima kao i pomorskim nacionalnim i međunarodnim linijama. U svakom središtu općine, grada kao i u većini naselja smještenih na području Zadarske i Biogradske rivijere nalaze se gospodarski, upravni, zdravstveni i trgovački objekti te usluge koji zadovoljavaju potrebe kako domicilnog stanovništva tako i turista.

3.1.2. ATRAKCIJSKA OSNOVA UGLJANSKO-PAŠMANSKE OTOČNE SKUPINE

Geološke značajke prostora

Obale otoka Ugljana i Pašmana su vrlo razvedene te ova otočna skupina s obzirom na pravac pružanja otoka i morskih kanala koji ih okružuju predstavljaju tipični primjer dalmatinskog tipa obale. Geomorfološku cjelinu s otokom Ugljanom čine brojni otočići i hridi u Zadarskom i Srednjem kanalu - otočići Jidula, Galovac (Školjić), Ošljak (Lazaret; 89 m visine) i Mišnjak, Hrid, Školjić, Veli Školj (55 m visine), Golac, Bisage, Po Hliba i Karantunić. Ističu se i sljedeće uvale: Muline, Pavlešina, Prtljug, Željina, Svitla, Vela Lamjana, Mala Lamjana, Sabušica, Batalaža, Luka Ugljan, Činta, Vela i Mala Frnaža, Lukoran Veli, Sutomišćica, Luka Preko, L. Kali, Gnojišća, L. Kukljica i uvala Ždrelašćica. Uzvišenja otoka Ugljana bitno se ne izdvajaju od ostalih u sklopu zadarskog arhipelaga, a najviši vrhovi su Šćah 286.1 m, Sv. Mihovil 263 m, Vela Glava 235 m, Kobiljak 199.5 m, Fratar 183 m, Govelac 206.8 m i dr. posebno je atraktivan vidikovac na brdu sv. Mihovil s ostacima srednjovjekovne venecijanske utvrde. O morfo-genezi otoka Ugljana svjedoče mikroreljefni oblici. Fluviokrškim procesima oblikovane su brojne suhodoline (drage, kanali, manje vododerine i bujičnjaci), a negativni su reljefni oblici i ponikve na SZ dijelu otoka (u području naselja Ugljan) te špilje odnosno pećine (Vela Karinja jama i Pećina kod Ugljana, Pećina iznad uvale Željina, Pećina iznad uvale Svitla, Pećina kod Lukorana te Vela i Mala pećina podno vrha Kobiljak). (Magaš, Faričić; 2000.). Osnovno obilježje reljefa otoka Pašmana je tzv. dalmatinski pravac pružanja, a prirodnu cjelinu čine dvije prostorne zone: jugozapadni i sjeveroistočni dio. JZ dio otoka karakterizira veća nadmorska visina i krševitost glavnog vapnenačkog bila. Najviši vrh je visok 272 m (V. Bokolj). Obale su uglavnom strme i nepristupačne na JZ strani, dok su na SI pitomije i pristupačnije. SI dio otoka s trošnijom dolomitnom podlogom reljefno je uravnjeniji, s blažim i pitomijim predjelima u kojima su krški oblici znatno manje izraženi. Reljefna diferenciranost između navedenih prostornih zona očituje se u vrlo izraženoj izmjeni vapnenačkih glavica, sitnih polja, suhih transverzalnih dolinica, dolaca, ponikava, itd. Geološkom građom Potoka Pašmana dominiraju vapnenci, vapnenačke breče i dolomiti krede i paleogena. Najstarije naslage su dolomitne i obilježavaju SI dio. S obzirom na veću trošnost dolomitne podloge i mogućnost stvaranja plodnih tala (crvenica, smeđa tla), ovo područje predstavlja osnovu agrarnog vrednovanja i razvitka naseljenosti. Glavnina JZ dijela općine vapnenačkog je sastava (Prostorni plan uređenja općine Pašman, 2007.). Strme padine obaju otoka pregrađivane su suhozidima (mocirama) pa je teren terasiran i tako dijelom prilagođen za agrarnu valorizaciju (uglavnom za uzgoj maslina i vinove loze).

Ugljansko-pašmanska otočna skupina ima brojne prirodne uređene i neuređene plaže navedene u tablici 3.1.2.1., dok je morski arhipelag koji okružuje ovu otočnu skupinu vrlo atraktivna destinacija nautičkog turizma.

Tablica 3.1.2.1.: Plaže ugljansko-pašmanske otočne skupine

Lokalitet	Ime plaže	Opis plaže
OPĆINA PREKO Preko	Plaža Jaz	Glavna mjesna plaža Uređena pješčana plaža sa sportskim i ugostiteljskim sadržajima Uređen pristup za osobe s posebnim potrebama
	Plaža sv. Ante	Šljunčana plaža
	Plaža Otočić Galevac	Kamenita plaža
	Plaža Bilišće	Pješčana i šljunčana plaža
	Plaža Magazin	Šljunčana plaža
	Plaža uvala Svitla	Kamenita plaža
	Plaža uvala Željina	Kamenita plaža
Poljana	Plaža sv. Petar	Kamenita plaža
	Plaža Centrala	Šljunčana plaža
Lukoran	Plaža Punta	Kamenita i šljunčana plaža
	Plaža Burel	Kamenita plaža
	Plaža Rivica	Šljunčana plaža
	Plaža Prtljug	Kamenita plaža
Mali Lukoran	Plaža Centar	Kamenita i pješčana plaža
	Plaža Morovica	Kamenita plaža
	Plaža Ploča	Kamenita plaža
Sutomišćica	Plaža Riva	Pješčana plaža
	Plaža Bililo	Kamenita plaža
	Plaža Špilić	Kamenita plaža
Ugljan	Plaža Mostir	Uređena pješčana i betonirana plaža
	Plaža Južna luka	Uređena pješčana i betonirana plaža
	Plaža Suha	Divlja pješčana, šljunčana i kamenita plaža
	Plaža u uvali Ćinta	Uređena kamenita plaža
	Plaža hotela Ugljan	Uređena betonirana i popločana plaža
	Plaža ispred cafe & night bara Ritam	Uređena šljunčana plaža
	Plaža u uvali Čeprljanda	Uređena betonirana i šljunčana plaža
	Plaža Centar	Uređena betonirana plaža
	Plaža u uvali Batalaža	Uređena šljunčana i betonirana plaža
	Plaža u uvali Sušica	Uređena betonirana i šljunčana plaža
	Plaža u uvali Skrača (Gornje selo)	Uređena betonirana i pješčana plaža
	Plaža u uvali Pavlešina	Betonirana i šljunčana plaža
	Plaža u uvali Jankova	Divlja šljunčana plaža
	Plaža u uvali Lučica	Divlja šljunčana plaža

OPĆINA KALI	Plaža u uvali Mala Lamjana	Šljunčana uređena plaža
	Plaža Batalaža	Uređena mjesna plaža s popločanim betonski sunčalištem i prirodnim morskim žalom
	Plaža Mul	Uređena mjesna plaža s popločanim betonski sunčalištem i prirodnim morskim žalom
	Plaža Brgačelj	Uređena mjesna plaža s popločanim betonski sunčalištem i prirodnim morskim žalom
OPĆINA KUKLIJICA	Plaža Sabuša	Uređena betonirana i pješčana plaža
	Plaža u uvali Kostanj	Pješčana plaža
	Plaža Jelenica	Pješčana i šljunčana naturistička plaža
	Plaža Mala Sabuša	Naturistička plaža
OPĆINA PAŠMAN		
Ždrelac	Plaža Ždrelac	Uređena pješčana plaža
Banj	Plaža Banj	Uređena pješčana plaža
Dobro Poljana	Plaža Dobro Poljana	Uređena pješčana plaža
Neviđane	Plaža Neviđane	Uređena pješčana plaža
Mrljane	Plaža Mrljane	Djelomično uređena pješčana plaža
Pašman	Plaža Pašman	Dvije uređene pješčane plaže
Kraj	Plaža Kraj	Uređena pješčana plaža
OPĆINA TKON	Plaža Vruljica	Uređena pješčana plaža
	Plaža Južnja	Uređena pješčana plaža
	Plaža Ugrinić	Uređena pješčana plaža

Izvor: TZ općine Preko, TZ općine Kali, TZ općine Kuklija, TZ općine Pašman, TZ općine Tkon

Klima

Ugljansko-pašmansku otočnu skupinu kao i otoke Zadarske županije karakterizira sredozemna klima s vrućim ljetom — Csa tip klime prema Köppenovoj klasifikaciji (Šegota, Filipčić, 2003.). Područje ove otočne skupine ima obilježja mediteranske klime s toplim i suhim ljetom te blagim i kišnim zimama (Magaš; 1996.). Ugodna otočna klima osigurava mogućnost gotovo cjelogodišnjeg boravka na otvorenim prostorima. Zbog povoljnih klimatskih utjecaja na raspoloženje i zdravlje, na otocima se mogu planirati brojne aktivnosti za turiste starije životne dobi koji primjerice žive u hladnijim predjelima Europe.

Voda

Toplo i čisto more koje okružuje ugljansko-pašmansku otočnu skupinu, pogodno je za ljetno kupališne aktivnosti, a zbog brojnih prirodnih sidrišta i zaštićenih uvala brojni domaći i strani nautičari već su

prepoznali ovaj akvatorij kao atraktivno odredište nautičkog obilaska. Zbog čistoće mora i pogodnih morskih struja more je, oko ugljansko-pašmanske otočne skupine, bogato ribom i morskim plodovima. Na otvorenom moru nedaleko od otoka uzgajaju se ribe i školjkaši.

Postojeće podzemne akumulacije vode su boćate, a tek su rijetke akumulacije sa slatkom podzemnom vodom. Stanovništvo otoka Ugljana i dijela otoka Pašmana koristi razvijenu vodoopskrbnu mrežu dok se u onim dijelovima otoka u kojima vodovodna infrastruktura nije uvedena stanovništvo opskrbljuje iz cisterni, bunara i rijetkih izvorišta.

Biljni svijet

Prirodnu vegetaciju koja prevladava na ugljansko-pašmanskoj otočnoj skupini karakteriziraju šume hrasta crnike s pripadajućim vrstama (planikom, zelenikom, smrdljikom, tršljom, lemprikom, smrčom, pukinjom, maslinicom, ružmarinom, lovorom, mirtom, konopljikom, narom, brnistrom, oštrikom, rogačom, kruškom, trnovačom, šibikom, velikim vrijesom, raznim tetivkama, šparožinom, itd.), četinarski šumarci (alepski i primorski bor, čempres i pinija) te pašnjaci. Karakteristična uzgajana vegetacija čine maslinici, vinogradi, voćnjaci i povrtnjaci koji su ograđeni suhozidima. Nažalost zbog procesa deruralizacije i depopulacije većina poljoprivrednih površina je zapuštena.

Životinjski svijet

Zbog nedovoljne istraženosti otočne faune, pretpostavlja se da je ovo otočno područje slabo naseljeno ugroženim životinjskim vrstama. Od divljači na ugljansko-pašmanskoj otočnoj skupini nalazimo muflone, divlje svinje, fazane, jarebice kamenjarke, zečeve i druge manje zastupljene divlje životinje, a budući da je dopušten lov postoji potencijal za razvijanje lovnog turizma. Podmorje otoka obiluje ribom i školjkama, a posebno su značajna staništa morske cvjetnice posidonije (lat. *Posidonia oceanica*) koja su po svojoj biološkoj raznolikosti, odnosno broju biljnih i životinjskih vrsta koje je naseljavaju (više stotina vrsta riba, rakova, mekušaca, školjkaša, algi) „najbogatija“ staništa Sredozemnog mora i Jadrana (druga na svijetu, odmah nakon koraljnih grebena) (Izvešće o stanju okoliša i program zaštite okoliša Zadarske županije, 2006.). Ronjenje, ribolov i podvodni ribolov samo su neke od turističkih aktivnosti koje se mogu planirati zahvaljujući bogatstvu podmorja.

Od domaćih životinja prevladavaju ovce i koze te još ponegdje i magarci.

Zaštićena prirodna baština

Jedino zaštićeno područje ugljansko-pašmanske otočne skupine je otok Ošljak zaštićen kategorijom značajnog krajobraza.

Prostorni plan Zadarske županije kao područja i lokalitete osobitih bioloških i krajobraznih vrijednosti prostorni plan navodi krška morska jezera, slana jezera i strme stijene-strmci vanjskih otoka, mala područja (pjeskovite i šljunkovite plaže, lokve na otocima, male močvare te njihova neposredna okolica), vrlo rijetka staništa izvan uobičajenoga područja rasprostranjenosti (cretovi, vegetacija pijesaka), krški ekološki sustavi, močvarni i vodeni ekosustavi, područja prekrivena autohtonom vegetacijom, more i podmorje te SPA područja (područja važna za ptice EU).

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Otoci su oduvijek bile posebne i specifične sredine o čijem načinu i uvjetima života iz prošlih vremena najbolje svjedoči kulturno-povijesna baština. U tablici 3.1.2.2. prikazan je popis zaštićene kulturne povijesne baštine Ugljansko-pašmanske otočne skupine, temeljem kojeg je potrebno izvršiti procjenu o podobnosti pojedine baštine za turističko valoriziranje.

Tablica 3.1.2.2.: Zaštićeno kulturno-povijesna baština ugljansko-pašmanske otočne skupine

GRAD OPĆINA Naselje	Urbana cjelina	Ruralno-urbana cjelina	Spomenik graditeljstva	Arheološko područje/ lokalitet	Spomenički kompleksi/ memorijalni spomenici/ perivoji	
KALI		pučko graditeljstvo	Župna crkva sv. Lovre	Orjak		
			crkva sv. Pelegrina	Veli vrh		
			Ljetnikovac Dražić			
			Ljetnikovac Giupani			
KUKLJICA		pučko graditeljstvo	Župna crkva Obraćenja	Veli vrh		
			Jojin dvor	sv. Pavla	Rt Karantunić	
			Vulinov dvor	Crkva sv. Jeronima u		
			Baćin dvor	Kostanj (Z-2382)		
			Lonin dvor	crkva Gospe od Sniga		
			Pačokov dvor	Ljetnikovac Nassis		
			Penin dvor			
			Martinov dvor			
			Ortulanov dvor			
PAŠMAN		pučko graditeljstvo	Župna crkva Rođenja	Kruna		
			Bobića stanovi	BDM	Ćokovac	
			Kolanovićeви dvori	Crkva sv. Marka	Frmić	
				Evandelisti	Galešnjak	
				crkva sv. Roka	Ostaci antičkog	
				crkva sv. Andrije	pristaništa uz SZ	
				Crkva sv. Ante u Otusu	stranu otočića	
					Muntan	
					Čavatul	
					Martinj	
			Garma – Barotul			
			Uvala Lučica			

Kraj	pučko graditeljstvo Bačinići, Mišulići, Ugrinići	Samostan sv. Duje	Ostaci antičke vile Ostaci antičkog pristaništa na južnom kraju uvale Polačine (Z-38) Ostaci antičkog mula
Banj	pučko graditeljstvo	Crkva sv. Kuzme i Damjana Kapela Gospe od Sedam Žalosti Crkva Gospe od Loreta Kuća Stermić	Oštro Ostaci antičke vile
Dobropoljana	pučko graditeljstvo	Župna crkva sv. Tome Kapela sv. Antuna Opata Kuće Ladići Dvor Dešpoja	Bokolj Ostaci antičkog pristaništa Zapolačine
Mrljane		Župna crkva sv. Ante Padovanskog	Otočić Garmenjak Ostaci antičkih lučkih instalacija
Neviđane	Kulturno-povijesna cjelina naselja Neviđane	Župna crkva Srca Isusova Crkva Gospe od Zdravlja Crkva sv. Mihovila Crkva sv. Martina	Binjak Ostaci rimskih građevina na položaju Mirište Gradina Garmenjak u Barotulu Antičko pristanište kod Rta sv. Mihovil Ostaci antičke arhitekture između otočića Garmenjak i JI obale Pašmana
Ždrelac	pučko graditeljstvo Šokote, Juravići	Crkva sv. Luke Kapelica sv. Ante Ljetnikovac Lovrić	Rustička vila s JZ strane poluotočića Zaglav

PREKO	Župna crkva BDM od	Vrh	Spomenik
	Ružarija	Gradina	palim borcima
	Crkva sv. Ivana		i žrtvama fašizma
	Krstitelja		
	Crkva Gospe od		
	Rozarija		
	Kuća Felicinović		
	Franjevački samostan		
	sv. Pavla		
	Tvrđava Sv. Mihovila		
Ugljan	Župna crkva	Čelinjak	Talijanski logor
	Uznesenja BDM	Kruševo	Spomenik palim
	Crkva sv. Kuzme i	Arheološka zona	borcima NOR-a
	Damjana	Muline	
	Crkva sv. Hipolita i	Batalaža	
	Kasijana	Mirine	
	Crkva Svih svetih	Ćinta	
	Crkva sv. Petra	Šegić	
	Franj. samostan i crkva	Jankovo	
	sv. Jeronima	Čeprljanda	
	Ljetnikovac Lipeus	Lučino selo	
	Ljetnikovac Stocco	Ivanac – Kobiljak	
	Ljetnikovac obitelji	Ostaci rimske	
	Califfi	centurijacije	
	(Brčića dvor)	Straža	
	Zgrada Bolnice	Pećina Vela Karinja	
	Kuća Vrgada	jama	
	Lukoran	Župna crkva sv. Lovre	Kuranj
Crkva sv. Lovre		Stražica	
na groblju		Šćah	
Crkva sv. Trojstva		Pećina kod zaljeva	
Kuća de Ponte		Prkljug	
	Vila Salghetti-Driolli		
	Cigalov vrt / Ljetnikovac		
	Danilo		

Ošljak		Crkva Uznesenja BDM Vjetrenjača	Ostaci logora
Poljana		Crkva sv. Petra Apostola Utvrda sv. Mihovila	
Rivanj	više pučkih dvorova	Župna crkva sv. Petra i Pavla Kapela Prikazanja BDM Svjetionik Tri sestre	Gračina Gračinica
Sutomiščica		Župna crkve sv. Eufemije Crkva sv. Grgura Pape Crkva sv. Petra Apostola Ljetnikovac obitelji Lantana Ljetnikovac de Ponte	
TKON	pučko graditeljstvo Veliki tor (Ugrinići)	Župna crkva sv. Tome Crkva sv. Antuna Opata Samostan sv. Kuzme i Damjana Ljetnikovac De Erco	Ostaci antičke vile Utvrda Pustograd Pećina Pečnje Bunar Studenac Velika i Mala gomilica na brdu Gomilice Položaj Poljane Humak na brežuljku Gominjak Rustička vila na rtu Sovinj Otočić Galešnjak Otočić sv. Katarine s ostacima crkve

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije

Kultura života i rada

Kategoriju kulture života i rada, kako za područje svih otoka Zadarske županije, tako i za područje ugljansko-pašmanske skupine otoka karakterizira skroman otočni život orijentiran na poljoprivredu i ribarstvo. U poljoprivredi prevladava uzgoj maslina, vinove loze, povrća za osobne potrebe, dok u stočarstvu prevladava uzgoj ovaca i koza te peradi također za osobne potrebe. Pri gradnji tradicionalno se koristio kamen kao glavni građevinski materijal, a tipična otočna kuća je kuća na kat, s konobom, prostorijom za dnevni boravak i crnom kuhinjom u prizemlju, sobama na katu te gustom u koju se prikuplja kišnica. Većina polja je odijeljena suhozidima.

Narodna nošnja ugljansko-pašmanske otočne skupine ne razlikuje se značajnije nošnje ostalih otoka Zadarske županije (s izuzetkom otoka Paga). Žensku nošnju karakterizira fuštan – suknja s prslučićem, uz koji se nosila tkana tkanica (kanica) te pletena ili svilena (u svečanim prigodama) pregača (traversa). Na glavi se nosi bijela marama, a nakit je sastavni dio nošnje. Muška nošnja se sastoji od modrih suknenih hlaća, platnene košulje, suknenog prsluka (krožat) i kratkog kaputa (koporan), a na glavi se nosi sukneni konična kapa (Lulić Štorić; 2004).

Posebosti ugljansko-pašmanske skupine otoka tvore tradicija izrade siknica (siknjica), tj. niskih košarica od tankog drveta i pletenog sita, te izrada sprta – košara pletenih od pruća s ručkom. Ovo tradicionalna vještina može postati novi element edukativno turističke ponude. Tradicionalne vrijednosti ovog područja su pjevanje i ples koja njeguju i prenose KUD-ovi koji djeluju na ovom području nerijetko aktivno sudjelujući u turističkoj promociji te turističkim manifestacijama.

Svi otoci Zadarske županije imaju dugu i razvijenu turističku i ugostiteljsku tradiciju. Pretežno se u iznajmljuju apartmani i kuće za odmor, ima hotelskih kapaciteta a brojne su marine i sidrišta za nautičare.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Ono što ugljansko-pašmansku otočnu skupinu čini posebnom su crkveni redovi i njihovi samostani od kojih neki već sudjeluju (iako u manjem obimu) u turističkoj ponudi otoka. Moguće je posjetiti i upoznati se sa životom i radom i benediktinski samostan sv. Kuzme i Damjana u Čokovcu na Pašmanu. Samostan je poznato glagoljaško središte koje posjećuju brojni znanstvenici. Također na otoku Pašmanu u mjestu Kraj nalazi se franjevački samostan sv. Duje u kojem su izložene knjige i rukopisi, umjetnine, crkveno posuđe i ruha, predmeti ručnog rada i arheološki relikti. Samostan pruža mjesto za odmor katoličkim organizacijama i karitativnim ustanovama.

Na otoku Ugljanu, točnije otočiću Školjić pored mjesta Preko, nalazi se franjevački samostan sv. Pavla pustinjaka u kojem borave franjevci trećeg reda. U samostanu se održavaju duhovne vježbe, škola hrvatskog jezika za djecu iseljenika a moguć je i odmor. Također na otoku Ugljanu u mjestu Ugljan nalazi se franjevački samostan i crkva sv. Jeronima koji su Mala braća provincije sv. Jeronima u Zadru povjerali na čuvanje sestrama Družbe kćeri milosrđa TSR sv. Franje. Danas se u samostanu sestre bave gospodarstvom, primanjem bolesnika na oporavak i sakristijskom službom u župi, dok samostan služi i kao duhovni centar u kojemu se svećenici, sestre, mladi i obitelji mogu posvetiti odmoru i molitvi.

Manifestacije

Kulturne, zabavne i sportske manifestacije na ugljansko-pašmanskome otočnom području pretežno se održavaju u ljetnom periodu, bilo prigodom svetkovine sveca-zaštitnika određenog otočnog mjesta, ili kao kulturna i sportska događanja kojima se želi obogatiti ljetnu turističku sezonu. Među ljetnim „feštama“ ovog područja najpoznatije su: Preška legrica; fešta Gospe od Sniga; Kualjske ribarske noći; Šetemoni ugljanskih guštov; Škraping Pašman te brojna druga događanja.

Priješka legrica se organizira u mjestu Preko na otoku Ugljanu i jedna je od najpoznatijih ljetnih fešti u Zadarskom arhipelagu tijekom koje se organiziraju tradicionalne ljetne igre nakon kojih slijedi bogati glazbeni i zabavni program.

U mjestu Kukljica, na otoku Ugljanu svake godine se 5. kolovoza na blagdan Gospe Snježne održava tradicionalna procesija brodovima kada se kip Gospe Snježne prenosi iz župne crkve sv. Pavla prenosi do zavjetne kapelice Gospe Snježne gdje je prema predaji prije 500 godina usred ljeta pao snijeg.

U Kalima, mjestu na otoku Ugljanu održavaju se Kualjske ribarske noći - manifestacija kojom se promovira ribarstvo. Tijekom kolovoza održavaju se multimedijalne izložbe, izložbe slika, izložbe maketa ribarskih brodova, demonstriranje ribarskih vještina, pripremanje i degustacije ribljih specijaliteta te sajam ribarske opreme i alata.

U mjestu Ugljan na otoku Ugljanu održava se manifestacija „Šetemoni ugljanskih guštov“ koja se sastoji od brojnih izložbi, večeri folklor, ribarske fešte, koncerti klasične glazbe, koncerti zabavne glazbe i sportskih turnira.

Na otoku Pašmanu u zimskom periodu organizira se Škraping „International Trekking Race“ koji je dobio naziv prema oštrom kamenju – škrapama. Ovu sportsku manifestaciju – utrku, uz penjanje, trčanje i snalaženje u prirodi, karakterizira i bogat zabavni program te prezentacija i sajam otočnih proizvoda.

Turističke manifestacije su već prepoznate, ali period njihovog održavanja, s izuzetkom „Škrapinga“ isključivo je ljeti. U cilj produženja sezone potrebno je kreirati i promovirati nove manifestacije koje bi privukle posjetitelje na otoke i izvan ljetnog perioda.

Kulturne i vjerske ustanove

Većina kulturnih i vjerskih ustanova od regionalne važnosti nalazi se u gradu Zadru kao središtu županije i najposjećenijom turističkom destinacijom. Na području Ugljansko-pašmanske otočne skupine djeluju kulturne i vjerske ustanove pretežno lokalne važnosti koje se zbog kratkoće turističke sezone i relativno malog broja posjetitelja ne mogu značajnije razvijati i modernizirati poslovanje. Uz prethodno spomenute samostane ovog otočnog područja koji mogu unaprijediti kulturno-turističku ponudu, za potrebe organiziranja izložbi, koncertnih ili kazališnih nastupa, u nedostatku adekvatnih prostora i lošeg infrastrukturnog stanja starih domova kulture, koriste se prostori mjesnih odbora ili općinskih vijećnica. Većina kulturnih događanja odvija se tijekom ljeta, pa se kulturna događanja organiziraju na otvorenom prostoru – trgovima, klasterima crkava i sl. Otočne kulturne i vjerske ustanove koje čuvaju vrijedno kulturno nasljeđe tih područja, iako važni subjekti turističkog razvoja, zbog skromnih financijskih sredstava ne uspijevaju unaprijediti kvalitetu turističke ponude.

Prirodna lječilišta

Osim povoljnih zdravstvenih utjecaja sredozemne klime, karakteristične za sve otoke Zadarske županije, prirodnih lječilišta na području ugljansko-pašmanske otočne skupine nema.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Ugljansko-pašmanski niz otoka turistima nudi različitu sportsko rekreacijsku infrastrukturu koja može zadovoljiti njihove potrebe aktivnog odmora. Osim brojnih igrališta za mali nogomet, košarku, odbojku, bočališta i drugih tipova igrališta koji pretežno koristi lokalno stanovništvo, turističku sportsko-rekreacijsku ponudu obogaćuju teniski tereni, brojni lokaliteti za ronjenje sa uslugama škole ronjenja i ronilačkih tura, najam pedalina, sandolina, kajaka, i dr. Posebno su atraktivne brojne biciklističke i pješačke staze koje presijecaju otoke Ugljan i Pašman, a na nekim od njih se odvija avanturistička utrka Škraping. U blizini vrha sv. Mihovil na otoku Ugljanu nalazi se penjalište Željina litica s brojnim penjačkim smjerovima koji se mogu penjati tijekom cijele godine. Ovaj otočki niz ima nekoliko nautičkih marina, vezovi i sidrišta koja omogućavaju sigurni vez za nautičare. Tijekom godine sportska društva organiziraju jedriličarske regate koje dodatno obogaćuju turističku ponudu.

Turističke staze putovi i ceste

Na području otoka Ugljana i Pašmana postoje obilježene biciklističke i pješačke staze kao i brojni poljski putovi, koji se, iako turistički neobilježeni, koriste za šetnje, planinarenje ili vožnju brdskim biciklom. Svaka turistička zajednica zadužena za određeno otočno sadrži detaljne informacije o svim biciklističkim i pješačkim stazama. U pojedinim mjestima turistima se nudi obilazak otoka malim plovilima ili sami nautičari obilaze otoke prema vlastitom planu. Na Ugljanu postoji označeno i osigurano sportsko penjalište – Željina litica.

Atrakcije zbog atrakcija

U kategoriji atrakcije zbog atrakcije mogu se izdvojiti jedino izletnički brodovi koji tijekom ljetne turističke sezone vode turiste u obilazak NP Kornati ili PP Telašćica.

Turističke paraatrakcije

Ugljansko-pašmanska skupina otoka ima razvijenu cestovnu mrežu, a svi otoci ove skupine su povezani sa trajektnim i/ili brodskim vezama. Gospodarski sadržaji koji zadovoljavaju potrebe lokalnog stanovništva i turista, kao što su trgovine prehrambenih i drugih proizvoda, pekare, ugostiteljski objekti, suvenirnice, benzinske crpke, ljekarne i dr. nalaze se u većini naselja ove otočne skupine. Osnovnu zdravstvenu pomoć pružaju otočne ambulante, dok se za složenije zdravstvene probleme pacijenti prevoze u Zadarsku bolnicu plovilom hitne pomoći.

3.1.3. ATRAKCIJSKA OSNOVA DUGOOTOČNE SKUPINE OTOKA

Geološke značajke prostora

Dugi otok je najveći (114 km²) i najduži otok (44,4 km) zadarske otočne skupine. Glavna geomorfološka karakteristika otoka je prevlast krškog tipa reljefa na karbonatnoj litološkoj osnovi. U geološkom sastavu otoka prevladavaju vapnenci i dolomiti u kojima su se krškim i fluviokrškim procesima modelirali različiti egzokrški i endokrški reljefni oblici. U oblikovanju otočne obalne crte, jedne od najrazvedenijih na istočnoj obali Jadrana (indeks razvedenosti je 4,5), uz ostalo, očituje se utjecaj abrazije, osobito na jugozapadnoj strani otoka, otvorenoj utjecaju vjetrova s pučine Jadranskog mora (Džaja, 2003.). Upravo zbog geomorfoloških specifičnosti Dugog otoka južni dio otoka, točnije šire područje uvale Telašćica zaštićeno je statusom parka prirode. Posebne atraktivnosti Telašćice predstavlja sama uvala Telašćica, kao jedna od najsigurnijih, najljepših i najvećih prirodnih luka na Jadranu, dugootočki strmac "stene" koje se uzdižu do 200m nad morem, a u more okomito spušta i do 90 m te Slano jezero "Mir" s ljekovitim muljem. Na oblikovanje reljefa Dugog otoka utjecao je i čovjek kultiviranjem plodnih otočnih površina, nastalih u reljefnim udubinama i padinama. Od otočnih vrhova mogu se istaknuti: Kruna, Gračina (Božava), Vrh zlata (Dragove), Gračina (Brbinj), Gomilina (Savar), Vela straža, Straža (Luka), Zarubinjak, Gračina, Gradac (Žman), Omiš, Veli Brčastac (Sali), a od speleoloških objekata špilja Strašna peć koja je otvorena za turistički obilazak. Ostali otoci dugootočke skupine otoka su manji i geomorfološki se ne razlikuju od ostalih otoka Zadarskog arhipelaga. Za život na otocima važne se dolomitne, agrarno vrednovane zone koje su pretežno okrenute prema kopnu, a vapnenačke zone koriste se kao sitnostočarski kamenjarski pašnjaci. Dugootočku skupinu otoka karakteriziraju brojne uređene i divlje prirodne plaže (pješčane, šljunčane, kamenite), dok se na Dugom otoku posebno ističu uvale Sakarun i Telašćica. Uvalu Sakarun na SZ obali Dugog otoka karakterizira 800 m duga pješčana plaža duga otvorena prema morskoj pučini. Ovo je jedna od najljepših i najpoznatijih plaža Zadarske županije. Ostale plaže dugootočne skupine otoka prikazane su u tablici 3.1.3.1..

Tablica 3.1.3.1.: Plaže - Dugi otok

Lokalitet	Ime plaže	Opis plaže
OPĆINA SALI SZ obala Dugog otoka	Plaža Sakarun	Uređena pješčana plaža
Dragove	Plaža Veli žal	Divlja pješčana plaža
Veli Rat	Plaža Veli Rat svjetionik	Divlja pješčana plaža
PP Telašćica	Plaža Čušćica	Divlja pješčana plaža
	Plaža Lojišće	Divlja pješčana plaža
Sali	Plaže u mjestima u sastavu općine Sali	Uređene plaže u mjestima: Sali, Zaglav, Žman, Luka, Savar, Brbinj, Dragove, Zverinac, Božava, Veli Rat, Verunić

Izvor: TZ općine Sali

Klima

Otoke Zadarske županije karakterizira sredozemna klima s vrućim ljetom — Csa tip klime prema Köppenovoj klasifikaciji (Šegota, Filipčić, 2003.). Magaš (1996.) navodi kako područje otoka ima obilježja mediteranske klime s toplim i suhim te blagim i kišnim zimama. Ugodna otočna klima osigurava mogućnost gotovo cjelogodišnjeg boravka na otvorenim prostorima i zbog povoljnih klimatskih utjecaja na raspoloženje i zdravlje na otocima se mogu planirati brojne aktivnosti za turiste starije životne dobi koji, primjerice, žive u hladnijim predjelima Europe.

Voda

Dugootočka skupina otoka, kao i ostali otoci Zadarske županije okruženi su toplim i čistim morem pogodnim za ljetno kupališne aktivnosti. Zbog brojnih prirodnih sidrišta i zaštićenih uvala, pogodni su za nautički obilazak, a zbog iznimne čistoće mora i pogodnih morskih struja, bogati su ribom i morskim plodovima. Posljednjih godina intenzivirao se uzgoje riba i školjkaša na otvorenom moru u blizini otoka. Od značajnijih vodnih resursa na Dugom otoku izdvajaju se slano jezero Mir na području PP Telašćica, te Malo i Veliko jezero u okolica Žmana koja tijekom godine znaju povremeno presušiti. Komunalni vodovodni sustav na ovom području ne postoji, pa lokalno stanovništvo skuplja kišnicu u gusternama za vlastite potrebe.

Biljni svijet

Prirodnu vegetaciju koja prevladava na području ove otočne skupine karakteriziraju šume hrasta crnike i bora te pašnjaci. Karakteristična uzgajana vegetacija su maslinici, vinogradi, voćnjaci i povrtnjaci koji su ograđeni suhozidima. Nažalost zbog procesa deruralizacije i depopulacije većina poljoprivrednih površina je zapuštena. Od uzgajane vegetacije, koja se formira na oskudnim fliškim udolinama, prevladavaju vinogradi, maslinici te uzgoj povrća.

Životinjski svijet

Zbog nedovoljne istraženosti otočne faune, postojeći rezultati ukazuju da su otoci slabo naseljeni ugroženim vrstama životinja. Od divljači na otocima nalazimo muflone, divlje svinje, fazane, jarebice kamenjarke, zečeve i druge manje zastupljene divlje životinje. Na otocima je dopušten lov pa postoji osnova za razvijanje lovnog turizma. Podmorje otoka obiluje ribom i školjkama, posebno se ističu staništa morske cvjetnice posidonije (lat. *Posidonia oceanica*) koja su po svojoj biološkoj raznolikosti, odnosno broju biljnih i životinjskih vrsta koje je naseljavaju (više stotina vrsta riba, rakova, mekušaca, školjkaša, algi) „najbogatija“ staništa Sredozemnog mora i Jadrana (druga na svijetu, odmah nakon koraljnih grebena) (Izvješće o stanju okoliša i program zaštite okoliša Zadarske županije, 2006.). Ronjenje, ribolov i podvodni ribolov samo su neke od turističkih aktivnosti koje se mogu planirati zahvaljujući bogatstvu podmorja. U postojeću turističku ponudu je već uvrštena mogućnost lova na tune kroz organizirano natjecanje “Big Game Fishing”. Na Dugom otoku posljednjih nekoliko godina intenzivirao se uzgoj koza i ovaca te prerada sira. Iako se pojavom poljoprivredne mehanizacije zapostavlja korištenje magaraca u poljoprivrednim poslovima, lokalni poljoprivrednici ovog područja ih još uvijek koriste, a također ih ima i na području PP Telašćica.

Zaštićena prirodna baština

Na jugoistoku Dugog otoka nalazi se uvala Telaščica koja je proglašena parkom prirode zbog iznimno vrijednog biljnog i životinjskog svijeta te geoloških i geomorfoloških fenomena².

Osnovna tri fenomena po kojima je ovo područje poznato su:

- uvala Telaščica kao najsigurnija i najveća prirodna luka u Jadranskom moru;
- strmci ili takozvane "stene", koje se uzdižu do 161 metar nad morem i spuštaju se u dubinu do 90 m,
- slano jezero "Mir" s ljekovitim svojstvima.

U kategoriji zaštićenih područja prirode kao značajni krajobraz zaštićeni su sjeverozapadni dio Dugog otoka i maslinik Saljsko polje također na Dugom otoku (prostorni plan Zadarske županije, 2006.). Prostornim planom Zadarske županije traži se pojačani stupanj zaštite za špilju Strmac na Dugom otoku. Kao područja i lokalitete osobitih bioloških i krajobraznih vrijednosti prostorni plan navodi krška morska jezera (Dugi otok), slana jezera i strme stijene-strmci vanjskih otoka, mala područja (pjeskovite i šljunkovite plaže, lokve na otocima, male močvare te njihova neposredna okolica), vrlo rijetka staništa izvan uobičajenoga područja rasprostranjenosti (cretovi, vegetacija pijesaka), krški ekološki sustavi, močvarni i vodeni ekosustavi, područja prekrivena autohtonom vegetacijom, more i podmorje.

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Otoci su oduvijek bile posebne i specifične sredine o čijem načinu i uvjetima života iz prošlih vremena najbolje svjedoči kulturno-povijesna baština. U tablici 3.1.3.2. prikazan je popis zaštićene kulturne povijesne-baštine temeljem koje je potrebno procijeniti koje se od navedenih povijesnih građevina mogu turistički valorizirati.

Tablica 3.1.3.2.: Popis najvažnijih spomenika kulturno-povijesne baštine na području dugootočke skupine otoka

GRAD OPĆINA Naselje	Urbana cjelina	Ruralno-urbana cjelina	Spomenik graditeljstva	Arheološko područje/ lokalitet	Spomenički kompleksi/ memorijalni spomenici/ perivoji
SALI		Povijesna jezgra	Kuća obitelji Guerini	Omiš	Partizansko
		Porat	Kaštel Guerini i	Dugo polje	brodogradilište
		Južno selo	crkvice sv. Nikole	Čuh	Spomenik NOR-a
		Zmorašnje selo	Kuća Petricioli	Veli Brčastac	Spomenik palim
			Kuća Rančić	Ranjovica	borcima NOR-a
			Kuća Lorini	Koženjask	Spomenik potopljenim
			Crkva Uznesenja BDM	Ostaci crkve sv. Ivana	partizanima
		Crkva sv. Roka	u Stivanjem polju		

² www.telascica.hr

	Crkva sv. Antuna Svjetionik Sestrica Vela-Tajer	Krševanje polje Arheološki ostaci Crkve sv. Viktora na Citoriju Mala Proversa Lavdara Mrtenjak Pećina Remetina peć
Božava	Župna crkva sv. Nikole Crkva sv. Križa na groblju Crkva sv. Nedjelje	Gradina Kruna Gradina Graćina Vrh iznad Božave Gomilina između Božave i Solina
Brbinj	Župna crkva sv. Kuzme i Damjana Ljetnikovac obitelji Soppe	Ostaci ranokršćanske crkve Gradina
Dragove	Župna crkva sv. Leonarda Kapela Gospe od Ružarija Crkva Rođenja BDM	
Luka	Župna crkva sv. Stjepana Crkva sv. Nikole	Vela straža
Savar	Župna crkva BDM od Karmela Crkva sv. Pelegrina	Gradina Ostaci samostana sv. Pavla Pećina Vlakno Antički kamenolomi
Soline	Župna crkva sv. Jakova	Gradina
Veli Rat	Župna crkva sv. Ante Padovanskog Kapela BDM od Karmela	Panjorovica kod svjetionika

		Kapela sv. Nikole	
		Svjetionik Veli Rat	
Zaglav	pučko graditeljstvo:	Samostan i crkva	
	dvor Šešelja	sv. Mihovila	
	dvor Špralja		
	dvor Čuka		
	Ramov dvor		
Zverinac	Dvorac Fanfogna	Ripišće s ostacima	
	Župna crkva sv. Ignacija	crkve i naselja	
Žman	pučko graditeljstvo:	Župna crkva sv. Ivana	Gradina
	Kunčijev dvor	Glavosjeka	
	Didović Gladić		
	dvor Morović		
	dvor Kišeta		
	dvor Vidulić		
	kuća Šegota		
	kuća Antonina		
Lavdara		Antički kamenolomi	
		Grobni humak	

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije

Kultura života i rada

Kategoriju kulture života i rada za područje otoka Zadarske županije karakterizira skroman otočni život koji je orijentiran na poljoprivredu i ribarstvo. U poljoprivredi prevladava uzgoj maslina, vinove loze, povrća za osobne potrebe, dok u stočarstvu prevladava uzgoj ovaca i koza te peradi također za osobne potrebe. Pri gradnji koristi se kamen kao glavni građevinski materijal, iako se u novije vrijeme gradi i sa suvremenim materijalima. Tipična otočna kuća je kuća na kat gdje je u prizemlju konoba, prostorija za dnevni boravak i crna kuhinja dok su sobe na katu. Svaka kuća ima gusternu u koju se prikuplja kišnica. Gotovo sva polja su međusobno razdvojena suhozidima, a djelomično su očuvane pastirske kućice također građene tehnikom suhozida. Žensku nošnju na otoka karakterizira fuštan – suknja s prslučićem, koja je namreškana u donjem dijelu. Fuštan je od tanje vunice, a može biti i od bijelog ili modrog platna, obrubljen crvenim rubom od pana (čoha). Uz fuštan se nosi tkana tkanica (kanica) te pletena ili svilena (u svečanijim prigodama) pregača (traversa). Na glavi se nosi bijela marama. Nakit je sastavni dio nošnje. Muška nošnja se sastoji od modrih suknenih hlača, platnene košulje, suknenog prsluka (krožat) i kratkog kaputa (koporan), a na glavi se nosi sukna konična kapa

(Lulić Štorić, 2004). Dugootočka skupina otoka (Dugi otok, Rava, Iž, Zverinac, Lavdara, Katina i drugi manji pripadajući otoci) posebno se ističe po Tovarečoj mužiki iz mjesta Sali na Dugom otoku. Tovareča mužika zasigurno je jedinstveni orkestar, koji pod vodstvom kapelnika (dirigenta) kreće u jednom ili dva reda, proizvodeći neobične melodije dobivene kombinacijom zvukova rogova, šumpreša (stare pegle napunjene sa željezom i sitnim kamenjem) i bubnja. Ova je “mužika” nastala kao šala na račun onih koji su se vjenčavali u kasnim godinama i to je preraslo u tradiciju. Postoje dvije odore “mužike” – svečana i ribarska a najčešće se izvode dvije melodije Šjora Mare štrebacera i Zvončići. Tradicionalno je Tovareča mužika nastupala tijekom ljetne fešte “Saljske užance” ali u posljednje vrijeme su česti gosti i na raznim drugim manifestacijama³. Na otocima ovog područja postoji razvijena turističku i ugostiteljsku tradiciju. Pretežno se iznajmljuju apartmani i kuće za odmor, hotelski kapaciteti, kao i marine/sidrišta za nautičare.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Detaljnijom analizom povijesnih izvora mogu se identificirati znamenite osobe i povijesni događaji koji mogu postati osnova za stvaranje novih turistički proizvoda kao što su manifestacije, skupovi i sl. Na Dugom otoku, u mjestu Zaglav, nalazi se samostan sv. Mihovil u kojem djeluju franjevci trećoredci glagoljaši.

Manifestacije

Kulturne, zabavne i sportske manifestacije na području dugootočne skupine otoka pretežno se održavaju u ljetnom periodu bilo prigodom svetkovine sveca-zaštitnika određenog otočnog mjesta bilo kao kulturna i sportska događanja kojima se želi dodatno obogatiti ljetnu turističku sezonu. od ljetnih su „fešta“ najpoznatije Saljske užance u mjestu Sali. Ova se kulturno-zabavna manifestacija održava prvog vikenda u kolovozu već preko 50 godina. Trodnevna manifestacija započinje Ribarskom noći – otvorenje manifestacije uz nastup Tovareće mužike i gastronomska natjecanje u pripremanju brudeta i zabavni program. Subotom se održavaju zabavna sportska natjecanja, a nedjeljom slijedi tradicionalna „Trke tovarov“ kada se nagrađuje najbrži i najsporiji magarac te zatvaranje fešte uz bogati glazbeni program i zabavu⁴. Iako su turističke manifestacije vrlo dobro posjećene i prihvaćene, one se organiziraju gotovo isključivo tijekom ljeta, dok van perioda glavne turističke sezone nema gotovo nikakvih događanja. U svrhu produženja turističke sezone potrebno je kreirati i promovirati nove manifestacije koje bi privukle posjetitelje na otok i izvan ljetnog perioda. Međutim, prometna povezanost van turističke sezone je neprimjerena, stoga svako kvalitetnije planiranje turističkih manifestacija mora planirati i mogućnosti dolaska posjetitelja na otoke.

Kulturne i vjerske ustanove

Na području dugootočne skupine otoka, kao i na ostalim otocima Zadarske županije djeluju kulturne i vjerske ustanove pretežno lokalne važnosti koje se zbog kratkoće turističke sezone i relativno malog

³ www.dugiotok.hr/hrv/atracije/index.asp

⁴ www.dugiotok.hr/sali

broja posjetitelja ne mogu značajnije razvijati i modernizirati poslovanje. Premda ove institucije imaju skromne financijske mogućnosti, one aktivno sudjeluju u planiranju i razvijanju kulturno turističke ponude otočnog turizma.

Razvijanje nekog od oblika vjerskog turizma može se temeljiti na sljedećim atrakcijskim elementima:

- Svetištu Male Gospe
  - Na Dugom otoku u blizini mjesta Dragove, na brdu Dumbovica nalazi se svetište Male Gospe. Ovo svetište, na blagdane Velike i Male Gospe posjećuju brojni hodočasnici sa šireg područja Zadarske županije⁵.
- Samostanu sv. Mihovila
  - Na Dugom otoku u mjestu Zaglav nalazi se samostan sv. Mihovil u kojem djeluju franjevci trećoredci glagoljaši
- Mjesne crkve
  - Crkve u mjestima u sastavu općine Sali

Za potrebe izložbi, koncertnih ili kazališnih nastupa u nedostatku adekvatnih prostora koriste se pretežno prostori mjesnih odbora ili općinskih vijećnica. Kako se glavnina kulturnih događanja odvija tijekom ljeta velik broj manifestacija se organizira na otvorenom prostoru – trgovima, klasterima crkava i sl. Otočne kulturne i vjerske ustanove, koje čuvaju vrijedno kulturno nasljeđe tih područja, važni su subjekti turističkog razvoja ali zbog skromnih financijskih sredstava neuspjavanju podignuti kvalitetu turističke ponude na višu razinu. Turističke ponude koje se temelje na obilasku ovih ustanova temelje se na tradicionalnim obilascima i ne slijede suvremene trendove muzejske interpretacije korištenjem novih tehnologija.

Prirodna lječilišta

Osim povoljnih zdravstvenih utjecaja sredozemne klime karakteristične za otoke, prirodnih lječilišta na ovom području nema. Jedini potencijal predstavlja slano jezero “Mir” koje obiluje ljekovitim muljem. Prvenstveno je potrebno provesti prethodna detaljna istraživanja o ljekovitosti, dok se eventualna turističko-zdravstvena valorizacija mora razmatrati u ograničenjima koji proizlaze iz pravila upravljanja zaštićenim područjem prirode.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Dugootočka skupina otoka vrlo je atraktivna kao nautička i ronilačka destinacija s potrebnim sadržajima i uslugama. Osim nautike i ronjenja na Dugom otoku, prema podacima Turističke zajednice Dugi otok⁶, nude se i usluge organiziranog ribarenja (jutarnji, dnevni, večernji i višednevni ribolov). Postoje brojne vrlo atraktivne pješačke i biciklističke staze koje povezuju dugootočka mjesta međusobno ali i sa PP Telašćica. Na Dugom otoku postoje tri lovne zone, od kojih je najpoznatija ona u Parku prirode Telašćica, gdje se može sudjelovati u lovu na muflone⁷.

⁵ www.dugiotok.hr/dragove

⁶ www.dugiotok.hr/aktivnosti-ribarenje

⁷ www.dugiotok.hr/aktivnosti-bike-trekk-climb

Turističke staze putovi i ceste

Na području dugootočne skupine otoka postoje brojni poljski putovi koji se koriste za šetnju, planinarenje ili vožnju brdskim biciklom, kao što postoje i obilježene pješačke i biciklističke staze. U turističkoj zajednici općine Sali moguće je dobiti detaljne informacije o svim biciklističkim i pješačkim stazama. U pojedinim mjestima turistima se nudi obilazak otoka malim plovilima ili sami nautičari obilaze otoke prema vlastitom planu.

Atrakcije zbog atrakcija

U kategoriji atrakcije zbog atrakcije mogu se izdvojiti jedino jednodnevni izleti s brodovima koji vode turiste u PP Telašćica i NP Kornati.

Turističke paraatrakcije

Otoci u sastavu dugootočne skupine otoka prometno su povezani sa Zadrom brzom brodskom linijom, kao i trajektnom vezom. Na Dugom otoku postoji prometna cestovna i pomorska infrastruktura koja zadovoljava potrebe lokalnog stanovništva i turista. Međutim, prometna se povezanost izvan glavne sezone smanjuje – ukida se broj brodskih linija i ovo je osnovna prepreka daljnjem turističkom razvoju i produženju sezone za udaljenijim otocima. Sezonski granični prijelazi za nautičare nalazi se na Dugom otoku u mjestima Sali i Božava. Na ovom otočnom području razne trgovine prehrambenih i ostalih artikala, pekare, ugostiteljski objekti, ljekarne i dr. zadovoljavaju osnovne potrebe lokalnog stanovništva i turista. Osnovnu zdravstvenu pomoć pružaju otočne ambulante, dok se za složenije zdravstvene probleme pacijenti prevoze u Zadarsku bolnicu plovilom hitne pomoći.

3.1.4. ATRAKCIJSKA OSNOVA OTOKA PAGA

Geološke značajke prostora

Otok Pag, zajedno s pripadajućim Maunom, obilježava izrazita dinarska morfostruktura koja odgovara morfostrukturi Ravnih kotara s kojima je do prije 5-6 tisuća godina činio jedinstveni kopneni sustav. Pravilni nizovi vapnenačkih bila i zaravni presječeni su flišnim udolinama s laporma i pješčenjacima. Flišne udoline, dijelom su potopljene (Paški zaljev, u. Dinjiška, u. Vlašići i dr.), a cijela morfostruktura nastavak je ravnokotarske (Magaš, 1998). Budući da su postojeće fliške udoline pretežno malih površina ili potopljene, prostor otoka Paga pretežno je stočarski orijentirano područje. Velike razlike u pejzažu uzrokovane su zbog utjecaja bure i posolice, pa je tako SI dio otok – dio otoka koji je orijentiran prema kopnu i Velebitu, karakterizira strma visoka obala sa morskim grebenima, slabo pokrivena vegetacijom. Jedine dvije velike uvale koje prekidaju ovu strmu obalu su Paški zaljev i uvala Stare Novalje (dio otoka u Ličko-senjskoj županiji). Drugi dio otoka znatno je niži te sa ove, JI strane nalazimo više obradivih površina. Najviši vrh na otoku je sv. Vid (348 m) s kojega se vidi cijela Paška uvala. S vrha sv. Juraj, na brdu sjeverno od grada Paga pruža se pogled na cijeli podvelebitski kanal, Velebit i Paški zaljev. Vrlo je atraktivan i vidikovac iznad grada Paga na zaravni Vidikovac sa koje se vidi cijela

panorama grada. Cijeli otok Pag vrlo je atraktivan zbog prirodnih pješčanih, šljunčanih i kamenih plaža. Obalu Paške uvala karakterizira preko 20 km plaže. Vrlo su atraktivne plaže u Šimunima, Košljunu, Smokvici, Vlašićima, kao brojne plaže i uvala izvan samih naselja (tablica 3.1.4.1).

Tablica 3.1.4.1: Plaže otoka Paga

Lokalitet	Ime plaže	Opis plaže
Otok Pag	Plaža sveti Duh	pješčana plaža, pod koncesijom, potrebno uređenje
općina Kolan	Plaža Čista	divlja pješčana plaža
	Plaža Prnjica	divlja pješčana plaža
	Plaža Katarlelac	uređena plaža, SKI lift, Beach klub „Noa“ i „Pepermint“
	Plaža Girenica	divlja, šljunčana plaža
	Plaža Filino	divlja, pješčana plaža
	Plaža Lanterna	divlja, šljunčana plaža
	Plaža Mandre	mjesna plaža šljunčana djelomično uređena plaža
	Plaža Kolanjski Gajac	mjesna plaža uređena šljunčana plaža
	Otok Pag	Gradska plaža
Grad Pag	Plaža Mađarica	uređena šljunčana plaža, pod koncesijom, parking
	Plaža Tri glave	šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna, izvor vode
	Plaža Tartanovo	šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom
	Plaža Marijanovo	šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, izvor vode
	Plaža Janjeće vode	šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, izvor vode
	Plaža Kozlinjak	šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna, izvor vode
	Plaža Bošana	šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna,
	Plaža Rozin bok	šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna, parking
	Plaža Konjsko	šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna, parking
	Plaža sveta Marija	šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, parking
	Plaža sveti Marko	šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, izvor vode, parking
	Plaža Hričnjac	pješčana plaža, prilaz s mora, izvor vode
	Plaža Filino	šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, izvor vode,
	Plaža Mali Zaton	šljunčana plaža, prilaz s mora, izvor vode
	Plaža Veli Zaton	šljunčana plaža, prilaz s mora, izvor vode
	Plaža Ploča	pješčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom
	Plaža Bele stene	pješčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom
	Plaža Mali bok	šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, parking
	Plaža Veli bok	šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, parking

	Plaža Rikova kotica	pješčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, izvor vode, parking
	Plaža Bašaca	pješčana plaža, uređen prilaz s kopna, parking
	Plaža Vila Jerka	pješčana plaža, uređen prilaz s kopna, parking
mjesto Košljun	Plaža Košljun	šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna
mjesto Proboj	Plaža Proboj	šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom
mjesto Šimuni	Plaža Šimuni	šljunčana uređena plaža, parking
mjesto Maletinac	Plaža Maletinac	šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom
mjesto Vlašići	Plaža Vlašići	pješčana plaža, uređen prilaz s kopna, parking
mjesto Smokvica	Plaža Smokvica	šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna
mjesto Dinjiška	Plaža Dinjiška	šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna
mjesto Miškovići	Plaža Miškovići	šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna
Otok Pag,	Plaža Perilo	uređena pješčana plaža
općina Poveljana	Plaža Dubrovnik	šljunčana uređena plaža
	Plaža Stara Poveljana	neuređena pješčana plaža

Izvor: TZ Grada Paga, TZ općine Kolan, TZ općine Poveljana

Klima

Otok Pag koji karakterizira umjereno topla vlažna klima s vrućim ljetom – Cfa tip klime prema Köppenu (Šegota, Filipčić, 2003.). Područje otoka ima obilježja mediteranske klime s toplim i suhim te blagim i kišnim zimama (Magaš, 1996.). Karakterističan vjetar koji je posebno utjecao na krajobraz otoka je bura koja nerijetko u zimskom periodu uzrokuje poteškoće u prometu. Ugodna otočna klima osigurava mogućnost gotovo cjelogodišnjeg boravka na otvorenim prostorima i zbog povoljnih klimatskih utjecaja na raspoloženje i zdravlje na svim otocima Zadarske županije, pa tako i na otoku Pagu, mogu se planirati brojne aktivnosti za turiste starije životne dobi koji primjerice žive u hladnijim predjelima Europe.

Voda

More oko otoka Paga toplo je i čisto iako je zbog postojanja morskih vrulja malo hladnije od mora koje okružuju ostale otoke Zadarske županije. Obalu otoka Pag karakteriziraju brojna prirodna sidrišta i zaštićene uvala, što čini otok pogodnim za nautički obilazak. Bogato je ribom i morskim plodovima, a posljednjih godina intenzivirao se uzgoj ribe i školjkaši na moru oko otoka. Na otoku Pagu nalaze se tri slatkovodna močvarna jezera: Veliko i Malo blato te Kolansko blato koji su zaštićeni kao ornitološki rezervati. Na Pagu ima i brojnih izvora vode te morskih vrulja. Ljekovito blato koje se nalazi na predjelu Lokunje u gradu Pagu predstavlja veliki neiskorišteni potencijal za razvoj zdravstvenog turizma. Turistički su još uvijek nedovoljno valorizirani bazeni za proizvodnju soli koji se nalaze u plitkoj laguni južno od grada Paga u kojima se proizvodi poznata paška sol.

Biljni svijet

Otok Pag, zbog snažnih udara bure u zimskom periodu i posolice, oskudijeva s vegetacijom te su na njemu učestaliji krški pašnjaci na kojima se može pronaći dosta ljekovitog bilja i time otvara mogućnost organiziranih turističkih edukacija o prepoznavanju i korištenju ljekovitog bilja. Od uzgajane vegetacije koja se formira na oskudnim fliškim udolinama prevladavaju vinogradi, maslinici i uzgoj povrća te se mogu planirati turističke aktivnosti sudjelovanja u berbama maslina i grožđa.

Životinjski svijet

Na otoku Pagu prevladava sitna divljač a budući da je lov dozvoljen u definiranim lovištima, postoje preduvjeti za razvijanje lovnog turizma. Zbog bogatstva podmorja ribom i školjkama, mogu se planirati aktivnosti ribolovnog turizma, ronjenja, podvodnog ribolova i sl.

Od domaćih životinja na otoku Pagu prevladavaju ovce te koze. Upravo je po ovčarstvu i proizvodnji ovčjeg sira otok Pag poznat i u inozemstvu.

Zaštićena prirodna baština

Na otoku Pagu, kategorijom posebni rezervat zaštićeni su Kolanjsko blato – blato Rogoza, te Veliko i Malo blato, dok je Dubrava-Hanzine zaštićena kao rezervat šumske vegetacije, također i kategorijom značajni krajobraz.

Prostornim planom Zadarske županije predloženi za postupak uvođenja u registar osobito vrijednih područja i dijelova prirode su plaža Crnika – otok Pag. Kao područja i lokalitete osobitih bioloških i krajobraznih vrijednosti prostorni plan navodi krška morska jezera, slana jezera i strme stijene-strmci vanjskih otoka, mala područja (pjeskovite i šljunkovite plaže, lokve na otocima, male močvare te njihova neposredna okolica), vrlo rijetka staništa izvan uobičajenoga područja rasprostranjena (cretovi, vegetacija pijesaka), krški ekološki sustavi, močvarni i vodeni ekosustavi, područja prekrivena autohtonom vegetacijom, more i podmorje te SPA područja (područja važna za ptice EU) – od kojih je od otoka naveden Pag.

Zaštićena kulturno-povijesna baština

O životu na otoku Pagu u prošlosti najbolje svjedoči kulturno povijesna baština otoka. Eventualnoj turističkoj valorizaciji pojedinog kulturno-povijesnog spomenika mora prethoditi procjena o stanju samog spomenika, definiranje mjera zaštite te dobivanje dopuštenja nadležnih službi za neki od oblika turističkog korištenja. U tablici 3.1.4.2. prikazan je cjelovit popis zaštićene kulturno-povijesne baštine otoka Paga.

Tablica 3.1.4.2.: Kulturno-povijesna baština otoka Paga

GRAD OPĆINA Naselje	Urbana cjelina	Ruralno-urbana cjelina	Spomenik graditeljstva	Arheološko područje/ lokalitet	Spomenički kompleksi/ memorijalni spomenici/ perivoji
PAG	Kulturno-povijesna cjelina grada Paga		Crkva Marijina	Gradac	Mjesto nekadašnjeg ustaškog logora "Slana"
			Uznesenja u gradu (nova)	Stari grad Ostaci crkve sv.	
			Benediktinski samostan	Petra na Prosici	
			i Crkva sv. Margarite	Ostaci crkve sv. Jurja	
			Crkva Navještenja BDM	na brdu iznad Paga	
			Crkva sv. Vida	Ostaci crkve sv. Nikole	
			Ostaci dominikanskog samostana i crkva	Ostaci crkve sv. Katarine	
			sv. Ante Opata	Ostaci crkve sv.	
			Crkva sv. Frane	Fumije (Eufemije)	
			Crkva sv. Jurja	Ostaci crkve sv. Andrije	
			Crkva sv. Trojstva	Ostaci crkve sv. Ivana	
			Kneževa palača	Ostaci crkve sv.	
			Biskupska palača	Stjepana	
			Palača Mirković	Ostaci crkve sv. Grgura	
			Magazini soli na Prosici	Ostaci crkve sv. Jelene	
			Crkva Marijina	Ostaci crkve sv. Lucije	
			Uznesenja u Starom Pagu	Ostaci crkve sv. Krševana Ostaci crkve sv. Nedjeljice Ostaci crkve sv. Jakova Ostaci dominikan. Crkve sv. Ante Ostaci crkve sv. Kuzme i Damjana Ostaci crkve sv. Marije Stare Ostaci crkve sv. Bartula na Zametu	

			Ostaci crkve sv. Mateja Ostaci crkve sv. Križa Ostaci samostana benediktinki i crkve sv. Margarite Ostaci crkve i samostana sv. Frane Ostaci crkve sv. Jurja Ostaci crkve sv. Ambroza Ostaci crkve sv. Andrije Ostaci crkve sv. Petra Ostaci crkve sv. Krševana na Maunu
Bošana			Ostaci crkve sv. Marije Magdalene
Dinjiška		Župna crkva sv. Mavra (Maura) Ljubačka tvrđava "Fortica"	Gradina Panos Ostaci crkve sv. Bartula
Gorica		Crkva sv. Ante	Gradina Ostaci crkve sv. Mihovila
Košljun			Ostaci crkve sv. Tome Košljun
Miškovići		Fortica	
Vlašići		Crkva sv. Jerolima	Gradina Gradac
Smokvica			Ostaci crkve sv. Jurja Gradina Gradac
Stara Vas			Ostaci crkve Sv. Križa
KOLAN	pučko graditeljstvo: Zubovićevi dvori	Crkva sv. Luke Crkva sv. Jerolima u polju	V. Grba Gračišće Donji i Gornji Gradac Crkva sv. Vida Ostaci crkve sv. Duha

		Ostaci crkve sv. Marka
		Ostaci rimskog vodovoda
		Položaji Rankovac i Drage
POVLJANA	Crkva sv. Jurja	Stara Povljana
	Crkva sv. Nikole	Rustička vila na položaju Šepurinac (Obatnice)
	Crkva sv. Martina	Činčok
		Gomilica
		Kulina (Gumlina)
		Šipnata
		Glavica
		Grbina (Grušna)
		Ljubljine
		Mirine
		Panos
		Belotine ograde

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije

Kultura života i rada

Kategoriju kulture života i rada za područje otoka Zadarske županije, tako i za otok Pag, karakterizira miran i skroman otočni život orijentiran na poljoprivredu i ribarstvo. U poljoprivredi prevladava uzgoj maslina, vinove loze, povrća za osobne potrebe, te u stočarstvu uzgoj ovaca, koza i peradi. Pri gradnji se koristi kamen kao glavni građevinski materijal, iako se u novije vrijeme gradi i sa suvremenim materijalima. Gotovo sva polja su međusobno odijeljena suhozidima, a mogu se pronaći i pastirske kućice također građene tehnikom suhozida.

Posebnost otoka predstavlja jedinstvena narodna nošnja. Ženska nošnja sastoji se od košulje, suknje, pregače i pokrivala za glavu (pokrivace). Pokrivaca je prepoznatljivi dio paške ženske narodne nošnje. To je bijelo uštirkano platno u obliku trokuta sa rubom koji je ukrašen umetnutim i obrubljenim vezom paške čipke. Čipkom su ukrašeni rukavi i prednji dio bijele košulje, dok su suknje različitih boja – najčešće plave, crvene, žute, zelene i smeđe. Oko pojasa se nosi svileni marama raznih boja - facol, a iznad košulje, kratki kaputić dugih rukava izrađen od finog baršuna tamnijih boja - jaketin. Ispod suknje nosi se kotula (podsuknja) i mudande-gaćice dugih nogavica, na nogama kalcete (čarape) i

plitke cipele zvane gondolete. Muška se nošnja otoka Paga sastoji od bijele platnene košulje, bijelih hlača, prsluka, suknenog kratkog kaputa, svilene marama kao pojasa, čarapa, cipela i male crvene kapice. Košulja i hlače-brageše građanskog su kroja, prsluk-krožet nekad je bio suknen, no danas je iz bijelog pamučnog pika (piquea), crni sukneni kaput-kaparan ima na prednjicama ukras izrađen aplikacijom crnog gajtana⁸. Paška narodna nošnja nosi se za vrijeme određenih svečanosti te obavezno za vrijeme paškog karnevala. Ostale posebnosti otoka Paga, uz pašku nošnju čine tradicionalni vez – paška čipka, paški baškotin, proizvodnja soli, paški tanac i pučka drama Robinja.

Paška čipka se počela raditi još potkraj 15. st prvenstveno za potrebe crkvenog liturgijskog ruha, a kasnije koludrice samostana sv. Margarite u Pagu organizirano podučavaju žene i djevojke šivanju čipke. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske je pašku čipku uvrstilo u registar kulturnih dobara dok se u samostanu sv. Margarite čuvaju primjerci čipke stari preko 150 godina⁹. Uz samostan sv. Margarite vezuje se i proizvodnja ukusnih dvopeka - paških baškotina¹⁰. Paški baškotin proizvode jedino koludrice samostana sv. Margarite još od 1700. g. po tajnoj recepturi, a danas baškotini nose oznaku „Hrvatski otočni proizvod“ te „Izvorno Hrvatsko“. Folklor Paga karakterizira i tradicionalni ples – Paški tanac koji se izvodi uz pratnju instrumenata „mišnice“ (instrument izrađen od ovčje ili kozje kože sa cjevčicom za upuhivanje zraka i glazbenim instrumentom „dvojnicom“). Danas tanac izvode članovi KUD-ova a izvodi se u narodnoj nošnji. Paška Robinja je pučka drama koja se održala uglavnom usmenom predajom a tradicionalno se izvodi tijekom karnevala, paškog ljeta i Etno večeri¹¹. Otok Pag je poznat i po proizvodnji soli koja se dobiva prirodnim putem – isušivanjem mora iz bazena soli pomoću sunca.

Među vinima, koja se proizvode na otoku Pagu, ističe se autohtona bijela sorta Gegić te Žutica dobivena od nekoliko sorti vina pri čemu je osnova sorta Gegić. Registrirana vinarija na otoku Pagu (u dijelu otoka koji administrativno pripada Zadarskoj županiji) je vinarija Vina otoka Paga, čija se kvalitetna i vrhunska vina nude na cijelom otoku ali i na širem području Zadarske županije. Od gastronomskih specijaliteta Pag se ističe paškom janjetinom te već spominjanim paškim sirom i baškotinom. Ponuda ruralnog turizma je još u razvoju, a jedino registrirano TSOG je izletišta obitelji Kuković u Kukovićima u kojoj se mogu kušati izvrsni sirevi i pečena paška janjetina (Matassi, 2010.).

Znamenite osobe i povijesni događaji

U kategoriji znamenitih osoba na otoku Pagu posebno se ističe ime Bartola Kašića (1575. – 1650.) pisca, jezikoslovca i isusovca rođenog na otoku Pagu¹². Detaljnijom bi se analizom povijesnih izvora pronašla ostala imena koja bi se mogla turistički valorizirati.

⁸ <http://paskikarneval.webs.com/narodnanosnjaitanac.htm>

⁹ http://www.benedictus.info/zanimljivosti_naseg_samostana.html

¹⁰ http://www.benedictus.info/okus_bastine.html

¹¹ <http://paskikarneval.webs.com/paskarobinja.htm>

¹² <http://www.pag.hr/kultura/velikani-paga.html>

Manifestacije

Kulturne, zabavne i sportske manifestacije otoka Paga pretežno se održavaju u ljeti, bilo prigodom svetkovine sveca-zaštitnika određenog otočnog mjesta, ili kao kulturna i sportska događanja kojima se želi dodatno obogatiti ljetnu turističku sezonu. Najatraktivnija ljetna manifestacija, koja okuplja brojne domaće i strane posjetitelje, je Paški ljetni karneval u kojem sudjeluju KUD-ovi, dječji zborovi, maskirane grupe iz raznih gradova te se pleše „Paški tanac“¹³. Turističke manifestacije su dobro prepoznate ali period njihovog održavanja je gotovo isključivo ljetni.

Kulturne i vjerske ustanove

Na otoku Pagu djeluju kulturne i vjerske ustanove lokalne važnosti koje se zbog kratkoće turističke sezone i relativno malog broja posjetitelja ne mogu značajnije razvijati niti modernizirati poslovanje. Premda ove institucije imaju skromne financijske mogućnosti, one aktivno sudjeluju u planiranju i razvijanju kulturno turističke ponude turizma otoka Paga. Kao najznačajnije kulturne institucije možemo izdvojiti slijedeće:

- Muzeji:
  - Etnografska zbirka Kolan
  - U prostorima stare škole općine Kolan izloženi su predmeti poljoprivredne tradicije otoka, posebno su značajni predmeti vezani uz proizvodnju sira po kojoj su otok Pag, te posebno mjesto Kolan poznati.
  - Magazini soli na Pagu
U prvom od devet magazina soli, koji su ujedno i zaštićeni kao spomenici industrijske arhitekture, uređena je stalna izložba tradicije vađenja soli otoka Paga¹⁴.
- Samostani:
  - benediktinski samostan sv. Margarite na Pagu
  - U ženskom Benediktinskom samostanu izložena je bogata zbirka paške čipke te raznih odjevnih i uporabnih predmeta s aplikacijama paške čipke. U planu je uređenje i modernizacija izložbenog prostora sa suvremenim multimedijским muzejskim rješenjima kako bi se bogati fundus samostana što kvalitetnije predstavio posjetiteljima.

Kako se glavnina kulturnih događanja odvija tijekom ljeta, velik broj manifestacija se organizira na otvorenom prostoru. Otočne kulturne i vjerske ustanove koje čuvaju vrijedno kulturno nasljeđe tih područja važni su subjekti turističkog razvoja ali zbog skromnih financijskih sredstava neuspjavanju podignuti kvalitetu turističke ponude na višu razinu. Turističke ponude koje se temelje na obilasku ovih ustanova temelje se na tradicionalnim obilascima i ne slijede suvremene trendove muzejske interpretacije korištenjem novih tehnologija.

¹³ www.tzgpag.hr/hr/grad-i-otok-pag/kulturna-bastina/paski-karneval

¹⁴ www.pag.hr/kultura/stalne-izlobe.html

Prirodna lječilišta

Uz povoljne zdravstvene utjecaje sredozemne klime, otok Pag obiluje još jednim ljekovitim čimbenikom - ljekovitim blatom koje se nalazi u neposrednoj blizini grad Paga, u predjelu Lokunje. Iako blato ima ljekovita svojstva za razna reumatska i kožna oboljenja, komercijalizacija ovog vrijednog resursa još uvijek nije uspostavljena pa se ono slobodno koristi bez stručnog nadzora. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća postojala je inicijativa za izgradnju lječilišta koja do danas nije ostvarena te predstavlja veliki propust za proširenje turističke ponude, stvaranje novih radnih mjesta, produženje turističke sezone i dr.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Na području otoka Paga postoji dobro razvijena sportsko-rekreacijsku infrastrukturu – brojna košarkaška, nogometna, odbojkaška teniska i druga igrališta, koju tijekom godine koriste otočani, a ljeti i turisti. Otočna mjesta su povezana cestama koje služe kao biciklističke staze a kontinuirano se radi na povezivanju kulturni i prirodnih ljepota otoka Paga s novim biciklističkim stazama. Krševiti krajolik otoka može se istraživati kroz šetnje i planinarenje po brojnim planinarskim stazama. Na otoku postoje i penjački smjerovi za slobodno penjanje. Ponudu aktivnog turizma obogaćuju brojne škole jedrenja na dasci, škole ronjenja, najam brodova, organizirano ribarenje, najam bicikla i ostale razne sportske opreme i usluga.

Turističke staze putovi i ceste

Uz brojne poljske putovi koji se koriste za šetnju, planinarenje ili vožnju brdskim biciklom, na otoku Pagu postoje i obilježene pješačke i biciklističke staze o kojima turisti mogu dobiti detaljnije informacije u turističkim zajednicama. Svaka turistička zajednica otoka Paga (TZ grada Paga, TZO Kolan i TZO Poveljana) ima detaljne informacije o svim biciklističkim i pješačkim stazama. Moguć je obilazak otoka unajmljenim ili vlastitim plovilima.

Atrakcije zbog atrakcija

U kategoriji atrakcije zbog atrakcije mogu se izdvojiti jedino izletnički brodovi koji tijekom jednodnevne ekskurzije plove oko otoka Paga. Otok Pag, točnije plaža Zrće koja administrativno pripada županiji Ličko-senjskoj i gradu Novalji je vrlo popularna destinacija među mladima zbog brojnih diskoteka i cjelodnevne zabave. Iako administrativno ne pripada Zadarskoj županiji, Zrće je jedan od važnih atrakcija zbog kojeg otok Pag posjećuje velik broj turista u želji za provodom.

Turističke paraatrakcije

Paški most povezuje otok Pag s kopnom Zadarske županije, dok trajektna linija Prizna – Žigljen povezuje otok sa Ličko-senjskom županijom. Mreža prometnica povezuje sva mjesta na otoku Pagu, a u svakom priobalnom mjestu na otoku postoji komunalni vez za brodice domaćeg stanovništva ali i gostiju. U mjestu Šimuni uređena je nautička marina s otprilike 200 vezova u moru i 70 mjesta za smještaj plovila na kopnu. Na cijelom otoku Pagu nalaze se razne trgovine prehrambenih artikala, pekare, ugostiteljske

objekte, ljekarne, suvenirnice i dr. koje zadovoljavaju potrebe domaćeg stanovništva i gostiju. Osnovnu zdravstvenu pomoć pružaju otočne ambulante, kao i Dom zdravlja Pag, dok se za složenije zdravstvene probleme pacijenti prijevoz u zadarsku bolnicu vozilom hitne medicinske pomoći.

3.1.5. ATRAKCIJSKA OSNOVA VELEBITA I PODRUČJA VELEBITSKOG KANALA

Geološke značajke prostora

Područje južnog Velebita, kao brdsko planinsko područje, prepoznatljivo je po kanjonima Velike i Male Paklenice koji dominiraju cijelim područjem Velebita i Velebitskog kanala. Kanjoni Velike i Male Paklenice kao i velik dio južnog Velebita zbog svojih geomorfoloških, ali i ostalih vrijednosti, zaštićeni su kategorijom Nacionalnog parka. Ostali dio Velebita nalazi se pod zaštitom u kategoriji Parka prirode. Cijelo ovo područje obiluje brojnim krškim fenomenima – špiljama i jamama koje su oblikovale pod utjecajem podzemnih voda. Najpoznatije i za turistički obilazak prilagođene špilje su Manita peć i Modrić špilja. Kako na području Velebita, tako i na području cijelog Velebitskog kanala prevladavaju krški predjeli sa niskim raslinjem čiji rast između ostalog sprječava oskudica vode ali i jaki udari bure. U udolinama na području Velebitskog kanala te na višim predjelima Velebita nalaze se nešto plodnija područja koja pretežno služe kao pašnjaci, ali i zadovoljavaju poljoprivredne potrebe domicilnog stanovništva. Velebitski kanal karakteriziraju pretežno strme obale sa šljunčanim plažama i škrapama. Cijelo područje Velebita vrlo je atraktivno turističko područje koje obiluje brojnim prirodnim vidikovcima na planinskim vrhovima (npr. Sveto Brdo, Vaganjski Vrh, Crni Vrh, Golić i dr.). Na području Velebita i Velebitskog kanala nalaze se brojne plaže koje su navedene u tablici 3.1.5.1.

Tablica 3.1.5.1.: Plaže područja Velebit i Velebitski kanal

Lokalitet	Ime plaže	Opis plaže
Općina Starigrad	Plaža Bluesun hotel Alan	plaža u koncesiji Hotela Alan, uređena plaža
	Plaža Kulina	prirodna šljunčana plaža
	Plaža Pisak	prirodna šljunčana plaža
Tribanj-Šibuljine	Plaža Tribanj	prirodna šljunčana plaža
Općina Jasenice, mjesto Maslenica	Plaža Tratarica	šljunčana i betonirana plaža
	Plaža Male vrulje	šljunčana plaža
mjesto Rovanjka	Plaža Splovina	uređena šljunčana plaža
	Plaža Rovanjka	pješćana i betonirana plaža
	Plaža Modrić	pješćana plaža
Općina Novigrad, mjesto Novigrad	Javna plaža Novigrad	uređena šljunčana plaža
mjesto Crnoplje	Plaža Crnoplje	divlja plaža

mjesto Pridraga	Plaža Vrulje	šljunčana plaža
	Plaža Čuskijaš	šljunčana plaža
Novigrad	Brojne divlje plaže uz cestu od Posedarja do Novigrada	divlje neuređene plaže u skrovitim uvalama
Općina Posedarje	Plaža sv. Duh	uređena pješčana plaža
	Plaža Punta	uređena šljunčana plaža
	Plaža Tunjarice	uređena šljunčana plaža
mjesto Vinjerac	Plaža Vinjerac	uređena šljunčana plaža
	Plaža Pištac	divlja kamenita plaža
Općina Ražanac,	Plaža Puntica	uređena šljunčana plaža
mjesto Ražanac	Plaža Vlaški kraj	uređena šljunčana plaža
	Plaža Smoljenica	divlja stjenovita plaža
	Plaža Punta	divlja šljunčana plaža
mjesto Ljubač	Plaža Oseka	uređena pješčana plaža
mjesto Rtina	Plaža Rtina	uređena šljunčana plaža

Izvor: TZ Starigrad, TZ Jasenice, TZ Novigrad, TZ Posedarje, TZ Ražanac

Klima

Na području velebitskog kanala prevladava topla vlažna klimu s vrućim ljetom, dok veći dio Velebita ima umjereno toplu vlažnu klimu s toplim ljetom. Jedino na velikim visinama Velebita nalazimo vlažnu borealnu klimu. Klimatska obilježja Velebita odgovaraju planinskoj klimi s ugodnim ljetnim danima i svježim noćima. (Magaš, 1996.) Cijelo ovo područje prepoznatljivo je po hladnom i suhom vjetru – buri koja utječe i na izgled obale Velebitskog kanala koji je gotovo bez raslinja. Klima ovog područja pogodna je za šetnje u prirodi, a planinski zrak povoljno utječe na zdravlje.

Voda

More podvelebitskog kanala i Novigradsko more topla su i čista mora u kojima, na pojedinim mjestima, postoje morske vrulje koje tvore podzemne vode Ličkog sliva. Pogodna su za kupanje, a zbog podzemnih voda i tijekom najtoplijih ljeta pružaju ugodno osvježanje. Područje podvelebitskog kanala i Novigradskog mora pogodno je za uzgoj školjaka koje se uzgajaju na nekoliko lokacija ovog područja. Podvelebitski kanal i Novigradsko more pogodni su za nautički obilazak, a svako priobalno mjesto ima sigurnu luku za smještaj plovila. Cijelo područje planine Velebit obiluje izvorima vode i potocima od kojih se neki ulijevaju u more, ali koji tijekom ljeta većinom presuše. U Novigradsko more utječe rijeka Zrmanja a vrlo su atraktivni kanjoni na samom ušću.

Biljni svijet

Iako je područje podvelebitskog kanala vegetacijski škrto područje, koje karakteriziraju krški pašnjaci, samo područje južnog Velebita i posebno područje Nacionalnog parka Paklenica ističe se bogatstvom biljnog svijeta. Prema podacima iz NP Paklenica do sada je zabilježeno 1000 biljnih vrsta od čega je 79 endemičnih. Upravo zbog prisutnosti velikog broja reliktnih, endemičnih, rijetkih, zakonom zaštićenih vrsta, NP Paklenica svrstava se u floristički izuzetno vrijedno područje. U flori Parka prevladavaju vrste iz slijedećih porodica: glavočike, trave, lepinjače, usnače, ružovke i karanfili. Na krškim staništima rastu endemične biljke kao što su kitajbelov pakujac, malijevo devesilje, lanilist i šušlavica. U pukotinama stijena nalazimo velik broj endemičnih i reliktnih vrsta kao što su prozorski zvončić, hrvatski zvončić, valdštajnov zvončić i okrugolisna pjeskarica koja raste samo u kanjonima Velike i Male Paklenice i nigdje drugdje na svijetu. Na stijenama i kamenjarima nalazimo rijetke i ugrožene vrste tulipana, planinskog likovca, gromotulja, krkavine i presličice a u dolcima u kojima se najduže zadržava snijeg brojno je šareno cvijeće kao kranjski ljiljani, majčina dušica, veliki lisjak, mahunka i crveni uskolisni likovac. Na livadama nalazimo i orhideje kao na primjer gospinu papučicu, fanglu – jednu od najljepših europskih orhideja. Jedan od glavnih razloga zbog kojeg je prostor južnog Velebita proglašen nacionalnim parkom su njegove šume. Na najnižim dijelovima nalazimo šume medunca i bijelo graba, iznad njih šume crnog graba s jesenskom šašikom (650 – 900 m nadmorske visine), slijede najzastupljenije zajednice, primorske šume bukve s jesenskom šašikom s dunjaricom (400 – 1200 m nadmorske visine). Gornju granicu šumske vegetacije čine pretplaninske bukove šume s urezicom (1000 – 1450 m nadmorske visine). Klekovina bora krivolja s kozokrvinom zauzima vršni pojas Velebita i predstavlja najveću i najkompaktniju površinu pod klekovinom bora u cijeloj Hrvatskoj. Od uzgajane vegetacije nalazimo veće površine pašnjaka te manje površine obradivog tla kojeg lokalno stanovništvo koristi za uzgoj voća i povrća za vlastite potrebe.

Životinjski svijet

Osim najbrojnijih domaćih životinja – ovaca i koza koje nalazimo na krševitom području Podvelebitskog kanala i Velebita, područje južnog Velebita, točnije zaštićena područja NP Paklenice i PP Velebit su staništa brojnih divljih životinja. Prema podacima NP Paklenice i PP Velebit, na ovom području nalazimo razne vrste beskralježnjaka među kojima su posebno atraktivni leptiri (84 vrste na području NP Paklenica), razne vrste vodozemaca i gmazova, ptica (do sada je zabilježeno 230 vrsta), a u skupini sisavaca nalazimo slijedeće zvijeri - mrki medvjed, vuk, risa, lisica i divlja mačka. Na ovim prostorima moguće je vidjeti još i jelena, divokoze i divlje svinje. Područje Velebita je kao važno ornitološko područje uvršteno u mrežu NATURA 2000. U podzemnim staništima Velebita nalazimo brojne predstavnike sitnih vrsta – račića, grinja, oblića, maločetinjaša, pauka, lažištipavaca i kornjaša. U podzemlju nalazimo i vrste kojima podzemlje nije stalno mjesto boravka, već tu povremeno borave. Među ovim vrstama najčešći su razni kukci te šišmiši. Velebitski kanal i Novigradsko more bogati su ribom što stvara preduvjete za razvoj turističkih ribolovnih aktivnosti. Područja izvan granica Nacionalnog parka Paklenica i Parka prirode Velebit obiluju raznom divljači.

Zaštićena prirodna baština

Područje južnog Velebita, zbog velikih i ugroženih prirodnih vrijednosti, u cijelosti je zaštićeno kategorijama Parka prirode (PP Velebit) i Nacionalnog parka (NP Paklenica). Na ovim zaštićenim područjima nalazimo brojne zaštićene i endemske vrste flore i faune prethodno spomenute. Dijelovi područja Velebita i Velebitskog kanala kao područja velike bio-raznolikosti na kojima nalazimo brojna staništa s karakterističnom florom i faunom uvršteni su u mrežu NATURA 2000 – ekološku mrežu očuvanih područja koja je namijenjena očuvanju rijetkih, ugroženih i endemičnih vrsta divljih životinja i biljaka te prirodnih i poluprirodnih staništa¹⁵.

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Kulturno povijesna baština Velebita i Velebitskog kanal nije u dovoljnoj mjeri turistički valorizirana iako svjedoči o zanimljivoj prošlosti ovog područja. Popis kulturno-povijesne baštine naveden je u tablici 3.1.5.2. i stvara osnovu za razvoj različitih turističkih proizvoda.

Tablica 3.1.5.2.: Popis kulturno-povijesne baštine područja Velebita i Velebitskog kanala

GRAD OPĆINA Naselje	Urbana cjelina	Ruralno-urbana cjelina	Spomenik graditeljstva	Arheološko područje/ lokalitet	Spomenički kompleksi/ memorijalni spomenici/ perivoji
JASENICE		pučko graditeljstvo Vulića dolac	Crkva sv. Jeronima Crkva sv. Frane Asiškog	Pećina u Ždrilu Gradina Razvršje Gradina Dračevac Ostaci crkve sv. Trojice Ostaci kaštela Dračevac Ostaci antičke ceste Maslenica-Mali Alan Pariževačka glavica Gradina Gradac	
Rovanjska			Crkva sv. Jurja i okolno groblje		
NOVIGRAD	Kulturno-povijesna cjelina naselja Novigrad		Crkva Porođenja BDM Crkva sv. Kate Crkva sv. Nikole Stara crkva Porođenja BDM – “Stara škola”	Gradina Kovačića glavica Stara Fortica	

¹⁵ www.natura2000.hr/Home.aspx

		<p>Stara župna kuća</p> <p>Tvrđava Fortica</p> <p>Kuća Oštrić</p> <p>Sklop Vlatković</p> <p>Gradski sat</p> <p>Zgrada Općine</p>		
Paljuv				<p>Dvojna gradina</p> <p>Podine</p> <p>Blačine</p> <p>Slakovac</p> <p>Portada</p> <p>Gradina</p>
Pridraga		Crkva sv. Martina		<p>Platine</p> <p>Barbakan</p> <p>Školj</p> <p>Baturi Gornji</p> <p>popovija</p> <p>Šprljevc</p> <p>Goričina</p> <p>Arheološki kompleks s ostacima crkve sv. Mihovila i rustičke vile na položaju Mijovilovac</p> <p>Srednjovjekovno groblje južno od zaseoka Viduke</p> <p>Gornje</p> <p>Preko 200 grobnih humaka na nekoliko terasa iznad Pridrage</p>
POSEDARJE	pučko graditeljstvo	<p>Župna crkva Gospe od Ružarija</p> <p>Crkva sv. Marije</p> <p>Crkva sv. Duha</p>	<p>Gradina Budim</p> <p>Prizida</p>	<p>Spomenik palim borcima</p>

Islam	pučko graditeljstvo:	Crkva sv. Nikole	Podgradina
Latinski	Grgurice		Gradina Utvrda Vespeljevac Ostaci iz rimskog doba između dva Islama
Slivnica		Župna crkva sv. Kuzme i Damjana	Miolovića gradina Lergova gradina Gradina kod zaljeva Bokulja
Vinjerac	Kulturno-povijesna cjelina naselja Vinjerac	Crkva sv. Ante Crkva srce Isusovo Ostatak kaštela Venier	Gradina iznad naselja Ostaci srvj. grada u blizini naselja
RAŽANAC	pučko graditeljstvo Kuća i dvor Miletić	Župna crkve Gospe od Ružarija Crkva sv. Andrije Mletačka utvrda	Gajetovica Šibenička glavica
Jovići		Crkva sv. Marije Magdalene	Gradina iznad Bokulja Lokalitet Glavčica
Krneza	pučko graditeljstvo: Donji Čolaci Čolakov mlin	Crkva Gospe od Sniga	
Ljubač	pučko graditeljstvo	Župna crkva sv. Martina	Arheološki lokalitet Ljubljana i Kosa
Ljubački Stanovi	ruralna cjelina	Crkva sv. Ivana Krstitelja	Ostaci crkve Sv. Magdalene
Podvršje			Arheološki ostaci dvojne ranokršćanske crkve s pastoforijom, krstionicom i memorijom na lokalitetu Glavčine Mali Šibenik Gradina Jazvinački brig

Radovin		Crkva sv. Petra na groblju	Beretinova gradina
		Crkva Gospe od Zdravlja	
Rtina			Venac
STARIGRAD	pučko graditeljstvo:	Kasnoantička utvrda	Brojne liburnske gradine
	Ruralna cjelina	Modrič	
	Marsovići Ramići	Većka kula	Rimska nekropola i ostaci antičkog
		Crkva sv. Petra	Argyrontuma
		Ostaci crkve sv. Jurja na groblju	Milovci
			Lisarica
			Ostaci crkava sv. Marije i Sv. Ivana
			Glavosjeka na Malom Libinju
			Vaganačka pećina
Seline		Župna crkva sv. Marije	Gradina
		Crkva sv. Jakova	Rt Pisak
Tribanj		Crkva sv. Magdalene	Gradina
		Crkva sv. Trojice	Reljina pećina
		Crkva sv. Arhandela Mihaila	iznad Kruščice
		Crkva sv. Ante	Velika i Mala gradina
		Padovanskog	Mirila u Ljubotiću
		Utvrda Paklarić	

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije

Pokretni spomenici kulture, kao razne zbirke slika, skulptura, uporabnih predmeta, bibliotečne građe i ostali kulturni artefakti čuvaju se u etnološkim zbirkama i crkvama.

Kultura života i rada

Narodne nošnje područja Velebita i Velebitskog kanala odgovaraju dinarskom kulturnom području te se u njihovoj izradi tradicionalno koristi vuna. Kao i u ostalim dijelovima županije, KUD-ovi brinu o očuvanju narodnih plesova, pjesme i narodnih nošnji kao kulturnih specifičnosti područja.

U KUD-ovima i udrugama u posljednje vrijeme prakticira se i rad na tkalačkim stanovima te se izrađuju razni tkalački proizvodi koji se prodaju kao suveniri. Ipak, ovo područje slično kao i područje Bukovice vezano je uz stočarstvo, a nekada se prakticiralo i transhumantno stočarstvo. Transhumantno stočarstvo podvelebitskog područja bitno se razlikuje od bukovačkog stočarstva. U pravilu su se selila cijela sela, a ne samo pastiri. Velebitski Podgorci su imali u pravilu tri stalne naseobine: jednu blizu mora (zimi), drugu na podinama na visini od oko 800 m nadmorske visine gdje su obrađivali zemlju i prikupljali sijeno (od proljeća do jeseni) i treću ispod Velebitskih vrhova koja je služila samo za pastire (ljeti). Stočarstvo ostalih područja Velebitskog kanala više odgovara bukovačkom tipu transhumantnog stočarstva (Belaj, 2004.). Kulturu života i rada na cijelom ovom području određuje i jaka velebitska bura. Upravo zbog utjecaja bure poznat je Posedarski pršut kao posebna gastronomska delicija koju upotpunjavaju i domaći sirevi. Velebitski kanal je bogat kvalitetnom ribom, također se uzgajaju i razne vrste školjaka pa cijelo područje predstavlja neobičan spoj planinske i primorske gastronomske ponude. Lokalno stanovništvo cijelog ovog područja priprema rakije u koje često stavljaju ljekovito bilje kojim ovo područje obiluje ili med. Obilje ljekovitog bilja na cijelom ovom području, a posebno na višim područjima Velebita, osigurava idealne uvjete za uzgoj pčele kojim se tradicionalno bavi domaće stanovništvo. Ugostiteljska ponuda pretežno je smještena na priobalnom području Velebitskog kanala, ali na ovom području, točnije u unutrašnjosti djelu, aktivna su i turistička seljačka gospodarstva na kojima je moguće i boraviti, uživati u tradicionalnim jelima i pićima te upoznati život kakav je nekad bio. Legende i priče koje se prepričavaju djeci najčešće se vezuju uz pastire i vile na Velebitu a djecu se zna plašiti i sa „štrigama“ – vješticama. Posebnosti kategorije kulture života i rada otvaraju brojne mogućnosti za razvijanje turističkih aktivnosti.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Kao i u drugim dijelovima Zadarske županije, tursko-mletački ratovi vođeni na ovim područjima, važni su povijesni događaji koji mogu postati osnova za razvoj kulturno-turističkih manifestacija. Na prostoru Velebita i Velebitskog kanala, važni sudionici u ratnim događanjima tijekom ovih burnih vremena bili su i knezovi posedarski - ugledna i moćna obitelj koja je tijekom 17. st. mnogo puta ratovala sa Turcima te zajedno sa serdarima i ostalom vojskom u konačnici i oslobodila cijeli prostor današnje županije od Turaka¹⁶. Za područje Velebita važno je ime Josipa Kajetana Knežića, poznatog graditelja planinskih cesta koji je izgradio transvelebitsku cestu Sv. Rok – Mali Alan – Obrovac poznatiju kao „Majstorsku cestu“¹⁷.

Manifestacije

Kao i u ostalim dijelovima županije, većina manifestacija se odvija u ljeti iako se na području općine Starigrad organiziraju i određene manifestacije u predsezoni i postsezoni kako bi se utjecalo na produženje turističke sezone. U Starigradu manifestacije počinju u krajem travnja sa Tradicionalnim susretom penjača u NP Paklenici i natjecanjem u brzom penjanju velikih stijena - BIG WALL SPEED

¹⁶ www.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=1966

¹⁷ http://www.pp-velebit.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=128&Itemid=72

CLIMBING (s popratnim događanjima, predavanjima, sajmovima i dr.). Na području NP Paklenice i PP Velebit organiziraju se i maratoni i *treking utrke* – vrlo zanimljive i zahtjevne sportske manifestacije. Popularne je manifestacija koja se tradicionalno održava na području Velebita i Kanjona Zrmanje kao Tradicionalni susreti ljubitelja filmova o Winnetouu koju posjećuju brojni gosti, ponajviše iz Njemačke. Ljeti se na području Starigrada obilježavaju razni blagdani svetaca zaštitnika pojedinih mjesta nakon kojih slijede velike pučke fešte. Najvažniji blagdan je blagdan Velike Gospe kada se tradicionalno hodočasti na Veliko Rujno – najveću velebitsku visoravan a slijedi velika fešta uz glazbu i autohtona jela. Također su vrlo popularne i fešte koje se organiziraju za blagdan sv. Ante i za blagdan sv. Jakova. Posljednjih nekoliko godina započela je uspješna inicijativa – Starigrad Paklenica film festival – međunarodni festival glazbenog dokumentarnog filma. Uz ova prepoznatljiva događanja, tijekom sezone organiziraju se razni koncerti, folklorni susreti te sportska događanja. U općinama Jasenice, Posedarje i Ražanac tijekom ljeta održavaju se razne sportske manifestacije (biciklističke utrke, atletske utrke, turniri u boćama i kartama), večeri folkloru i susreti KUD-ova, te koncerti dok se na području općine Novigrad održava Novigradsko kulturno ljeto kao jedna od najposjećenijih ljetnih kulturnih manifestacija ovog područja. Uz kulturno ljeto, vrlo dobro su posjećene i organizirane i 4 tradicionalne manifestacije u općini: Dan općine, Ribarska noć, Varošijada te Smotra folkloru u Pridrazi.

Kulturne i vjerske ustanove

Život ljudi na Velebitu najbolje dočarava mali etno postav Etno-kuće Marasović, koji sadrži malu zbirku svakodnevnih uporabnih predmeta kojima se lokalno stanovništvo služilo u poljoprivredi, stočarstvu i kućanskim poslovima. Također je vrlo zanimljiva privatna etno zbirka koja se čuva u turističkom obiteljskom gospodarstvu Vrata Velebita, a koja svjedoči o dugoj tradiciji proizvodnje meda te o surovosti života na Velebitu. Na njegovoj najvećoj visoravni – Velikom Rujnu nalazi se zavjetno svetište sv. Marije u koje se tradicionalno hodočasti na blagdan Velike Gospe (15. kolovoz). Osim na području općine Starigrad, također i na području općine Novigrad nalazimo neke kulturne ustanove iz kategorije Kulturne i vjerske ustanove - etno zbirku, izložbene prostore te kazalište. U Novigradu je nekoć postojao dom kulture koji je danas dosta devastiran i planirana je njegova obnova. Postojeća etnološka zbirka svjedoči o životu stanovništva te o njihovoj povezanosti sa poljoprivredom i ribarstvom kao glavnim djelatnostima ovog područja. Tijekom ljeta, kada se organizira Novigradsko kulturno ljeto, kazališne predstave se organiziraju na trgovima i ulicama Novigrada, a u općinskoj knjižnici organiziraju se razne izložbe.

Prirodna lječilišta

Osim ljekovitih svojstava čistog planinskog zraka na Velebitu te morskog zraka i mora Velebitskog kanala, ne postoje druge vrste lječilišta.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni namijenjeni su pretežno za potrebe lokalnog stanovništva. To su pretežno igrališta za košarku i nogomet, dok se na plažama podvelebitskog kanala i Novigradskog

mora nalaze različiti sportski sadržaji namijenjeni turistima – tereni za odbojku na pijesku, boćališta, minigolf, najam brodica, najam opreme za surf i sl. Na Masleničko mostu nalazi se i skakalište *bungee-jumpinga*. Najatraktivnija su, međutim, penjališta u kanjonu Velike Paklenice koji posjećuju turisti iz raznih krajeva svijeta.

Turističke staze putovi i ceste

Na područjima NP Paklenica i PP Velebit postoje brojne planinarske staze koje vode do planinskih vrhova i raznih vidikovaca. Na ovom području uređene su u novije vrijeme i razne staze za vožnju brdskim biciklom. Obilazak Velebita moguć je i s terenskim vozilima, a vrlo pitoreskni pejzaži mogu se vidjeti vožnjom ili šetnjom po „Majstorskoj cesti“. Područje Novigradskog mora i Velebitskog kanala može se istražiti i vožnjom s brodicama.

Atrakcije zbog atrakcija

Na području Velebita i Velebitskog kanala trenutno ne postoji ni jedna atrakcija koja odgovara kategoriji atrakcije zbog atrakcija, ali se aktivno radi na projektu sv. Brdo kojim bi se na području općina Jasenice u Zadarskoj županiji i općine Lovinac u Ličko-senjskoj županiji izgradio Centar planinskog turizma. Taj bi Centar trebao postati jedan od najatraktivnijih turističkih resora u Hrvatskoj, koji povezuje Jadransko more, planinu Velebit i ruralno zaleđe Like u jedinstveni cjelogodišnji doživljajni „mix“ pružajući posjetiteljima najviše vrijednosti i iskustva očuvane prirode, zdravog života i hrvatskog gostoprimstva. Projektom se planira, na području obaju općina, izgraditi sljedeći sadržaji:

- gondolska žičara Sv. Rok – Velebit – Rovanjaska
- Izgradnja maksimalno 10 vučnica, 5 sjedežnica
- Izgradnju 30 kilometara skijaških staza
- Izgradnju smještajnih kapaciteta: 600 kreveta kategorije***, 400, kreveta kategorije*** i 1.000 kreveta u apartmanima

Turističke paraatrakcije

Glavni usluge potrebne za putovanje, gospodarski i upravni sadržaji, obrazovne građevine i institucije, te trgovine smještene su u sjedištima općina mikrodestinacije Velebit i velebitski kanal. Područje je prometno povezano s autocestom (izlaz Maslenica) te magistralnim i lokalnim cestama. Najveća prepreka daljnjem turističkom razvoju je nezadovoljavajuća povezanost autobusnim linijama sa Zadrom i ostalim dijelovima županije. U manjim sredinama ovog područja postoje osnovni upravni, trgovački i zdravstveni servisi koji zadovoljavaju osnovne potrebe stanovništva.

3.1.6. ATRAKCIJSKA OSNOVA RAVNIH KOTARA

Geološke značajke prostora

Prostor Ravnih kotara karakteriziraju plodne fliške udoline s poljima i isušanim blatima na cijelom području, izuzevši krajnji sjeverni dio koji graniči s Bukovicom koji je krševit (Prostorni plan Zadarske županije, 2006.). Područje Ravnih kotara je vrlo vrijedno poljoprivredno područje sa dugom tradicijom poljoprivredne proizvodnje. Jedine plaže na području Ravnih kotara nalaze se na Karinskom moru u mjestu Karin Donji koji je u administrativnom sastavu grada Benkovca. Plaža u mjestu Karin Donji je uređena pješčana plaža na kojoj su postavljeni dodatni turistički sadržaji za kupaće. Razne manje špilje i jame (manje od 120 m) koje se nalaze uz lokalitet Kličevica, u blizini Vranskog jezera, kao i u drugim dijelovima Ravnih kotara, predstavljaju potencijalne atrakcije koje bi se moglo turistički valorizirati nakon provedenih istraživanja. Atraktivnosti područja upotpunjava i kanjon koji je formirala rječica Kličevica iznad kojeg se nalazi i istoimena utvrda. Ravni kotari, kao pretežno ravničarsko područje koje, iako ne obiluje značajnijim uzvisinama, ima vrlo zanimljiv krajobraz vrijedan promatranja i fotografiranja. Najatraktivniji uređeni vidikovac je na vrhu brda Kamenjak iznad Vranskog jezera, s kojeg se vidi cijelo Vransko jezero, otoci Zadarskog arhipelaga te Kornatsko otočje. Na brojnim drugim uzvišenjima na području Ravnih kotara nerijetko se nalaze ostaci povijesnih utvrda i kula koje je potrebno prilagoditi turističkoj namjeni (putokazi, markirane staze i dr.). Područje Ravnih kotara koje graniči s Bukovicom, točnije šire benkovačko područje poznato je po eksploataciji pločastog kamena koji se koristi u graditeljstvu, a kojim su se u prošlosti gradile kuće i bunje (poljska skloništa, građena u tehnici suhozida), pokrivali krovovi kuća, a danas ih vrsni majstori koriste u oblaganju kuća i dvorišta.

Klima

Na području Ravnih kotara prevladava umjereno topla vlažna klima s vrućim ljetom (Cfa prema Köppenu) što pogoduje poljoprivrednoj proizvodnji ali i turističkim aktivnostima na otvorenom. One manje dijelove područja Ravnih kotara koji se nalaze neposredno uz more karakterizira sredozemna klima s vrućim ljetom (Csa prema Köppenu) (Šegota i Filipčić, 2003.). Za razliku od obalnog područja, Ravne kotare karakteriziraju oštrije zime, što je karakteristika submediteranske klimatske zone s nešto većim dnevnim i godišnjim kolebanjima temperatura. U Ravnim kotarima padne između 900-1100 mm kiše godišnje (Magaš, 1996.). Najistaknutiji vjetrovi koji pušu na području cijele Zadarske županije su bura – hladni i suhi vjetar koji nosi pretežno vedro vrijeme, istočnjak – hladan vjetar te jugo – vlažni topli vjetar koji nosi naoblaku i kišu. Klimatska obilježja područja Ravnih kotara pogoduju poljoprivrednoj proizvodnji, po čemu je ovo područje karakteristično, i osiguravaju ugodan, gotovo cjelogodišnji boravak na otvorenom prostoru.

Voda

Osim mora koje sa sjeverozapada okružuje Ravne kotare i koje je temeljni resurs ljetno-kupališnog, masovnog turizma, ovom području posebnu vrijednost daje park prirode Vransko jezero - najveće je prirodno jezero u Republici Hrvatskoj (površina 30 km²) koje se nalazi na području između Biogradske

rivijere i Ravnih kotara (obuhvaća administrativno područje grada Benkovca i općine Pakoštane). Voda u jezeru prirodno je boćata zbog blizine mora i propusnosti krške barijere. Najvrjedniji i najatraktivniji dio parka je Posebni ornitološki rezervat, koji je zbog očuvanosti velikog trčćaka na SZ dijelu jezera kao rijetkog močvarnog staništa, velike bioraznolikosti i izuzetne znanstvene te ekološke vrijednosti uvršten u listu važnih ornitoloških područja u Europi¹⁸. Uz Vransko jezero, kao najveću vodenu površinu na području Ravnih kotara, postoje i druge rijeke i vodeni tokovi: Miljašić Jaruga, Baščica, Kotarka i Kličevica. Postoje i dva umjetna jezera Vlačine i Grabovac na Baščici koja, osim što služe za navodnjavanje, upotpunjuju ljepotu krajolika. Ljekovito blato Karinskog mora vrijedan je premda neiskorišten resurs za razvoj i unaprjeđenje turističke ponude ovog područja.

Biljni svijet

Na plodnim fliškim dolinama Ravnih kotara, dominiraju obradive površine, s prijelaznim područjima travnjaka i šikara, ili makije i šume, nastalim uslijed napuštanja poljoprivredne proizvodnje (Izvešće o stanju okoliša i program zaštite okoliša Zadarske županije, 2006.). Od prirodne vegetacije vrijedi istaknuti šume listopadnog hrasta i graba. Na kultiviranim površinama Ravnih kotara prevladavaju izdužena polja na kojima se tradicionalno uzgaja razno kvalitetno voće i povrće, a posebno valja istaknuti uzgoj višnje maraske, trešanja, bajama, maslina, smokava, breskvi, kajsija i grožđa čiji uzgoj, uz uzgoj raznovrsnog povrća (kupus, kelj, crveni luk i drugo) čini ovo područje posebno poznatim. S obzirom na poljoprivrednu strukturu u Ravnim kotarima izdvajaju se sljedeća područja: povrtlarsko (Vransko polje, Polačko polje i okolno područje), voćarsko-vinogradarsko (Baštica, Benkovačko polje, Bokanjačko polje, Nadinsko blato, polje Pristeg – Stankovci, Polačko polje) i ratarsko područje (Vransko polje, Kožlovačko – Morpolačko polje, Benkovačko polje). Duga je i poznata tradicija uzgoja vinskog i stolnog grožđa, a područje Ravnih kotara je podijeljeno između dva vinogorja: vinogorje Zadar – Biograd i Vinogorje Benkovac – Stankovci. Od izvornih su kultivara zastupljeni: Maraština, Debit, Gegić, Trbljan od bijelih, te Plavina, Babić, Lasin brajda od crnih kultivara. Od introduciranih su kultivara zastupljeni: Ugni blanc, Grenache, Trebbiano Toscano bijeli, te Carignane, Graneche, Syrah, Cabernet, Cinsault, Merlot od crnih kultivara. U posljednje vrijeme raste interes i za proizvodnju ekoloških vina kao i ostalih ekoloških poljoprivrednih proizvoda, za što područje cijele županije ima vrlo dobre preduvjete. Ekološka poljoprivredna proizvodnja dodatni je element koji podiže razinu atraktivnosti ovog područja i predstavlja vrijedan resurs za razvijanje ekoloških ruralno-turističkih proizvoda.

Životinjski svijet

Velik broj seoskih domaćinstava se uz poljoprivredu bavi i stočarstvom. Većina domaćih životinja se uzgaja za vlastite potrebe, a najintenzivnije grane stočarstva su ovčarstvo i kozarstvo. Pašnjaci Ravnih kotara koji se redovno koriste za ispašu ovaca i koza stvaraju ugođaj seoskog života i predstavljaju posebnu vizualnu atraktivnost. Lovišta Ravnih kotara pogodna su za lov na prepelice, fazane i zečeve, a lovce može zainteresirati i lov na prilično brojnog čaglja. Valorizacija lova u turističke svrhe predstavlja još jedan od nedovoljno iskorištenih potencijala područja Ravnih kotara.

¹⁸ www.vransko-jezero.hr

Prirodna baština

Osim Vranskog jezera na području Ravnih kotara zaštićeni su ili su u postupku zaštite područje doline rijeke Karišnice i dolina Kličevice, te Zeleni hrast – u Islamu Latinskom kao pojedinačno stablo. Cijelo područje Ravnih kotara je značajno u ornitološkim terminima bilo zbog staništa ptica gnjezdarica, bilo kao zimovaliste i odmorište selica. Prema podacima Izvješća o stanju okoliša i programu zaštite okoliša Zadarske županije (2006.), na ovom prostoru obitava 11 zaštićenih vrsta ptica (vlastelica, oštrigar, zlatar pijukavac, morski kulik, veliki pozviždač, žalar cirikavac, velika ševa, mala čigra, riđogrli gnjurac, ćukavica i mala šljuka), dok se na prostoru Vranskog jezera nalazi 6 vrsta ptica zaštićenih na nacionalnoj razini (mali vranac, eja močvarica, mali sokol, čaplja danguba, siva štioka i mala šljuka). Uz ptice na prostoru cijele Zadarske županije pa tako dijelom i na području Ravnih kotara svoja staništa imaju sljedeće zaštićene životinje: SISAVCI - šišmiši (mali potkovnjak; veliki potkovnjak, južni potkovnjak, Kolombatovićev dugoušan, gorski dugoušan, riđi šišmiš, dugokrili pršnjak i dr.), planinska voluharica, dinarski voluhar, gorski puh, vrtni puh, zec, vidra, patuljasti miš, puh orašar, močvarna rovka, vjeverica, divokoza, ris, vuk, medvjed i dr.; VODOZEMCI I GMAZOVI – Gatalinka, mali vodenjak, pjegavi daždevnjak, barska Kornjača, kopnena kornjača, planinski žutokrug, zmija sljeparica, ribarica, crvenkrpica, zapadni zelembać, primorska i krška gušterica, blavor, tarantela, poskok, i dr.; SLATKOVODNE RIBE – Primorska uklija, oštrulja, mren, primorski peš, zрманjski klen, slatkovodni glavočić, lički pijor, glavočić crnotrus, potočna pastrva, zрманjska pastrva i dr.; LEPTIRI – Vaganjski crni okaš, šumski crni okaš, močvarna riđa, gorski plavac, šareni ve, apolon, crni apolon, dalmatinski okaš, istočni plavac, žednjakov plavac, Rottemburgov debeloglavac, uskršnji leptir, prugasto jedarce i dr.; PODZEMNA FAUNA – Paklenički podzemni račić, Pretnerova špiljska vodenbabura, bodljikava špiljska vodenbabura, bukovička orijaška vodenbabura, lički špiljski pauk, špiljska kozica i dr.

Kulturno-povijesna baština

Prema legendi, Hrvati su predvođeni s petero braće i dvije sestre doselili u Dalmaciju i upravo na području Ravnih kotara osnovali državu. Neovisno o legendama, područje Ravnih kotara je bilo naseljeno i prije dolaska Hrvata. Brojni arheološki lokaliteti, arheološki nalazi i građevine iz prapovijesnog doba, antike, ranokršćanskog perioda, srednjeg vijeka pa sve do novije povijesti svjedoče o povijesnim zbivanjima i stanovništvu koje je naseljavalo ovo područje. Jedan od najznačajnijih arheoloških nalazišta na području Ravnih kotara je Asseria. Lokalitet Asseria nalazi se u blizini sela Podgrađe kod Benkovca i ima kontinuitetom naseljenosti još od željeznog doba, a u predrimsko vrijeme bila je važno središte Liburna. Asserija se nalazila na važnoj cesti koja je povezivala kolonije Iader (Zadar) s unutrašnjosti te s rimskim municipalnim središtima Nedinumu (Nadin), Varvariji (Bribir), Scardona (Skradin) i vojnim logorom Burnum. Kroz Asseriju je prošao i rimski car Trajan, a stanovnici Asserije su u spomen na taj događaj izgradili slavoluk cara Trajana čiji su ostaci i danas vidljivi. Na području lokaliteta Asseria planirana je turističko-arheološko-turističkog parka Asseria Nova sa sredstvima EU a tehnička dokumentacija je trenutno u fazi pripreme. Cijelo područje Ravnih kotara ističe se po svojoj kulturno-povijesnoj baštini koja je u trendu ljetno kupališnog, priobalnog turizma ostala skrivena posjetiteljima. Detaljan popis kulturno-povijesne baštine prikazan je u tablici 3.1.6.1..

Tablica 3.1.6.1.: Kulturno povijesna baština Ravnih kotara

GRAD OPĆINA Naselje	Urbana cjelina	Ruralno-urbana cjelina	Spomenik graditeljstva	Arheološko područje/ lokalitet	Spomenički kompleksi/ memorijalni spomenici/ perivoji
BENKOVAC	Kulturno-povijesna cjelina grada Benkovca	Kaštel	Kaštel Benković i	Brdine (unutar vojarnе)	
			Crkva sv. Ante		
			Crkva sv. Jovana		
			Mauzolej obitelji		
			Meštović		
			Zgrada općine		
Benkovačko selo		pučko graditeljstvo			
Biljane Donje				Begovača	
Biljane Gornje			Crkva sv. Đurđa i okolno groblje	Rustička vila u polju ispod sela Srednjovjekovno groblje ispod brežuljka Čelinka Rimski gospodarski kompleks ispod crkve sv. Đurđa	
Bjelina		Varoš Banića	Crkva sv. Petke ostaci turske kule	Gradina Gradina Piljina kosa	
Buković				Arheološko nalazište Lastvine Polje niže Vrcelja Arheološko nalazište Barice	
Bulić			Crkva sv. Ante		
Brgud		pučko graditeljstvo	Crkva sv. Lazara ostaci turske kule	Gradina Jerebinjak	
Bruška		pučko graditeljstvo	Župna crkva sv. Nikole		
Ceranja Donje			Crkva sv. Ilije	Gradina Miovac Gradina Ljubčen	
Islam Grčki			Kula Stojana Jankovića i crkva sv. Đurđa	Crkvina Vreline-Ciciline	

			bujaduše Graduša-Lokve	
Karin Donji	pučko graditeljstvo		liburnski nasip uz Karišnicu Gradina Miodrag Ostaci crkve sv. Marka (Nikole)	
Kašić Donji			Šesterolisna crkva i samostan na lokalitetu Mastirine Glavučurak Razbojine Grede Drače Čerinac je u Smilčiću Maklinovo brdo Begovača	
Kolarina		Crkva sv. Paraskeve (Petke) na groblju		
Korlat		Crkva Uznesenja BDM -"Runjavica" na groblju	Ostaci crkve sv. Jerolima (ratne štete) Ostaci crkve sv. Nediljice	Zajedničko mirilo uz groblje
Kula Atlagića		Crkva sv. Petra Crkva sv. Nikole Parohijska crkva sv. Nikole	12 grobnih humaka na području naselja	
Lepuri Donji			Arheološki kompleks s ostacima ranokršćanske i srednjovjekovne crkve sv. Martina na groblju Položaj Brig	
Lisičić	pučko graditeljstvo: Bačići, Uskoci i Žilići	Crkva Male Gospe	Čatrnja Položaj Pod	

			Jarugom Lokalitet Pod Lokalitet kod izvora Sušac	
Lišane Tinske		Crkva sv. Trojice	Vinogradine Grudine Međine Ostaci crkve sv. Trojice	
Medviđa	pučko graditeljstvo	Crkva sv. Ivana Krstitelja Crkva Prikazanja BDM Crkva Male Gospe	Hadra – ostaci antičkog grada Gradina Dubrave	Mirila Genda Mirila Birkići
Miranje		Crkva sv. Arhanđela ostaci kasnoantičke zgrade		
Nadin	pučko graditeljstvo:	Crkva sv. Ante Padovanskog	Niz od tri gradine: Križova glavica, Nadin (Nedinum) i Vijenac (Z-3024) 32 grobna humka na području naselja "Cigansko groblje" uz južni rub Nadinskog blata	
Perušić	pučko graditeljstvo:	Kapela sv. Jurja	ostaci crkve	
Benkovački	zaseok Ljutići	ostaci utvrde	Uznesenja BDM (ratne štete)	
Podgrađe	pučko graditeljstvo: Čerine	Crkva sv. Duha	Arheološki lokalitet Asseria	
Popovići		Crkva sv. Ante Padovanskog	Rimski kamenolom uz Otavac Podotavac Kula Otavac Ostaci crkve sv. Mihovila (ratne štete)	

Pristeg		Crkva Prikazanja BDM Crkva sv. Nikole ostaci kule	Ostaci crkve sv. Frane (ratne štete)
Radošinovci		Crkva sv. Ante Padovanskog	Gradina Visoka Zečeva glavica Osridak ostaci naselja uz Vransko jezero Položaj Vinogradine Arh. ostaci kasnosrednjovjekov nog sela na položaju Međine (Zidine, Barica)
Rašević	pučko graditeljstvo	Crkva sv. Jurja Utvrda Kličevica Stari most preko Kličevice	Gradina Čauševica Gradina Kutlovača 57 grobnih humaka na području naselja Mala pećina u kanjonu rijeke Kličevice Velika pećina u kanjonu rječice Kličevice
Rodaljice	pučko graditeljstvo	Crkva Uznesenja BDM	Ranosrednjovjekov na nekropola u blizini naselja
Smilčić		Crkva sv. Mihovila Ladanjsko- gospodarski sklop	Zemunjača Čerinac Crkvina Kulina = Kulica Jazbine Dolac Kvartir Barice

Šopot	graditeljski sklop Grubić		Ostaci srednjovjekovne crkve na lokalitetu Crkvina
Tinj	pučko graditeljstvo: zaseok Erlići	Ostaci utvrde i crkva sv. Ivana Krstitelja na prapovijesnom lokalitetu Gradina	Podlivade Vinogradine Radonje Gomile nekropola uz kuću Pedišić Dračice Ostaci crkve Sv. Petra Položaj Mađine Oko 200 grobnih humaka na području naselja
Vukšić		Crkva sv. Mihovila	Gradina Ostaci crkve sv. Kate (ratne štete)
Zagrad	pučko graditeljstvo		
GALOVAC	pučko graditeljstvo	Župna crkva sv. Mihovila Arkanđela	Arheološki kompleks na nalazištu Crkvina Labuške Luške
LIŠANE OSTROVIČKE	pučko graditeljstvo: Mamići, Nimci, Stipići	Crkva sv. Jere Crkva sv. Nikole Tavelića Kapela sv. Ante	Gradina Mišljen - starohrvatska nekropola
Ostrovica		Crkva sv. Ante Crkva sv. Luke	Gradina Mačci Greblje
Dobropoljci	pučko graditeljstvo: Ivkovići, Šaponje	Crkva sv. Đurđa	Gradina Jaruv Belića jara
POLAČA	pučko graditeljstvo: Prtenjače	Crkva sv. Kuzme i Damjana na groblju	Bičina glavica Glavica

	Perajčići	Crkva sv. Simeona	Dvorine
	Bobanovići	Župna crkva sv. Kuzme	Pribić bunar
	Ražnjevići	i Damjana	Zidić
	Kulaši		Gradina Štrkovača
	Matošići		Gradina Mutvica
	Žilići		Turić
			Gradina Mala
			Muvača
			Srednjovjekovno
			groblje i brončanodobno
			naselje istočno od
			župne crkve
Jagodnja D.	pučko graditeljstvo		Čelinka
			Petrim
			Drage
			Gradina Vinculja
			Gradina Trojan
			Stabanj
			Mali Stabanj
			Donje polje
Jagodnja G.	pučko graditeljstvo	Crkva sv. Arhandela	Ljubčan
		Crkva sv. Nikole	Veliki Smiljevac
		Crkva sv. Simona	Mali Smiljevac
			Gradina Kruglaš
			Čosina gradina
Kakma	stari mlin		Lokalitet Radonje
POLIČNIK	pučko graditeljstvo	Crkva sv. Nikole	Arheološki ostaci
		Crkva sv. Ivana	utvrde
		Crkva sv. Luke	
Briševo		Župna Crkva Gospe	
		od Ružarija	
		Crkva Gospe od	
		Ružarija u Grusima	
Dračevac		Crkva sv. Martina	
Ninski			

Murvica		Crkva Bezgrešnog Začeca Crkva Gospe od Sniga	Rimska nekropola između Murvice i Zemunika
Suhovare		Crkva Gospe od Zdravlja Crkva sv. Ante Padovanskog	
Višočane		Crkva sv. Mihovila	
STANKOVCI		Župna crkva sv. Marije Crkva sv. Marije na groblju Kuća Vlatković	Vinac Velika gradina Mala gradina Morovača Srljača Širitovac Klarići Rebac Ogradak Villa rustica na groblju
Banjevci		Crkva sv. Ivana Crkva sv. Nikole Tavelića	Rustična vila na položaju Grudine i mitrej na položaju Dražica-Pudarica ostaci turske kule
Budak		Crkva sv. Kate	Gradina ostaci turske kule
Morpolača		Crkva sv. Petra Utvrdna	
Velim	Škorića kuće	Crkva sv. Ante	Dvije prapovijesne gomile u Velimskom gaju Neolitsko naselje kod bunara Velištak i Širitovac Ostaci kaštela Velim

			Ranosrednjovjekov no groblje na položaju Velištak
ŠKABRNJA	pučko graditeljstvo	Župna crkva Uznesenja BDM Crkva sv. Marije na Ambaru Crkva sv. Luke na groblju	Glavučurak – starohrvatsko groblje Ražovljeva glavica
Prkos	pučko graditeljstvo		
ZEMUNIK DONJI	pučko graditeljstvo	Crkva sv. Katarine na groblju Župna crkva Kraljice Mira	Gradina s ostacima srednjovjekovne utvrde
Smoković			Ostaci crkve sv. Đurđa na groblju

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije

Kultura života i rada

Kategorija kulture života i rada obuhvaća potkategorije: folklor, rukotvorine, tradicijsko građenje i uređenje vrtova, tradicijski obrt, gastronomiju, enologiju, gastronomiju, ugostiteljsku tradiciju, suvremene proizvodnje i ostalo. Zahvaljujući navedenim potkategorijama dobiva se detaljan i sistematski uvid u sve atrakcije navedene kategorije. Za očuvanje folkloru i starih običaja Ravnih kotara, najzaslužnija su kulturno- umjetnička društva koja prikupljaju i obnavljaju narodne nošnje i predmete te istražuju stare običaje prenoseći ih novim generacijama. Tradicijska odjeća Ravnih kotara je pretežno izrađena od vune. Ženska se nošnja sastoji od suknje, prsluka, vezene košulje te tkanom vunenom pregačom. Ukrašena je šarenim vezom – motivom četverokuke. Muška nošnja se sastoji od suknenih hlača, vezene košulje, prsluka i kaputa. I muška nošnja je ukrašena vezenim motivima četverokuke. Žene na glavi imaju maramu, a muškarci kape. Osim s vezom nošnje su ukrašene i nakitom. Motiv četverokuke osim za ukrašavanje odjeće koristi se i kao ukras na pregačama, torbama, ali može ga se pronaći izrezbaren u drvu (na sviralama, diplama, kolijevkama i dr.) te uklesan u kamenu. Od rukotvorine donekle je sačuvano drvorezbarstvo (izrada bukara, stolaca – tronožac i dr.) i izrada muzičkih instrumenata (svirale, diple, mih i dr.), izrada proizvoda od vune – čarape, torbe i sl., dok se izrada opanaka i mnogi ostali tradicionalni poslovi još samo demonstrativno prikazuju na smotrama folkloru. Kamenoklesarstvo, tipično za okolicu Benkovca, sačuvano je do danas zbog velikog interesa tržišta. Kamen je glavni građevinski materijal koji se koristio u gradnji tradicionalnih kuća, građenih kao prizemnica ili katnica. Ukoliko se radi o katnici, vanjske stepenice spajale su prizemlje s katom.

Obitelj se okupljala oko otvorenog ognjišta koji su i dan danas sačuvani u starim kućama. Posebno zanimljivi i atraktivni narodni običaji koji su se sačuvali do danas vezani su uz vjenčanja, maškare i crkvene blagdane a povodom kojih se igraju kola. U Ravnim kotarima se igraju zatvorena i otvorena mješovita kola uz vokalnu, instrumentalnu i vokalno-instrumentalnu pratnju. Kao instrumentalna pratnja koristi se mih, gusle, svirale ili diple. Navedeno je područje poznato po tradiciji uzgoja vinove loze, a od kvalitetnih i vrhunskih vina prema podacima udruge vinara i vinogradara Zadarske županije (Vinska karta Zadarske županije, 2011.) proizvode:

- Cuvee Asseria – crveno vino, OPG Božo Bačić
- Cabernet Sauvignon – crveno vino, OPG Božo Bačić
- Maraština – bijelo vino, Figurica
- Kulica – bijelo vino, Figurica
- Syrah – crveno vino, Figurica
- Cabernet Sauvignon – crveno vino, Figurica
- Crljenak – crveno vino, Figurica
- Cuvee – crveno vino, Figurica
- Trebbiano Toscano – bijelo vino, Zlatko Kaštelanac
- Maraština – bijelo vino, Sveučilište u Zadru
- Barbakan - bijelo vino, Sveučilište u Zadru
- Cuvee Piket – crveno vino, Sveučilište u Zadru
- Cuvee Vlačine – crveno vino, Sveučilište u Zadru
- Cabernet Sauvignon – crveno vino, OPG Šime Škaulj
- Merlot – crveno vino, OPG Šime Škaulj
- Syrah – crveno vino, OPG Šime Škaulj
- Cuvee Tomislav – crveno vino, OPG Šime Škaulj
- Nadinska rana – crveno vino, Vina Vrsaljko
- Cuvee – crveno vino, Vina Vrsaljko

Vinari Ravnih kotara, uz proizvodnju vina, svoju priliku vide i u razvoju ruralnog turizma, stoga ulažu u opremanje i uređenje kušaonica vina. Od gastronomskih posebnosti po kojima se Ravni kotari ističu potrebno je navesti jela na ražnju – janjetina i jaretina, *pivac* ispod peke, kruh ispod peke, pršuti, žablji kraci, *benkovački prisnac* i druga domaća jela. O kulturi života i rada svjedoče i brojne crkvene knjige, povijesni dokumenti i natpisi pisani glagoljicom, koji se čuvaju u župnim uredima, zbirkama, muzejima te privatnim kolekcijama.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Znamenite osobe i povijesni događaji predstavljaju vrijedan resurs koji se može turistički valorizirati. Na području Ravnih kotara tijekom povijesti odvijale su se brojne bitke i ratovi o čemu svjedoče ostaci utvrda, obrambenih kula i zidina. Legende govore da su Ravni kotari područje u koje su došli Hrvati predvođeni s petero braće (Klukas, Lovelos, Kosences, Muhlo i Hrobatos) i dvije sestre (Tuga i Buga). Povijesni izvori koji govore o brojnim sukobima u određenim povijesnim periodima mogu postati

osnova za razvijanje turističkih proizvoda temeljenih, primjerice, na životu Ilira i Rimljana, ratovima Hrvatskih vladara, Turskim i Mletačkim osvajanjima i sl. Cijelo područje Ravnih kotara bilo je poprište turskih osvajačkih pohoda a legende i priče o serdarima i harambašama kao i o njihovim podvizima vrlo su zanimljiv dio povijesti koji do sada nije bio turistički valoriziran. Turistička je valorizacija moguća razvijanjem tematskih kulturno-povijesnih manifestacije, srednjovjekovnih festivala ili nekih drugih oblika turističke ponude. Među najpoznatijim serdarima – vojnim zapovjednicima u mletačkoj službi, bio je i Stojan Janković čija se kula u Islamu Grčkom danas obnavlja. Time bi dobila novu namjenu i postala međunarodni sveučilišni centar umreženih istraživačkih, obrazovnih i primijenjenih sadržaja s težištem na interkulturalizmu i održivom razvoju. Priču o mletačko-turskim ratovima upotpunjuje i lik Jusufa Mašković admirala turske ratne mornarice rođenog u Vrani u kojoj je dao izgraditi Han – odmorište koje je do danas sačuvano te se obnavlja uz financiranje ministarstva kulture i fondove Europske zajednice u cilju osnivanja kulturno-turističkog centra. Detaljnije povijesno i etnološko istraživanje doprinijelo bi kreiranju novih turističkih manifestacija i proizvoda temeljenih na burnoj povijesti i povijesnim ličnostima Ravnih kotara.

Manifestacije

Većina se manifestacija na području Ravnih kotara odvija ljeti kada na obali boravi znatan broj turista, pa ih je moguće animirati na prisustvovanje manifestacijama u zaleđu. Najvažnije događanje koje se odvija svakog 10-tog dana u mjesecu je Benkovački stočarski sajam koje privlači velik broj sudionika i posjetitelja gotovo iz cijele države. Iako, vrlo posjećen, prostor na kojem se sajam odvija nije adekvatno uređen i time mu se narušava mogućnost turističke valorizacije. Osnivanjem Turističke zajednice grada Benkovca, Ravni kotari postaju mjesto brojnih kulturnih manifestacija. Tijekom ljetne turističke sezone organiziraju su brojna događanja kao: Bakanalije, Ravnokotarska fišijada, Otvaranje turističke sezone u Karinu uz ljetni karneval, Vinfest Benkovac – festival vina sjeverne i srednje Dalmacije, „Bukara“ – promocija gastronomske ponude Bukovice i Ravnih Kotara, Miss sela Zadarske županije, Etno festival Benkovac, Gastro festival „Benkovački prisnac“, Gastro BEEENKOVAC“, Festival glazbenih amatera „Benkovac fest 2011“. U organizaciji turističke zajednice Pakoštane u Vrani na polju ispred Maškovića hana organiziraju se Dani Vitezova vranskih. U organizaciji KUD-ova i u ostalim dijelovima Ravnih kotara ljeti se organiziraju brojne smotre folkloru i susreti folklornih grupa. Svako mjesto ima svog sveca zaštitnika te se u te spomen-dane organiziraju crkvene procesija a zatim i zabave – seoske fešte. Tradicionalno se organizira Križni put Hrvatske vojske i policije na brdo Kamenjak pokraj Radašinovaca – područje PP Vransko jezero u spomen na žrtve svih ratova. Odvijaju se i druge vjerske manifestacije, pretežno lokalnog karaktera te se uglavnom vezuju uz božićne i uskrсне blagdane. Od važnijih sportskih manifestacija izdvajaju se Međunarodne galopske utrke koje se u Polači održavaju od 1997. godine s velikim brojem sudionika iz cijele regije.

Kulturne i vjerske ustanove

Na području Ravnih kotara djeluje Zavičajni muzej Benkovac koji sadrži brojnu i vrijednu arheološku, etnološku i kulturno-povijesnu građu sa šireg benkovačkog područja. U Islamu Grčkom nalazi se Kula

Stojana Jankovića, privatno vlasništvo nasljednika obitelji pisca Vladana Desnice, u kojoj se održavaju Desničini susreti. Vlasnici žele proširiti okvir djelovanja i otvoriti Kulu Jankovića prema javnosti i time posjetiteljima omogućiti uvid i istraživanje zbirke, biblioteka i arhiva porodica Janković-Desnica. U suradnji sa Sveučilištima u Zadru i Zagrebu te drugim zainteresiranim sveučilištima iz susjednih država, u osnivanju je Međunarodni sveučilišni centar koji bi, između ostalog, nudio i povremeni smještaj profesora i studenata. Planovi i prijedlozi su da se u Kuli otvori i Memorijalna zbirka značajnih Jankovića i Desnica sa najvrjednijim eksponatima iz bogatih zbirki i arhiva, zatim „Kuća pisca“ te Muzej mira¹⁹. Na vrlo atraktivnoj lokaciji – ušću rječice Karišnice u Karinsko more smješten je obnovljeni franjevački samostan u Karinu Donjem.

Prirodna lječilišta

Mjesto Karin Donji smješteno na obali Karinskog mora obiluje ljekovitim blatom, ali ne postoji organizirani oblik korištenja u zdravstvene svrhe, kako bi se iskoristio potencijala za razvoj lječilišnog turizma. Međutim, prethodno bi se trebala provesti znanstvena istraživanja.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Postojeće sportsko-rekreacijske građevine i tereni (košarkaška igrališta, nogometna igrališta, bočališta i sl.) pretežno zadovoljavaju potrebe lokalnog stanovništva te nisu planirani za turističku ponudu, ali kako su to javni prostori turisti ih neometano mogu koristiti.

Turističke staze, putovi, ceste

Cijelo područje Ravnih kotara vrlo je pristupačno i atraktivno za obilazak automobilom, ili ostalim oblicima prijevoza, primjerice biciklom. Postojeće glavne prometnice, koje od obale vode prema unutrašnjosti, ne karakterizira gusti promet pa je vožnja biciklima dosta sigurna. Na nekoliko mjesta uz prometnice postoje obilježeni izvori vode na kojima se biciklisti mogu odmoriti i osvježiti izvorskom vodom. Od obilježenih biciklističkih staza najatraktivnija je ona oko Vranskog jezera. Na području grad Benkovca, TZ kontinuirano obilježava postojeće turističke putove i ceste te planira izgradnju novih. Benkovac kao turistička destinacija nudi posjet brojnim kulturno-povijesnim lokalitetima, ponudu ruralnog i gastronomskog turizma uz razne oblike aktivnog turizma (biciklističke staze – prate trase rimskih cesta).

Postojeće biciklističke trase na području Ravnih kotara:

- Pakoštane-kamp Crkvina-PP Vransko jezero-Vrana-vidikovac Vrana-Donje Miranje-Šopot-Benkovac-Buković-Podgrađe (Asseria) (26 km)
- Via Magna: Benkovac – Kula Atlagić – Korlat – Gornje Biljane – Smilčić – Donji Karin Popovići – Lisičić – Podgrađe (antička Asseria) – Buković- Benkovac (52 km)
- Benkovac – Kula Atlagić – Korlat – Gornje Biljane – Smilčić – Škabrnja – Nadin– Raštevici – utvrda Kličevica – Šopot – Benkovac (46 km)
- Donji Karin – kanjon Karišnice – Dmijovići – Alavanje – Lakići (11 km)

¹⁹ www.kulajankovica.hr

TZ Benkovac planira obilježavanje itinerera Antički putovi baštine „Benkovački miljokazi“ kao i novih pješačke, biciklističke i jahačke staze i putovi, a Zadarska županija trenutno priprema projekt obilježavanja vinske ceste Ravnih kotara.

Atrakcije zbog atrakcije

Kategorija atrakcije zbog atrakcije ukazuje na postojanje zabavnih parkova, vodenih parkova, zabavišta, kockarnica, zabavišnih turističkih naselja te zabavnih prometala. Trenutno na području Ravnih kotara ne postoji ni jedan ovakav objekt, ali je u planu izgradnja Arheološkog parka na području arheološkog lokaliteta Asserije pokraj Benkovca. U ovom arheološkom parku planira se izgradnja multimedijskog interpretacijskog centra u kojem će se posjetitelji pomoću najnovijih 3D tehnologija upoznati s izgledom Asserije u prošlosti, također će moći promatrati, ako žele i sudjelovati, u radionicama kamenoklesarstva. Posebna će ciljna skupina – arheoturisti moći sudjelovati u arheološkim iskapanjima pod stručnim nadzorom istraživača.

Turističke paraatrakcije

Kategorija turističkih paraatrakcija prema Kušenovoj klasifikaciji (2002.) obuhvaća podkategorije prometne infrastrukture, servisi putovanja, gospodarski i upravni sadržaji, zdravstvene građevine i sadržaji, obrazovne građevine i institucije te trgovine. Ravni kotari su prometno povezani autocestom (čvor Zadar 2 i čvor Benkovac), brzom cestom Zadar – čvor Zadar 2, te magistralnom i lokalnim cestama. Na području Ravnih cesta nalazi se i zračna luka Zadar pokraj mjesta Zemunik Donji. Željeznička infrastruktura postoji ali potrebna je modernizacija. U svakom većem mjestu, središtu općine ili grada nalaze se gospodarski, upravni, zdravstveni, obrazovni i trgovački sadržaji koji pretežno služe potrebama lokalnog stanovništva, ali mogu zadovoljiti i potrebe dnevnih posjetitelja i turista.

3.1.7. ATRAKCIJSKA OSNOVA BUKOVICE I DONJEG POZRMANJA

Geološke značajke prostora

Prostor Bukovice je prostor tipičnog krškog pobrđa, točnije sredogorja i krških zaravni sa nadmorskim visinama od 200 – 500 i više m. (Orljak s grebenom Jurišnike 674 m, i Zmištak), koje sežu sve do JI velebitskog grebena i do prostora kninskog hidrografskog čvorišta. Ovaj prostor obuhvaća bukovačko pobrđe s južnom velebitskom padinom između koje se nalazi prostrana reljefna udolina (Magaš, 1998.). Ovo krško pobrđe građeno je od vapnenačkih breča, konglomerata i fliškolikih pojava u okviru liburnijskih naslaga, eocensko-oligocenske starosti (Izvešću o stanju okoliša i programu zaštite okoliša Zadarske županije, 2006.). Posebnu atraktivnost ovom prostoru daje kanjoni rijeke Zrmanje i njene pritoke Krupe, koji se izmjenjuju sa plodnim dolinama uz rijeku. U ovim plodnim dolinama nalazimo krška polja – Žegarsko, Bogatičko, Bilišansko i Krupsko polje, ali i brojne špilje. Procjenjuje se da ima oko stotinjak špilja i jama pri čemu se jedino Špilja Golubnjača – Kraljica Bukovice kod Kaštela Žegarskog uređuje za turističku namjenu. Neke od ovih špilja u prošlosti su se koristila kao skloništa u bijegu

pred Turcima. U nekim špiljama je pronađena voda pa ih je lokalno stanovništvo koristilo za opskrbu vodom, dok su se u nekima sklanjali pastiri za vrijeme nevremena. Na brojnim stijenama, od koji su neke atraktivne za sportsko slobodno penjanje, još uvijek nema označenih i osiguranih penjališta, ali postoji interes lokalnih poduzetnika i sportskih društava za njihovo uređenje.

Plaže područja Bukovice nalaze se na obalama Karinskog mora, i to redom: Meka Draga, Pisak, Crna Punta, Šušnjar I, Šušnjar II, Gornji Karin, Vrulje, Cicingaj. Sve plaže, osim plaže Vrulje, djelomično su uređene. Uz sami tok rijeke Zrmanje nalazimo nekoliko atraktivno formiranih stijena, kukova i litica – Panin kuk, Obli kuk, litica Skocaj, stijena Fratri, stijene „Vrata Kraljevića Marka“ i dr. Na području Bukovice, u okolici Obrovca, bilo je nalazište boksita i ugljena koje su iskorištene, dok se eksploatacijska područja saniraju i u kontrastu su s prirodnim krškim pejzažom.

Klima

U Bukovici prevladava umjereno topla vlažna klima s vrućim ljetom - tip Cfa prema Koppenovoj klasifikaciji. (Šegota i Filipčić, 2003.) Bukovicu karakteriziraju oštrije zime, u odnosu na obalno područje (submediteranska klimatska zona), dok ljeto karakteriziraju prilično visoke dnevne temperature. (Magaš, 1996.) Hladnu zimu Bukovice pojačava bura koja nerijetko ima i orkanske udare. Zbog klimatskih obilježja Bukovice, turističke aktivnosti na otvorenom se mogu planirati u svim godišnjim dobima s izuzetkom najhladnijih zimskih mjeseci s burnim razdobljima.

Voda

Kroz krševito krajobraz Bukovice teče najvažnija rijeka za područje cijele Zadarske županije – Zrmanja. Duga je 69 km, s apsolutnim padom od 327 m. Izvire na području Zrmanja vrela podno vrha Poštak koji spada u lanac Ličke Plješivice. Glavni su joj pritoci Krupa s Krnjezom i Dobarnica koji se, kao i Zrmanja, pune brojnim velebitskim podzemnim tokovima. Od ostalih pritoka u Zrmanju utječu potok iz Mijica vrela, potok Suvaja s vrelom Suvaja i vrelom u spilji Velika Kusača, potok s vrelom u Milića spilji te još nekoliko izvora u Žegarskom polju (jedan izvor ispod Kuline i izvor Manjak ispod Kubata). Tok Zrmanje na putu prema ušću u Novigradsko more stvorio je vrlo atraktivan pejzaž bogat kanjonima, slapovima, sedrenim barijerama, šljunčanim nanosima i siparima (Izvešće o stanju okoliša i program zaštite okoliša Zadarske županije, 2006.). Na Zrmanji nalazimo nekoliko starih, zapuštenih i porušenih mlinova – mlin Komazeca, Perića, Ušljebrka i razni drugi, a rijeka i njene pritoke su na nekoliko mjesta premoštene starim mostovima. Vrlo su atraktivni slapovi koje formira Zrmanja – Visoki buk (11 m.) – najviši slap, Ogarov buk, slap Muškovci, Berberov buk i posljednji slap je Jankovića buk. Kod ušća Dobarnice u Zrmanju, rijeka se širi u akumulacijsko jezero reverzibilne hidroelektrane „Muškovci“. Zrmanja je iznimno turistički atraktivna, posebno ljubiteljima raftinga, ali i turistima koji imaju vlastite brodice, s kojima mogu doploviti od Novigradskog mora sve do Obrovca.

Na graničnom području sa prostorom Ravnih kotara nalaze se dvije rječice Karišnica i Bijela koje predstavljaju kratke povremene vodotoke tipične za dinarsko krško područje. Posebnosti ovih rječica očituju se u vrlo atraktivnim krajobrazima, ali i očuvanosti povoljnih uvjeta velikog broja različitih staništa na relativno malom području.

Biljni svijet

Kako je područje Bukovice krševiti kraj, u kojem jedino u područjima uz rijeku Zrmanju nalazimo veća obradiva polja – Žegarsko, Bogatičko, Bilišansko i Krupsko polje, na ostalom području dominiraju pašnjaci sa područjima makije i šuma. Uz prethodno spomenuta polja, lokalno stanovništvo koristi ono malo obradive zemlje u brojnim dolcima i ponikvama u neposrednoj blizini naselja. Područje Bukovice je prije Domovinskog rata bilo poznato po proizvodnji češnjaka kojoj se u posljednjih godina lokalno stanovništvo ponovno vraća. Na ovom području tradicionalno se uzgaja i bajam, a cijelo područje Bukovice obiluje i raznim vrstama ljekovitog bilja.

Životinjski svijet

Bukovačko područje je poznato po stočarstvu, i to posebno po ovčarstvu i kozarstvu. Rijeke ovog područja bogate su ribom te je moguće planirati ponudu ribolovnog turizma. U rijekama se nerijetko može vidjeti i vidra, dok se na cijelom bukovačkom području od ostalih ugroženih i zaštićenih životinja nalazi vuka, ris te šišmiš (dugokrili pršnjak, blazijev i južni potkovnjak). Područje obiluje i ostalim nezaštićenim divljim životinjama pa je na prostorno definiranim lovištima dozvoljen lov. Vrlo je atraktivan mali zoološki vrt iznad grada Obrovca kojeg redovno posjećuju roditelji s djecom iz cijele županije te turisti u tranzitu.

Zaštićena prirodna baština

Na području Bukovice jedino je područje gornjeg toka rijeke Zrmanje, od grada Obrovca zaštićeno kategorijom parka prirode i pod upravom je parka prirode Velebit. Prema podacima iz izvješća o stanju okoliša i programa zaštite okoliša Zadarske županije, prema bogatstvu ugroženih i međunarodno zaštićenih vrsta ističe se krško područje južnog Velebita i rijeke Zrmanje. Najbrojniji su sisavci: vuk koji se nalazi na području cijele županije, ris – područje južnog Velebita, vidra koja se nalazi u Zrmanji, te šišmiši (dugokrili pršnjak, Blazijev i južni potkovnjak). Na ovom se području nalazi i niz reliktnih i endemičnih vrsta, posebno jedinki speleofaune kao što su: lički špiljski pauk, paklenički podzemni račić, bukovička orijaška vodenbabura, bodljikava špiljska vodenbabura i dr. Od slatkovodnih riba to su lički pijor i zрманjska pastrva, a od leptira endemična je vrsta vaganjski crni okaš (Izvešće o stanju okoliša i program zaštite okoliša Zadarske županije, 2006.).

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Prostor Bukovice je kao i prostor Ravnih kotara bio područje rane naseljenosti, ali i brojnih sukoba, posebno u periodu turskih invazija. U tim ratnim vremenima srednjeg i novog vijeka, gradila su se brojne utvrde čiji su ostaci i danas vidljivi. Tablica 3.1.7.1. prikazuje svu kulturno-povijesnu baštinu koja se nalazi na području Bukovice – točnije sve pokretne i nepokretne spomenike kulture.

Tablica 3.1.7.1.: Popis najvažnijih spomenika povijesno-kulturne baštine na području Bukovice

GRAD OPĆINA Naselje	Urbana cjelina	Ruralno-urbana cjelina	Spomenik graditeljstva	Arheološko područje/ lokalitet	Spomenički kompleksi/ memorijalni spomenici/ perivoji
OBROVAC	Kulturno-povijesna cjelina grada Obrovca		Crkva sv. Josipa	groblje s ostacima	
			Utvrda iznad grada	Samostana sv. Jurja	
			Crkva sv. Trojice	Borovača	
			Majstorska cesta	Zidine	
Bilišane			Crkva sv. Jovana (>sv. Juraj)	Gradina Berber	Mirila (mjerila) na predjelu Brežine
			Crkva Rođenja	Velika gradina i	Mirila (mjerila)
			Presvete Bogorodice	Gradinica	Paravinje
			Kula Klisina	Veliko i Malo Greblje	
			Mlinovi na Berbera buku	Gradina iznad Medin dola	
				Lokalitet Dolovi	
				Gradina iznad Bilića dola	
				Zemljani grobni humci istočno od kuća Kuridja	
				Gradina	Mirila (počivaljke)
				Velika Kreta	na predjelu Bilo
Golubić			Kudin most	Babin Grad	Mirila (biljezi)
				Gradina kod Bilića	na predjelu Biljeg
				Gradina kod Krnjeze	
				Gradina Veselinović	
Karin Gornji			Samostan i crkva	Trasa rimskog puta	
			Bezgrešnog začeca	Cvijina gradina-	
			Marijina	Asseria	
			(Gospe od Anđela)	Ostaci utvrde	
			Crkva sv. Kirika i Julite,	Mršalinka	
			stari crkveni dom i kapela s pripadajućim grobjem		

			Dizdareva kula Kula Cebaruša Belanova kula		
Kaštel Žegarski			Donji most u Kaštel Žegarskom Gornji most u blizini sela Prndelji Okrugla kula Crkva sv. Georgija	Gradina Gradinica Velika Gradina Zelića gradina Ćosina gradina Gradina Trebačnik Gradina u Prndeljima Ostaci utvrde na Čardaku	Mirila (počivaljke) uz Donji most Mirila (počivaljke) u centru sela Mirila (počivaljke) Bundala
Komazeci				Gradina Gradinica	Mirila (počivaljke) Vučende Mirila (počivaljke) na predjelu Klenovača
Krupa	Mlinice uz izvor (ruralna cjelina i krajolik)	Manastir i crkva Uspenja Bogorodice		Gradina Babingrad Gradina Gostuša Gradina Smokovac Gradina Duboki Dol Ostaci antičke ceste Tumuli u Ljubičićima Ivanova glavica Gradina iznad Zavelinca	Mirila (počivaljke) kod Manastirskih luka Mirila (biljezi) Krivodola
Kruševo		Župna crkva sv. Jurja Ostaci crkve Sv. Jurja na groblju Crkva sv. Kuzme i Damjana u Ribnici Kaštel Otišina		Cvijina gradina Gradina Bojnik Velika gradina Gradina Pržunac nekoliko mlinova	Mirila Karlovca Mirila Jurjevića u selu Mirila kod Dopuđa Mirila D. Vrkića kod Marine Kose
Muškovci		Kula Jandrića		Arheološki lokalitet Gradina	Mirila (mjerila) na predjelu Grabari

			Simića kosa	Mirila (mjerila) na predjelu Gajine
Nadvoda			Gradina Nusak	
Zelengrad	pučko graditeljstvo	Crkva sv. Petra	Gradina = Zelengradina Gradina Ćorluke	Mirila (počivaljke) u blizini crkve

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije

Kultura života i rada

Bogatstvo tradicijske kulture, točnije kulture života i rada na području Bukovice daje nam detaljni uvid u prošlost ovog područja. Život ovog područja obilježava kamen – kuće su građene od kamena, suhozidima su ograđivani pašnjaci i ono malo plodnih polja, čak je i smrt određena kamenom, pri čemu se ne misli na kamene grobove, već na mirila koja se ovdje nalaze. Ona svjedoče o povezanosti čovjeka i prirode i težini života u ovim krškim područjima. To su pogrebna spomen znamenja izrađena u kamenu kojih najviše ima na području Velebita, također ih nalazimo i na području Bukovice i Velebitskog kanala. Kada bi se pokojnika nosilo do mjesne crkve i groblja, samo na jednom mjestu bilo je dozvoljeno zaustaviti se i spustiti pokojnika na tlo. Tada bi nosači označili pokojnikovo tijelo s dva kamena – jedan uz glavu i jedan uz noge pokojnika, prostor bi se između popločao plosnatim kamenom (isti dan ili nedugo zatim). Postavljanjem uzglavnog i podnožnog kamena uzela bi se mjera pokojnika pa otud i naziv mirilo – mjera (mira). Uzglavni kamen bi se kasnije ukrašavao plitkim reljefima s raznim simbolima – najčešće križ i solarni krug, a tek su kasnije stavljeni natpisi. Nakon odmora nastavlja bi se put do groblja, a mirila su se štovala više nego grobovi jer prema pučkom vjerovanju na mirilima je ostala duša pokojnika. Život u Bukovici bio je usko povezan sa stočarstvom i Velebitom. Najznačajnija se veza s tom planinom očitovala u transhumantnom stočarstvu tj. seljenju stoke na ljetnu i zimsku ispašu. Belaj (2004.) navodi da se stoka okupljala i davala pastirima koji su je odvodili na Velebit i tamo boravili. Pripreme za odlazak u planinu su u Bukovici počinjale na sv. Josipa (19. ožujka), kada se birao starješina ili strugovođa koji je predvodio kumpaniju – skupinu pastira od kojih je svaki imao svoje dužnosti po kojima su se i zvali. Izdig je započinjao na sv. Antu (13. lipnja). Prvo su se okupljali volovi na Bravaru iznad Zrmanje, zatim su ih tjerovali cestom preko Tulovih Greda do Malog Alana, zatim dalje po Velebitu. Drugog su se dana na velebitske pašnjake tjerovali ovce. Boravili su u stanu, katunu koji se sastoji od pastirske kolibe i tora za ovce. Povratak bi započinjao dan prije Male Gospe (7. rujna) i ni u kom slučaju se nije smjelo provesti noć s 7. na 8. rujna na planini. Nakon Domovinskog rata ovaj oblik stočarenja nestaje stoga bi ga eventualna turistička valorizacija mogla oživjeti barem u demonstrativnom obliku. Lulić Štorić (2004.) navodi da se narodna nošnja Bukovice ne razlikuje bitno od narodne nošnje Ravnih kotara s tim da se pri ukrašavanju se također koristi motiv četverokuke. Ženska nošnja se sastoji od vezene bluže, modrog vuštana, svilene ili tkane traverše i vunene tkanice, dok se muška sastoji od crvene kape, suknenih hlača, vezenog prsluka i vunjenih čarapa sa obucom. KUD-ovi koji djeluju na ovom području čuvaju tradiciju, melos, običaje i

ples Bukovice, također se bave i tkanjem, izradom suvenira te krojenjem. Melos Bukovice očituje se u pjesmi s orcanjem (ojkanjem), zvuku dipli i gusla, posebno su atraktivna zatvorena i otvorena mješovita (nijema) kola: Bukovačko kolo, Kolo s povratkom i Stupačko kolo. Budući da je Bukovica pretežno stočarski kraj, lokalno se stanovništvo bavi proizvodnjom mlijeka i sira pretežno za vlastite potrebe te obradom vune, pletenjem (bičve – vunene čarape, torbe i dr.) izradom tradicionalnih instrumenata.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Područje Bukovice, kao i prostor Ravnih kotara te ostalih dijelova županije, u prošlosti je bio poprište brojnih i dugotrajnih ratova. U ranom srednjem vijeku doseljavaju se Hrvati, a nakon ratova s Avarima slijede brojni ratovi za prevlast od kojih su najdugotrajniji oni s Mlečanima te s Turcima koji se nastavljaju i u novom vijeku. Kao znamenite osobe koje su u određenim periodima vladali dijelovima Bukovice, navode se krbavski knezovi Kurjaković čija se ruševine srednjovjekovnog grada i danas vide iznad Obrovca, ban Ivan Karlović – posljednji vladar Obrovca, serdari i junaci koji su se isticali u borbi protiv Turaka – Stojan Janković, Dujas Babić te brojni drugi koji su zbog svojih zasluga slavljani u narodnim pjesmama.

Manifestacije

Manifestacije koje se održavaju na području Bukovice pretežno su sezonskog (ljetnog) karaktera, najintenzivnija su na području Obrovca i rijeke Zrmanje. Tvrtnke Riva rafting d.o.o. organizira tradicionalnu turističko rekreativnu rafting regatu po Zrmanji (kraj travnja – početak svibnja) koja je iznimno popularna i posjećena. Ista tvrtka, uz organiziranje raftinga i kanuinga po Zrmanji, upravlja i seljačkim domaćinstvom u Kruševu na kojem organizira seosku olimpijadu starih tradicionalnih sportova: bacanje kamena s ramena, povlačenje konopa, skakanje u vrećama i boćanje. Primjer ove tvrtke svjedoči o uspješnom turističkom pothvatu koji doprinosi održivom ruralnom razvoju ovog dijela Bukovice. U gradu Obrovcu tijekom ljeta organizira se Obrovačko kulturno ljeto. Na području Velebita i kanjona Zrmanje snimao se film o poglavici Winnetou, prema knjizi njemačkog pisca Karl May-a, pa se na ovom području već tradicionalno organizira manifestacija tragovima Winnetoua koja privlači brojne turiste, posebice njemačke goste i tom prigodom se posjećuju mjesta snimanja, rekonstruiraju neke od scena iz filmova i sl.

Kulturne i vjerske ustanove

Vrijedni eksponati kulturno-povijesne baštine Bukovice pronalaze se u zavičajnom muzeju u Obrovcu. Uz etnografski postav, koji prikazuje narodne nošnje, muzičke instrumente, inventar tradicionalnih kuća i dr., u ovom muzeju moguće je posjetiti stalnu izložbu posvećenu jednom od najznačajnijih hrvatskih prirodoslovaca 19. stoljeća – Spiridonu Brusini (1845.-1908.) s brojnim fotografijama, nacrtima špilja te primjercima kopnenih puževa i riječnih rakova koje je prikupio. Uz zavičajni muzej, o kulturnom životu ovog područja brine i Pučko otvoreno učilište Obrovac u sklopu kojeg djeluje knjižnica, izložbena galerija te učionica. PUO Obrovac bavi se organiziranjem edukativnih, kazališnih, glazbenih, filmskih i ostalih kulturnih programa. Pravoslavni manastir Vaznesenja Bogorodice, smješten

uz rijeku Krupu, sadrži vrijednu zbirku ikona, knjiga, predmeta od tekstila, liturgijskih predmeta od metala – djela venecijanskih, ruskih i domaćih zlatara.

Prirodna lječilišta

Na području Bukovice ne postoje uređena prirodna lječilišta, osim prethodno spomenutog ljekovitog blata na području Karina Donjeg – graničnog područja s Ravnim kotarima.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni nalazimo pretežno u Obrovcu te u manjim mjestima na području Bukovice a zadovoljavaju potrebe lokalnog stanovništva. Jedino je na starom Masleničkom mostu uređeno skakalište *bungee-jumpinga* koje privlači brojne domaće i strane, adrelinski motivirane turiste.

Turističke staze putovi i ceste

Područje Bukovice, točnije Zrmanje prepoznatljivo je po rafting stazama na samoj rijeci koje posjećuju brojni turisti. Zrmanjom je moguća i vožnja kanuom, dok je najčešći oblik razgledavanja brodom od ušća u Novigradsko more do Obrovca, te od Obrovca do Janković buka. Ne postoje obilježene biciklističke staze, međutim posjetitelji često obilaze ovo područje biciklom glavnim prometnicama i lokalnim, sporednim cestama te poljskim putovima. Šetnice uz rijeku nalaze se u gradu Obrovcu, a u planu je uređenje šetnice i biciklističke staze od Obrovca, uz rijeku do prvog slapa na Zrmanji – Jankovića buk.

Atrakcije zbog atrakcija

Jedina atrakcija iz kategorije atrakcije zbog atrakcije je razgledavanje rijeke Zrmanje turističkim brodom . Postoje dva izleta: Obrovac – Janković buk, te razgledavanje kanjona Zrmanje od Obrovca do Novigradskog mora.

Turističke paraatrakcije

Područje Bukovice je prometno povezano autocestom (čvor Maslenica) te magistralnim i lokalnim cestama. Zračna luka Zadar lako je dostupna osobnim automobilima ili taksi službom. U Obrovcu kao jedinom gradu područja Bukovice djeluju važniji gospodarski, upravni, zdravstveni, obrazovni i trgovački sadržaji, dok se u manjim mjestima nalaze manje trgovine, pekare, ambulante i dr. koje zadovoljavaju potrebe lokalnog stanovništva te potrebe dnevnih posjetitelja i turista.

3.1.8. Atrakcijska osnova ličko-pounskog prostora

Geološke značajke prostora

Prostorni plan Zadarske županije (2006.) kao i Izvješće o stanju okoliša i program zaštite okoliša Zadarske županije (2006.) navode da su glavna obilježja istočnog ličko-pounskog prostora polja i kotline okružene padinama Velebita s južne strane, ličkim sredogorjem sa zapadne i Plješevicom s istočne strane. Granica prema Bosni i Hercegovini na sjeveroistoku prati uglavnom dolinu rijeke Une. Visine variraju od 500 i 800 m, do najviše 1200 m. Ovaj prostor karakterizira i bogatstvo podzemne hidrogeomorfologije u porječjima rijeka ponornica što je vidljivo i u postojanju speleoloških objekata kao Cerovačke i Turkaljeve pećine. Također nalazimo i krška polja – Gračačko polje, Velika i Mala Popina i dr.

Klima

Ličko-pounski prostor ima umjereno toplu vlažnu klimu sa svježim ljetom – Cfc tip klime prema Koppenovoj klasifikaciji (Šegota i Filipčić, 2003.). Ovo je područje najoštrijih zima u cijeloj Zadarskoj županiji s redovitim pojavama snijega. Magaš (1996.) navodi da je ovo područje umjerene kontinentalne i planinske klime s ugodnim ljetima koje karakteriziraju topli dani i svježije noći.

Voda

Glavni tekućice na području ličko-pounskog prostora su Una, Otuča i Ričica. Otuča i Ričica su ličke ponornice, a vode Ričice se akumuliraju za potrebe rada RHE Obrovac (akumulacija Štikada) (Izvješće o stanju okoliša i program zaštite okoliša Zadarske županije, 2006.). Una izvire kod mjesta Donja Suvaja. Dubina izvora je preko 200 m a izvire u obliku modrozelenog jezera okruženog visokim stijenama. Tok Une tvori brojne veće i manje slapove, a najimpresivniji su slapovi u Martin-Brodu i Štrbačkom buku u susjednoj Bosni i Hercegovini. Vrlo atraktivan izvor Une uređen je u izletišta uz pomoć sredstava Europske Unije dvama prekograničnim projektima SIPA i Una Spring of Life. Vode ovog područja imaju značajan potencijal za razvoj ribnjačarstva, primjerice uzgoj pastrva. Upravo nedaleko od samog izvora Une u Donjoj Suvaji nalazi se jedno takvo ribogojilište.

Biljni svijet

Prema podacima iz programa zaštite okoliša Zadarske županije, ličko-pounski prostor zbog vrlo slabe naseljenosti nema intenzivno razvijenu poljoprivredu. Najveća polja ovog područja su Gračačko polje, Mala i Velika Popina. Prevladavaju prirodna područja, u većoj mjeri pokrivena bukovom šumom, prijelaznim oblicima šume i makije, te prirodnim travnjacima. Zbog postojanja prirodnih pašnjaka veliki potencijal ovog područja vidi se u intenzivnom stočarstvu. Ovo područje također pogoduje uzgoju šljiva.

Životinjski svijet

U ličko-pounskom području, pod kategorijom životinjski svijet, nalazimo brojne divlje životinje koje

slobodno žive na ovom području. Posebno brojne su divlje svinje, medvjed, vuk, čagalj, a može se naići i na jelena. Zbog bogatstva divljači ovo područje pogodno je za lov, međutim, lovni turizam zbog kompliciranih i nejasnih zakonskih odredbi još uvijek nije razvijen. Stanovništvo ovog područja bavi se stočarstvom pa nalazimo ovce, koze, krave te perad. Na području Donje Suvaje nalazi se ribogojilište pastrva na kojem se planira urediti i turističko izletišta.

Zaštićena prirodna baština

Već je istaknuto kako na ličko-pounskom području prevladavaju prirodna područja koja su pretežno pokrivena bukovom šumom i travnjacima. Dio ovog područja nalazi se pod zaštitom u okviru Parka prirode Velebit, posebno su atraktivne Cerovačke pećine na južnom dijelu Parka zaštićene kategorijom posebni geomorfološki rezervat. Kompleks se sastoji od tri špilje (Donja, Srednja i Gornja) s ukupno 4 km istraženih kanala, osim toga riječ je o jednom od najpoznatijih i najznačajnijih speleoloških objekata u Hrvatskoj. Za turistički posjet uređeno je prvih 700 m Donje i Gornje špilje. U blizini mjesta Donja Suvaja nalazi se hidrološki spomenik prirode – Vrelo Une, prethodno opisan. Na ovom se području također nalaze i brojne zaštićene biljne i prirodne vrste koje smo već navodili u prethodnim poglavljima.

Zaštićena kulturno-povijesna baština

O životu i prošlosti stanovnika ličko-pounskog prostora najbolje govori sačuvana kulturno-povijesna baština. Iako je danas ovo područje rijetko naseljeno, brojni kulturno-povijesni spomenici ukazuju na zanimljivu i burnu prošlost kao mogućeg temelja turističke ponude. U tablici 3.1.8.1. dan je pregled kulturno povijesne baštine ličko-pounskog prostora.

Tablica 3.1.8.1.: Popis spomenika povijesno-kulturne baštine na ličko-pounskom području

GRAD OPĆINA Naselje	Urbana cjelina	Ruralno-urbana cjelina	Spomenik graditeljstva	Arheološko područje/ lokalitet	Spomenički kompleksi/ memorijalni spomenici/ perivoji
GRAČAC			Crkva sv. Jurja	nekropola	
			Kameni most u gradu	Antički ostaci	
				Gradina Hotuča	
Brotinja				Brdo Razvale	
				Brotinja	
Bruvno			Crkva sv. Jovana	Gradina - ostaci	
				naselja (sv. Petar)	
				Grumila kod Crnog	
				Luga	
				Gradine	
				5 mlinova na Otuči	

Cerovac		Cerovačka donja špilja
Dabašnica	Crkva sv. Luke	Dabašnica Čardak i Čardačić na Ravnoj Čemernici
Drenovac		Brdo Carigrad
Osredački		
Duboki Dol		Ostaci antičke ceste
Dugopolje		Gradina na Tromeđi
Glogovo		Spomenik caru Josipu
Grab		Cerovačke pećine ponor Gusarica
Gubavčevo polje		Gradina
Kaldrma		Mjesto sastanka za dizanje ustanka u Lici
Kijani		groblje ispod Crnog vrha
Kom	Brkići	
Kunovac		Tursko groblje
Kupirovački		
Kupirovo		Gradina Kunić grad Popinski klanac
Mazin	Crkva Rođenja Presvete Bogorodice	Gradina – ruševine grada Gradina kod Vojnović drage Groblje i crkva pod Mandžarevim brdom Gradina Oblajac Lubardenik
Neteka		Crkvina Gradina na Bujića kuku lokalitet na groblju
Omsica		Gubavčevo polje

Osredci		Crkva sv. Petke		
Palanka	Brkića mlin	Crkva Rođenja BDM	Stari grad Zvonigrad	
Rudopolje		Crkva sv. Petra i Pavla	Gradina Žagon	
Bruvanjsko			Gradine Vranduk	
Srb		Crkva Vaznesenja Presvete Bogorodice i groblje	Rađenović gradina Čemernica Kula – iznad - potoka Sredice Cimiter Podurljaj – nekropola sa stećcima	Spomenik ustanka Ruševine zgrade bivše općine Srb Zgrada partizanske bolnice
Suvaja		Crkva Vaznesenja Gospodnjeg	Gradina Lendek iznad izvora Une Gradina na Tujinom vrhu 5 mlinova na izvoru Une Gradina Kukerda	
Tomingaj	pučko graditeljstvo (Mandići, Popovići, Mrdalji, Došeni itd.) mlinovi na Bašinici			
Velika Popina		Crkva sv. Proroka Ilije	Velika i Mala Popina Gradina	Spomenik na smrznute partizane 6. brigade 19. Sjeverno - dalmatinske divizije Spomeničko mjesto ispaljene prve puške
Zrmanja	Zrmanja Vrelo	Crkva sv. Nikolaja		
Vrelo		Utvrda Rakovnik (i arheološko područje)		

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije

Kultura života i rada

Za područje ličkog-pounja karakteristična je lička narodna nošnja tkana od vune. Prepoznatljivi dio ličke nošnje predstavlja muška crvena kapa s čijeg oboda visi kita s dugačkim crnim nitima. Za žene je karakteristična vunena pregača te torba s vunenim kitama i izvezenim trakama (Lulić Štorić, 2004). Tipični proizvodi koji se i danas izrađuju su razni vuneni proizvodi (torbe, čarape, vuneni prekrivači – biljci i dr.), drveni pribor za kuhanje, keramičke posude i dr. Kako je život u ovom dijelu županije pod utjecajem gospodarske stagnacije i iseljavanja stanovništva, postojeće udruge i kulturna društva zaslužna su za čuvanje tradicijske baštine. Posebno se fokusiraju na poticanje kućne radinosti gdje dugotrajno nezaposlene žene obučavaju za rad na tkalačkom stanu, izradu uporabnih predmeta od vune i konce, izradu svijeća, izradu keramike te proizvodnju suvenira. Njihovi se proizvodi nude na turistički atraktivnim lokalitetima – ulaz u Cerovačke pećine i dr. Gastronomske posebnosti ovog područja su razni sirevi s dodacima, ljekovito bilje, sušene gljive, gljive u octu, liker, džemovi i dr. Noviji suveniri koje su proizvele žene iz udruge Prospero su keramička ovčica i figura ličkog *dida* u narodnoj nošnji.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Saznanja o znamenitim osobama i povijesnim događajima područja ličkog pounja mogu postati važan element za osmišljavanje raznih turističkih manifestacija. Iako je potrebna je detaljnija analiza povijesnih događanja i znamenitih osoba ovog područja kako bi se mogle planirati određene turističke aktivnosti, već sad se nameće ime Marijana Matijevića, „Junaka iz Like“, nekada najjačeg čovjeka na svijetu. Marijan Matijević, rođen u Dubokom Dolu kraj Gračaca, zbog teške gospodarske situacije odlazi na rad u Njemačku. Nakon što je, na nagovor sunarodnjaka, prihvatio izazov u hrvanju u cirkusu s prvakom u teškoj atletici i pobijedio, sam se priključuje cirkusu, a kasnije i samostalno demonstrira svoju snagu te obilazi cijeli svijet.

Manifestacije

Od važnijih manifestacija koje se odvijaju na ovom području najznačajnija je „Jesen u Gračacu“ koja okuplja i predstavlja lokalne tradicije, proizvode obrtničkih i poljoprivrednih proizvođača, te autohtonu gastronomsku ponudu. Tijekom manifestacije predstavljaju se i kulturno-umjetnička društva koja djeluju na ovom području. Povodom raznih crkvenih (katoličkih i pravoslavnih) blagdana organiziraju se vjerska okupljanja i fešte.

Kulturne i vjerske ustanove

Jedina javna kulturna ustanova u kojoj se organiziraju izložbe i razne manje kulturne manifestacije na području ličkog pounja je knjižnica i čitaonica u Gračacu. Uz knjižnicu, kulturni život obogaćuje i djelovanje raznih udruga kao što su Hrvatsko kulturno društvo Napredak, KUD Šokadija i prijatelji te udruga Prospero. Udruga Prospero je vrlo aktivna koja organiziranjem edukacija i radionica želi odgovoriti na probleme nezaposlenosti i lošeg položaja žena i mladih u društvu. U Gračacu djeluje i franjevački samostan.

Prirodna lječilišta

Na ličko-pounskom području, osim brdsko planinske klime koja povoljno utječe na zdravlje, ne postoji drugi prirodni lječilišni faktor, pa samim time i ne postoji nikakvo lječilište.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni kao igrališta za košarku, nogomet i dvoranske sportove namijenjeni su lokalnom stanovništvu, s tim da se njima mogu koristiti i posjetitelji.

Turističke staze putovi i ceste

Na ličko-pounskom području nalazimo brojne vrlo atraktivne planinarske staze te penjačke smjerove. Cijelo ovo područje može se obilaziti bilo automobilom ili što je mnogo atraktivnije ali i zahtjevnije – biciklom. Upravo je obilazak biciklom najbolji način za obilazak i istraživanje atraktivnih krajolika ovog područja. Rijeka Una je na određenim dijelovima pogodna za kayaking, kanuing i rafting i ima sve predispozicije da postane jedna od najatraktivnijih rafting i kayaking staza u ovom dijelu Europe. Sam izvor rijeke Une moguće je obići po uređenoj i vrlo atraktivnoj planinarskoj stazi s vidikovcima i odmorištima.

Atrakcije zbog atrakcija

Na ličko-pounskom prostoru trenutno ne postoji ni jedna atrakcija koja se može uvrstiti u ovu kategoriju.

Turističke paraatrakcije

U kategoriji turističkih paraatrakcija u ličko-pounskom području svi glavni servisi putovanja, gospodarski i upravni sadržaji, obrazovne građevine i institucije, te trgovine smještene su u Gračacu kao sjedištu općine. Ovo područje je prometno čvorište povezano autocestom (izlaz sv. Rok) magistralnim te lokalnim cestama. Također je povezano i sa željezničkom prugom koja zahtjeva modernizaciju. U manjim sredinama ovog područja postoje osnovni upravni, trgovački i zdravstveni servisi koji zadovoljavaju osnovne potrebe stanovništva.

3.2. VREDNOVANJE TURISTIČKE ATRAKCIJSKE OSNOVE ZADARSKE ŽUPANIJE I NJENIH PROSTORNO-RAZVOJNIH CJELINA

Analiza atrakcijske osnove ukazala je na različite potencijalne i realne atrakcije na temelju kojih se može planirati daljnji turistički razvoj svake određene prostorno razvojne cjeline Zadarske županije. Sukladno tome dan je detaljan prikaz mogućih turističkih aktivnosti u skladu s identificiranih atrakcijama.

3.2.1 VREDNOVANJE TURISTIČKE ATRAKCIJSKE OSNOVE PRIOBALNIH URBANIH PODRUČJA

Analiza atrakcijske osnove priobalnih urbanih područja ukazuje na postojanje povoljnih uvjeta za razvijanje i unaprjeđenje ponude ljetno-kupališnog, nautičkog, ronilačkog, ribolovnog, lovnog, zdravstvenog, *wellness* turizma, turizma zaštićene prirodne baštine, kulturnog te tranzitnog turizma.

Ljetno kupališni turizam

Osnovnu turističku ponudu rivijera, u sastavu priobalnog obalnog područja, tvori ponuda ljetno-kupališnog turizma. Priobalna urbanih područja karakterizira niska i razvedena obala s plitkim morem, brojnim uvalama i s više od stotinu uređenih i divljih, šljunčanih, pješčanih i kamenitih plaža. U sastavu rivijera ovog područja nalaze i otoci koji administrativno pripadaju gradovima i općinama priobalnog područja. Povoljni klimatski uvjeti, toplo i čisto more, brojne uređene plaže predstavljaju osnovi resurs ljetno-kupališne ponude koja započinje već u svibnji i traje gotovo do početka listopada. Postojeći smještajni i ugostiteljski kapaciteti s dugogodišnjim iskustvom u turističkoj djelatnosti zadovoljavaju potrebe turističke potražnje. Također se nameće potreba za daljnjom diversifikacijom usluga te za podizanjem kvalitete usluga i turističkih proizvoda. Priobalna urbana područja Zadarske županije prepoznata su kao vrlo atraktivno odredište kamping turizma zbog svojih prirodnih i krajobraznih vrijednosti, kvalitete turističke ponude i usluga. Potrebno je zadržati postojeću razinu kvalitete ponude kamping turizma i upotpuniti je novim turističkim uslugama kao primjerice razvijanjem kamping odmorišta. Kamping odmorišta su turistički objekti u kojima se gostima pružaju usluge kampiranja za noćenje ili kraći odmor s vlastitom pokretnom opremom za kampiranje. Ovakva odmorišta moraju imati sve što je potrebno za ugodan kratak boravak vlasnika kampera. Obično se planiraju izvan turističkih zona, uz ceste, u sklopu benzinskih crpki, uz seoska domaćinstva, parkove prirode ili gradska parkirališta.

Nautički i ronilački turizam

Razvedenost obale, brojnost otoka i njihova krajobrazna privlačnost, povoljni klimatski uvjeti i vjetrovi, kao i postojeći sustav marina, sidrišta i usluga u nautičkom turizmu, čine priobalno urbano područje vrlo atraktivnom destinacijom nautičkog turizma. Akvatoriji priobalnog područja sa svojim otocima istih, bogati su raznolikom podmorskom florom i faunom te predstavlja osnovu za razvijanje i

unaprjeđenje ponude ronilačkog turizma. Atraktivnost ponude ronilačkog turizma obogaćuje i brojni podmorski arheološki lokaliteti.

Ribolovni i lovni turizam

Bogati riblji fond i stoljetna tradicija ribarstva na priobalnom urbanom području otvara mogućnost za razvijanje ponude ribolovnog turizma. Ribolovni turizam je jedan od vrlo razvijenih oblika turizma u svijetu koji nerijetko generira visoke prihode, a turistima omogućuje organizirano sudjelovanje u ribolovu bilo sa obale, brodice ili podvodno (podvodni ribolov sa puškom i ronjenjem na dah). Lovni turizam, kao i ribolovni, generira visoke prihode, a priobalno urbano područje na svojim lovištima, kako na obali tako i na otocima, te bogatstvom sitne divljači ima dobru resursnu osnovu za razvoj ovakvog oblika turističke ponude koja može znatno pridonijeti produženju turističke sezone.

Zdravstveni i wellness turizam

Uz dokazane blagodati mediteranske klime na ljudsko zdravlje, priobalno urbano područje Zadarske županije ima i druge vrijedne resurse za planiranje aktivnosti zdravstvenog i *wellness* turizma. Posebnu vrijednost ima ljekovito blato (peloid) u Ninskom zaljevu koje se već desetljećima organizirano koristi uz stručni zdravstveni nadzor za liječenje raznih tegoba. Izgradnjom modernog zdravstvenog turističkog centra koji se planira stvoriti će se pretpostavke za unaprjeđenje turističke ponude i proširenje turističke sezone. Uz ljekovito blato, područje Ninskog zaljeva poznato je i po bazenima za eksploataciju soli koji obuhvaćaju prostor od 55 ha površine a koji predstavljaju potencijal za stvaranje zdravstveno-turističke ponude temeljenih na zdravstvenim vrijednostima morske soli (npr. haloterapija u slanim sobama i sl.). U Biogradu na Moru započeta je razrada projekta koji će se financirati sredstvima strukturnih fondova kojim se predviđa izgradnja i pokretanje poslovanja zdravstveno – turističkog centra povezanog s primarno zdravstvenom funkcijom Specijalne bolnice za ortopediju u Biogradu. Ponudu zdravstvenog i wellness turizma upotpunjavaju i sportsko-rekreacijski sadržaji koji se nalaze u svim naseljima priobalnih gradova i općina. U sastavu većih hotela, hotelskih i apartmanskih naselja turisti mogu koristiti i brojni *wellness* sadržaji kao što su saune, bazeni, usluge masaže, usluge SPA centara i sl.

Turizam zaštićenih područja prirode

Najvažniji resurs ponude turizma zaštićenih prirodnih vrijednosti predstavlja Vransko jezero, u neposrednom zaobalju Biogradske rivijere koje je zaštićeno kategorijom Parka prirode i koje predstavlja važno stanište za ptice. sjeverozapadni dio PP Vransko jezero proglašen je Ornitološkim rezervatom, dok je cijelo Vransko jezero proglašeno europski važnim područjem za ptice. U skupini važnih ornitoloških lokaliteta osim PP Vransko jezero, nalaze se područje Solane Nin i Bokanjačkog blata (uvršteni u Nacionalnu ekološku mrežu) te Silbanski greben kao stanište ptica vranac. Bogatstvo staništa ptica stvara preduvjete za razvijanje turističkih aktivnosti promatranja ptica. Uz navedena zaštitna područja prirode, atraktivnosti priobalnog područja doprinose spomenici parkovne arhitekture, osobito vrijedna područja i dijelovi prirode koja se predlažu za postupak uvođenja u registar, kopnena

područja i akvatoriji posebne vrijednosti, te područja i lokaliteti osobitih bioloških i krajobraznih vrijednosti koji su detaljno navedeni u Prostorno planu Zadarske županije. Krajobraznu privlačnost upotpunjava karakteristična prirodna mediteranska vegetacija zajedno s tipičnom mediteranskom uzgajanom vegetacijom (vinogradi, voćnjaci, maslinici i sl.) kao i domaćim i divljim životinjama. Turističke aktivnosti temeljene na prirodnoj baštini (zaštićenoj i nezaštićenoj) mogu uključivati promatranje ptica, razne edukativne aktivnosti o prirodnim vrijednostima, promatranje krajobraza, fotografiranje, šetnje, obilaskе biciklom, kao i razne druge turističke aktivnosti u prirodi.

Kulturni turizam

Područje urbanog područja, po gustoći kulturno-povijesne baštine, te arheološkim lokalitetima i spomenicima, među najvećima je u Hrvatskoj. Većina kulturno-povijesnih spomenika je turistički valorizirana ali se uočava potreba za boljom interpretacijom i promocijom korištenje suvremene ICT tehnologije. Pokretni spomenici kulturne baštine kao slike, plastike, skulpture, namještaj, crkveni namještaj i riznice, proizvodi umjetničkog obrta, etnografska građa, arhivska građa, bibliotečna građa i ostali pokretni spomenici čuvaju se u brojnim muzejima, zbirkama, galerijama i ostalim institucijama i ustanovama smještenima u gradovima i općinama priobalnog urbanog područja. Atraktivnosti kategorije kulture života i rada kao što su folklor, rukotvorine, tradicijska gradnja, tradicijski obrti, vinogradarstvo, gastronomija, suvremena kulturna produkcija i razne ostale moguće kulturne posebnosti mogu znatno doprinijeti diversifikaciji turističke ponude i jačanju konkurentnosti. Priobalno urbano područje se posebno ističe po svojim jedinstvenim proizvodima kao što su Maraschino i proizvodi na bazi višnje maraske (čokolade, marmelade, kolači i dr.), Ninski šokol (jedinstveni suhomesnati proizvod ninskog područja), Iška lopiži (keramičke posude koje se proizvode na otoku Ižu) te cvijet soli i tradicija proizvodnje soli u Ninu. Kulturno-turističke aktivnosti potrebno je planirati u suradnji s kulturnim institucijama, kulturnim društvima i poduzetništvom, a te aktivnosti mogu biti uključivati organizaciju raznih kulturnih manifestacija, gastronomskih festivala i događaja (festivali višnje maraske, soli, šokola i sl.), edukacije o lokalnoj gastronomiji (npr. kuhanje u iškim lopižima, priprema tradicionalnih jela i sl.), edukativne radionice za turiste (kao npr. radionice o pletenju boca maraskina, iškom lončarstvu i sl) i razne druge aktivnosti. Kulturne i vjerske ustanove, osim uobičajenih aktivnosti prezentacije kulturno-povijesne i umjetničke baštine, mogu i samostalno organizirati edukativne radionice za kulturom motivirane turiste koji tijekom svojih godišnjih odmora žele naučiti neke nove vještine i steći nova iskustva. Takve aktivnosti mogu biti primjerice škole klapskog pjevanja, edukacije o restauraciji, sudjelovanje u arheološkim iskapanjima pod stručnim nadzorom, etnografske radionice, edukacije o iškom lončarstvu, edukacije o izradi, ukrašavanju i restauraciji narodnih nošnji, stručna usavršavanja za kulturne djelatnike iz drugih zemalja i sl. Većina turističkih manifestacija organizira se tijekom ljetne turističke sezone, ali se primjećuje određena nekoordiniranost u vremenima odvijanja događanja te se nerijetko više atraktivnih i turistima zanimljivih događanja odvijaju u istom periodu. Priobalno-urbano područje je tijekom povijesti bilo centar kulturnog, političkog i znanstvenog života na kojem su djelovali brojne istaknute osobe i na kojima su se odvijali važni povijesni događaji. Kulturno-turističke aktivnosti koje se mogu planirati na temelju znamenitih osoba i povijesnih događaja mogu

uključivati manifestacije na temu krunidbe Hrvatskih kraljeva, ratova protiv Mlečana i Turaka, pomorskih bitka i sl. jednako tako je moguće planirati tematske znanstvene kongres u suradnji sa Sveučilištem i akademskom zajednicom, sportske memorijalne susrete, vjerska hodočašća kao i razne druge manifestacija i aktivnosti.

Posebnosti otoka

Otoci u sastavu rivijera na priobalnom urbanom području znatno su manji od ostalih otoka Zadarske županije, a zbog specifičnog načina života, sačuvane tradicijske arhitekture, lokalne gastronomske ponude ribljih specijaliteta, vina kao i brojnih drugih specifičnosti predstavljaju jedinstveno turističko odredište. Slabija prometna povezanost sa kopnom ograničava turističku ponudu i potražnju gotovo isključivo na period visoke ljetne sezone. Na ovim otocima postoji atrakcijska osnova za razvijanje ponude ruralnog turizma kroz koju se mogu nuditi vlastiti poljoprivredni proizvodi kao i riblji specijaliteti koje otočki ribari love za vlastite potrebe. Dodatne turističke aktivnosti na otocima mogu uključivati sudjelovanje u lovu i ribolovu, ljetne škole jezika ili specifičnih vještina, aktivnosti ronilačkog turizma, aktivnosti obilaska otoka ribarskim brodicama, edukacije o suhozidnoj gradnji, sudjelovanje u poljoprivrednim radovima i dr. Upravo otoke u sastavu priobalnog urbanog područja najbolje opisuje krilatica Hrvatske turističke zajednice – Mediteran kakav je nekad bio.

Tranzitni turizam

Priobalna urbana područja, zbog potencijala Zračne luke Zemunik, međunarodne pomorske luke Gaženica, blizine autoceste kao i kvalitete pratećih usluga ima mogućnost za razvoj i daljnje unaprjeđenje ponude tranzitnog turizma. Zbog velikog interesa hodočasnika koji tijekom cijele godine hodočaste u Međugorje, ali i onih koji odlaze na druge destinacije mogu se planirati razne turističke usluge i proizvodi kojima bi se i ovakvom tipu turista omogućio ugodan boravak.

3.2.2. VREDNOVANJE TURISTIČKE ATRAKCIJSKE OSNOVE UGLJANSKO-PAŠMANSKE SKUPINE OTOKA

Analiza atrakcijske osnove ugljansko-pašmanske skupine otoka ukazuje na postojanje povoljnih uvjeta za daljnje razvijanje ponude ljetno-kupališnog, nautičkog, ronilačkog, ribolovnog, lovnog, ruralnog te aktivnog i avanturističkog turizma. Prometna povezanost je i na ovom otočnom području jedan od ograničavajućih faktora snažnijeg razvoja turizma nakon glavne turističke sezone.

Ljetno-kupališni turizam

Osnovnu turističku ponudu ugljansko-pašmanske skupine otoka čini ponuda ljetno-kupališnog turizma. Osnovni resurs ponude ljetno-kupališnog turizma čini razvedena obala sa brojnim uređenim i divljim prirodnim plažama i popratnim sadržajima. Smještajni kapaciteti su pretežno apartmanskog tipa prilagođeni potrebama ljetno-kupališne potražnje. Uočava se potreba za daljnjom diversifikacijom

usluga i turističkih proizvoda u svrhu unaprjeđenja kvalitete ponude. Trenutnu ponudu ljetno-kupališnog turizma upotpunjuju brojne ljetne kulturne i zabavne manifestacije a u svrhu unaprjeđenja kvalitete ponude potrebno je bolje prezentirati kulturno-povijesnu baštinu kao i tradicijsku baštinu područja stvaranjem kulturno-povijesnih putova, manifestacija temeljenih na bogatoj tradiciji ribarstva i maslinarstva područja i sl. U suradnji s kulturnim i vjerskim ustanovama ovog područja postoji mogućnost organiziranja i ljetnih škola za djecu i odrasle.

Nautički i ronilački turizam

Razvedenost obale ugljansko-pašmanske skupine otoka sa brojnim uvalama i plažama, zajedno s pejzažnom raznolikošću, povoljnim klimatskim uvjetima i vjetrovima, postojećim sustavom marina, privezišta, sidrišta i pratećih usluga u nautičkom turizmu, čini ovo područje iznimno atraktivnom destinacijom nautičkog turizma. Prepoznatljivosti ovog područja doprinosi i tradicija organiziranja jedriličarskih regati s međunarodnim sudjelovanjem, a moguće je planirati i nove aktivnosti kojima bi se u ponudu nautičkog turizma snažnije integrirala gastronomska ponuda područja. More koje okružuje Ugljansko-pašmansku skupinu otoka bogato je raznolikom podmorskom florom i faunom te postoji osnova za razvijanje i unaprjeđenje ponude ronilačkog turizma. U svrhu unaprjeđenja ponude, lokalni poduzetnici mogu organizirati škole ronjenja kao i ronilačke ture.

Ribolovni i lovni turizam

Bogati riblji fond i stoljetna tradicija ribarstva ovog otočnog područja otvara mogućnost za razvijanje ponude ribolovnog turizma. Ponuda ribolovnog turizma omogućuje turistima organizirano sudjelovanje u ribolovu bilo s obale, brodice ili podvodno (podvodni ribolov sa puškom i ronjenjem na dah). Razvijanjem ponude ribolovnog turizma lokalnim ribarima i ribarskim zadrugama osiguralo bi dodatni izvor prihoda, a turistima nova iskustva kao primjerice noćni ribolov na kočama, višednevni ribolov i sl. Od divljači na ugljansko-pašmanskome otočnom području nalazimo muflone, divlje svinje, fazane, jarebice kamenjarke, zečeve i druge manje zastupljene divlje životinje, a budući da je dopušten lov postoji potencijal za razvijanje lovnog turizma kojim bi se doprinijelo produženju turističke sezone.

Ruralni turizam

Tradicija poljoprivrede i stočarstva, očuvanost tradicijske gradnje, bogatstvo običajne baštine kao i sačuvanost tradicijskih vještina koje se vezuju uz poljoprivredu i ribarstvo predstavljaju osnovu za razvijanje ponude turizma na seljačkim domaćinstvima. Ovu atraktivnu ruralno-turističku ponudu, koja osigurava smještaj na aktivnim seljačkim domaćinstvima uz ponudu domaće hrane i pića može se upotrijebiti razvijanjem aktivnosti kulturnog i kreativnog turizma kao što su organizirano razgledavanje lokalne kulturno-povijesne baštine, radionice o poljoprivrednim i ribarskim vještinama, radionice suhozidne gradnje, edukacije o maslinarstvu, radionice o izradi niskih košarica od tankog drveta i pletenog sita "siknica" i o izradi "sprta" – košara pletenih od pruća s ručkom i sl. Turisti starije životne dobi predstavljaju posebnu ciljnu skupinu kojima ovo područje može biti vrlo interesantno za boravak izvan ljetno-kupališnog perioda zbog povoljnih klimatskih uvjeta kao i autentične te zdrave mediteranske prehrane.

Aktivni i avanturistički turizam

Ugljansko-pašmanski niz otoka turistima nudi različitu sportsko-rekreacijsku infrastrukturu koja može zadovoljiti njihove potrebe aktivnog odmora. Posebno su zanimljive brojne biciklističke i pješačke staze koje presijecaju otoke Ugljan i Pašman, a na nekim od njih se odvija vrlo posjećena avanturistička utrka Škraping. Ovu sportsku manifestaciju uz penjanje, trčanje i snalaženje u prirodi, karakterizira i bogat zabavni program te prezentacija otočnih proizvoda. U blizini Vrha sv. Mihovil na otoku Ugljanu nalazi se penjalište Željina litica sa brojnim penjačkim smjerovima koji se mogu koristiti tijekom cijele godine.

3.2.3. VREDNOVANJE TURISTIČKE ATRAKCIJSKE OSNOVE DUGOOTOČNE SKUPINE OTOKA

Analiza atrakcijske osnove dugootočne skupine otoka ukazuje na postojanje povoljnih uvjeta za daljnje razvijanje ponude ljetno-kupališnog, nautičkog, ronilačkog, ribolovnog, lovnog, ruralnog i turizma zaštićene prirodne baštine. Prometna povezanost je jedan od ograničavajućih faktora snažnijeg razvoja turizma kako na ovom tako i na ostalim otočnim područjima.

Ljetno kupališni turizam

Osnovnu turističku ponudu dugootočnog područja čini ponuda ljetno-kupališnog turizma čiji su osnovni resurs brojne uređene i divlje prirodne plaže, od kojih se posebno ističu plaže u uvali Sakarun i uvali Telašćica na Dugom otoku. Postojeći smještajni i ugostiteljski kapaciteti sa dugogodišnjim iskustvom u turističkoj djelatnosti zadovoljavaju potrebe turističke potražnje ali primjetna je potreba za daljnjom diversifikacijom usluga te za podizanjem kvalitete usluga i turističkih proizvoda. Ponudu ljetno kupališnog turizma upotpunjuju brojne ljetne kulturne i zabavne manifestacije, a u cilju unaprjeđenja kvalitete ponude potrebno je bolje prezentirati kulturno povijesnu baštinu ovog područja.

Nautički i ronilački turizam

Razvedenost obale dugootočnog područja sa jedinstvenom krajobraznom privlačnošću zaštićenih područja PP Telašćica i obližnjeg PP Kornati, povoljni klimatski uvjeti i vjetrovi, kao i postojeći sustav privezišta, sidrišta i usluga u nautičkom turizmu, čini ovo područje iznimno atraktivnom destinacijom nautičkog turizma. Podmorje dugootočnog akvatorija bogato je raznolikom podmorskom florom i faunom te predstavlja osnovu za razvijanje i unaprjeđenje ponude ronilačkog turizma.

Ribolovni i lovni turizam

Bogati riblji fond i stoljetna tradicija ribarstva na području Dugog otoka i obližnjih otoka otvara mogućnost za razvijanje ponude ribolovnog turizma. Ribolovni turizam kao oblik turizma koji može generirati visoke prihode, a turistima omogućuje organizirano sudjelovanje u ribolovu bilo sa obale, brodice ili podvodno (podvodni ribolov sa puškom i ronjenjem na dah). Razvijanjem ponude ribolovnog

turizma moguće je objediniti tradiciju ribarenja ovog područja s turističkim aktivnostima i time utjecati na produženje turističke sezone. U postojeću je turističku ponudu već uvrštena mogućnost lova na tune kroz organizirano natjecanje “Big Game Fishing”. Na lovištima dugootočnog područja nalazimo vrlo cijenjenu divljač kao što su mufloni, divlje svinje, fazani, jarebice, zečevi i ostalu divljač pa je moguće razvijanje lovnog turizma. Lovni turizam može generirati visoke prihode i pridonijeti produženju turističke sezone.

Ruralni turizam

Na području Dugog otoka, kao i na okolnim otocima, stanovništvo je uz tradicionalnu arhitekturu sačuvalo i tradiciju poljoprivrede i stočarstva što otvara mogućnost za razvijanje ponude turizma na seljačkim domaćinstvima. Ponudu ovog, najatraktivnijeg oblika ruralnog turizma, moguće je upotpuniti razvijanjem aktivnosti kulturnog i kreativnog turizma (razgledavanje lokalnih kulturno-povijesnih lokaliteta, edukacije o proizvodnji sira, ribarstvu i ribarskim vještinama, edukaciju o etnologiji, radionice suhozidne gradnje, radionice o “Tovarečoj mužiki”, škole jezika i sl.), organiziranjem gastronomskih tura kao i raznih ostalim manifestacija i turističkih aktivnosti. Ugodna otočna klima osigurava mogućnost gotovo cjelogodišnjeg boravka na otvorenim prostorima i zbog povoljnih klimatskih utjecaja na raspoloženje i zdravlje na otocima se mogu planirati i brojne ruralno-turističke aktivnosti za turiste starije životne dobi i time produžiti turističku sezonu.

Turizam zaštićenih područja prirode

Najvažniji resurs ponude turizma zaštićenih područja prirode predstavlja uvala Telašćica na JI Dugog otoka koja je proglašena parkom prirode zbog iznimno vrijednog biljnog i životinjskog svijeta te geoloških i geomorfoloških fenomena. Osnovna tri fenomena po kojima je ovo područje poznato su:

- uvala Telašćica kao najsigurnija i najveća prirodna luka u Jadranskom moru;
- strmci ili takozvane “stene”, koje se uzdižu do 161 metar nad morem i spuštaju se u dubinu do 90 m,
- slano jezero “Mir” s ljekovitim svojstvima.

U kategoriji zaštićenih područja prirode kao značajni krajobraz zaštićeni su sjeverozapadni dio Dugog otoka i maslinik Saljsko polje (Dugi otok), a traži se pojačani stupanj zaštite za špilju Strmac na Dugom otoku. Špilja Strašna iako nije posebno zaštićena uređena je za turistički obilazak. Turističke aktivnosti temeljene na zaštićenim prirodnim vrijednostima, osim obilazaka mogu uključivati i edukativne aktivnosti o prirodnim fenomenima, flori i fauni, kao i razne druge aktivnosti koje na niti jedan način ne ugrožavaju ova područja.

3.2.4. VREDNOVANJE TURISTIČKE ATRAKCIJSKE OSNOVE OTOKA PAGA

Analiza atrakcijske osnove otoka Paga ukazuje na postojanje povoljnih uvjeta za razvijanje i unaprjeđenje ponude ljetno-kupališnog, ribolovnog, lovnog, zdravstvenog, kulturnog, ruralnog i turizma zaštićene prirodne baštine.

Ljetno-kupališni turizam

Osnovnu turističku ponudu otoka Paga tvori ponuda ljetno-kupališnog turizma. Brojne prirodne pješčane, šljunčane i kamenite plaže glavni su resurs ljetno-kupališne ponude, a posebno su posjećene plaže u Šimunima, Košljunu, Smokvici, Vlašićima kao i brojne druge plaže otoka. Samu Pašku uvalu karakterizira preko 20 km plaže. Postojeći smještajni i ugostiteljski kapaciteti zadovoljavaju potrebe postojeće turističke potražnje, premda su smještajni kapaciteti privatnog smještaja pretežno orijentirani na zadovoljavanje potražnje ljetne turističke sezone i nisu prilagođeni izvansezonskoj potražnji. Turističku ponudu upotpunjuju, a time i utječu na produženje turističke sezone, aktivnosti i ponuda ronilačkog, nautičkog i kamping turizma. Turističku sezonu dodatno obogaćuje ponuda aktivnog odmora koja uključuje npr. biciklizam, windsurf, kitesurf, planinarenje, slobodno penjanje i dr.

Ribolovni i lovni turizam

Bogatstvo ribljeg fonda otoka Paga zajedno sa tradicijom ribarenja stvara pretpostavke za razvijanje ponude ribolovnog turizma. Ponuda ribolovnog turizma koja može značajnije utjecati na produženje turističke sezone, turistima omogućuje organizirano sudjelovanje u ribolovu bilo sa obale, brodice ili podvodno, a lokalnim poduzetnicima nove prihode. Na otoku Pagu prevladava sitna divljač pa je moguće planirati aktivnosti lovnog turizma u definiranim lovištima te tako utjecati na produženje turističke sezone.

Zdravstveni turizam

Uz povoljne zdravstvene utjecaje mediteranske klime, zdravstveno-turističku ponudu otoka Paga može se temeljiti na ljekovitom blatu koje se nalazi u neposrednoj blizini grad Paga, u predjelu Lokunje. Iako blato ima ljekovita svojstva za razna reumatska i kožna oboljenja, komercijalizacija ovog resursa još uvijek nije uspostavljena te se također koristi bez stručnog nadzora. Planiranjem zdravstveno-turističke infrastrukture i sadržaja moguće je utjecati na produženje turističke sezone. Dodatni potencijal za razvijanje zdravstveno-turističke ponude predstavljaju zdravstvene vrijednosti morske soli koja se na eksploatira u bazenima soli na otoku Pagu. Zdravstvena ponuda može uključivati npr. haloterapiju u slanim sobama i sl.

Kulturni turizam

Kulturno-povijesna baština otoka Paga dobro je očuvana i korištenjem novih tehnologija može se bolje prezentirati posjetiteljima. Posebnost i osnovu za daljnje razvijanje kulturno-turističke ponude uz kulturno-povijesne građevine predstavljaju sljedeće specifičnosti: paško čipkarstvo, paški baškotin, tradicija proizvodnje sira i soli te paški folklor (paška nošnja, paški tanac, paški karneval te pučka drama Robinja). Zahvaljujući navedenim posebnostima moguće je planirati razne kulturno-turističke aktivnosti i u periodu izvan glavne turističke sezone, a koje bi mogle uključivati edukativne radionice čipkarstva, folklorne radionice (glazbene i plesne radionice), gastronomske manifestacije (festival sira), kreiranje kulturnih i gastronomskih ruta kojima bi se promovirala specifičnosti otoka (npr. putovi bure) i brojne druge aktivnosti.

Ruralni turizam

Premda je ponuda ruralnog turizma otoka Paga još uvijek u razvoju, s malim brojem registriranih seljačkih domaćinstava koji nude vlastite proizvode, tradicija sirarstva ukazuje na veliki potencijal za razvijanje ruralno-turističke ponude. Uz sir kao posebnost otoka Paga, gastronomska ponuda ruralnog turizma može uključivati vrsnu pašku janjetinu kao i ponudu kvalitetnih i vrhunskih otočnih vina autohtonih sorti Gegić i Žutica. U cilju unaprjeđenja kvalitete poželjno je u ponudu ruralnog turizma integrirati i aktivnosti kulturnog turizma kao primjerice radionice paškog čipkarstva, radionice suhozidne gradnje, organizirani obilazak kulturno povijesne baštine i sl. Ponuda se može upotpuniti i aktivnostima aktivnog turizma kao i ponudom turizma zaštićenih područja prirode. Zbog povoljnih klimatskih obilježja, gastronomskih specifičnosti kao i bogatstva kulturno-povijesne baštine, moguće je ponudu prilagoditi posjetiteljima starije životne dobi koji češće putuju u vansezonskom periodu.

Turizam zaštićenih područja prirode

Ponudu turizma zaštićenih područja prirode moguće je temeljiti na ornitološki rezervatima Kolanjsko blato – blato Rogoza, Veliko i Malo blato kao najatraktivnijim područjima otoka. Ponudu upotpunjava rezervat šumske vegetacije Dubrava-Hanzine koji je ujedno zaštićen i kategorijom značajni krajobraz. Županijski prostorni plan predlaže za postupak zaštite i neka druga područja otoka Paga kao npr. plažu Crnika, ali i druge lokalitete. Ponudu turizma zaštićenih područja prirode može se prvenstveno planirati razvijanjem aktivnosti promatranja ptica kao i razvijanjem edukativnih programa za djecu i odrasle o prirodnim specifičnostima otoka.

3.2.5. VREDNOVANJE TURISTIČKE ATRAKCIJSKE OSNOVE VELEBITA I PODRUČJE VELEBITSKOG KANALA

Područje Velebita i Velebitskog kanala već ima razvijenu turističku ponudu, ali sukladno postojećim resursima može se planirati daljnji razvoj i unaprjeđenje ponude kroz jačanje ponude turizma zaštićenih područja prirode i ekoturizma, razvijanjem ruralnog turizma, unaprjeđenjem ljetno-kupališnog turizma kao i ponudom aktivnog i avanturističkog turizma.

Turizam zaštićenih područja prirode i ekoturizam

Glavne atrakcije za razvijanje i daljnje unaprjeđenje turističke ponude turizma zaštićenih područja i ponude ekoturizma predstavlja cijelo područje južnog Velebita koje je kao brdsko planinsko područje prepoznatljivo po kanjonima Velike i Male Paklenice koji su zbog svojih geomorfoloških ali i ostalih vrijednosti, zaštićeni kategorijom Nacionalnog parka. Ostali dio Velebita nalazi se pod zaštitom u kategoriji Parka prirode. Na ovom području je zabilježeno preko 1000 biljnih vrsta od čega je 79 endemičnih. Područja NP Paklenice i PP Velebit se zbog velikog broja reliktnih, endemičnih, rijetkih, zakonom zaštićenih vrsta svrstava u floristički izuzetno vrijedno područje. Jednako tako, ovo je područje bogato faunom – razne vrste beskraljčnjaka među kojima su posebno atraktivni leptiri,

razne vrste vodozemaca i gmazova, ptica i sisavaca od kojih se posebno izdvajaju brojne zvijeri: mrki medvjed, vuk, ris, lisica, divlja mačka, jelen, divokoze i divlje svinje. U podzemnim staništima Velebita nalazimo brojne predstavnike sitnih vrsta (račića, grinja, oblića, maločetinjaša, pauka, lažištipavaca i kornjaša) kao i vrste kojima je podzemlje povremeno boravište (razni kukci i šišmiši). Velebitski kanal zajedno s Novigradskim more bogato je ribom, a područja izvan granica NP Paklenica i PP Velebit staništa su raznim divljim životinjama i pticama. Turističke aktivnosti, koje je moguće planirati u svrhu razvijanja turizma zaštićenih područja prirode i ekoturizma, mogu uključivati šetnje i fotografiranje unutar zaštićenih područja, edukaciju o flori i fauni zaštićenih područja, edukacija o geomorfološkim fenomenima, promatranje ptica, edukacija o prepoznavanju zaštićenog bilja, upoznavanje s podzemnom florom i faunom i sl.

Ruralni turizam

Na području Velebita i Velebitskog kanala lokalno stanovništvo već je prepoznalo važnost razvoja turizma na seljačkim domaćinstvima kao najatraktivnijeg oblika ruralnog turizma. Osim toga uočava se potreba za razvijanjem aktivnosti kulturnog i kreativnog turizma (razgledavanje lokalnih kulturno-povijesnih lokaliteta, edukacije o pčelarstvu i proizvodnji meda, edukacije o prepoznavanju ljekovitog bilja, edukacije o pripremi likera, edukacije o sirarstvu i sl.), gastronomskim te ostalim manifestacijama i turama (manifestacije o medu, kušanje meda, kušanje pršuta, kušanje sireva, uživanje u gastronomskim specijalitetima područja, manifestacije o pastirima i velebitskim vilama, srednjovjekovni sajmovi i manifestacije o serdarima i hajducima, i sl.). Budući da je cijelo ovo područje prepoznatljivo po hladnom i suhom vjetru – buri, koja utječe ne samo na krajobraz već i na život lokalnog stanovništva, moguće je kreiranjem i obilježavanjem “putova bure” objediniti gastronomsku i kulturnu ponudu područja.

Aktivni i avanturistički turizam

Područje Velebita i Velebitskog kanala je vrlo atraktivno, ali i prepoznato odredište aktivnog i avanturističkog turizma. Na područjima NP Paklenica i PP Velebit postoje brojne planinarske staze koje vode do planinskih vrhova i raznih vidikovaca. Na cijelom ovom području uređene su i razne staze za vožnju brdskim biciklom, a obilazak Velebita moguć je i terenskim vozilima. Područje Novigradskog mora i Velebitskog kanala može se istražiti i vožnjom brodicama. Najveću atraktivnost aktivnog turizma predstavljaju brojni penjački smjerovi u kanjonu Velike Paklenice koji privlače brojne penjače tijekom gotovo cijele godine. Područje Velebita i Velebitskog kanala karakteriziraju i brojni krški fenomeni – špilje i jame koje su oblikovane utjecajem podzemnih voda. Najpoznatije i za turistički obilazak prilagođene špilje su Manita peč i Modrić špilja, međutim postoje i brojne druge špilje i jame koje je moguće obilaziti korištenjem speleološke opreme. Snažnijem razvoju aktivnog i avanturističkog turizma bitno će doprinijeti realizacija projekta Centar planinskog turizma sv. Brdo koji je u pripremi. Centar planinskog turizma sv. Brdo treba postati jedan od najatraktivnijih turističkih resora u Hrvatskoj koji povezuje Jadransko more, planinu Velebit i ruralno zaleđe Like u jedinstveni cjelogodišnji doživljajni „mix“. Projektom je planirana izgradnja sadržaja, i to:

- gondolska žičara Sv. Rok – Velebit – Rovanjka;

- izgradnja maksimalno 10 vučnica i 5 sjedežnica;
- Izgradnju 30 kilometara skijaških staza;
- Izgradnju smještajnih kapaciteta: 600 kreveta kategorije***, 400, kreveta kategorije*** i 1.000 kreveta u apartmanima

Ljetno kupališni turizam

More podvelebitskog kanala i Novigradsko more su topla i čista mora pogodna za kupanje, a zbog podzemnih vrulja, i tijekom najtoplijih ljeta pružaju ugodno osvježenje. Ponuda ljetno-kupališnog turizma cijelog ovog područja uspješno zadovoljava potrebe potražnje, a ponudu upotpunjuju i brojne manifestacije koje se organiziraju tijekom ljetne sezone. Ponudu ljetno-kupališnog turizma moguće je unaprijediti aktivnostima organiziranog ribolova, nautičkih obilazaka, ronjenja i sl.

3.2.6. VREDNOVANJE TURISTIČKE ATRAKCIJSKE OSNOVE RAVNIH KOTARA

Područje Ravnih kotara sukladno analizi atrakcijske osnove ima najviše potencijala za razvijanje različitih oblika ruralnog turizma kao i kulturnog turizma. Klimatska obilježja Ravnih kotara osim što pogoduju poljoprivrednoj proizvodnji, po čemu je ovo područje karakteristično, osiguravaju i ugodan, gotovo cjelogodišnji boravak na otvorenom prostoru.

Ruralni turizam

Neki od oblika ruralnog turizma koji se mogu temeljiti na atrakcijskoj osnovi Ravnih kotara su: turizam na seljačkim domaćinstvima, ekoturizam i turizam zaštićenih područja prirode, gastronomski i enogastronomski turizam te lovni i ribolovni turizam.

- **Turizam na seljačkim domaćinstvima.** Na području Ravnih kotara, tradicionalnog poljoprivrednog područja već djeluje nekoliko seljačkih obiteljskih gospodarstava koji nude usluge smještaja i prehrane te mogućnost sudjelovanja u poljoprivrednim radovima. Postojeću ponudu na seljačkim domaćinstvima potrebno je obogatiti i drugim aktivnostima koje područje Ravnih kotara čine izdvajaju i čine prepoznatljivim. To mogu biti razne edukativne aktivnosti o, primjerice, tradiciji obrade kamena, radionice o tkanju i tradicionalnom vezu četverokuki, gastronomske radionice i sl. Jednako tako ponuda se može upotpuniti školama jahanja, mogućnosti najma bicikla i obilazak Ravnih kotara ucrtanim biciklističkim stazama, organizaciji natjecanja u kuhanju, sudjelovanje u berbi voća, grožđa i maslina, upoznavanje sa poljoprivrednim vještinama, edukacije o ekološkoj poljoprivredi, fotografiranje i dr.
- **Ekoturizam i turizam zaštićenih područja prirode.** Ravni kotari se odlikuju visokom razinom očuvanosti prirode, brojnim zaštićenim područjima prirode, krajobraznom privlačnošću te brojnošću i očuvanošću staništa uvrštenih u Ekološku mrežu RH kao i u postupku uključivanja u NATURA 2000 mrežu. Najveću vrijednost području daje PP

Vransko jezero sa svojim najvrjednijim djelom – posebnim ornitološkim rezervatom koji je zbog očuvanosti velikog tršćaka na SZ dijelu jezera kao rijetkog močvarnog staništa, velike bio raznolikosti i izuzetne znanstvene i ekološke vrijednosti uvršten u listu važnih ornitoloških područja u Europi. Uz PP Vransko jezero, cijelo područje Ravnih kotara je značajno u ornitološkim terminima bilo zbog staništa ptica gnjezdarica, bilo kao zimovališta i odmorišta selica. Na području Ravnih Kotara postoji i određeni broj manjih špilja i jama koje trenutačno nisu turistički valorizirane. Turističke aktivnosti mogu uključivati pješaćenje, vožnja biciklom, jahanje, promatranje ptica, edukacije o prirodnim posebnostima, proučavanje flore i faune u spiljama, promatranje panorama i sl.

- **Gastronomski i enogastronomski turizam.** Područje Ravnih kotara poznato je po tradiciji uzgoja vinove loze, a u novije raste broj kvalitetnih i vrhunskih vina, te vina ekološke proizvodnje. Vinari Ravnih kotara svoju priliku vide i u razvoju ruralnog turizma pa ulažu u opremanje i uređenje kušaonica vina. Uređenjem dovoljnog broja kušaonica može se planirati obilježavanje vinske ceste. Kao gastronomske posebnosti Ravnih kotara, koje mogu doprinijeti diversifikaciji turističke ponude, navode se jela na ražnju – janjetina i jaretina, “pivac” ispod peke, kruh ispod peke, pršut, žablji kraci, benkovački prisnac i druga domaća jela. Turističke aktivnosti uključuju obilasku i kušanje vina na vinskoj cesti, organiziranje enoloških i gastronomskih manifestacija, organizacija edukacija sa temama o vinarstvu (kušanje vina, ekološko vinarstvo i dr.), gastronomske ture i dr.
- **Lovni i ribolovni turizam.** Lovišta Ravnih kotara pogodna su za lov pretežno sitne divljači kao što su prepelice, fazani, zečevi, ali i na brojnog čaglja. Ribolov je moguć na području Vranskog jezera sukladno odredbama uprave Parka kao i na ostalim rječicama Ravnih kotara. Turističke aktivnosti mogu uključivati organiziranje lova i ribolova uz popratne usluge i sadržaje.

Kulturni turizam

Kulturno-turistička ponuda Ravnih kotara može se temeljiti na aktivnostima kreativnog turizma, arheološkog turizma, obilasku kulturno-povijesne baštine i kulturnih manifestacija.

- **Obilazak kulturno-povijesne baštine.** Brojni arheološki lokaliteti, arheološki nalazi i građevine iz prapovijesnog doba, antike, ranokršćanskog perioda, srednjeg vijeka pa sve do novije povijesti svjedoče o povijesnim zbivanjima na području Ravnih kotara i predstavlja vrijedan resurs za turističke aktivnosti. U svrhu unaprijeđenja kulturno-turističke ponude potrebno je provesti obilježavanje kulturno-povijesnih spomenika, postavljanje interpretacijskih tabli te također poticati korištenje suvremenih ICT interpretacijskih modela.
- **Kulturne manifestacije.** Na području Ravnih kotara, tijekom ljetne turističke sezone organiziraju se brojne kulturne manifestacije koje doprinose unaprijeđenju i diversifikaciji turističke ponude. Uočena je mogućnost organiziranja novih kulturnih manifestacija

temeljenih na znamenitim osobama i povijesnim događajima koji su se odvijali na području Ravnih kotara. Takve manifestacije mogu se temeljiti na legendama dolasku Hrvata, ratovima s Turcima, serdarima i hajducima ali i na narodnim legendama, pričama i sl.

- **Kreativni turizam.** Potražnja za učenjem određenih vještina karakterističnih kulturi određene zajednice turističkog odredišta posljednjih godina postaje sve veća. Područje Ravnih kotara zbog bogatstva tradicijske i običajne baštine ima vrijedan potencijal za stvaranje ponude kreativnog turizma za turiste koji tijekom svojih odmora žele naučiti neku novu vještinu. Turistička ponuda može uključivati edukacije o izradi narodnih nošnja i o jedinstvenom vezu – četverokuki, radionice kamenoklesarstva i suhozidne gradnje, radionice kuhanja, stručna usavršavanja u ekološkoj poljoprivredi i dr.
- **Arheološki turizam.** Jedan od najznačajnijih arheoloških nalazišta na području Ravnih kotara je Asseria na čijem je području planirana izgradnja arheološko-turističkog parka Asseria Nova. Osim korištenja turističkih sadržaja (razgledavanje multimedijски muzejsko-interpretacijski centar, korištenje ugostiteljskih i ostalih sadržaja), turistima će biti omogućeno promatrati i/ili sudjelovati u arheološkim iskapanjima pod stručnim nadzorom istraživača. Na ovaj se način dobiva prilika za razvijanje alternativne ponude kulturnog turizma i promidžbe Ravnih kotara kao odredišta koje nudi nezaboravno iskustvo sudjelovanja u arheološkim istraživanjima.

3.2.7. VREDNOVANJE TURISTIČKE ATRAKCIJSKE OSNOVE BUKOVICE I DONJEG POZRMANJA

Područje Bukovice prema provedenoj analizi atrakcijske osnove ima najviše potencijala za razvijanje ruralnog turizma te adrenalinskog i aktivnog turizma.

Ruralni turizam

Mogućnosti za razvoj ruralnog turizma očituju se prvenstveno u načinu života na ovom prostoru koji je određen kršem i kamenom – kamene kuće s kamenim krovovima, suhozidi koji ograđuju polja i pašnjaci, tradicija krškog stočarstva, kamene utvrde, jedinstveni krški krajolik i drugo. Pa čak je i smrt određena kamenom, pri čemu se ne misli na kamene grobove, već na mirila koja nalazimo na ovom području. Ponudu ruralnog turizma Bukovice potrebno je upotpuniti s aktivnostima kulturnog turizma te aktivnostima turizma zaštićenih prirodnih vrijednosti. Navedene aktivnosti prirodnih vrijednosti koje je moguće planirati temeljem postojećih elemenata privlačnosti su:

- Turizam kulturno povijesne baštine. Prostor Bukovice je područje rane naseljenosti kao i brojnih sukoba o čemu svjedoči brojna sačuvana pokretna i nepokretna kulturno-povijesna baština. Turističke aktivnosti temeljene na kulturno povijesnoj baštini mogu uz uobičajene aktivnosti razgledavanja uključivati i edukacija o arhitekturi, tradicijskoj gradnji, osmišljavanje kulturno-povijesnih putova i dr.

- Etno-turizam i turizma na seljačkim domaćinstvima. Bogatstvo tradicijske baštine Bukovice koje se očituje kroz kulturu života i rada domicilnog stanovništva može znatno doprinijeti diversifikaciji turističke ponude. Specifičnosti Bukovice očituju se u folkloru (nošnjama, narodnim pjesmama i plesovima i dr.), starim zanatima (izrada glazbala i bukara, tkanju i dr.), specifičnom načinu života (tradicijska gradnja, tradicija stočarstva, tradicija poljoprivrede i posebnosti uzgoja češnjaka) kao i ostalim kulturnim posebno stima područja. Potencijalne turističke aktivnosti temeljene na kulturi života i rada mogu uključivati smještaj na seljačkim domaćinstvima sa ponudama radionica i edukacija o izradi glazbala i bukara, radionicama plesa (kola), radionicama tkanja i tradicionalnog veza, tečajevima tradicionalne kuhinje, planiranje gastronomskih tura, sudjelovanje u poljoprivrednim i stočarskim radovima, edukacije o prikupljanju i uporabi ljekovitog bilja i brojne druge aktivnosti.
- Kulturne manifestacije. Na području Bukovice, tijekom ljetne turističke sezone organiziraju se razne kulturne manifestacije, međutim uočena je mogućnost organiziranja novih događanja za unaprjeđenje i diversifikaciju ruralno-kulturno turističke ponude. Nova turistička događanja i manifestacije mogu se temeljiti na znamenitim osobama i povijesnim događajima koji su se odvijali na području Bukovice (manifestacije temeljene na legendama o dolasku Hrvata, manifestacije temeljene na ratovi sa Mlečanima i Turcima i narodnim junacima knezovima Kurjakovićima, serdarima Stojanu Jankoviću i Dujasu Babići kao i drugim junacima otpjevanima u narodnim pjesmama) kao i na temelju legendi i narodnih priča (manifestacije o vilama, vješticama i pastirima i sl.)
- Turizam zaštićenih prirodnih vrijednosti. Na području Bukovice jedino je područje gornjeg toka rijeke Zrmanje zaštićeno kategorijom parka prirode i pod upravom je parka prirode Velebit (od grada Obrovca uzvodno). Međutim, krško područje južnog Velebita i rijeke Zrmanje posebno se ističe po bogatstvu ugroženih i međunarodno zaštićenih vrsta kao što su vuk, ris, vidra, te vrstama šišmiša (dugokrili pršnjak, Blazijev i južni potkovnjak). Na ovom se području nalazi i niz reliktnih i endemičnih vrsta speleofaune (lički špiljski pauk, paklenički podzemni račić, bukovička orijaška vodenbabura, bodljikava špiljska vodenbabura i dr), slatkovodnih riba (lički pijor i zрманjska pastrva) i endemičnih leptira (vaganjski crni okaš). Područje kanjona rijeke Zrmanje, od Obrovca do ušća u Novigradsko more je zaštićeno u kategoriji značajni krajobraz, dok je njen cijeli tok određen kao područje ekološke mreže. Zrmanja koja je tisućljećima probijala put prema moru kroz tvrdu karbonatnu podlogu stvorila je jedan od najimpresivnijih kanjona u ovom krškom području, a danas predstavlja osjetljiv ekosustav zbog staništa brojnih biljnih i životinjskih vrsta. Rijeke Karišnica i Bijela su u postupku zaštite u kategoriji značajni krajobraz. Posebnost ovih kratkih povremenih vodotoka, tipičnih za krško područje, očituje se u krajobraznoj privlačnosti i staništima mnogobrojnih ugroženih, endemičnih i zaštićenih vrsta. Područje ovih

rijeka je dio Ekološke mreže RH, a predloženo je za uvrštavanje u mrežu Natura 2000. Temeljem zaštićenih prirodnih vrijednosti Bukovice, geomorfoloških posebnosti, specifične flore i faune, impresivne krške tekućice Zrmanje, mogu se planirati razne znanstveno-edukativne turističke aktivnosti kao festivali znanosti i znanstveni skupovi s raznim temama (geomorfologija, krška flora, krška fauna, i dr.), edukativne radionice za turiste o prirodnim specifičnostima Bukovice, edukacije za školsku djecu o krškim posebnostima, krškim tekućicama, obilazak Zrmanje brodovima i kao razne druge turističke aktivnosti.

Adrenalinski i aktivni turizam

Osnovni resursi za razvijanje ponude adrenalinskog i aktivnog turizma na području Bukovice predstavljaju rijeka Zrmanja sa svojim kanjonima i pritokama, plodne doline uz rijeku te brojne špilje. Iako se procjenjuje da u Bukovici ima oko stotinjak špilja i jama, jedino je Špilja Golubnjača – Kraljica Bukovice kod Kaštela Žegarskog uređuje za turističku namjenu. Na brojnim stijenama, od koji su neke atraktivne za sportsko slobodno penjanje, još uvijek nema označenih i osiguranih penjališta, ali postoji interes lokalnih poduzetnika i sportskih društava za njihovim uređenjem. Klimatska obilježja Bukovice omogućavaju planiranje turističkih aktivnosti na otvorenom u gotovo svim godišnjim dobima s izuzetkom najhladnijih zimskih mjeseci s burnim razdobljima. Zbog bogatstva riječne ribe, kao i divljači, moguće je planiranje aktivnosti lovnog i ribolovnog turizma. Rafting i kanuing predstavlja najatraktivnije turističke aktivnosti na rijeci Zrmanji, a postoji i velik interes za aktivnosti obilaska cijele Bukovice brdskim biciklima. U nedostatku obilježenih biciklističkih staza, posjetitelji pri obilasku koriste glavne i lokalne prometnice kao i poljske putove. Šetnice uz rijeku nalaze se u gradu Obrovcu, a planira se uređenje šetnice i biciklističke staze od Obrovca do prvog slapa na Zrmanji – Jankovića buk. Aktivnosti adrenalinskog i aktivnog turizma na području Bukovice mogu biti pješaćenje, vožnja brdskim biciklom, jahanje, sportsko penjanje, razgledavanje brodicama, rafting, kanuing, speleologija, lov, ribolov, kupanje u Zrmanji i brojne druge aktivnosti koje ne ugrožavaju ovo osjetljivo krško područje .

3.2.8. VREDNOVANJE TURISTIČKE ATRAKCIJSKE OSNOVE LIČKO-POUNSKOG PROSTORA

Područje ličkog-pounja još uvijek nema značajnije razvijenu turističku ponudu, premda postojeći resursi ukazuju na veliki turistički potencijal. Sukladno analizi atrakcijske osnove na ovom području moguće je razvijati ponudu turizma zaštićenih područja prirode, lovnog turizma, ruralnog turizma te ponudu aktivnog i avanturističkog turizma.

Turizam zaštićenih područja prirode i ekoturizam

Na ličko-pounskom području prevladavaju prirodna područja pretežno pokrivena bukovom šumom i travnjacima. Dio ovog područja nalazi se pod zaštitom PP Velebit, a posebnu privlačnost području daju Cerovačke pećine zaštićene kategorijom posebni geomorfološki rezervat. Kompleks se sastoji o

3 špilje (Donja, Srednja i Gornja) s ukupno 4 km istraženih kanala te su jedne od najpoznatijih i najznačajnijih speleoloških objekata u Hrvatskoj. Za turistički posjet uređeno je prvih 700 m Donje i Gornje špilje. U blizini mjesta Donja Suvaja nalazi se hidrološki spomenik prirode – Vrelo Une koja izvire u obliku modro-zelenog jezera okruženog visokim stijenama. Lokalitet je uređen kao izletište s nekoliko vidikovaca i odmorištima. Na ovom području također nalazimo i brojne zaštićene biljne i životinjske vrste. Aktivnosti turizma zaštićenih područja prirode i ekoturizma mogu uključivati obilazak zaštićenih lokaliteta, šetnje prirodom, vožnja brdskim biciklima, edukativne radionice za djecu i odrasle o geomorfološkim fenomenima, o vodama te o zaštićenoj flori i fauni i sl.

Lovni i ribolovni turizam

Prirodno okruženje ličko-pounskog područja s bogatstvom divljači i slatkovodne ribe stvara mogućnost za razvijanje lovnog i ribolovnog turizma. Od divljači se na ovom području nalaze divlja svinja, jelen, srna, medvjed, lisica te kuna zlatica, dok se u rijekama i potocima mogu loviti potočna pastrva, lipen, klen i druga slatkovodna riba. Na lovištima također postoji veliki broj promatračnica, hranilišta i uređenih šumskih putova koji zadovoljavaju potrebe lovom motiviranih turista.

Ruralni turizam

Iako na ličko-pounskom području trenutno nije registrirano niti jedno turističko seljačko obiteljsko gospodarstvo, postoji interes brojnih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava za proširenje djelatnosti i na turizam. Seljačka domaćinstva imaju vlastitu proizvodnju sira, meda, mesa, voća, povrća i likera koje mogu nuditi posjetiteljima. Bogatstvo tradicijskog nasljeđa i običaja lokalnog stanovništva može se prezentirati posjetiteljima kroz edukativne radionice koje se mogu održavati primjerice na seljačkim domaćinstvima. Na ovaj način turisti mogu tijekom svojih godišnjih odmora naučiti nove vještine kao što su pripremanje sira, pravljenje meda, procedure pravljenja rakija i likera, tkanje na tkalačkim stanovima, izrade keramike i sl. Ponudu ruralnog turizma moguće je obogatiti razvijanjem aktivnosti kulturnog turizma koje bi uključivale obilasku kulturno povijesnih spomenika, organiziranje kulturnih manifestacija temeljenih na kulturnim specifičnostima područja (gastronomске manifestacije, folklorne smotre, srednjovjekovne manifestacije, manifestacije temeljena na liku Ličkog Samsona i sl.), razvijanje tematskih putova (putovi meda, putovi sira i sl.) kao i organiziranjem prethodno spomenutih aktivnosti kreativnog turizma (učenja određenih vještina tijekom putovanja) koje se mogu organizirati bilo na seljačkim domaćinstvima bilo izvan njih u javnim prostorima.

Aktivni i avanturistički turizam

Područje ličkog-pounja, kao krajobrazno vrlo privlačnog brdsko područje, karakteriziraju brojni geomorfološki fenomeni kao primjerice špilje, planinski vrhovi, strme stijene, rijeke i njihovi izvori i sl. Upravo zbog ovih krajobraznih odlika mogu se planirati razne aktivnosti aktivnog i avanturističkog turizma kao što su *trekking*, planinarenje, biciklizam, *kayaking*, *kanuing*, slobodno penjanje, speleologije, skijanja, sanjkanja i dr. Razvijanjem ponude aktivnog turizma omogućuje se razvoj lokalnog poduzetništva na ovom području dok klimatska obilježja područja omogućuju planiranje turističkih aktivnosti tijekom gotovo cijele godine.

4. ANALIZA TRŽIŠNOG POTENCIJALA

4.1. GLOBALNI TURISTIČKI TRENDovi

Značenje turizma najbolje se razaznaje u činjenici da direktno ili indirektno stvara 9% svjetskog BDP-a te da je svaki jedanaesti zaposlenik u svijetu vezan uz turizam. Upravo najvažniji trend u turizmu proizlazi iz ovog podatka – turizam je globalni brzo rastući fenomen.

Svjetska turistička organizacija (UNWTO) prepoznaje turista kao osobu koja putuje izvan svoje sredine kraće od 12 mjeseci i čija svrha putovanja nije vezana za obavljanje neke lukrativne aktivnosti u mjestu koje posjećuje.

Tablica br.4.1.1.:

	2009.	2010.	2011.	2012.
Sva putovanja	-1	+5	+3	+2,5
Prekogranična putovanja	-4	+7	+5	+4
Prekogranična noćenja	-7	+5	+4	+2
Prekogranična potrošnja EUR-a	-9	+7	+8	+7

Izvor : World Travel Monitor 2012²⁰

Od 2009. do danas bilježi se konstantan rast broja turističkih putovanja i ostvarenih noćenja te turističke potrošnje. Prema podacima UNWTO-a u 2012. godini prvi put u povijesti je broj međunarodnih turističkih dolazaka prešao 1 milijardu odnosno iznosio je 1,035 milijardi. Prema Barometru Svjetske turističke organizacije i u narednim godinama očekuje se daljnji rast broja turista u svijetu te se očekuje da će 2030. godine broj turističkih dolazaka iznositi 1,8 milijardi. Dakle, iako je turizam sekundarna ljudska potreba, i u doba svjetske ekonomske krize uspijeva ostvariti konstantan rast.

Hrvatska, nažalost, uz sav zabilježeni rast turizma ne uspijeva postati jedna od top 10 svjetskih destinacija u svijetu, gdje prednjače SAD, Francuska, Španjolska, Italija, Turska itd. Europa kao destinacija u 2012. godini i dalje je najvažnija svjetska receptivna destinacija u kojoj se ostvaruje 52% svih turističkih dolazaka i koja je bilježila rast od 3% u prošloj 2012. godini.

Kao najvažnija svjetska emitivna tržišta prema potrošnji ističu se Kina, Njemačka, SAD, Velika Britanija, Rusija, Francuska, Kanada, Japan, Australija i Italija. Snažan trend rasta bilježi Kina, Rusija i Japan dok se Talijani i Španjolci sve više odlučuju za odmor u vlastitoj zemlji. Azija i Pacifik raste kako u turističkoj potražnji tako i u ponudi u kojoj je posljednjih godina prestignuo Ameriku i nakon Europe postao drugo svjetsko odredište. Ovaj podatak je značajan posebno kada se promatra u kontekstu spoznaje da se 75% svih putovanja odvija u okvirima domicilne makroregije turista. Europa će prema predviđanjima ostati vodeća receptivna turistička regija svijeta.

²⁰ http://www.itb-berlin.de/media/itbk/itbk_media/itbk_pdf/WTTR_Report_2013_web.pdf

Prema podacima za 2012. godinu Svjetske turističke organizacije 52% svih putnika koriste zračni prijevoz 40 % cestovni, 6% putuje brodom te 2 % željeznicom. Upravo razvoj zračnog prijevoza uz revolucionarne promjene u informacijskoj tehnologiji doveli su do rasta interregionalnih putovanja (koji čine 25% ukupnih svjetskih putovanja) i globalizacije svjetskog turističkog tržišta. Globalizacija je opći trend koji je osim turističke potražnje zahvatio i turističku ponudu integriranu vertikalno i horizontalno. S razvojem tehnologije dolazi do povećanja konkurentne borbe na globalnom turističkom tržištu. Danas u svijetu nemamo nedostupnu destinaciju, a ujedno se unaprjeđenjem i ujednačavanjem ponude ostvaruje i rast moguće supstitucije među destinacijama.

Najčešći motiv turističkih putovanja u 2012. godini je odmor i rekreacija (52%) dok 14 % svih putnika putuju iz poslovnih razloga. Radi posjeta rodbini i prijateljima, religijskih razloga, zdravstvenog turizma i sl. na put se odlučilo 27% svjetskih putnika dok 7% ih nije specificiralo razloge putovanja (ITB World Travel Trends Report 2012/2013).

Danas je u većini razvijenih zemalja prisutan trend „starenja populacije“ koji je osim poboljšanjem zdravstvene skrbi i kvalitete života uvjetovan i sve manjim brojem djece u obitelji. Iz toga slijedi jedna od najznačajnijih promjena koja se događa u starosnoj strukturi turista – turistička populacija stari. Turisti stariji od 55 godina danas čine 23% ukupne populacije. Ovaj segment turista karakterizira da u destinaciji borave dulje od prosjeka, češće biraju destinaciju udaljeniju od svog domicila, borave u više od jedne destinacije, ostvaruju putovanja češće od prosjeka, troše više na putovanjima i provode aktivan odmor u destinaciji.

Internet je preuzeo vodstvo u načinu kupnje turističkog proizvoda, jer je on medij s kojim se obavlja 54% rezervacija. Dok se istovremeno bilježi stalan pad klasičnih kupnji proizvoda preko turističkih agencija koji je u 2012. godini prema podacima ITB World Travel Trends Report 2012/2013 iznosio 24%. Jedan od značajnih trendova globalnog turističkog tržišta koji je povezan sa snažnom implementacijom interneta u poslovanja je i last minute booking koja značajno utječe na poslovnu politiku subjekata u turizmu.

Jedna od najčešće citiranih definicija turista jest ona Cohenova prema kojoj je turist dobrovoljni privremeni putnik koji putuje u očekivanju zadovoljstva koja mu mogu pružiti novosti i promjene doživljene na relativno dugom i neučestalom dvosmjernom putovanju. Upravo na ovu definiciju veže se jedan od najvažnijih trendova u turizmu a to je da moderni turist želi individualizirano i autentično njemu prilagođeno putovanje. To je prije svega moguće korištenjem tehnologije i njezinoj implementaciji u nove turističke proizvode. Korištenje mobilne tehnologije, internetska komunikacija komercijalnim sadržajima te društvene mreže, karakterizirat će turistovo putovanje prije, tijekom i nakon ostvarenog boravka u odredištu. Gostima će i dalje, kod odabira mjesta u kojem će boraviti, najvažniji kriteriji biti cijena, vrijednost za novac, imidž i sigurnost destinacije. U budućnosti kod odabira destinacije, kao presudnu odrednicu, stručnjaci prepoznaju autentičnost destinacije i mogućnost komunikacije i susreta s lokalnim stanovništvom.

Rast ekološke svijesti na globalnoj razini donosi kao posljedicu težnju turista za ekološkom ravnotežom u destinaciji u kojoj boravi. Turisti teže ka povećanoj kvaliteti turističke usluge uz istovremenu osjetljivost na cijenu.

Kao jedan od značajnijih trendova na globalnom turističkom tržištu, javlja se promjena (smanjenje) dužine i povećanje učestalosti putovanja koji rezultira značajnim rastom vikend putovanja koja se ostvaruju nekoliko puta godišnje.

4.2. POTENCIJALNA TURISTIČKA POTRAŽNJA U ZADARSKOJ ŽUPANIJI

4.2.1. PROFIL I STAVOVI TURISTA ZADARSKE ŽUPANIJE

Kako bi se utvrdio profil i stavovi turista, koji su odabrali Zadarsku županiju kao odredište turističkog putovanja, provedeno je anketno istraživanje na stratificiranom slučajnom uzorku od 1.697 ispitanika. Ispitivanje je provedeno tijekom kolovoza i rujna 2012. godine te od svibnja do kolovoza 2013. Godine. Kao varijable odabira ispitanika odabrani su: odabir destinacije u okviru pojedine prostorno razvojne cjeline županije, zemlja iz koje ispitanik dolazi i vrsta smještaja u kojoj turist boravi. Ispitivanje je provedeno strukturiranim anketnim upitnikom koji se sastojao od 28 zatvorenih pitanja. Ispitivanje je isključilo osobe mlađe od 18 godina i one koje su u destinaciji nisu ostvarili noćenje.

Tablica 4.2.1.1.: Karakteristike turista Zadarske županije

		Ispitanika	%
Spol	muški	891	52,5%
	ženski	806	47,5%
Dob	18-25	417	24,6%
	26-35	514	30,3%
	36-45	436	25,7%
	46-55	188	11,1%
	55-65	111	6,5%
	66 i više	29	1,7%
	Završeni stupanj obrazovanja	Osnovna škola	20
	Srednjs škola / Gimnazija	513	30,5%
	Viša stručna sprema	307	18,3%
	Prvostupnik	327	19,4%
	Visoka stručna sprema	359	21,4%
Radni status	Magisterij	156	9,3%
	Zaposlen u javnom sektoru	348	20,7%
	Zaposlen u privatnom sektoru	662	39,4%
	Zaposlen kao samostalni poduzetnik / samozaposlen	216	12,9%
	Učenik / student	258	15,3%
	Nezaposlen / kućanica	101	6,0%
	Umirovljenik	95	5,7%
Osobni mjesečni prihodi (€)	Do 500 €	326	20,5%
	501 do 1000 €	371	23,3%
	1001 do 1500 €	311	19,6%
	1501 do 2000 €	203	12,8%
	2001 do 2500 €	141	8,9%
	2501 do 3000 €	90	5,6%
	3001 do 3500 €	67	4,2%
Više od 3500 €	82	5,2%	

U ovo istraživanje nisu bile uključene osobe mlađe od 18 godine, najčešće su turisti koji dolaze u Zadarsku županiju starosne dobi od 26-35 godina (30,3%) potom je po brojnosti skupina starosti od 36 do 45 godina (25,7% ispitanih) te 24,6 % ispitanika je u skupini mlađoj od 25 godina. Stariji od 46 godina čine 19,3 s tim da turisti stariji od 66 godina čine svega 1,7% ispitanika. Upravo ovaj segment turista treće životne dobi čini jedan od najvećih potencijala turizma Zadarske županije. Pogodni klimatski uvjeti, blizina emitivnih tržišta i dobra zdravstvena skrb predstavljaju temelje za razvoj ovog oblika turizma koji je danas relativno malo zastupljen u Zadarskoj županiji.

Turisti u Zadarskoj županiji su najčešće visoko obrazovani 9,3 % ih posjeduje magisterij ili doktorat, dok ih je 59,1 % završilo određeni stupanj visokog obrazovanja (VŠS, prvostupnik i VSS). Većina turista su zaposlenici bilo u državnom ili privatnom sektoru (njih 60,1%). Osobni mjesečni prihodi 43,8% ispitanika su do 1.000,00 EUR-a, daljnjih 32,4% imaju prihode od 1.000,00 do 2.000,00 EUR-a, dok više od 2.000,00 EUR-a mjesečno zarađuje 23,9 % ispitanika. Iz ovog podatka je vidljivo da su turisti Zadarske županije relativno slabije platežne moći.

Tablica 4.2.1.2.: Karakteristike turista Zadarske županije

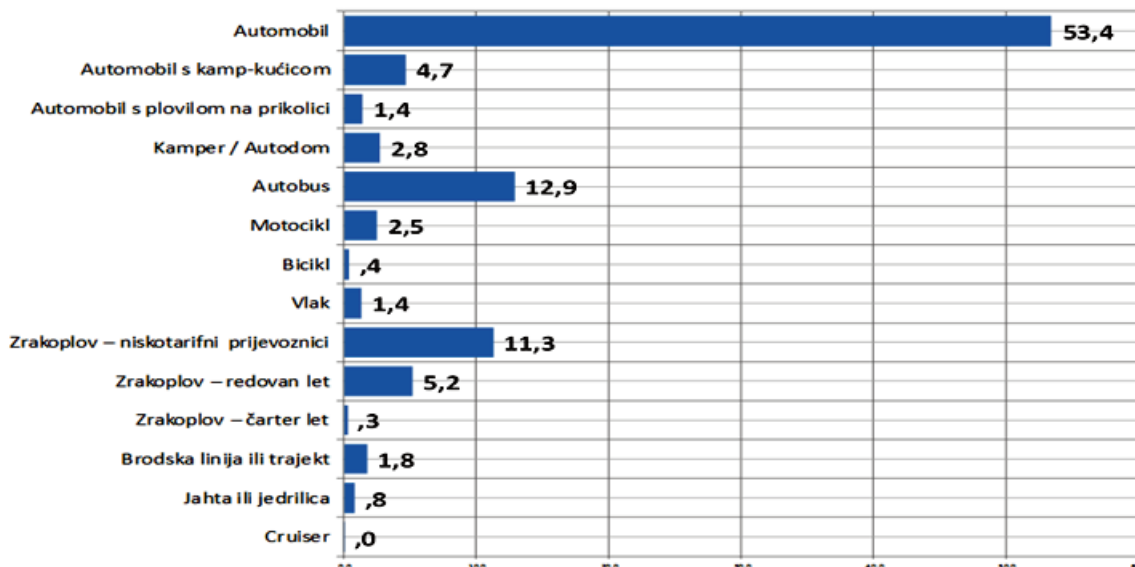
		Ispitanika	%
Država	Austrija	139	8,2 %
	Češka // Slovačka	120	7,0 %
	Francuska	66	3,8 %
	Hrvatska	281	16,5 %
	Italija	95	5,6 %
	Mađarska	85	5,0 %
	Njemačka	246	14,4 %
	Poljska	54	3,2 %
	Rusija	35	2,1 %
	Slovenija	206	12,1 %
	Velika Britanija	34	2,0 %
	Skandinavija	42	2,5 %
	Izvan Europe	96	5,6 %
	Zapadna Europa	148	8,6 %
	Balkan izvan EU	60	3,5 %
	Sezona	predsezona	451
sezona		1010	58,8 %
postsezona		258	15,0 %
Smještaj	Hoteli	449	26,4 %
	Privatni smještaj	601	35,3 %
	Kampovi	298	17,5 %
	Marine	143	8,4 %
	Ostalo (vikendice, rodbina)	212	12,5 %

Ispitanicu su najčešće bili domaći turisti s 16,5%, a potom slijede Nijemci (14,4%), Slovenci (12,1%), i Austrijanci (8,2%).

Kao i u ostatku Hrvatske i u Zadarskoj županiji, najčešće korišteno prijevozno sredstvo je automobil (60,2%) relativno velik broj gostiju dolazi u županiju s autobusima (13,1%), te zrakoplovima (16,9%). Specifičnost je Zadarske županije relativno visoki udjel turista koji koriste niskotarifne zrakoplovne prijevoznike (11,4%).

Grafikon 4.2.1.1.: Prijevozno sredstvo korišteno za dolazak turista u destinaciju

Turisti iz Velike Britanije (58%), Skandinavskih zemlja (42%) i drugih zapadnoeuropskih zemlja (koje nisu pojedinačno istaknute) najčešće koriste niskotarifne zračne prijevoznike za dolazak u Zadarsku županiju. To je razumljivo jer su upravo ove destinacije najbolje povezane s ovim oblikom prijevoza sa Zadrom, a ujedno su dovoljno udaljene da je gost radije spreman koristi zrakoplovni prijevoz nego cestovni. Iako gosti iz Njemačke imaju mogućnost korištenja niskotarifnih zračnih prijevoznika, najčešće se odlučuju na dolazak automobilom (59%). Slovenci, koji su najbliži susjedi Hrvatskoj, čak u 77% slučajeva odlučuju se na dolazak automobilom.

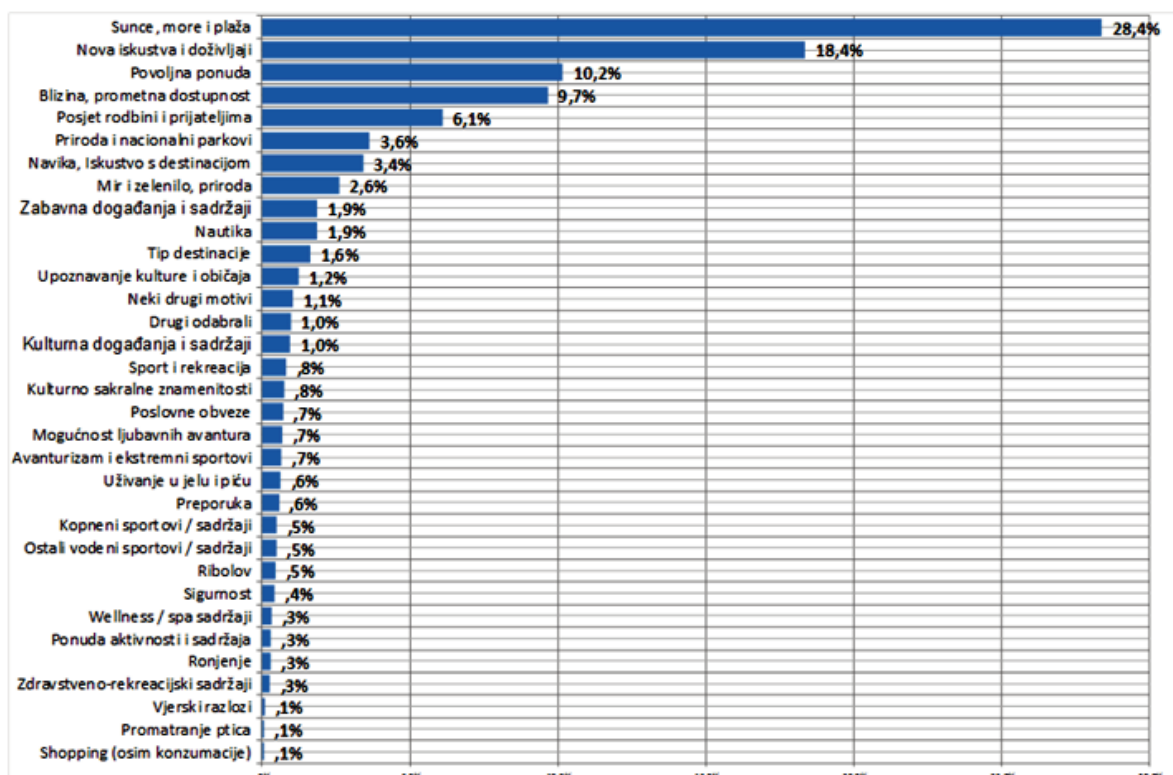
Tablica 4.2.1.3.: Odabrano prijevozno sredstvo prema zemlji porijekla

	UKUPNO	Država														
		A	CZ I SK	F	HR	I	H	D	PL	RU	SLO	GB	Skandina- vija	Izvan Ezrope	Zapadna Europa	Balkan Izvan EU
Automobil	54%	58%	66%	41%	66%	52%	62%	59%	59%	36%	77%	14%	12%	6%	27%	81%
Autobus	13%	5%	8%	12%	22%	12%	23%	6%	5%	10%	6%	14%	6%	35%	14%	15%
Zrakoplov - niskotarifni prijevoznik	11%	8%	5%	16%	1%	1%	4%	12%	20%	13%	1%	58%	42%	14%	38%	1%
Zrakoplov - redovan let	5%	1%	1%	9%	0%	3%	0%	5%	0%	25%	0%	7%	32%	24%	10%	1%
Automobil s kamp-kućicom	5%	8%	11%	4%	3%	2%	0%	9%	8%	0%	7%	0%	0%	0%	1%	0%
Kamper / Autodom	3%	6%	4%	4%	1%	5%	0%	3%	3%	12%	2%	2%	6%	0%	3%	0%
Motocikl	3%	8%	2%	1%	3%	4%	6%	2%	2%	0%	1%	1%	0%	4%	0%	0%
Brodaska linija ili trajekt	2%	0%	0%	1%	1%	11%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	15%	0%	1%
Automobil s plovilom na prikolici	1%	4%	1%	0%	2%	3%	0%	1%	0%	4%	3%	0%	0%	0%	0%	1%
Vlak	1%	0%	1%	5%	1%	0%	4%	0%	3%	0%	0%	2%	3%	1%	6%	1%
Jahta ili jedrilica	1%	1%	0%	0%	1%	5%	0%	1%	0%	0%	2%	2%	0%	0%	0%	0%
Bicikl	0%	0%	0%	3%	0%	3%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	2%
Zrakoplov - čarter let	0%	0%	0%	5%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Cruiser	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Ukoliko promatramo prosječnu potrošnju turista s obzirom na prijevozno sredstvo s kojim su stigli u destinaciju najvišu potrošnju ostvaruju oni koji su došli jahtom ili jedrilicom (200 EUR-a/osoba/dan), zatim oni koji su koristili čarter letove (187 EUR/dan), oni koji su koristili redovne zrakoplovne linije (138 EUR-a/dan) te oni koji su došli biciklom (114 EUR-a/dan). Turisti koji su došli automobilom i plovilom na prikolici ostvarili su potrošnju od 106 EUR-a/dan, autodomom 105 EUR-a/dan i niskotarifnim zrakoplovom 103 EUR-a/dan. U destinaciji su najmanje trošili oni koji su doputovali autobusom (55 EUR-a/dan) potom oni koji su doputovali automobilom, kamp-kućicom (66 EUR-a /dan), brodskom ili trajektnom linijom (70 EUR-a/dan). Oni koji su doputovali automobilom prosječno su trošili 86 EUR-a po osobi po danu.

Temelj za stvaranje turističke ponude destinacije jest definiranje motiva zbog kojih turist dolazi u destinaciju. Odabir nije jednoznačno definiran jednim motivom, to je najčešće splet motiva od kojih jedan dominira. Turisti su kao temeljni motiv dolaska u Zadarsku županiju odabrali sunce, more i plažu (28,4%) zatim nova iskustva i doživljaje (18,4%), povoljnu ponudu (10,2%) i blizinu destinacije (9,7%). Zanimljiv je podatak da motivi koji su temelj kulturnom turizmu (upoznavanje kulture i običaja, kulturna događanja i sadržaji, kulturne i sakralne znamenitosti) kao temeljni motiv navodi svega 3% ispitanika.

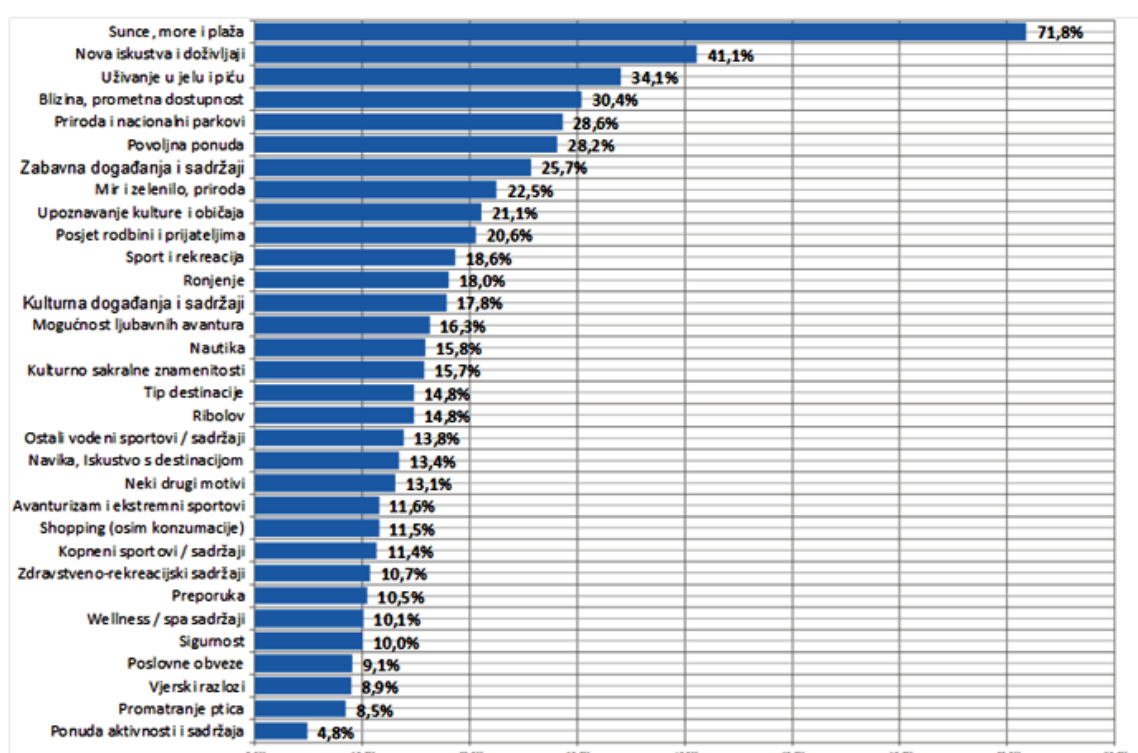
Grafikon 4.2.1.2.: Primarni motiv dolaska u destinaciju

Osim primarnog motiva, temelja odabira destinacije, ispitanici su odabrali i dodatne motive koji ujedinjeno s primarnima daju punu sliku mogućnosti razvoja dodatnih ponuda specifičnih oblika turizma u Zadarskoj županiji. Turisti su mogli izabrati više motiva kao dodatne motive odabira destinacije. I kao dodatni motivi odabira najčešće turisti ističu sunce, more i plažu (71,8%), potom nova iskustva

i doživljaje (41,1%) te na četvrtom mjestu blizina i prometna dostupnost s 28,6%. Čak 30,4% ispitanika navelo je kao dodatni motiv uživanje u jelu i piću. Ljepotu prirode i nacionalne parkove kao motiv dolaska u Zadarsku županiju navodi 28,6% turista, a uz to još 22,5% ispitanika kao motiv navode mir, zelenilo i priroda iz čega se zaključuje da su prirodne ljepote iznimno značajna atrakcijska osnova za županiju. Upoznavanje kulture i običaja (21,1%), kulturna događanja i sadržaji (17,8%) i kulturno sakralne znamenitosti (15,7%) otvaraju mogućnost obogaćivanja turističke ponude destinacije s elementima kulturnog turizma. Avanturistički turizam je često istican kao jedan od specifičnih oblika turizma za čiji razvoj županija ima iznimne komparativne prednosti. Trenutna struktura turista tek u 0,7% ističe turizam kao temeljni motiv dolaska, ali kao dodatni motiv ga navodi 11,6% ispitanika.

Grafikon 4.2.1.3.: Svi motiv dolaska u destinaciju

Kolike su razlike u primarnom motivu između turista iz različitih emitivnih zemalja prikazano je u sljedećoj tablici.

Tablica 4.2.1.4.: Primarnom motiv dolaska u destinaciju ovisno o domicilnoj zemlji turista

Primarni motiv (%)	UKUPNO	A	CZ i SK	F	HR	I	H	D	PL	RU	SLO	UK	Skandina- vija	Izvan Ezrope	Zapadna EU	Balkan izvan EU
Sunce, more i plaža	28%	42%	39%	22%	28%	38%	20%	33%	55%	27%	24%	16%	6%	7%	21%	31%
Nova iskustva i doživljaj	18%	9%	13%	27%	8%	14%	23%	17%	1%	27%	13%	35%	43%	46%	34%	9%
Povoljna ponuda	10%	8%	6%	10%	10%	8%	10%	12%	14%	7%	8%	9%	11%	16%	13%	13%
Blizina, prometna dostupnost	10%	6%	14%	5%	15%	3%	13%	4%	1%	%	25%	4%	%	4%	2%	18%
Posjet rodbini i prijateljima	6%	1%	1%	1%	16%	4%	1%	8%	%	4%	5%	4%	18%	3%	2%	12%
Priroda i nacionalni parkovi	4%	2%	3%	5%	2%	8%	%	3%	5%	%	1%	5%	9%	7%	12%	%
Navika, iskustvo s destinacijama	3%	8%	8%	%	5%	1%	4%	1%	2%	%	8%	%	%	%	%	%
Mir i zelenilo, priroda	3%	3%	2%	%	3%	2%	6%	3%	10%	%	3%	%	4%	%	1%	4%
Zabavna događanja i sadržaji	2%	1%	1%	%	2%	1%	3%	1%	7%	10%	1%	2%	%	3%	4%	1%
Nautika	2%	2%	1%	3%	1%	4%	3%	6%	%	%	%	%	%	%	%	%
Tip destinacije	2%	3%	2%	5%	2%	2%	4%	1%	%	1%	1%	6%	%	%	%	%

Sasvim je jasno da je Slovencima kao našim prvim susjedima upravo blizina destinacije uz sunce, more i plaže presudni element za odabir. Turisti iz Francuske, Velike Britanije, Skandinavskih zemalja, izvaneuropskih destinacija, drugih zapadno europskih zemalja i Mađarske kao najčešći primarni motiv ističu nova iskustva i doživljaje, dok je ruskim turistima to podjednako snažan motiv kao i sunce, more i plaža. Turistima iz Njemačke, Austrije, Poljske, Slovačke, Hrvatske, Italije sunce, more i plaža predstavljaju primarni motiv za odabir destinacije.

Prosječna potrošnja gostiju u Zadarskoj županiji iznosi 86 EUR-a po osobi po danu, što je jednaka vrijednost koju troše gosti čiji je primarni motiv sunce, more i plaža. U tablici 4.2.1.4. pokazano je potrošnja gostiju ovisno o primarnom motivu dolaska. Najveći potrošači su gosti koji su kao primarni motiv naveli sport i rekreaciju (163 EUR-a/dan), potom oni koji su došli zbog korištenja *wellness* sadržaja (137 EUR-a/dan) i oni koji su zbog poslovnih obveza doputovali u županiju (123 EUR-a/dan). Turisti koji su kao primarni motiv naveli posjete zabavnim događanjima i sadržajima trošili su prosječno 103 EUR-a/dan, a oni koji su Zadarsku županiju odabrali zbog novih iskustava i događaja i upoznavanja kulture i običaja (100 EUR-a/dan). Najmanju potrošnju ostvarili su turisti koji su ovu destinaciju odabrali zbog posjeta rodbini i prijateljima (50 EUR-a dan). Podatak da oni koji su nautiku naveli kao temeljni motiv dolaska u destinaciju imaju relativno nisku potrošnju (68 EUR-a/dan) može se objasniti njihovim ne računanjem smještaja koji ostvaruju na vlastitom plovilu u troškove boravka u destinaciji po danu.

Nova iskustva i doživljaji najčešći je primarni motiv turista koji su u destinaciju došli sa zrakoplovom ili ostalim javnim prijevozom (brodovima) dok su turisti koji su koristili vlastiti prijevoz i kopneni javni prijevoz kao primarni motiv naveli sunce, more i plažu.

Tablica 4.2.1.5.: Primarni motiv dolaska u destinaciju ovisno o prijevoznom sredstvu dolaska u destinaciju i ukupna dnevna potrošnja po osobi ovisno o motivu dolaska

Primarni motiv	Ukupni troškovi osoba / dan (€)	Prijevozno sredstvo na putu do destinacije			
		Vlastiti prijevoz %	Zrakoplov – niskotarifni prijevoznici %	Kopneni javni prijevoz %	Ostali javni prijevoz %
Sunce, more i plaža	86	33,2%	11,6%	25,5%	19,0%
Nova iskustva i doživljaj	100	14,3%	31,1%	22,4%	23,2%
Povoljna ponuda	74	8,9%	21,9%	6,3%	11,7%
Blizina, prometna dostupnost	70	11,5%	3,0%	11,9%	,2%
Posjet rodbini i prijateljima	50	5,5%	3,4%	8,3%	11,3%
Priroda i nacionalni parkovi	89	2,9%	5,0%	2,3%	8,5%
Navika, iskustvo s destinacijama	84	5,1%	0,0%	,7%	0,0%
Mir i zelenilo, priroda	93	3,4%	3,0%	,3%	0,0%
Zabavna događanja i sadržaji	103	,4%	4,7%	5,0%	4,3%
Nautika	68	1,7%	2,3%	2,3%	1,9%
Tip destinacije	77	1,9%	1,1%	1,7%	,5%

Upoznavanje kulture i običaja	100	,8%	1,4%	3,0%	1,2%
Neki drugi motivi	78	,9%	,3%	1,3%	2,5%
Drugi su odabrali destinaciju	75	1,0%	,6%	,5%	1,8%
Kulturna događanja i sadržaji	113	,3%	0,0%	2,0%	6,1%
Sport i rekreacija	163	,6%	2,6%	,5%	0,0%
Poslovne obveze	123	,7%	,3%	,9%	1,5%
Avanturizam i ekstremni sportovi	112	,4%	1,3%	,1%	2,5%
Uživanje u jelu i piću	110	,7%	1,4%	0,0%	,2%
Ribolov	121	,5%	1,1%	0,0%	0,0%
Wellness / spa sadržaji	137	,3%	,7%	0,0%	,2%
Ronjenje	89	,3%	0,0%	0,0%	1,4%
Zdravstveno-rekreacijski sadržaji	93	,2%	0,0%	1,1%	0,0%
Promatranje ptica	151	,1%	0,0%	0,0%	0,0%

U predsezoni (20,3%) i posezoni (26,3%) kao i glavnoj sezoni (32,6%) primarni motiv dolaska gostiju su sunce, more i plaže. Motiv dolaska diferencira samo turiste mlađe od 25 godina koji ističu nova iskustva kao primarni motiv, dok sve ostale dobne skupine ističu sunce i more kao temeljni motiv. Motiv dolaska nije povezan niti s razinom osobnih primanja – sunce, more i plaža su najčešći motiv dolaska u destinaciju kod svih dohodovnih razreda.

Očekivano je postojanje razlika između različitih prostorno razvojnih cjelina. No, ipak kao najčešći motivi u prostorno-razvojnim cjelinama Zadarske županije javljaju se sunce, more i plaža. Iz ovog se izdvajaju Zadar i Ravni kotari kojima je najčešći motiv dolaska nova iskustva, te ličko-pounski prostor u kojem je blizina te posjet rodbini i prijateljima najčešći motiv dolaska. Zanimljiv je podatak da su i turisti koji borave u Bukovici istakli sunce, more i plažu kao najvažnije motive dolaska.

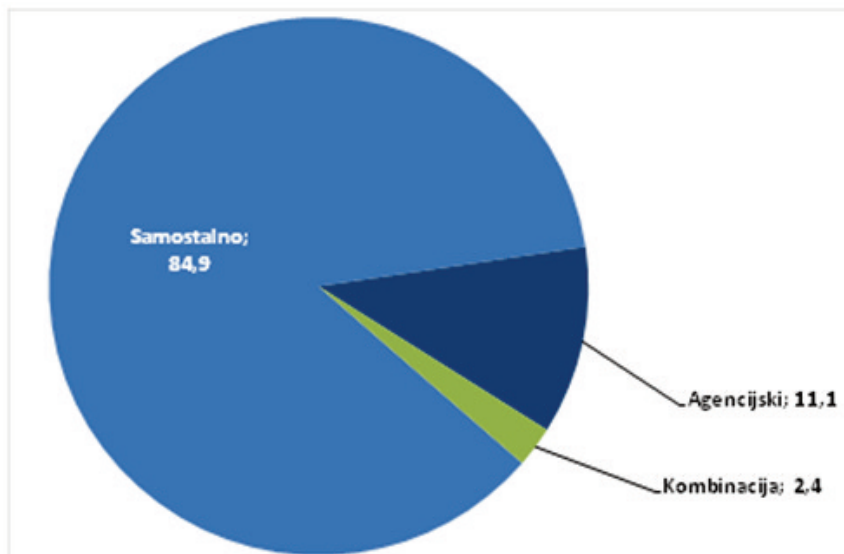
Tablica 4.2.1.6.: Primarni motiv dolaska ovisno o dijelu županije u kojoj boravi

	Regija									
	Zadar	Biograd	Ugljan Pašman	Dugi otok i ..	Pag	Velebit	Ravni kotari	Bukovica	Ličko-pounski	Ninska rivijera
Sunce, more i plaža	23,5%	24,1%	33,8%	41,2%	33,8%	42,3%	,8%	31,2%	0,0%	35,6%
Nova iskustva i doživljaji	25,8%	13,9%	10,2%	19,0%	10,7%	11,5%	31,9%	2,6%	13,5%	21,4%
Povoljna ponuda	9,3%	18,3%	5,0%	4,8%	10,8%	1,7%	2,4%	10,4%	7,3%	8,5%
Blizina, prometna dostupnost	8,7%	10,9%	2,2%	0,0%	8,3%	16,8%	,8%	20,8%	16,6%	11,3%
Posjet rodbini i prijateljima	6,2%	7,7%	16,3%	2,3%	,6%	3,2%	5,7%	20,8%	16,9%	4,3%
Priroda i nacionalni parkovi	8,2%	1,6%	1,4%	11,8%	1,8%	,3%	0,0%	0,0%	0,0%	1,6%
Navika, Iskustvo s destinacijom	0,0%	4,9%	3,3%	5,0%	4,5%	8,3%	,8%	3,9%	1,0%	0,0%

Mir i zelenilo, priroda	0,0%	4,9%	3,3%	5,0%	4,5%	8,3%	,8%	3,9%	1,0%	0,0%
Zabavna događanja i sadržaji	2,0%	2,5%	2,4%	0,0%	2,6%	0,0%	0,0%	0,0%	4,1%	1,5%
Nautika	1,3%	1,7%	15,3%	2,9%	1,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%
Tip destinacije	,3%	1,3%	0,0%	,7%	4,0%	3,1%	6,3%	0,0%	2,1%	2,0%
Upoznavanje kulture i običaja	1,3%	1,0%	0,0%	0,0%	3,2%	1,0%	,8%	1,3%	1,0%	,8%
Neki drugi motivi	1,4%	0,0%	,9%	0,0%	1,7%	0,0%	4,7%	0,0%	9,5%	,8%
Drugi odabrali	1,1%	,4%	0,0%	3,6%	,6%	0,0%	0,0%	1,3%	5,2%	1,8%
Kulturna događanja i sadržaji	2,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,0%	1,7%
Sport i rekreacija	,7%	,8%	0,0%	0,0%	,3%	0,0%	5,6%	0,0%	7,3%	,8%
Kulturno sakralne znamenitosti	1,1%	1,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	,8%	0,0%	1,0%	1,1%
Poslovne obveze	,5%	0,0%	1,5%	0,0%	1,5%	0,0%	11,3%	1,3%	2,1%	0,0%
Mogućnost ljubavnih avantura	1,9%	0,0%	,5%	0,0%	,4%	0,0%	,8%	0,0%	0,0%	,2%
Avanturizam i ekstremni sportovi	,8%	,6%	0,0%	0,0%	,4%	,2%	0,0%	0,0%	6,2%	,8%
Uživanje u jelu i piću	,6%	,2%	1,4%	0,0%	2,3%	,5%	1,6%	0,0%	0,0%	0,0%
Preporuka	,2%	0,0%	,9%	0,0%	1,9%	1,0%	6,4%	2,6%	0,0%	0,0%
Kopneni sportovi / sadržaji	0,0%	0,0%	,4%	0,0%	0,0%	,2%	12,3%	0,0%	1,0%	,9%
Ostali vodeni sportovi / sadržaji	,7%	,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	,7%
Ribolov	1,1%	0,0%	0,0%	,7%	,6%	,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Sigurnost	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%	3,2%	0,0%	,8%	0,0%	1,0%	0,0%
Wellness / spa sadržaji	,8%	,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Ponuda aktivnosti i sadržaja	,3%	0,0%	0,0%	,7%	0,0%	0,0%	3,2%	0,0%	0,0%	,8%
Ronjenje	0,0%	0,0%	2,4%	0,0%	1,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Zdravstveno-rekreacijski sadržaji	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	1,3%	0,0%	,9%
Vjerski razlozi	,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,1%	0,0%
Promatranje ptica	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,2%	0,0%	0,0%	0,0%
Shopping (osim konzumacije)	,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	,2%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Korištenje novih tehnologija turistima olakšao direktan kontakt sa smještajnim kapacitetima te se sukladno tome promijenio i način organizacije odmora. Turisti su direktno sa smještajnim objektom organizirali odmor (42,6%), potom samostalno na neki drugi način (26,7%). Tek po dolasku u destinaciju 13,4% turista je organiziralo svoj odmor. Usluge agencija koristilo je 11,1% turista, od toga 4,1% došlo je u destinaciju u organiziranim paket aranžmanima.

Grafikon 4.2.1.4.: Načini organiziranja odmora

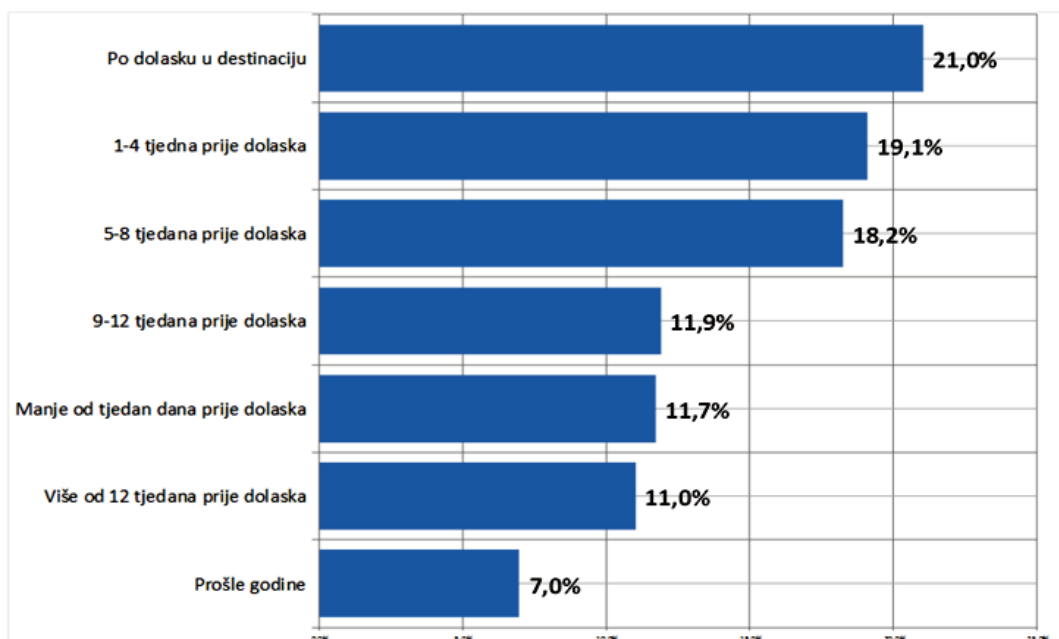
Ne postoje razlike u organizaciji odmora s obzirom na prijevozno sredstvo i sezonu u kojoj turisti dolaze. No, dok svi drugi turisti najčešće organiziraju svoj odmor izravno sa smještajnim objektom, Nijemci i Skandinavci najčešće organiziraju odmor samostalno, ali ne izravno sa smještajnim objektom nego na neki drugi način.

Tablica 4.2.1.7.: Odnos načina organizacije odmora i ukupnih troškova po osobi po danu u EUR-ima

Način organizacije odmora / ljetovanja	Ukupno %	Ukupni troškovi osoba / dan (€)
SAMOSTALNO		
Izravno sa smještajnim objektom	42,6%	79
Samostalno, na neki drugi način	26,7%	82
Bez rezervacije smještaja unaprijed	13,4%	103
Isključivo organizacija smještaja	5,1%	93
POSREDSTVOM TURISTIČKE AGENCIJE:		
Paket aranžman	4,1%	90
Posredstvom lokalne turističke zajednice ili ureda	3,6%	71
Dijelom uz pomoć turističke agencije, a dijelom samostalno	2,4%	114
Isključivo organizacija prijevoza do destinacije	1,1%	175
Posredstvom turističke agencije na neki drugi način	1,0%	75
Ukupno	100,0%	86

Oni koji su posredstvom turističke agencije organizirali prijevoz imali su najveću prosječnu ukupnu potrošnju (175 EUR-a) a potom slijede oni koji su samo djelomično u organizaciji koristili usluge agencije (114 EUR-a). Turisti koji su bez rezervacije dolaze u destinaciju prosječno troše 103 EUR-a po osobi po danu. Najmanje troše oni turisti koji su organizirali svoj smještaj posredstvom lokalne turističke zajednice ili ureda (70 EUR-a/danu).

Grafikon 4.2.1.5.: Vrijeme organiziranja odmora

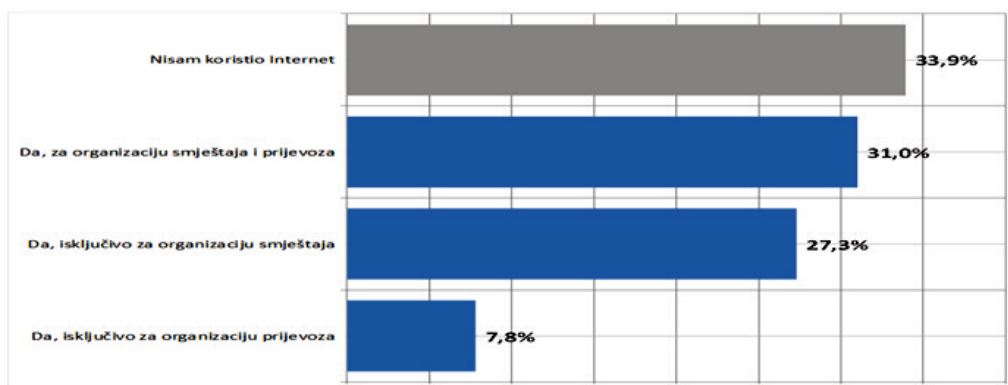

Organizaciju odmora tek po dolasku u destinaciju ostvari čak 21% turista, dok 19,1% turista to napravi 1-4 tjedan prije dolaska. U prethodnoj godini 7% turista je rezerviralo smještaj za ovogodišnji ljetni odmor. Turisti mlađi od 35 godina najčešće organiziraju odmor po dolasku u destinaciju, oni između 36 i 45 godina to najčešće to naprave 1-4 tjedna prije dolaska dok oni od 56 do 65 godina to najčešće naprave 5 do 9 tjedana prije dolaska u destinaciju. Dok populacija starija od 66 godina organizira putovanje i do godinu dana unaprijed.

Marketinške kampanje u određenim emitivnim zemljama potrebno je provesti u vrijeme donošenja odluka o kupnji turističkog proizvoda, stoga je iznimno važna spoznaja o vremenu organizacije i kupnje odmora turista ovisno o zemlji porijekla. Svoj odmor po dolasku u destinaciju najčešće organiziraju Francuzi (37,3% od ukupnog broja Francuza koji su došli u destinaciju), Poljaci (32%), Slovenci (27,2%), Skandinavija (22%) te druge zapadno europske zemlje (34,1%). Turisti iz Mađarske najčešće svoj odmor organiziraju 12 tjedana prije dolaska u destinaciju, a ruski 9 do 12 tjedana prije dolaska (čak 43,3% njih).

Za organizaciju ljetovanja 66,1% turista je koristilo Internet, dok 33,9% njih nije koristilo Internet za organizaciju ljetovanja., što ne znači da ga nisu koristili prilikom informiranja o destinaciji.

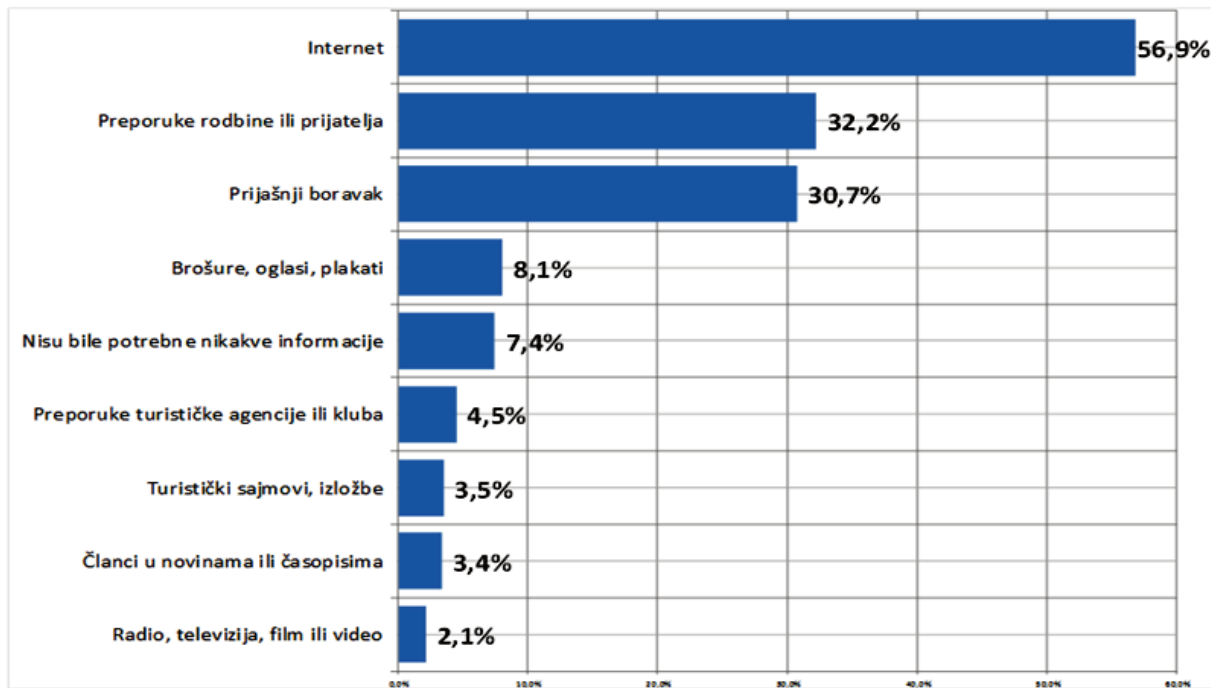
Grafikon 4.2.1.6.: Korištenje Interneta za organizaciju ljetovanja

Internet je najčešći (56.9%) način informiranja o mjestu odmora, potom preporuke rodbine i prijatelja (32,2%) i prijašnji boravak (30,7%). Turistički sajmovi s 3,5%, članci u tiskovinama (3,4%) i elektronski mediji (2,1%) postali su gotovo zanemariv oblik informiranja o destinaciji. Upravo je ovo najbolji pokazatelj za usmjeravanje sredstava u promociji destinacije. Najčešće su organizirali odmor putem Interneta gosti koji dolaze iz Velike Britanije (63,7%), potom oni koji dolaze izvan Europe te iz Francuske.

Grafikon 4.2.1.7.: Način informiranja o mjestu odmora²¹

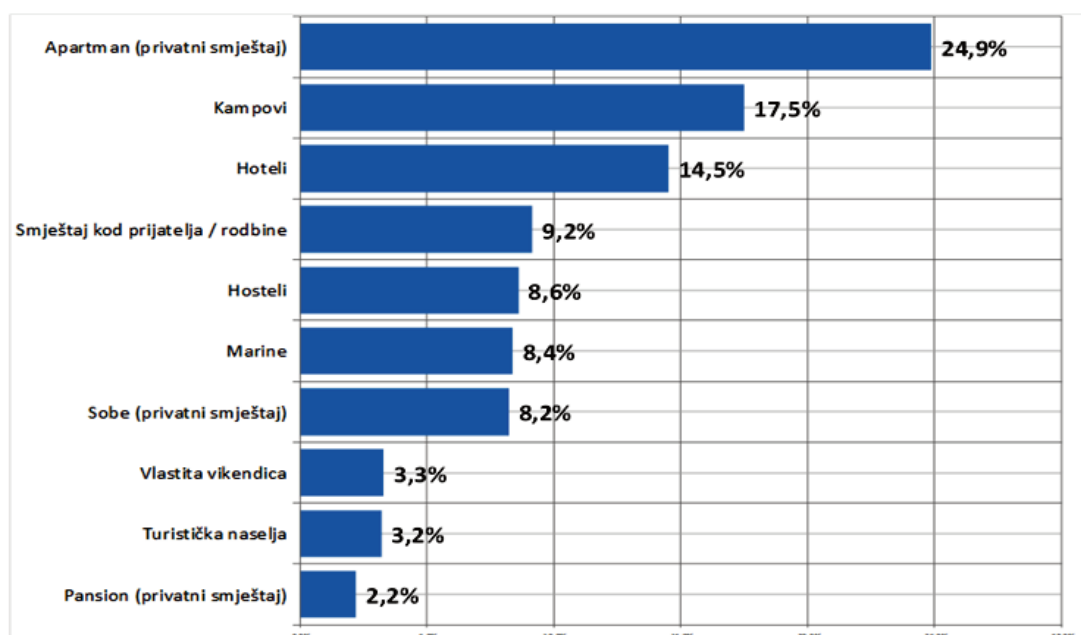

Najčešće su se turisti informirali na stranicama turističkih zajednica (39,3%), potom na stranicama smještajnih objekata (38,1%), mjesta u koje dolaze (26,5%), on-line agencije (25,7). Na stranicama niskotarifnih zračnih prijevoznika informiralo se o destinaciji 7,5% turista. On-line oglašavanje predstavlja temelj budućeg pravca promotivnih aktivnosti Zadarske županije. Najčešće su Internet koristili turisti koji su u destinaciju doputovali niskotarifnim zrakoplovom (47,6%).

Hrvatska je poznata kao destinacija kojoj se turisti vraćaju. I dok je prema Tomasovu istraživanju (Čorak, 2011) svega 14% gostiju u Hrvatskoj boravilo prvi put, 28,5% turista u Zadarskoj županiji je došlo prvi put. Od ukupno ispitanih u odabranoj destinaciji u Zadarskoj županiji prvi je put boravilo 51,8% ispitanika. Najvjerniji gosti su domaći, a potom oni koji dolaze iz susjednih zemalja Slovenije te balkanskih zemalja izvan EU. Postoje značajne razlike u broju posjeta Hrvatskoj i Zadarskoj županiji s obzirom na vrstu prijevoza kojom dolaze. Oni koji su doputovali s niskotarifnim zračnim prijevoznicima u 65,3% su prvi put u Hrvatskoj za razliku od onih koji dolaze osobnim automobilima i kojih je svega 14,5% prvi put u Hrvatskoj.

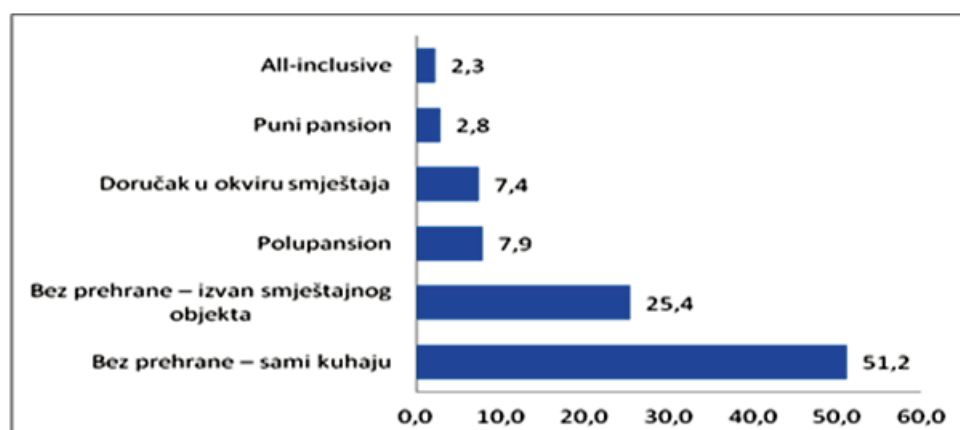
²¹ Turisti su mogli odabrati više odgovora

Grafikon 4.2.1.8.: Smještaj u destinaciji

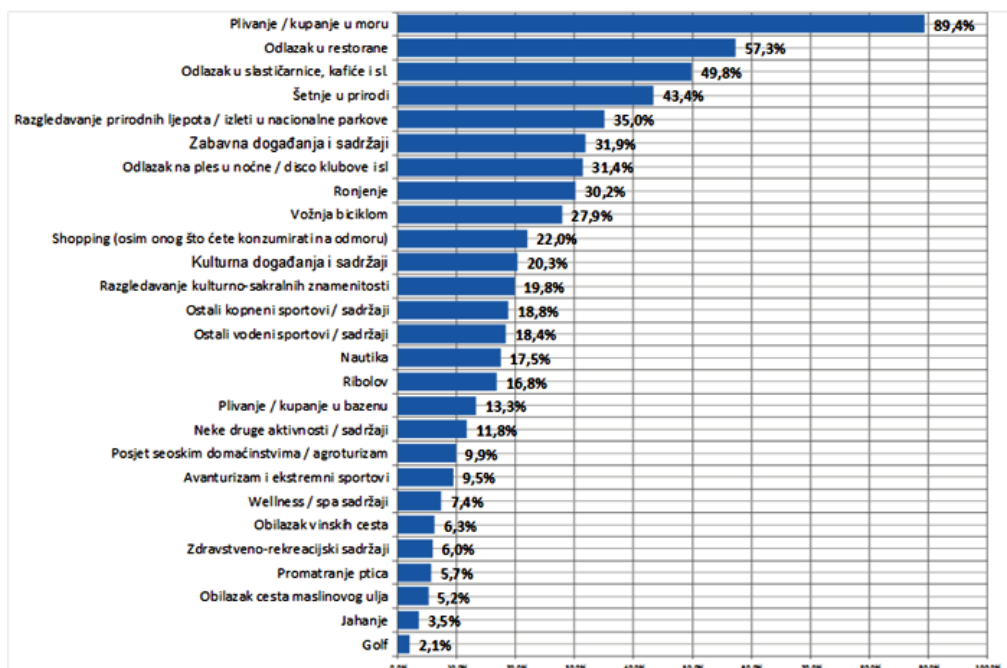
Sukladno strukturi smještajnih kapaciteta u Zadarskoj županiji, najčešće korišteni smještaj je bio onaj u apartmanima (24,9%), potom u kampovima (17,5%) što je i očekivano jer je ovaj oblik smještaja najzastupljeniji u županiji. Na trećem mjestu nalaze se hoteli s 14,5% udjela u ukupnom broju turista. Kao što je vidljivo 9,2% gostiju boravi kod prijatelja ili rodbine i još 3,3% ih boravi u vlastitoj vikendici. U Zadarskoj županiji usluge smještaja i prehrane u obliku punog ili polupansiona koristi 12,9% turista, od toga je u *all-inclusive* paketima 2,4% ispitanika. Samo doručak u smještajnim koristi 7,4% turista županije. Bez organizirane usluge prehrane u smještajnim objektima u Zadarskoj županiji boravi 76,6%. U okviru onih turista koji ne koriste usluge prehrane u smještajnom objektu njih 51,2% sami pripremaju hranu za vrijeme boravka u destinaciji.

Grafikon 4.2.1.9.: Organizacija prehrane u destinaciji

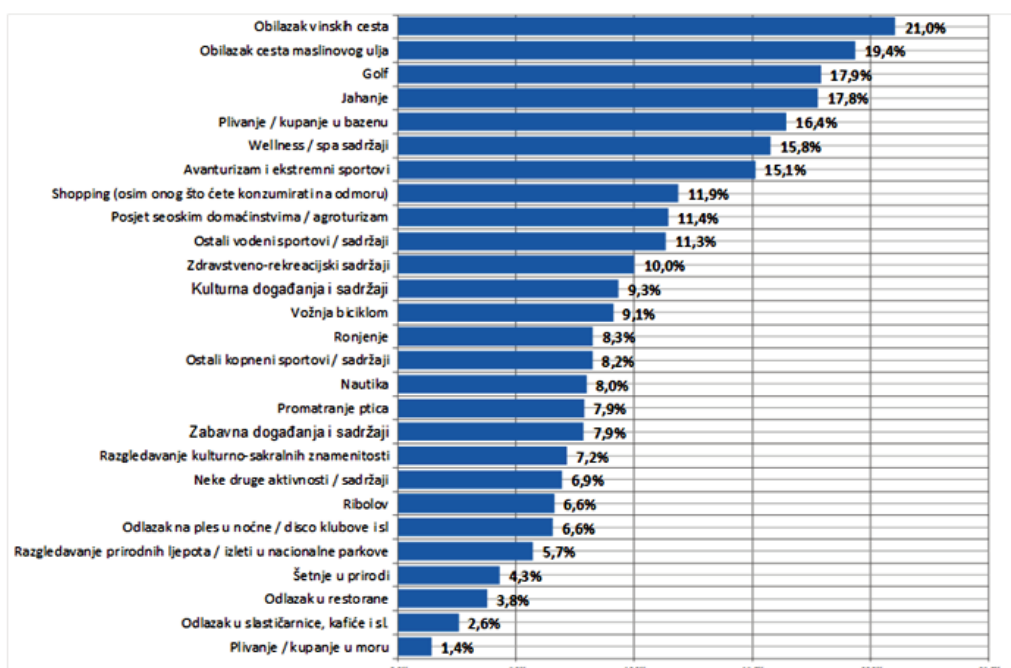
Po dolasku u destinaciju turisti konzumiraju različite aktivnosti. Najčešće prakticiraju kupanje u moru (89,4%), odlazak u restorane (57,3%) potom odlazak u slastičarne, kafiće (49,8%). Šetnja u prirodi (35,0%) i razgledavanje prirodnih ljepota te izleti u nacionalne parkove (31,9%) predstavljaju istu skupinu aktivnosti koje turisti konzumiraju.

Grafikon 4.2.1.10.: Aktivnosti / sadržaja koji su ili hoće koristiti u destinaciji

No istovremeno relativno nizak postotak turista je u destinaciji konzumirao ili planirao konzumirati: posjete seoskim domaćinstvima (9,9%), avanturizam i ekstremne sportove (9,5%), wellness (7,4%), obilazak vinskih cesta (6,3%), zabavno rekreacijske sadržaje (6,0%), promatranje ptica (5,7%), obilazak cesta maslinovog ulja (5,2%), jahanje (3,5%) i golf (2,1%). Neki od ovih sadržaja relativno su malo korišteni, a često je razlog tome nepostojanje ili nedostatna ponuda određene aktivnosti. Turisti su prepoznali nedostatak tematskih cesta kao najveći nedostatak u ponudi županije, potom slijede golf, jahanje i plivanje u bazenu kao i wellness ponuda. A kao dostatnu su ocijenili ponudu kupanja u moru, slastičarnica, kafića i restorana, šetnje u prirodi.

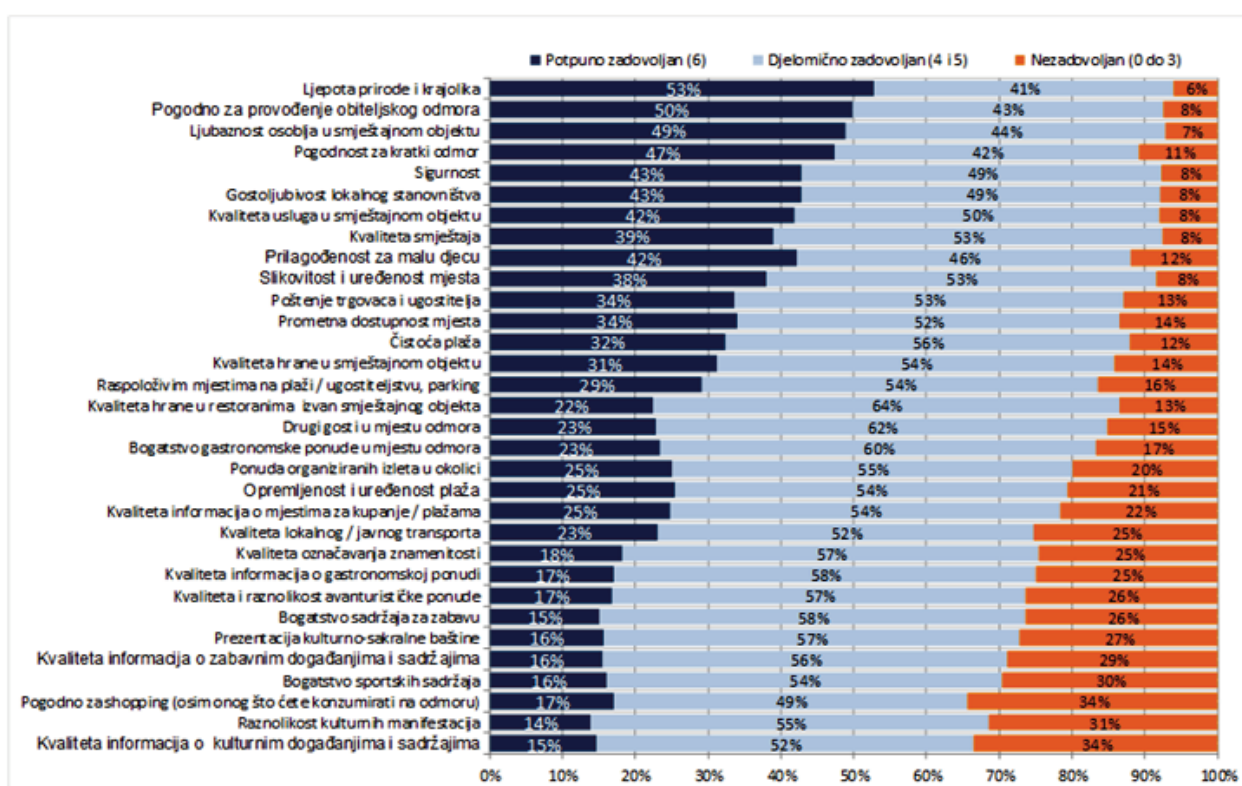
Grafikon 4.2.1.11.: Aktivnosti / sadržaja koji nedostaju destinaciji

Iz odnosa grafikona 4.3.1.10. i 4.3.1.11. vidljivo je da ponudu koja je dovoljno razvijena turisti i konzumiraju u zadovoljavajućoj mjeri.

Mjerenjem zadovoljstva gostiju pojedinim elementima ponude u destinaciji utvrđeno je da su gosti najzadovoljniji ljepotom prirode i krajolika, mogućnostima za obiteljski i kratki odmor, ljubaznošću osoblja u smještajnim objektima i lokalnog stanovništva te sigurnosti destinacije. Izraženo je i visoko zadovoljstvo kvalitetom smještaja i usluga u smještajnom objektu. Istovremeno su turisti iskazali nezadovoljstvo kvalitetom informacijama i označavanja koje dobivaju o ponudi (kulturnoj, zabavnoj, plažama i sl.) u destinaciji. Nezadovoljni su raznolikošću ponude sportskih, zabavnih, avanturističkih i dr. sadržaja.

Grafikon 4.2.1.12.: Zadovoljstvo elementima ponude u destinaciji

Opće zadovoljstvo destinacijom turisti su ocijenili prosječnom ocjenom 85/100, što bi predstavljalo ocjenu 4,25 u sustavu ocjenjivanja od 1 do 5. Najviše zadovoljstvo destinacijom izražavaju turisti koji kao motiv navode prethodno iskustvo s destinacijom (indeks zadovoljstva 93 od 100), potom oni koju su u destinaciju došli zbog blizine (91/100) i upoznavanja kulture i običaja (90/100). Najmanje zadovoljstvo destinacijom izrazili su gosti koji su došli zbog novih iskustava i doživljaja (81/100), zabave (83/100), nacionalnih parkova i prirode (83/100) i nautike (86/100). Iako je sunce, more i plaža glavni motiv turista za dolazak u Zadarsku županiju i ovaj oblik turizma predstavlja temeljni turistički proizvod koji ima dugu povijest razvoja zadovoljstvo turista koji su iskazali ovaj motiv kao primarni je 85/100. Prema vrsti smještaja najzadovoljniji su turisti smješteni u turistička naselja (96/100) i hostelima (88/100) dok najniže zadovoljstvo je kod turista koji su smješteni u sobe u privatnom smještaju (82/100) i u vlastitim vikendicama (82/100) te turisti smješteni u pansionima u privatnom smještaju

(83/100) i marinama (83/100). Hotelski gosti iskazuju relativno nisko opće zadovoljstvo destinacijom (84/100) kao i gosti smješteni u kampovima.

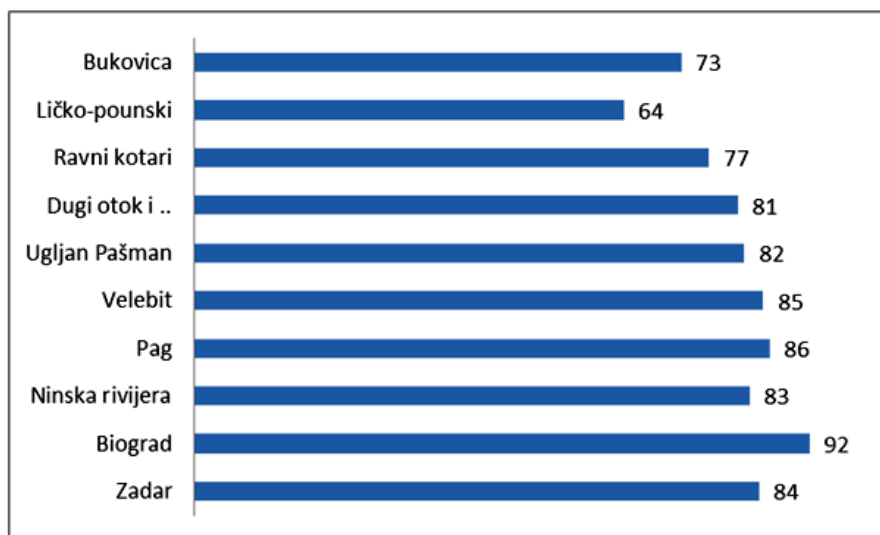
Turisti koji su došli u destinaciju vlakom, jahtom ili jedrilicom i kamperom iskazuju najmanje opće zadovoljstvo destinacijom, dok najveće zadovoljstvo iskazuju turisti koji su doputovali zrakoplovom i automobilom te kamp-kućicom.

Prema zemljama porijekla turisti iz Skandinavije, Austrije i Njemačke iskazuju najveće opće zadovoljstvo destinacijom, dok turisti iz Francuske, Velike Britanije, Mađarske i Rusije iskazuju najniže opće zadovoljstvo destinacijom.

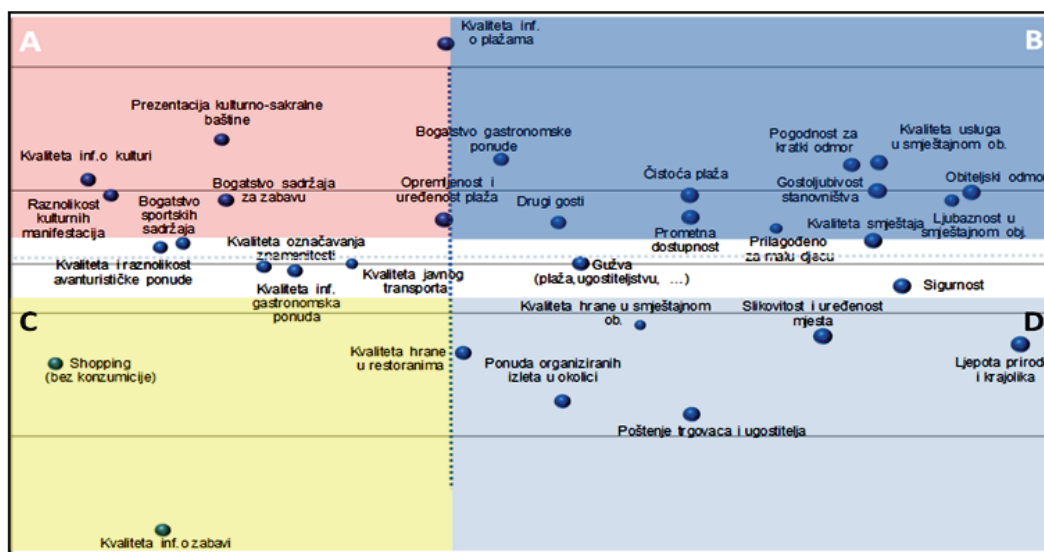
Upravo ovi podaci o nautici pokazuje da, iako imamo niz komparativnih prednosti za razvoj ovog oblika turizma i relativno razvijenu infrastrukturu kvaliteta nautičke ponude u županiji, nije zadovoljavajuće.

Ovisno o prostorno razvojnoj cjelini u kojoj su boravili najzadovoljniji su turisti koji su boravili na Bigradskoj rivijeri potom na otoku Pagu, dok najmanje zadovoljstvo iskazuju turisti koji su boravili na ličko-pounskom prostoru i u Bukovici.

Grafikon 4.2.1.13.: Opće zadovoljstvo s obzirom na prostorno razvojnu cjelinu u kojoj turist boravi

Matrica 4.2.1.1. Utjecaj zadovoljstva elementima ponude na opće zadovoljstvo destinacijom

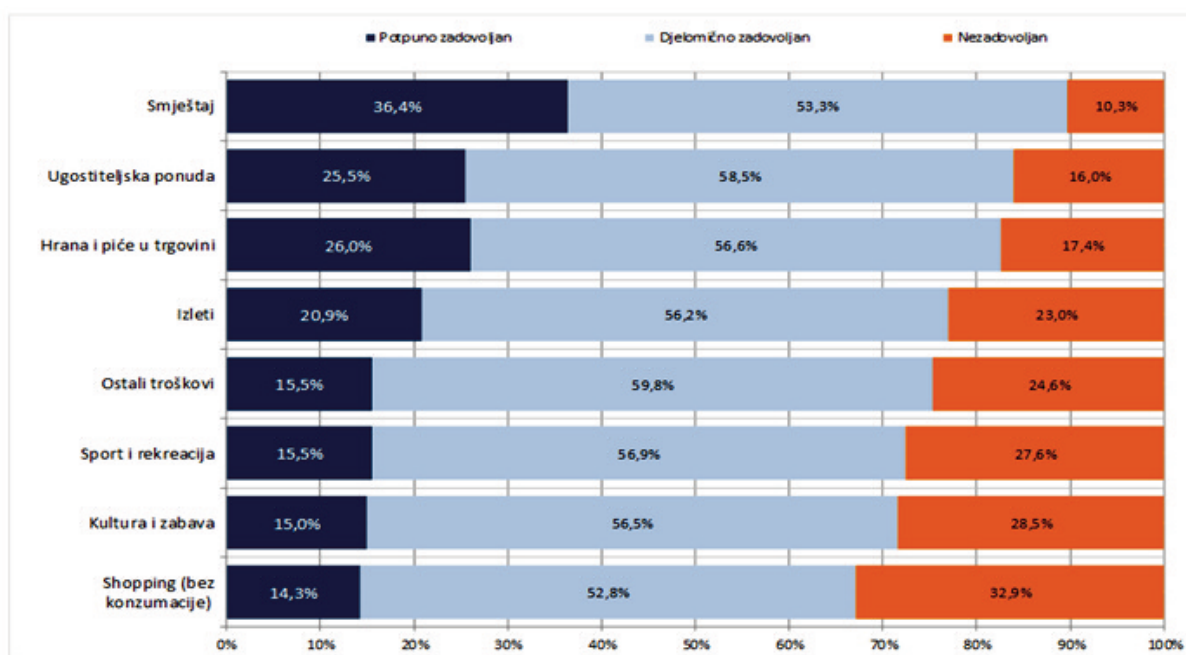

Matrica 4.2.1.1. pokazuje utjecaj zadovoljstva pojedinačnim elementima na opće zadovoljstvo destinacijom kao cjelinom. Svi elementi ponude koji se nalaze u kvadrantu A značajno utječu na pozitivno opće zadovoljstvo, a turisti iskazuju niže zadovoljstvo njima od prosjeka. U kvadrantu B nalaze se oni elementi zadovoljstva koji utječu pozitivno na opće zadovoljstvo ali turisti iskazuju iznadprosječno zadovoljstvo njima. U kvadrantu C su elementi ponude koji utječu na nezadovoljstvo turista, a destinacija nije u njima dobra, dok su u kvadrantu D elementi ponude koji utječu na nezadovoljstvo turista, ali je Hrvatska u njima dobra.

Upravo je ova matrica najbolji pokazatelj budućih akcija u razvoju turizma. Hitno je potrebno poboljšati razinu ponude elementima u kvadrantima A i C. Sve elemente u kvadranti D potrebno je zadržati najmanje na ovoj razini, kao i elemente u kvadrantu B koji predstavljaju našu jaku stranu.

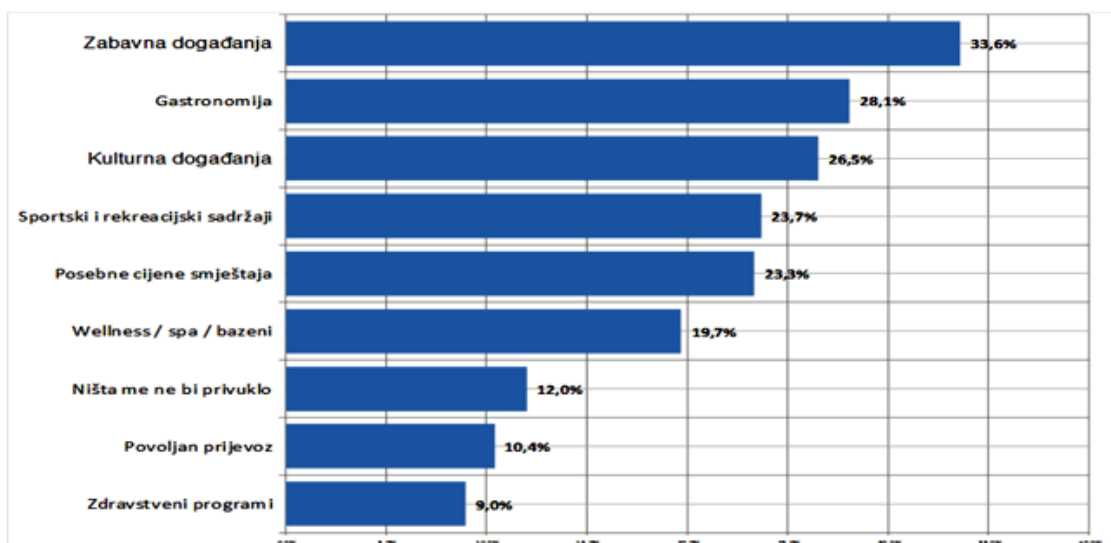
Vrijednost za novac predstavlja jedan od najvažnijih elemenata u ocjeni zadovoljstva destinacijom. Turisti su iznadprosječno zadovoljni omjerom vrijednosti za novac kod usluga smještaja, ugostiteljskih usluga te hrane i pića u trgovinama. Dok je razina vrijednosti za novac ispodprosječna za kupnju (sve osim hrane i pića), kulture i zabave te sporta i rekreacije.

Grafikon 4.2.1.14.: Zadovoljstvo omjerom cijene i kvalitete elemenata turističke ponude u mjestu odmora

Kao što je prethodno naglašeno, turizam u Zadarskoj županiji je iznimno sezonalan i prije svega naslonjen na kupališni turizam. Stoga je potrebno proširenjem ponude smanjiti utjecaj pojedinih faktora sezonalnosti, prije svega utjecaj klimatskih faktora.

Grafikon 4.2.1.15.: Što privlači u destinaciju u periodu kada se nema kupanja

Zabavna događanja privukla bi u destinaciju 33,6% turista kada nema kupanja, gastronomija 28,1%, kulturna događanja 26,5%, poboljšanje sportskih i rekreacijskih sadržaja 23,7% i posebne cijene smještaja 23,3%. U destinaciju u periodu kada nema kupanja 12% turista ništa ne bi moglo privući. Stoga je u narednom periodu iznimno značajno unaprijediti zabavna događanja u cijeloj destinaciji u periodu od listopada do svibnja.

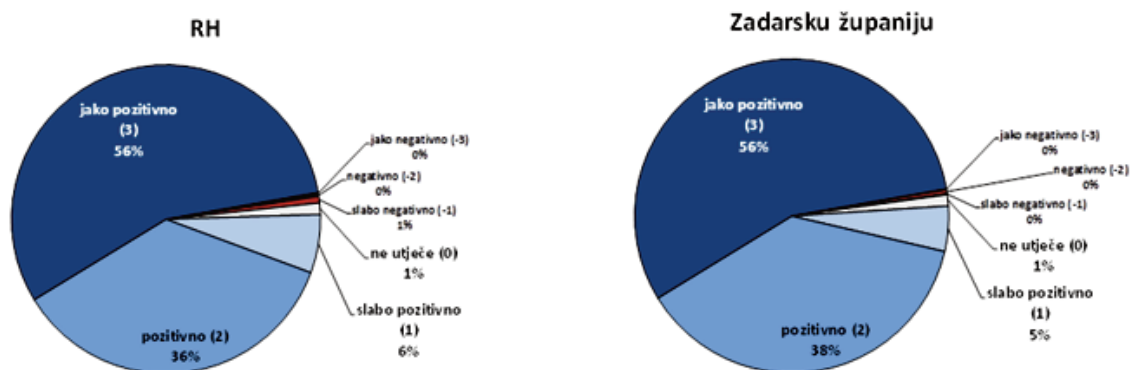
4.2.2. STAVOVI STANOVNIŠTVA ZADARSKE ŽUPANIJE O TURIZMU

Jedan od najvažnijih segmenata u turističkoj ponudi destinacije svakako je njezino stanovništvo. Stanovništvo predstavlja temeljni ljudski potencijal turističke ponude destinacije. Prije svega iz njega se formira radna snaga u turističkom gospodarstvu destinacije, ono se uključuje u poduzetničke pothvate u turističkoj destinaciji oplemenjujući ponudu također ono je temelj autohtonosti destinacije. Stanovništvo je čuvar običaja i kulture područja, a njihovo gostoprimstvo i susretljivost predstavljaju najvažniji element ponude za modernog turista.

Stoga su kao jedna od polaznica za izradu ove strategije ispitani stavovi stanovništva o turizmu to jest želja za uključivanjem u turističku ponudu destinacije. Istraživanje je provedeno od ožujka do lipnja 2013. godine. Kao mjerni instrument, korišten je strukturirani anketni upitnik s 32 pitanja 28 zatvorenih i 4 otvorena pitanja. Obuhvaćen je uzorak od 889 ispitanika usklađen s brojem stanovnika po županijskim regijama, osim toga po osnovnim demografskim obilježjima odgovara populaciji stanovnika Zadarske županije.

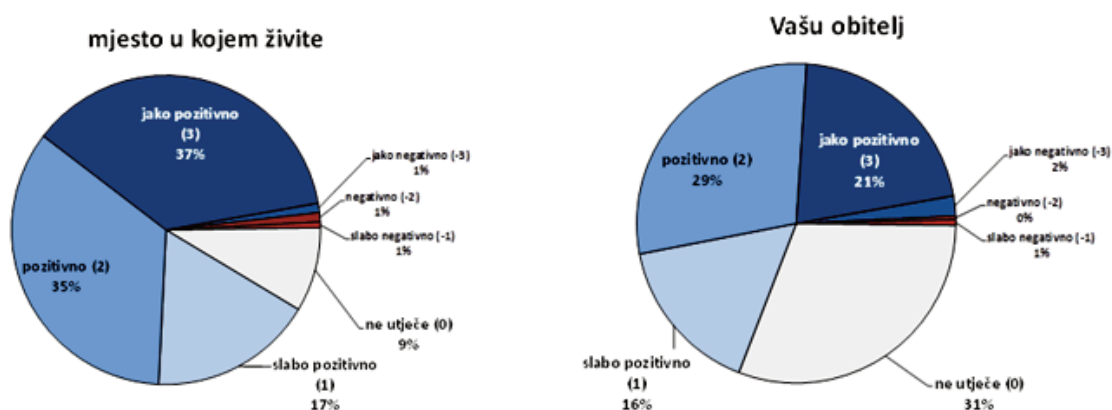
Stanovništvo Zadarske županije smatra da je turizam iznimno važan te su procijenili njegov utjecaj na Republiku Hrvatsku jako pozitivnim (56 %) i pozitivnim (36%). Jednako tako stanovništvo ocjenjuje utjecaj turizma na Zadarsku županiju jako pozitivnim (56 %) i pozitivnim (38%). Nitko od ispitanika ne ocjenjuje utjecaj turizma na Hrvatsku i Zadarsku županiju negativnim ili jako negativnim.

Grafikon 4.2.2.1.: Stavovi stanovništva Zadarske županije o utjecaju turizma na Republiku Hrvatsku i Zadarsku županiju

Utjecaj turizma na mjesto življenja stanovništvo ocjenjuje manje pozitivnim nego na onaj koji ima na županiju i zemlju u cjelini, ali i u ovim slučajevima smatraju da je utjecaj turizma na njihovo mjesto pretežito jako pozitivan ili pozitivan kao i na njihovu obitelj.

Grafikon 4.2.2.2.: Stavovi stanovništva Zadarske županije o utjecaju turizma na mjesto življenja i njihovu obitelj

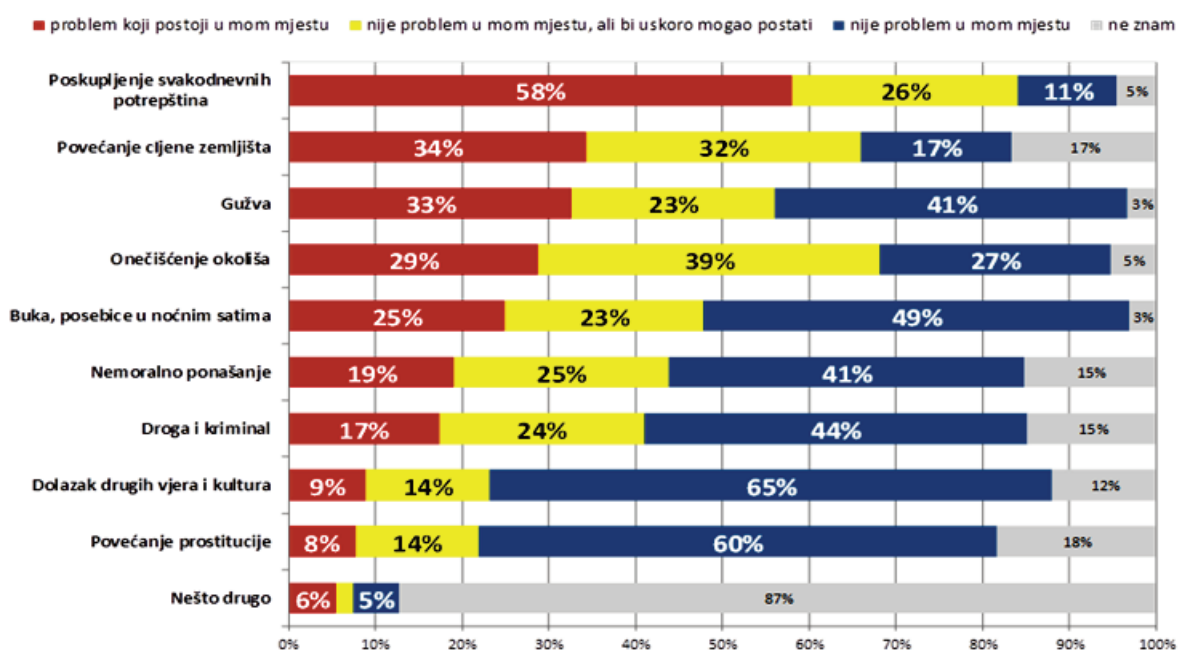

Zanimljivo je da stanovništvo u zanemarivim postocima ocjenjuje negativno utjecaj turizma na mjesto i na njihovu obitelj. To može biti posljedica bilanciranja pozitivnog i negativnog utjecaja turizma u koje stanovništvo u konačnici percipira pozitivnim, ali može biti i posljedica neznanja i ne uvida u negativne posljedice koje turizam ima na prostor i na samo stanovništvo.

Najčešći problemi koje stanovništvo ima zbog turizma nalazi se u poskupljenjima izazvanim povećanom potražnjom u turističkoj destinaciji tijekom sezone. Nadalje su tu problemi gužve, onečišćenja okoliša i buke nastale uslijed turističke djelatnosti. Stanovništvo ne smatra da turizam u značajnoj mjeri povećava probleme prostitucije, vjerske i kulturne raznolikosti.

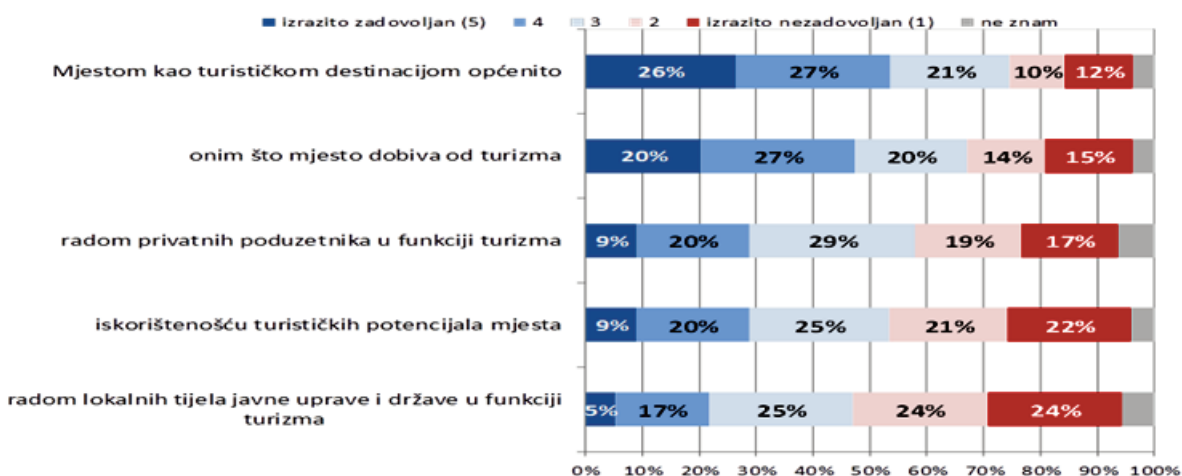

Grafikon 4.2.2.3.: Problemi koji zbog turizma nastaju u turističkoj destinaciji

Kao najveću smetnju razvoju turizma u županiji, stanovništvo prepoznaje lokalnu upravu i samoupravu (26,1%), potom nedostatak sredstava za razvoj (13,1%), prometnu nepovezanost i infrastrukturnu nerazvijenost (10,5%), neljubaznost lokalnog stanovništva (10,2%), nedostatak sadržaja i neprimjerena ponuda (9%). A kao najmanju smetnju razvoju prepoznaju turističke zajednice (0,8%), sezonalnost (0,9%), konkurenciju (1,4%), visoke cijene (1,6%), loše ugostiteljstvo (1,8%) i neuređenost plaža (2,4%). Tijekom ispitivanja zadovoljstva, stanovništvo je iskazalo najviše zadovoljstva mjestom kao turističkom destinacijom i onim što njihovo mjesto dobiva od turizma. No, istovremeno iskazuju veće nezadovoljstvo radom privatnih poduzetnika u funkciji turizma, iskorištenošću turističkih potencijala mjesta, te radom lokalnih tijela javne uprave i države u funkciji turizma.

Grafikon 4.2.2.4.: Zadovoljstvo stanovništva

Stanovništvo je kao i turisti najzadovoljnije ljepotom prirode i krajolika (4,5 od moguće maksimalne ocjene 5). Značajne su sličnosti u pozitivno ocjenjenim elementima turističke ponude između turista i lokalnog stanovništva.

Grafikon 4.2.2.5.: Ocjena zadovoljstva stanovništva Zadarske županije s elementima turističke ponude

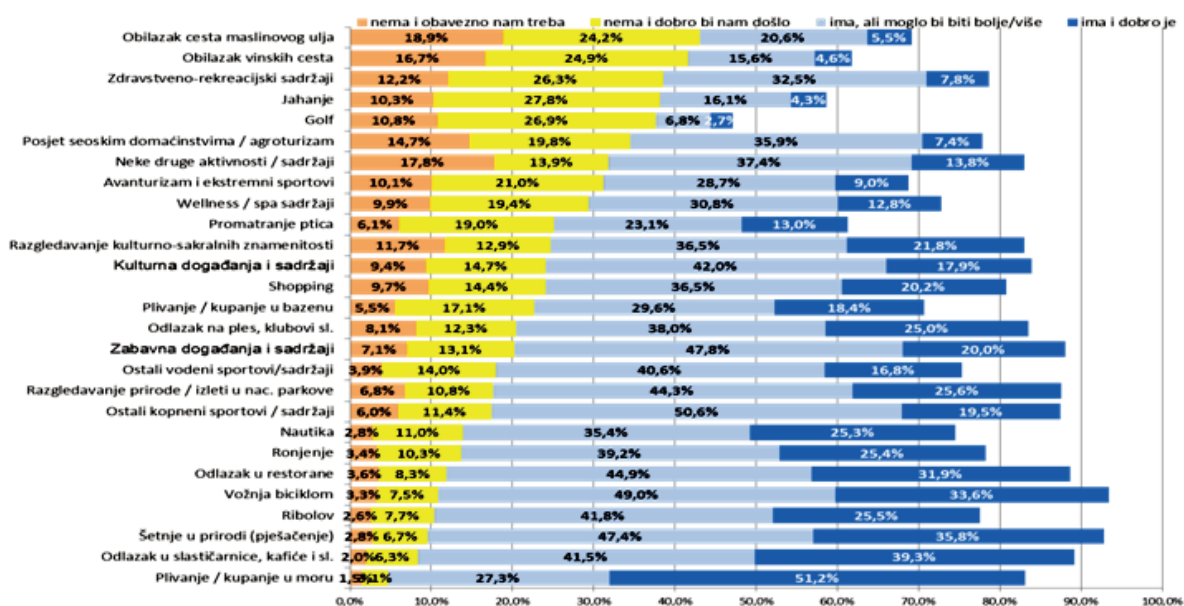
Lošije ocjenjeno zadovoljstvo turističkim uslugama stanovništvo je iskazalo za iste elemente za koje i turisti. To su prije svega kvalitetna informacija o atrakcijama i događanjima te kvalitetom i raznolikosti dodatne ponude (izleti, avanturistička ponuda, zabava i sl.)

Grafikon 4.2.2.6.: Ocjena zadovoljstva stanovništva Zadarske županije s elementima turističke ponude

Poboljšanje i obogaćivanje turističke ponude jedan je od temeljnih zadataka svake turističke destinacije. Stanovništvo Zadarske županije smatra da nam je neophodno stvaranje cesta maslinovog ulja i vina, razvoj zdravstveno rekreacijskih sadržaja, jahanje i golf, razvoj ponude agroturizam, *wellnessa* i avanturističkog turizma. Smatra i to da posjedujemo dovoljno kvalitetne plaže pogodne za plivanje u moru (51,2%). Nema elementa turističke ponude za koje stanovništvo smatra da ga se ne može unaprijediti.

Grafikon 4.2.2.7.: Poboljšanje i nadopuna sadržaja turističke ponude

Problem sezonalnosti jedan je od temeljnih problema turizma, kako hrvatskog turizma, tako i onog Zadarske županije. Uz niz institucionalnih ograničenja kao što su godišnji odmor i praznici te klimatskih preduvjeta za stvaranje turističke ponude ispitanici smatraju kako bi poboljšanje ponude zabavnih događanja (52%) potaklo turiste na dolazak izvan sezone. Nadalje smatraju da bi se turisti odlučili na dolazak izvan sezone ako bi u ponudu našli: prirodu i doživljaje u prirodi (50%), sportski i rekreacijski sadržaji (50%) Kulturna događanja (46%), gastronomija (45%), wellness, spa, bazeni (41%), zdravstveni programi (37%), snižene cijene smještaja (34%), povoljan prijevoz (32%), te 6% stanovništva smatra da ništa turiste ne bi mogla nagnati da izvan sezone dođe u zadarsku županiju.

Različite prostorne cjeline županije, ovisno o njezinim komparativnim prednostima, razvijat će različite oblike turizma i u izvansezonskom periodu. Na taj način je provjeren i usklađen stav lokalnog stanovništva s predviđenim scenarijima razvoja određenih oblika turizma kojima bi se smanjila sezonalnost.

Tablica 4.2.2.2.: Što može dovesti goste izvan sezone po regijama

	regija									Total
	BIOGRADSKA RIVIJERA	BUKOVICA I DONJE POZRMANJE	DUGOTOČKA OTOČNA SKUPINA	UČKO-POUNSKI PROSTOR	OTOK PAG	PODVELEBITS KI KANAL I VELEBIT	RAVNI KOTARI	UGLIJANSKO – PAŠMANSKA OTOČNA SKUPINA	ZADARSKA RIVIJERA	
Zabavna događanja	↑ 67,3%	↓ 30,0%	↑ 67,5%	↓ 27,3%	⇒ 36,7%	↓ 17,9%	↑ 56,0%	↑ 52,5%	↑ 55,6%	52,1%
Priroda i doživljaji u prirodi	⇒ 63,3%	↑ 90,0%	⇒ 57,5%	↓ 36,4%	⇒ 70,0%	↓ 46,4%	⇒ 66,0%	↓ 35,0%	↓ 43,9%	50,4%
Sportski i rekreacijski sadržaji	↑ 71,4%	↑ 70,0%	⇒ 52,5%	↓ 20,5%	↓ 30,0%	↓ 32,1%	↑ 58,0%	⇒ 45,0%	⇒ 48,3%	49,7%
Kulturna događanja, te posjeti muzejima i izložbama	↑ 73,5%	⇒ 30,0%	↑ 52,5%	↓ 9,1%	↓ 20,0%	↓ 7,1%	⇒ 44,0%	⇒ 47,5%	⇒ 50,5%	45,9%
Gastronomija	⇒ 63,3%	↑ 90,0%	↓ 37,5%	↓ 20,5%	⇒ 56,7%	↓ 17,9%	⇒ 58,0%	⇒ 60,0%	↓ 39,7%	45,4%
Wellness / spa / bazeni	↑ 51,0%	↓ 0,0%	↑ 55,0%	↓ 15,9%	⇒ 20,0%	↓ 14,3%	⇒ 28,0%	↑ 47,5%	↑ 49,5%	40,9%
Zdravstveni programi	↑ 49,0%	↓ 10,0%	↑ 40,0%	↓ 15,9%	⇒ 30,0%	↓ 10,7%	↑ 38,0%	↑ 37,5%	↑ 40,0%	36,7%
Posebne cijene smještaja	⇒ 36,7%	↓ 10,0%	⇒ 20,0%	↓ 22,7%	⇒ 26,7%	↓ 10,7%	↑ 22,0%	↑ 57,5%	⇒ 39,2%	33,8%
Povoljan prijevoz	⇒ 30,6%	↓ 0,0%	⇒ 30,0%	⇒ 25,0%	⇒ 26,7%	↓ 10,7%	⇒ 36,0%	↑ 65,0%	⇒ 33,4%	32,5%
Ne znam	69,4%	30,0%	0,0%	27,3%	10,0%	10,7%	2,0%	5,0%	10,8%	15,1%
Ništa	20,4%	0,0%	2,5%	15,9%	0,0%	3,6%	8,0%	2,5%	3,7%	5,8%
Nešto drugo	8,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,1%	4,0%	2,5%	2,2%	3,1%

Tako kupališne regije kao Zadarska i Biogradska rivijera planiraju izvansezonske goste privući zabavnim događanjima, *wellness-spa* ponudom, bazenima i ponudom zdravstvenog turizma. Bukovica svoju priliku vidi u gastronomiji, doživljajima u prirodi i sportsko rekreacijskim sadržajima. Regije čiji stanovnici ne prepoznaju jasno ponudu koja vi im produžila sezonu su Podvelebitski kanala i Velebit koji razaznaje jedino prirodne ljepote kao svoju prednost i ličko-pounski prostor. Ugljansko pašmanska otočna skupina svoje izvansezonske goste privukla bi kombinacijom dodatne ponude zabavnih, zdravstvenih, *wellness* sadržaja sa povoljnijom cijenom smještaja i prijevoza.

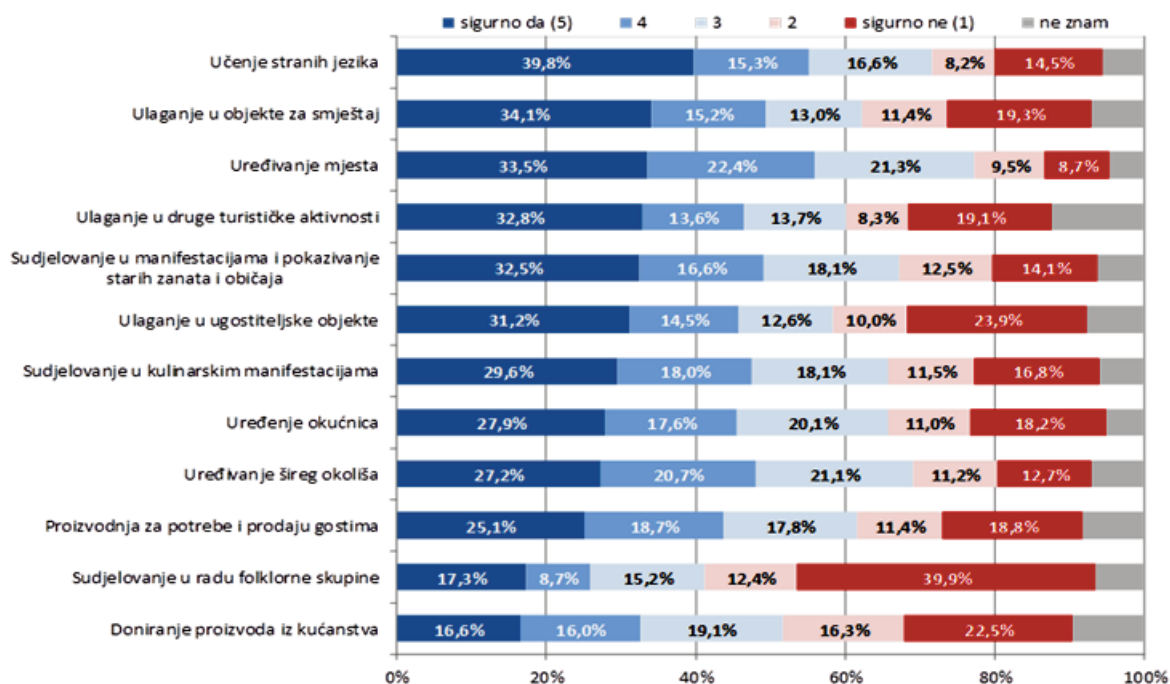
Stanovništvo turističke destinacije izvor je poduzetničkih aktivnosti kojima se oplemenjuje turistička ponuda. Stoga je iznimno važno znati njegovu želju za uključivanjem u turističke aktivnosti. Trenutno 56% ispitanog stanovništva ne ostvaruje prihod od turizma. Godišnji prihod na razini prosječne neto plaće (do 60.000,00 KN) ostvaruje 30,9% stanovništva. Ovi prihodi su najčešće ostvaruju iznajmljivanjem vlastitih smještajnih kapaciteta (26%), potom od pružanja neke druge turističke usluge (12%), te ugostiteljske usluge (11%).

Tablica 4.2.2.3.: Ukupni godišnji prihodi ostvareni od turizma u kućanstvu (Kn)

Ukupni godišnji prihodi ostvareni od turizma u kućanstvu	%
do 15.000 Kn	11,3
15.001 do 30.000 Kn	9,3
30.001 do 60.000 Kn	10,3
60.001 do 90.000 Kn	6,1
90.001 do 120.000 Kn	3,4
120.001 do 150.000 Kn	2,1
150.001 do 200.000 Kn	0,9
više od 200.000 Kn	0,6
Nema prihoda	56

Od ponuđenih načina uključivanja u razne oblike potpore turističkoj ponudi, građani su najčešće odabrali učenje stranih jezika (39,8% sigurno to želi raditi), potom ulaganje u objekte za smještaj i druge turističke aktivnosti, te uređenje mjesta. Najmanje se stanovnika želi uključiti sudjelovanjem u radu folklornih skupina i darivanju proizvoda iz kućanstva. Stoga je sukladno ovim željama potrebno stvoriti poticajne mjere za uključivanje što većeg broja stanovnika u aktivnosti vezane na turističku ponudu destinacije (8,2%).

Grafikon 4.2.2.8.: Načini uključivanja stanovništva u turističku ponudu

U iznimnoj konkurenciji turističkih destinacija važno je stvoriti „brendiranu“ destinaciju koja će svojim prednostima pozicionirati se na turističkom tržištu kao visoko kvalitetna destinacija koja pruža dobar omjer dobivene vrijednosti za uloženi novac, a posebice ostvarenog doživljaja u relativno kratkom vremenu koje turist ima na raspolaganju za putovanje (vrijednost za vrijeme). Žitelji Zadarske županije kao najveću prednost prepoznaju prirodne ljepote (53%), potom kulturne i povijesne znamenitosti (22%) i geografski položaj (10%). Dok kao najveći nedostatak županije kao turističke destinacije prepoznaju nedostatak i slaba ponuda sadržaja (24,3%), potom loša infrastruktura i prometna povezanost (12,2%), loši i neprimjereni smještajni kapaciteti (9,2%) te loša promidžba destinacije (8,2%). Odabir elemenata, za isticanje načina promocije Zadarske županije na turističkom tržištu, zasigurno predstavlja jedan od najvećih izazova. Stav je lokalnog stanovništva da je pri promoviranju potrebno istaknuti grad Zadar, posebice Poluotok kao stari dio grada (33%), potom nacionalne parkove (22,7%), otoke (21,2%), ostalu prirodnu i kulturnu baštinu županije (11,7%), grad Nin (10,5%), Velebit i Pakle-nicu (6,4%). Otoci su zadarske županije, prema stavovima lokalnog stanovništva, najslabije korišteni za promociju u turizmu, a imaju najveći potencijal. Sljedeći element županije koji je zanemaren u promociji na turističkom tržištu jest zaleđe/unutrašnjost županije.

4.3. POTRAŽNJA PREMA AKTIVNOSTIMA – OBLICI TURIZMA

U skladu s temeljnim motivima koji su turisti iskazali, obradit će se neki od specifičnih oblika turizma temeljenih na motivima dolazaka u destinaciju. No prije svega opisat će se najvažniji turistički proizvod destinacije sunce i more. U konačnici će se prema zaključcima fokus grupe opisati i oblici turizma za koje se pretpostavlja da Zadarska županija ima snažan razvojni potencijal kao MICE turizam, avanturizam i cikloturizam.

4.3.1. KUPALIŠNI TURIZAM – PROIZVOD SUNCE I MORE

Kao što je vidljivo iz rezultata istraživanja, najvažniji motiv turista za dolazak u Zadarsku županiju je uživanje u suncu i moru. Ujedno je plaža i temeljni element koji utječe na odabir destinacije. Jadransko more je najdublje uvučen zaljev u europski kontinent te je time i najbliža receptivna morska destinacija za zemlje zapadne i srednje Europe. Ujedno taj položaj sjeverni dio jadranske obale isključuje iz utjecaj područja mediteranske klima s vrućim ljetima (tip Csa). No, cijelo primorsko i otočno područje Zadarske županije je pod utjecajem mediteranske klime. Kupališni je turizam ograničen prije svega klimatskim faktorima – odnosno za njegov razvoj potrebno je da temperatura mora prelazi 18°C. U Zadarskoj županiji ovaj kriterij je zadovoljen od kasnog proljeća do kasne jeseni (od svibnja do studenog) ali je kupališni turizam zbog drugih klimatskih ali i institucionalnih faktora najrazvijeniji od lipnja do rujna (kada se u kolovozu dosežu prema podacima Državnog hidrometeorološkog zavoda i prosječni maksimumi temperature mora od 24,7°C). Stoga je ovaj oblik turizma iznimno sezonalan i poprima elemente masovnosti. Kako je ovo prvi motiv dolaska, tako se i u podacima o dolascima i noćenjima u Zadarskoj županiji jasno vidi sezonska komponenta koju čine ovako motivirani turisti.

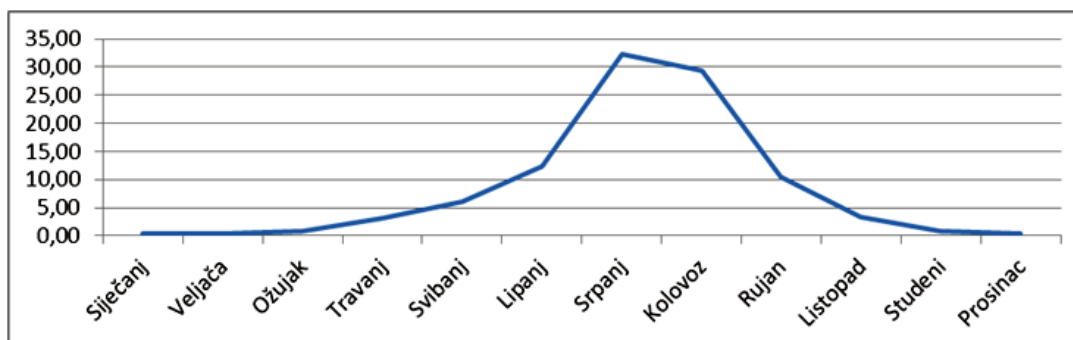
Tablica 4.3.1.1.: Dolasci turista po mjesecima u 2011. i 2012. godine u Zadarsku županiju

Mjesec	DOLASCI 2011.			DOLASCI 2012.			INDEX	%
	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	2012/2011	Udjela
Siječanj	3,264	1,365	4,629	2,398	2,149	4,547	98	0,35
Veljača	2,893	2,491	5,384	2,719	1,773	4,492	83	0,35
Ožujak	4,742	4,320	9,062	4,668	5,942	10,610	117	0,82
Travanj	6,861	29,881	36,742	7,850	33,339	41,189	112	3,20
Svibanj	11,848	54,246	66,094	13,153	65,832	78,985	120	6,14
Lipanj	26,085	131,100	157,185	24,963	134,105	159,068	101	12,36
Srpanj	90,139	316,755	406,894	94,097	321,820	415,917	102	32,32
Kolovoz	53,092	302,247	355,339	51,906	326,119	378,025	106	29,38
Rujan	11,106	99,858	110,964	15,775	118,508	134,283	121	10,44
Listopad	5,650	29,488	35,138	8,250	34,159	42,409	121	3,30
Studen	5,701	4,598	10,299	6,044	5,350	11,394	111	0,89
Prosinac	2,901	2,568	5,469	2,994	2,898	5,892	108	0,46
UKUPNO	224,282	978,917	1.203,199	234,817	1.051,994	1.286,811	107	100,00

Izvor: TZ Zadarske županije

Kako bi se jasno uvidio sezonalni karakter turizma Zadarske županije, podaci o dolascima turista po mjesecima (u % iznosu) prikazat će se grafički.

Graf 4.3.1.1.: Dolasci turista u Zadarsku županiju u 2012. godini po mjesecima (u % mjesečno)

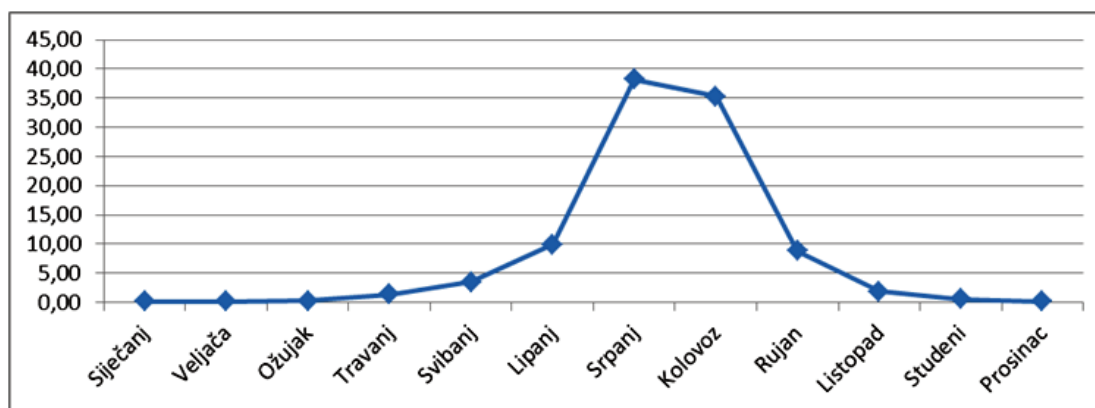
Izvor: TZ Zadarske županije

Tablica 4.3.1.2.: Noćenja turista po mjesecima u 2011. i 2012. godine u Zadarsku županiju

Mjesec	DOLASCI 2011.			DOLASCI 2012.			INDEX	%
	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	2012/2011	Udjela
Siječanj	8.570	5.694	14.264	7.097	6.737	13.834	97	0,15
Veljača	5.837	8.763	14.600	6.581	5.735	12.316	84	0,13
Ožujak	9.616	10.581	20.197	10.358	14.815	25.173	125	0,27
Travanj	19.032	100.311	119.343	18.383	102.533	120.916	101	1,31
Svibanj	35.457	210.282	245.739	36.850	280.074	316.924	129	3,44
Lipanj	155.726	774.062	929.788	136.563	777.335	913.898	98	9,92
Srpanj	1.060.411	2.246.767	3.307.178	1.129.416	2.388.435	3.517.851	106	38,20
Kolovoz	602.159	2.416.055	3.018.214	612.821	2.637.410	3.250.231	108	35,29
Rujan	61.106	625.528	686.634	71.982	735.079	807.061	118	8,76
Listopad	13.776	109.365	123.141	36.840	130.890	167.730	136	1,82
Studeni	11.259	16.524	27.783	28.832	19.019	47.851	172	0,52
Prosinac	5.961	8.950	14.911	6.302	8.982	15.284	103	0,17
UKUPNO	1.988.910	6.532.882	8.521.792	2.102.025	7.107.044	9.209.069	108	100,00

Izvor: TZ Zadarske županije

Graf 4.3.1.2.: Noćenja turista u Zadarsku županiju u 2012. godini po mjesecima (u % mjesečno)

Izvor: TZ Zadarske županije

Problem koji se s tim javlja svakako i prihvatni kapacitet primorskih destinacija u vršnim mjesecima kupališne sezone (srpanj i kolovoz). Iznimno visoka turistička gustoća i intenzivnost dovode ne samo do ekoloških problema, nego i do problema fizičkoj i u socio-kulturnoj snošljivosti. Promatrano kroz kategorije fizičkog prihvatnog kapaciteta plaža u kojima je kao donja prihvatna razina ugodnog boravka na plaži definirana kao 5 m²/kupaču (Yepes, 2010.), te se ovisno o vrsti plaža, bioraznolikosti i sl. elementima može se samo povećati. Iznimno je važno stoga napraviti inventarizaciju plaža u županiji, definirati njihovu vrstu i karakteristike, procijeniti ugroženost s obzirom na položaj i turističke aktivnosti u njihovoj blizini, proračunati prihvatni kapacitet (fizički, ekološki i socio-kulturni). Sukladno dobivenim rezultatima potrebno je definirati i načine upravljanja plažama tako da se neke plaža koje su trenutno na niskoj razini prihvatnog kapaciteta zbog svoje neuređenosti, nedostupnosti ili ne promoviranosti dodatno optereti s turistima, s druge strane dio plaža koji su prešli razinu prihvatnog kapaciteta ograničavajućim metodama kao što su povišenje cijene ulaznica ili usluga na plaži, ograničavanjem ulaska i boravka na plaži posebno u vremenu dnevnih najvećih gužvi (ovisno o sunčevom izlasku i zalasku) i sl.

Sezonalnost ovog oblika turizma je nemoguće izbjeći, stoga je negativne učinke masovnosti koje ovaj oblik turizma nosi sa sobom potrebno stalno pratiti i sukladno rezultatima poduzimati mjere za njihovo suzbijanje ili popravljnje. No, najvažnije je navedeni oblik turizma oplemeniti ponudom usluga iz komplementarnih oblika turizma sukladno grafikon br. 4.2.1.3. drugim sekundarnim motivima turista koji su kao primarni motiv naveli uživanje u suncu i moru. Na taj način sam proizvod „sunce i more“ dižemo na višu razinu usluge i omogućujemo povećanje prihoda, zaposlenosti i drugih ekonomskih učinaka od ovog turističkog proizvoda. Kao jedan od mogućnosti za produžetak sezone u ovom obliku turizma jest orijentacija na turiste koji nisu vezani institucionalnim ograničenjima (školski praznici i godišnji odmori) u periodu lipnja, rujna i listopada – a to su prije svega brzo rastući segment turista treće životne dobi. Nadalje se izgradnja bazena s morskom vodom koji imaju mogućnost grijanja smatra kao jedan od mogućih elementa produžetka sezone za ovaj oblik turizma. Turistička ponuda Zadarske županije temeljem rezultata dobivenih na fokus grupama nije dostatno svjesna važnosti plaža koje gosti smještaju na prvo mjesto u elementima odlučivanja o izboru destinacije s ocjenom utjecaja 84/100. Turistička ponuda destinacije plaže, kao segment odluke, smjestila na peto mjesto ocjenom odlučivanja 79/100.

4.3.2. KULTURNI TURIZAM

Kao temeljni motiv odabira Zadarske županije, kao destinacije, 1,2 % turista navelo je upoznavanje drugih kultura i običaja, te još 1 % navodi kulturna događanja i sadržaje kao primarni razlog svog odabira destinacije, te kulturne i sakralne spomenike 0,8% turista navodi kao primarni motiv odabira destinacije. Kulturni turizam smatra se turizmom specijalnih interesa te se definira kao posjete osobe izvan njihova stalnog mjesta boravka, motivirane u cijelosti ili djelomično interesom za povijest, umjetnost, naslijeđe ili stil života lokaliteta, regije, grupe ili institucije. Tom definicijom kultura obuhvaća i tzv. opipljivu

kulturu – muzeje, galerije, koncerte, kazališta, spomenike i povijesne lokalitete, ali i neopipljivu kulturu poput običaja i tradicije, u skladu sa Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnog dobra (Narodne novine 1999.) koji pod zaštitu stavljaju nepokretna, pokretna i nematerijalna kulturna dobra. Istovremeno, po definiciji, da bi se turisti smatrali kulturnim turistima, oni bar djelomično moraju biti motivirani željom da sudjeluju u kulturnim aktivnostima (prema Strategiji razvoja kulturnog turizma, 2003.). Svjetska turistička organizacija (UNWTO) ustanovila je da kulturni turizam čini 37% ukupnog turizma, sa stopom rasta od 15% godišnje. Dakle, osim turista koji su kao prvi motiv naveli elementa kulture još 21,1 % kao dodatni motiv odabira destinacije navode upoznavanje drugih kultura i običaja, potom kulturno sakralne znamenitosti (15,7%) i kulturna događanja i sadržaje (17,8%). Iako nije iznimno značajan broj onih turista kojima je kultura bila temeljna motivacija za odabir destinacije, jasno je da je kulturna ponuda, uključena u turistički proizvod, ključ koji potiče turiste za odabir Zadarske županije kao destinacije za odmor.

Iako je kulturna ponuda relativno dobro razvijena u Zadarskoj županiji, nažalost još uvijek nije kvalitetno implementirana u turistički proizvod. Turisti su u istraživanjima iskazali nezadovoljstvo različitim elementima koji su sastavnica kulturno-turističkog proizvoda – prezentacija kulturno-sakralne baštine, kvaliteta označavanja znamenitosti, raznolikost kulturnih manifestacija, kvalitetom informacija o kulturnim i zabavnim događanjima. Nadalje u okvirima fokus grupa istaknuto je radno vrijeme kulturnih i sakralnih institucija kao jedna od ograničavajućih faktora razvoja kulturnog turizma, potom se definiralo nedostatno korištenje kulturnih resursa koje županija posjeduje a nalaze se izvan turističkih središta županije

Kako bi se dalje razvijao ovaj oblik turizma, potrebno je napraviti inventarizaciju kulturnih i sakralnih atrakcija na području županije, osuvremeniti njihovu prezentaciju, prilagoditi njihovo radno vrijeme potrebama turista i u konačnici razviti turistički proizvod zasnovan na ovim resursima i uključiti ga u jedinstvenu ponudu destinacije. Također ne treba zaboraviti da se kulturni turizam ne svodi samo na posjećivanje muzeja i građevina, nego je to konzumiranje načina življenja destinacije.

Gastroturizam

Gastroturizam je jedna od sastavnica kulturnog turizma. Gastronomija predstavlja jednu od temeljnih karakteristika koji obilježavaju jednu kulturu. Proces globalizacije donio je sa sobom niz negativnosti u kojima se gubi autohtonost, tj. događa se proces *McDonaldizacije* koji uništava lokalnu kulinarsku ponudu pretvarajući svijet u jednoznačne okusa i mirisa. Upravo povratkom autohtonim jelima i pićima destinacije leži izvor za razvoj gastroturizma kao specifičnog oblika turizma. Riječ je o obliku turizma u kojemu motivacijski faktor dolaska u neku destinaciju predstavlja uživanje u lokalnoj hrani i piću. Ovaj oblik turizma bilježi snažan rast u posljednjim godinama. U Velikoj Britaniji on ostvaruje godišnji promet na razini od 8 milijardi dolara, dok istovremeno 27 milijuna Amerikanaca navodi gastronomiju kao jedan od razloga ostvarivanja putovanja (Developing a Niche Tourism Market Database for the Caribbean). Temeljem provedenog istraživanja svega 0,6 % turista u Zadarskoj županiji iskazalo je da je uživanje u jelu i piću primarni motiv njihova dolaska u destinaciju, no 34,1% iskazao je uživanje u jelu i piću kao jedan od motiva za odabir ove turističke destinacije. U okviru brendiranja destinacije

upravo je ponuda hrane i piće jedan od temeljnih elemenata za diversifikaciju. „Gastroturizam se može promatrati kao element kojim se zemlja može pozicionirati na turističkom tržištu, nudeći hranu kao element svoje povijesti i stvarajući na taj način atraktivni identitet kojim se privlače zainteresirane skupine turista.“ (Long, M.L., 2004.)

Poticanje posluživanja autohtonih jela i pića, stvaranje cesta maslinovog ulja, vina, sira, maraške ili pršuta predstavljaju mogućnost poboljšanja ponude drugih turističkih proizvoda, ali i zasebnog turističkog proizvoda koji je sezonski neosjetljiv. Uz to gastroturizam predstavlja element ponude zbog kojeg bi 28,1% turista došlo u destinaciju i kada nema mogućnosti kupanja.

4.3.3. SPECIFIČNI OBLICI TURIZMA U RURALNIM PODRUČJIMA

Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji (UNWTO) pojam ruralni turizam koristi se kada je ruralna kultura ključna sastavnica proizvoda koji se nudi. Razlikovno obilježje turističkih proizvoda u ruralnom turizmu je želja za osiguravanjem osobnog kontakta s posjetiteljima, kontakt s fizičkim i humanim okolišem ruralnih područja i, ukoliko je moguće, omogućavanje posjetiteljima da sudjeluju u aktivnostima, tradicionalnim običajima i stilu života lokalnog stanovništva (Ehrlich, 2007.) Navedeni se oblici turizma temelje na tipu aktivnosti kojima se posjetitelji bave u ruralnim područjima, što vodi u određivanje različitih tipova turizma, kao što su: agroturizam, ekoturizam, „zeleni“ turizam, turizam baštine i turizam vezan uz prirodu i dr., a ujedno uključuje upoznavanje življenja u lokalnoj zajednici u idiličnoj i opuštenoj atmosferi u kojoj se doživljava toliko željena autentičnost destinacije. Nakon kupanja i sunčanja, najčešći primarni motiv dolaska turista u Zadarsku županiju nova iskustva i doživljaju, a 3,6 % turista uz to kao primarni motiv navodi razgledavanje nacionalnih parkova i prirodnih ljepota. Kao jedan od najvažnijih elemenata koji utječu na odabir destinacije su mir i zelenilo (s ocjenom utjecaja 74/100). Promatranje ptica kao jedan od motiva dolazaka u Zadarsku županiju istaknulo je 8,5% gostiju. Zadarska županija je prema analizi atrakcijske osnove iznimno bogata resursima za razvoj oblika turizma koji se odvijaju u ruralnim područjima, posebno eko i agro turizmom.

Eko-turizam

Eko-turizam nije jednoznačno definiran u relevantnoj svjetskoj znanstvenoj literaturi nalazimo različite definicije. Jedan dio znanstvene i stručne javnosti pod ekoturizmom podrazumijeva samo turizam u zaštićenim prirodnim cjelinama, kao što su nacionalni parkovi i parkovi prirode, dok veći dio pod ovim pojmom podrazumijeva turizam koji minimalno utječe na okoliš. Osnovne razlike u tumačenju pojma ekoturizma proizlaze iz generalno užeg poimanja karakterističnog za visoko razvijene zemlje s dobro očuvanom prirodnom baštinom, kao što su SAD, Kanada, Australija i skandinavske zemlje te šireg tretmana ekoturizma karakterističnog za veći dio Europe, i pogotovo Sredozemlja. Minimalan utjecaj na okoliš, poštivanje kulture domaćina, maksimalna dobrobit lokalnog stanovništva i maksimalizacija zadovoljstva gosta su temelji eko turizma (Hetzer, 1965.). Eko turizam se lako vezuje za druge oblike turizma pa tako Fennell (2003.) navodi „Ekoturizam je održiv, na prirodnim resursima utemeljen, oblik turizma

koji je prvenstveno fokusiran na doživljaj i učenje o prirodi, etičan je, niskog utjecaja na okoliš, nije potrošački usmjeren, ali je lokalno orijentiran. Odvija se u prirodno atraktivnim prostorima te doprinosi očuvanju i zaštiti tih područja. Eko-turizam povezuje s kulturnim i pustolovnim turizmom (ujedinjujući ih u ACE turizma – adventure, cultural and eco tourism)“. U okvirima Zadarske županije nalazi se Nacionalni park Paklenica, te parkovi prirode Telaščica, Vransko jezero i Velebit. U neposrednoj blizini županije nalaze se i nacionalni parkovi Krka, Plitvička jezera, Kornati i Sjeverni Velebit. Osim ovih zaštićenih dijelova prirode, Zadarska županija u cjelini ima relativno očuvane prirodne prostore. Stoga razvoj turizma u budućnosti treba temeljiti na održivosti – ekološkoj, ekonomskoj i socio-kulturnoj.

Agro/seoski turizam

Najatraktivniji oblik ruralnog turizma je boravak na turističkom, seoskom, obiteljskom gospodarstvu (TSOG) ili kako ga se u marketinške svrhe najčešće naziva – agroturizam. Karakteristike ovog oblika ruralnog turizma su da se odvija na radno aktivnom seljačkom gospodarstvu (npr. registriranom u obliku TSOG, obrta, trgovačkog društva) u kojem se nude usluge smještaja, prehrane i razne aktivnosti, od sudjelovanja u poljoprivrednim radovima do sporta i ostalih raznih dokoličarskih aktivnosti. Objekt turističkoga seljačkog domaćinstva funkcionalna je cjelina na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu u kojem se gostima, ovisno o vrsti, pružaju ugostiteljske usluge pripremanja i usluživanja jela, pića i napitaka uobičajenih za kraj u kojem se nalazi seljačko domaćinstvo iz poljoprivrednih proizvoda pretežito vlastite proizvodnje, usluge smještaja i ostalo ovisno o vrsti ugostiteljskih usluga koje domaćinstvo pruža. Hrvatski zakon razlikuje slijedeće objekte u turističkom seoskom obiteljskom gospodarstvu: vinotočje/kušaonica, izletišta, soba, apartman, ruralna kuća za odmor i kamp. Turistička seljačka domaćinstva često uz osnovnu ponudu nude i razne rekreativne i edukativne aktivnosti, ovisno o vlastitim mogućnostima i potrebama gostiju, i to: organizirani izleti u prirodu, vožnja biciklom, jahanje, učenje kuhanja tradicionalnih jela, tečajevi za kušanje maslinovog ulja i/ili vina, sudjelovanje u poljoprivrednim radovima (berba maslina, grožđa i sl.), skijanje i sanjkanje, razni sportovi na rijekama i jezerima (rafting, kanuing, plivanje i sl.) te razne druge aktivnosti. Ovakve aktivnosti dodatno obogaćuju ponudu obiteljskog gospodarstva i nerijetko gosti dolaze ciljano na određeno gospodarstvo zbog želje za sudjelovanjem u određenim rekreativnim ili edukativnim aktivnostima.

Iako se temeljem podatka od 41 registriranog turističkoga seljačkog obiteljskog gospodarstva (TSOG) navedenom u popisu ureda Državne uprave moglo pretpostaviti o dobro razvijenoj ponudi ruralnog i posebno seljačkog turizma, podaci Razvojne agencije Zadarske županije i njihova kataloga ruralnog turizma iz 2010. godine ukazala su na ogromna odstupanja u broju registriranih objekata. Većina TSOG se nije nikad bavila turističkom djelatnošću, a stvarni podaci ukazuju na 15 registriranih gospodarskih subjekata koji se aktivno bave nekim od oblika seoskog turizma. Kao objekti ponude seoskog turizma, identificirano je 8 kušaonica, 6 izletišta, 4 ruralna apartmana / soba, 2 kuće za odmor, 1 ruralni kamp te jedno gospodarstvo sa širom ruralno-turističkom ponudom (kušaonica, smještajni kapaciteti i izletišta). Ovom broju treba dodati i devet registriranih vinara Zadarske županije koji planiraju prvenstveno uređenje kušaonica i kasnije eventualne smještajne kapacitete. Najveća koncentracija domaćinstava i ostalih gospodarskih subjekata je u području Ravnih kotara. Prema

pravnom statusu (registraciji) ispitana domaćinstva imaju sljedeći profil:

- turističko seljačko obiteljsko domaćinstvo (TSOG): 8
- poljoprivredne zadruge: 2
- tvrtke/ obrti : 6
- neregistrirani za bavljenje turizmom (potencijalni): 6

Glavne potrebe za razvoj ruralnog turizma uglavnom se vezuju uz financiranje, marketing, arhitektonske usluge te konzultantske usluge (etnolog, poslovni savjetnik, stručnjak za uređenje interijera i okoliša). Osim ovih razvojnih potreba također je važno ulaganje u ljudske kapacitete jer upravo o kvalitetnom turističkom kadru ovisi uspjeh u turizmu. Budući da turizam u ruralnim područjima nije uobičajena, tradicionalna djelatnost, potrebno je organizirati stručna usavršavanja djelatnika u ruralnom turizmu za strane jezike, korištenje ICT-a, ugostiteljstvo, marketing i ostale edukacije kojima se može unaprijediti kvaliteta ruralno-turističke ponude.

4.3.4. NAUTIČKI TURIZAM

Ovaj oblik turizma spada u već razvijene specifične oblike turizma u Zadarskoj županiji. Nautički turizam je ukupnost odnosa i usluga koji nastaju povremenim i dobrovoljnim promjenama boravišta plovilom bez profesionalnih i poslovnih motiva. Za potrebe ove strategije pod ponudom u nautičkom turizmu smatra se sustav luka nautičkog turizma – marina, vezova i sidrišta i *charter* ponuda, dok će se *kruzing* turizam razmatrati zasebno. Ukupno u županiji ima 19 luka nautičkog turizama i 44 sidrišta. Trenutno u Zadarskoj županiji posluju četiri marine druge kategorije koje raspolažu s 3.075 vezova (800 kopnenih i 2.275 vezova u moru), te četiri marine treće kategorije koje raspolažu s 663 veza (od toga 125 kopnenih i 538 vezova u moru). U Zadarskoj županiji ne posluje niti jedna marina najviše kategorije. Marine predstavljaju najkvalitetniji dio ponude u nautičkom turizmu. Uz to u županiji posluju i dvije suhe marine. Prema podacima DZS u Zadarskoj županiji 2012. godine 3.031 plovilo je koristilo godišnji vez. Ovaj oblik turizma bilježi stalan rast broja plovila kako u Hrvatskoj tako i u svijetu i za razliku od drugih oblika turizma nautička potražnja značajno nadmašuje nautičku ponudu. Uz to prosječna potrošnja nautičara je značajno veća (ovisno o izračunima i do 50%) od potrošnje prosječnog turista.

Zadarska županija zajedno sa Šibensko-kninskom županijom raspolaže s najpoželjnijim arhipelagom za plov na Jadranu. Kornatsko otočje zajedno sa zadarskim otocima pružaju mogućnosti za razvoj nautičkog turizma. Ovaj oblik turizma iznimno je važan za otočne zajednice jer nije opterećen potrebom za povezanosti otoka s kopnom – odnosno turisti posjeduju vlastito prijevozno sredstvo – plovilo kojim im udaljene i prometno loše dostupne destinacije postaju lako dostupni autohtoni i očuvani turistički prostori.

U razvoju nautičkog turizma, prije svega potrebno je podići kvalitativnu razinu turističke usluge, pretvarajući neke od marina u marine najviše kategorije. Nadalje je nužno osmisliti cjeloviti turistički nautički proizvod kojim bi se gostu osmislila ruta i događanja na toj ruti uz kvalitetnu dodatnu ponudu

usluga drugih specifičnih oblika turizma. Sljedeći element, koji je potrebno unaprijediti u okviru nautičkog turizam, jest servis plovila koja su smještena na godišnjem vezu u marinama Zadarske županije. Učinak unaprjeđenja servisa je dvostruk – očuvanje male brodogradnje kao izvornog zanata ovog područja i pridobivanja boljih plovila na godišnji vez s osiguranim servisom u zimskom periodu. Nautički turizam, iako ima jednu uslugu koja nema sezonsku osjetljivost, a to je godišnji vez (i na kopnu i na moru) ipak je, ukoliko se promatra trend dolazaka nautičara na plovila iznimno sezonski osjetljiv, naime preko 80% noćenja se ostvaruje od lipnja do rujna, bez obzira na to što je Jadransko more pogodno za plovidbu ožujka do studenog. Stoga je potrebno produžiti sezonu i u ovom obliku turizma. Temeljem Strategije razvoja nautičkog turizam u Republici Hrvatskoj i prostornog plana Zadarske županije definira su i prostori za razvoj novih marina kako bi se udovoljila stalnom porastu potražnje. Iznimno je značajno kao prvi kriterij odabira prostora za nove marine uzimati postojeću devastaciju prostora i štíćenje dosada nedirnutih dijelova obale.

4.3.5. KAMPING TURIZAM

Kampiranje predstavlja životni stil, a kampist je turist koji napušta svoje domicilno mjesto, najčešće urbano područje i odlučio se za boravak i odmor u prirodi ostvarujući makar jedno noćenje u kampu. Kamp može uključivati korištenje šatora , kamp prikolice , kamper kabina, primitivne strukture, odnosno ne mora imati zaklon. Kampist je osoba koja je slobodna, ekološki svjesna, koja boravi u prirodi, druži se s ljudima, pokretna je i aktivna te stalno istražuje i otkriva nove doživljaje. Istovremeno opremanje kampa mora dati mogućnost korištenja uobičajenih pogodnosti koje suvremeno društvo omogućuje. Glavna prednost ovog oblika smještaja pred drugim je veća fleksibilnost, kampist je iznimno mobilan turist na kopnu (kao i na nautičar na moru). Uz Italiju i Španjolsku Hrvatska predstavlja jednu od najpoželjnijih destinacija kamping turizma. Relativno kvalitetni smještajni kapaciteti, tradicija poslovanja pozicionirala je zemlju u kvalitetnu kamping destinaciju. Ovaj oblik turizma bilježi promjenu trenda korištenog prostora za boravljenje odnosno raste broj korištenja autodomova i mobildomova.

Kamping turizam temeljem SWOT analize predstavlja prednost Zadarske županije, koji je za razliku od drugih oblika turizma, iskoristio prednosti koje županija ima i razvio se na primjerenu razinu. Prema podacima Ministarstva turizma u Zadarskoj županiji ima 11 kampova koji raspolažu s 533 kamp mjesta i 3314 kamp parcela što čini 11.541 smještajnu jedinicu. U županiji, kao ni u cijeloj Hrvatskoj nema kampa kategoriziranog s 5 zvjezdica. U kampovima s 4 zvjezdice nalazi se 77.05% svih smještajnih jedinica u županiji, dok se 18,48% njih nalaze u kamovima s 2 zvjezdice, ostatak se nalazi u kamovima s 3 zvjezdice. Iako je ova struktura relativno zadovoljavajuća još uvijek ima mjesta za napredak posebice u poboljšanju uvjeta boravka u kamovima i dizanja razine kvalitete usluge. Također snažno treba poraditi i na stvaranju kvalitetnih uvjeta u tranzitnim područjima izgradnjom kapaciteta kvalitetnijih kamp odmorišta. Upravo podizanjem kvalitete ovog oblika turizma dolazi do smanjivanja njegove najveće negativnosti a to je snažna sezonalnost koja ga obilježava jer je ovaj oblik turizma zbog svoje biti snažno ovisan o vremenskim prilikama u području u kojem se odvija.

4.3.6. MICE TURIZAM

MICE (Meetings, Incentives, Congresses and Exhibitions), proširuje područje ponude klasičnog kongresnog turizma na izložbe, sastanke, poticajna putovanja, seminare, stručna usavršavanja, *teambuilding-e* i slično. Ovaj oblik turizma bilježi slab sezonski utjecaj, te je njegovo odvijanje u vršnoj kako ljetnoj tako i zimskoj sezoni gotovo zanemarivo. Stoga njegov razvoj u područjima u kojima su razvijeni drugi sezonski osjetljivi oblici turizma više no poželjan jer se na taj način popunjavaju postojeći smještajni kapaciteti u vremenu izvan glavne sezone. Ovaj oblik turizma bilježi stalan rast broja gostiju prije svega uvjetovanog globalizacijskim procesima. Neka istraživanja pokazuju da ovaj turizam čini i do četvrtine ukupno ostvarenih svjetskih turističkih prihoda. Među regijama prednjači Europa (59%), zatim slijede Azija, Amerika, Bliski istok i Afrika.

Razvoj MICE destinacije snažno je ovisan o prometnoj povezanosti destinacije. Ove destinacije moraju biti lako dostupne svim prometnim sredstvima iz različitih dijelova svijeta, ali istovremeno moraju imati i kvalitetni povezanost unutar same destinacije. Upravo je ovo temeljna prednost Zadarske županije pri planiranju razvoja ovog oblika turizma. Osim smještajnih kapaciteta i dvorana/prostora za odvijanje programa ovog oblika turizma iznimno je važna ukupna ponuda destinacije. Ovi gosti su većinom visokoobrazovani, većih platežnih mogućnosti s jasno specificiranim zahtjevima koje destinacija mora posjedovati. Smještajni kapaciteti koje ovi turisti zahtijevaju su hoteli kategorizirani s 4 i 5 zvjezdica. Prostori u kojima se odvija program konferencija, kongresa, sastanaka i sl. mora biti multifunkcionalan i prilagođen različitim veličinama i vrstama skupina koje će konzumirati ove usluge. Proces praćenja rasporeda tema na kongresima svaki sudionik ostvaruje sukladno svojim preferencijama ali sami programi traju i po 14 sati te je praćenje događanja iznimno naporan posao. Stoga je u destinaciji potrebno razviti kongresni široke lepeze *wellness* ponude i aktivnog odmora sa mnoštvom sportskih sadržaja i organiziranih izleta s ciljem upoznavanje lokalnih i lako dostupnih mjesta. Zadarska županija svojom raznolikošću upravo u ovom dijelu ponude može ostvariti značajnu prednost. Neophodno je ostvariti jedinstvenost ponude županije kao destinacije za razvoj ovog oblika turizma.

4.3.7. CIKLO TURIZAM

Trend koji se već dvadesetak godina snažno udomaćio u središnjoj i zapadnoj Europi u posljednjim godinama se prenosi i u Hrvatsku, posebice u njezin kontinentalni dio. Zadarska županija sastavljena i od kontinentalnog dijela koji čini ličko-pounsko razvojna cjelina, ali i bukovačko i ravnokorarsko dio, uz nezanemarivanje otoka, ova područja posjeduju iznimne komparativne prednosti za razvoj navedenog oblika turizma. Cikloturizam predstavlja oblik turizma u kojem se kao putovanje poduzima radi uživanja u vožnji biciklom i na taj način upoznavanja područja u kojem se boravi. Cikloturist je osoba kojoj je motiv relaksacija i opuštanje, zdrav život i boravak u prirodi. Ove turiste možemo podijeliti na dvije glavne kategorije: izletnike koje iz primane destinacije rade izlete na biciklu i cikloturiste kojima je bicikl glavno prijevozno sredstvo na turističkom putovanju. Razvoj destinacije ciklo turizma

prije svega je temeljem na infrastrukturnom razvoju biciklističkih staza koje mora karakterizirati sigurnost ali i raznolikost vožnje, odmorištima za bicikliste, te pratećom ponudom koja u sebe mora uključivati i smještajne kapacitete prilagođene ovom obliku turizma.

4.3.8. AVANTURISTIČKI TURIZAM

Ljudska potreba za uzbuđenjem rezultirala je razvojem specifičnog oblika turizma koji se temelji na turistovom motivu doživljaja neuobičajene i nsvakidašnje aktivnosti za vrijeme putovanja. Nema jedinstvene definicije avanturističkog turizma jer je iznimno snažna razlika u poimanju avanture među različitim turistima. Sudionici pustolovine dobrovoljno se stavljaju u poziciju gdje vjeruju da stupaju u nepoznato, gdje će se suočiti s izazovima i gdje će otkriti ili dobiti nešto vrijedno iz iskustva. Takvo stanje temelji se na individualnoj percepciji sebe i situacije, i stoga je pustolovina jedinstvena za svaki predmet i osobu. Ono što je pustolovina za jednu osobu, ne mora biti pustolovina za drugoga. Tu pustolovina postaje osobno iskušenje, više temeljeno na emocionalnoj i duševnoj percepciji nego fizičkoj sposobnosti. Pomfret, G.; Beard, C.; Leckie, S.; Swarbrooke, J. (2003) u svojoj knjizi *Adventure turizam* prenose Addisonovu definiciju (1999.) pustolovnog putovanja kao "bilo kojeg aktivnog izleta u blizini prirode koji se poduzima kada netko odstupa iz poznate okolice da bi susreo nepoznata mjesta i ljude, u svrhu istraživanja, studija, poslovnih razloga, komunikacije, rekreacije, sporta ili razgledavanja i turizma". Danas se najčešće pod avanturističkim turizmom podrazumijeva bavljenje nekim od ekstremnih sportova za vrijeme turističkog boravka u destinaciji. No, razina ekstremnih sportova koje se konzumiraju u okviru ovog oblika turizma mogu se podijeliti ovisno o zahtjevnosti samih pustolovina počevši od blage (naziva „soft pustolovina“) do teške („hard pustolovine“) pustolovine. Te kategorije, uključuje različite stupnjeve „izazova, nesigurnosti, postavljanja prisnosti, osobne sposobnosti, intenziteta, trajanja i percepcije kontrole“. Sukladno podacima Tomas istraživanja (2011,) 15,6% turista u Hrvatskoj su prakticirali neki oblik avanturističkog sporta za vrijeme boravka u destinaciji. U okvirima fokus grupa turistička ponuda prepoznaje ovaj oblik turizma kao onaj za koji Zadarska županija ima komparativne prednosti a koji ujedno i nije snažno sezonski osjetljiv jer različita ponuda u okviru avanturističkog turizma dovodi do preraspodjele turističke potražnje na cijelu godinu. Ovaj turistički potencijal ističe se u sljedećim prostorno-razvojnim cjelinama: Podvelebitskom kanalu i Velebitu, Bukovici i Donjem Pozrmanju i ličko-pounskom prostoru. ali istovremeno prepoznajući i cjelokupni prostor županije kao osnovu za razvoj ovog oblika turizma. U okviru istraživanja stavova turističke potražnje u Zadarskoj županiji 0,7% turista iskazuje avanturističke i ekstremne sportove kao glavni motiv odabira destinacije, dok ih 11,6% turista iskazuju kao dodatni motiv odabira destinacije.

5. SWOT ANALIZA

5.1. SWOT ANALIZA

Swot analiza je jedna od mogućih analiza okruženja koje predstavljaju preduvjet za kvalitetan odabir strateškog pravca razvoja. U njoj će se dati pregled vanjskih i unutarnjih čimbenika turističkog tržišta Zadarske županije kako bi se definiralo strateške ciljeve i načine za njihovo ostvarenje.

Ova kvalitativna analiza daje pregled snage, slabosti, prijetnji i prilika turističke ponude Zadarske županije. Snage predstavljaju jake točke turističkog tržišta, slabostima se određuju slabe točke kako sa strane turističke ponude tako i sa strane turističke potražnje. Iako je to teška zadaća slabosti je najbolje priznati i suočiti se s njima. Prilike predstavljaju mogućnosti rasta na tržištu, a njihovo prepoznavanje i korištenje često dovodi do konkurentske prednosti koje destinacija ostvaruje na tržištu. Prijetnje su vanjski čimbenici koji su izvan kontrole, ali ih je važno prepoznati kako bi se s njima mogli suočiti kada počnu utjecati na nas.

Swot analiza za potrebe ove strategije izrađena je na temelju zaključaka:

- fokus grupa u kojima su sudjelovali dionici u turizmu a definiranih prema prostornim cjelinama Zadarske županije koje su se održale u studenom 2012. godine i uključivale su 58 sudionika,
- tematskih fokus grupa s direktorima turističkih zajednica u Zadarskoj županiji, te pratećim komunalnim i javnim djelatnostima neophodnim za funkcioniranje turističkog sustava koje su održane u travnju 2013. godine i uključivale su 29 sudionika,
- tematska fokus grupa za područje Nin, Vir, Vrsi i Privlaka održana u lipnju 2013. godine koja je uključivala 15 sudionika,
- istraživanja lokalnog stanovništva o njihovim stavovima o turizmu provedenog od ožujka do lipnja 2013 na kvotnom uzorku od 889 stanovnika,
- istraživanja profila, stavova, motiva i potrošnje turista Zadarske županije provedenog u kolovozu i rujnu 2012. godine te od lipnja do kolovoza 2013. godine na uzorku od 1.697 turista,
- osobnim intervjuima s ključnim čimbenicima turističke potražnje.

Zadarska županija kao turistička destinacija prepoznaje najveću snagu u svojim lojalnim turistima, kvalitetnom ljudskom potencijalu i obrazovnim institucijama za turizam, dobroj prometnoj povezanosti i posebice jakom društvenom i prirodnom resursnom osnovom za razvoj različitih specifičnih oblika turizma.

Iznimno je raznolik i dugačak popis slabosti Zadarske županije kao turističke destinacije. Turisti su prepoznali kao najveću slabost kvalitetu pruženih informacija o sadržajima koji se nude u destinaciji i neoznačavanje plaža i kulturno-prirodnih atrakcija. Dionici turističke ponude i lokalno stanovništvo

prepoznaje kao slabost rad lokalne uprave i samouprave – počevši od neuređenih vlasničkih odnosa, sporog sudstva, čestih izmjena u prostornom planu, malog broja inspektora, snažne sive/crne ponude u turizmu pa do miniranosti i neobnavljanja u ratu stradalih područja. Iako je Zadarska županija kvalitetno povezana s ostatkom Hrvatske i svim europskim destinacijama cestovnim i zračnim putem, kao slabost se ističe nepovezanost ili loša povezanost između naselja u županiji te povezanost kopna i otoka, kao i premala sinergija otoka – priobalja i zaleđa u županiji. Iz ovog proizlazi daljnje slabosti turističke ponude u Zadarskoj županiji kao što su nepostojanje gotovih turističkih proizvoda i nedostatak raznih dodatnih usluga u turizmu. Iako se kao snaga ističe kvalitetan ljudski potencijal i obrazovne institucije, njihovo nedostatan korištenje, ne poticanje sustava za cjeloživotno obrazovanje i edukaciju kadrova u privatnom smještaju, i u konačnici edukacija cjelokupnog stanovništva o važnosti turizma i gostoprimstva, dovode do pojave ljudskog potencijala i kao slabosti u analizi stanja u turizmu Zadarske županije.

Zadarska županija jednako tako ima iznimno veliki potencijal u prilikama za razvoj turizma. Kao jednu od prilika, prepoznaje se mogućnosti za korištenje ljudskog potencijala koje županija svakako posjeduje. Bogatstvo nedostatan iskorištenih prirodnih i društvenih atrakcija za razvoj specifičnih oblika turizma daje iznimne mogućnosti u daljnjem razvoju turizma. Eksperti iz područja turizma ističu kao prilike unaprjeđenje slijedećih specifičnih oblika turizma: nautički turizam, kulturni turizam, gastro turizam (koji bi u sebe uključivao razne oblike cesta – vinske, maslinovog ulja, sira, maraške...), manifestacijski turizam i eko turizam. Potom izdvajaju sljedeće oblike turizma za koje Zadarska županija posjeduje potencijale: MICE turizam, avanturistički turizam, turizam na seoskim gospodarstvima, ciklo turizam. Posebno se ističe potreba za objedinjavanjem i osmišljavanjem kompletnog turističkog proizvoda i to namijenjenog određenim ciljnim skupinama. Prepoznaje se trend rasta turističke potražnje među ljudima treće životne dobi, ali i potencijal županije za razvoj omladinskog i školskog turizma kao kampovi i ljetne škole. Kao pozitivna prilika za ostvarivanje planova razvoja turizma, navodi se postojanje regionalnih strategija razvoja ali i porast političkog interesa za razvoj turističkog proizvoda, ali i mogućnosti implementacije raznih poticajnih mjera kako bi se ukupna turistička ponuda osnažila i unaprijedila.

Kao jednu od glavnih prijetnji eksperti u turizmu, ističu odlazak kvalitetnog kadra za rad u turizmu. Sezonsko zaposlenje i relativno niska primanja dovode do pojačanog odlaska kvalitetne radne snage u inozemstvo ili prekvalificiranja u druge poslove. Ne postoji jasna strategija za zadržavanje ovih kadrova i na taj način razvoja kvalitetnijeg turizma. Nedostatna svjesnost o važnosti obrazovanog kadra u turizmu i percepcija o mogućnostima zaposlenja nekvalificiranog osoblja u turizmu (npr. svatko može biti konobar ili nećemo mi valjda biti kuhari i konobari) dovodi do devastacije ukupne turističke ponude. Nadalje se u okviru problematike ljudskih potencijala u turizmu kao prijetnja navodi nedostatak poduzetničke inicijative i implementacije inovativnih ideja u turistički proizvod. Sporost u radu javnih službi te nedostatak financijskih sredstava, pri realizaciji investicija, predstavljaju jednu od najvećih prijetnji u budućem razvoju turizma. U okviru lokalne i nacionalne vlasti ističe se kao prijetnja nestalnost u odlukama i poreznoj politici, te nesvjesnost o turizmu kao sustavu povezanih elemenata. Kao prijetnja se ističe i rast turističkih putovanja prema dalekim destinacijama (prije svega

Aziji), a potom i kvalitativni napredak mediteranskih konkurentskih destinacija koje mogu u svakom trenutku postati supstitut Zadarskoj županiji.

Tablica 5.1.1.: SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
turisti iz EU	neriješeni imovinsko-pravni odnosi
lojalni gosti	dugogodišnje zanemarivanje prostornog planiranja
snažan proizvod sunce i more	miniranost područja i neobnovljeni objekti uništeni u ratu
kvalitetan obiteljski turizam	nedostatna kontrola provedbe zakonske regulative
različita struktura gostiju (mladi, umirovljenici, obitelji)	spora realizacija razvojnih planova
kulturne atraktivnosti i kulturna baština (materijalna i nematerijalna)	visoke cijene života na otoku
mediteranski stil/duh življenja	nedovoljno pješčanih plaža
bogata gastronomija	loša infrastruktura plaža, pristupni putovi i signalizacija
dobre mogućnosti za obrazovanje kadrova u turizmu	nedovoljna osviještenost za očuvanje i valorizaciju kulturne i prirodne
ljudski potencijali	baštine
gostoljubivost domaćina	nedovoljno investiranje u turizam
dobra infrastruktura (komunalije, struja, Internet)	postojanje sivog tržišta
velik broj privatnog smještaja	neadekvatan sustav vodovoda i odvodnje
povoljan geografski položaj	neadekvatna povezanost između otoka
povoljni klimatski uvjeti	loša prometna povezanost između općina
dobra prometna povezanost (autocesta, zračna luka, luka Gaženica)	nedovoljno kvalitetno održavane županijske i lokalne ceste
niskotarifni zračni prijevoznici	loša željeznička povezanost
resursi za razvoj i integriranje poljoprivredne proizvodnje (ekološke) u turizam	neredovite brodske linije s Italijom
prirodni resursi (ljepota i očuvanost prirode, mir, tišina, čisto)	loša zdravstvena zaštita u ruralnim područjima
turističke atrakcije	loša struktura smještajnih kapaciteta
bogata flora i fauna	nedovoljna umreženost među dionicima u turizmu
blizina nacionalnih parkova i parkova prirode	nedovoljno korištenje novih tehnologija
postojanje prirodnih i društvenih resursa za razvoj različitih specifičnih	nedovoljna podrška poduzetništvu
oblika turizma: zdravstveni, nautički, kulturni, gastro, lovni, ribolovni,	needucirani kadar u privatnom smještaju
avanturistički, ciklo, ruralni i dr.	neodgovarajuća kvalifikacijska struktura na tržištu rada
tradicijski proizvodi (čipka, sol)	nemotiviranost domaćeg stanovništva za turizam
kvalitetan kamping turizam	loša promocija i marketinška strategija
	nedostatak "priče" i "glamura"
	premalo domaćih gostiju
	nedostatak ponude „noćnog života“

	<p>loš sustav informiranja gostiju</p> <p>nedostatak sadržaja, turističkih proizvoda i usluga</p> <p>nedostatak pješačkih i biciklističkih staza</p> <p>nedostatak valoriziranih turističkih atrakcija</p> <p>nedostatak suvenira</p> <p>nedovoljno parkirnih mjesta</p> <p>infrastrukturna neprilagođenost osobama s posebnim potrebama i invaliditetom</p> <p>građevinski radovi u turističkoj sezoni</p> <p>nedostatna ponuda za privlačenje gostiju više platežne moći</p> <p>prekratka turistička sezona</p> <p>mentalitet stanovništva</p> <p>nepovoljna demografska struktura</p> <p>turizam koji nema jednaku tradiciju u svim dijelovima županije</p> <p>emigracija stanovništva s ruralnih područja u gradove</p>
PRILIKE	PRIJETNJE
<p>postojanje strategije regionalnog razvoja</p> <p>dobra turistička kampanja Vlade i Ministarstva turizma</p> <p>stvaranje regionalne turističke ponude</p> <p>bolja suradnja grada Zadra i regije</p> <p> smanjenje poreza (za život na otoku) i visina boravišne takse</p> <p>postojanje državne strategije razvoja otoka</p> <p>strane investicije</p> <p>daljnji razvoj infrastrukture (kanalizacija, luke, Internet)</p> <p>inicijativa osnivanja zadruga, klastera</p> <p>educiranje lokalnog stanovništva</p> <p>obrazovanje turističkog kadra</p> <p>korištenje novih tehnologija</p> <p>marketinško oglašavanje (implikacije na Internetu)</p> <p>korištenje „priča“ u turističke svrhe</p> <p>destinacija koje je različita od drugih (more, planine, nacionalni parkovi)</p> <p>ekološka proizvodnja (duga tradicija u poljoprivredi, stočarstvu)</p> <p>povećanje broja domaćih gostiju</p> <p>produženje turističke sezone</p> <p>stvaranje autohtonog proizvoda</p> <p>solane kao turistička atrakcija</p>	<p>politička previranja na razini državne i lokalne vlasti</p> <p>nedostatna podrška mjerodavnih institucija za unaprjeđenje turizma</p> <p>nedostatak financijskih sredstava za ulaganja</p> <p>visoke takse, porezi i nestalna porezna politika</p> <p>ne realizacija projekata od strateške važnosti za Zadarsku županiju</p> <p>snažan razvoj udaljenih turističkih tržišta</p> <p>rast drugih mediteranskih destinacija</p> <p>emigracija stanovništva zbog nezaposlenosti</p> <p>nedovoljno poticanje stvaranja Hrvatske kao branda</p> <p>ovisnost o vremenskim prilikama</p> <p>izloženost elementarnim nepogodama (bura, kiša)</p> <p>devastiranost prostora za potrebe masovnog turizma</p> <p>smanjenje autohtonosti destinacije</p> <p>svjetska gospodarska kriza</p> <p>elementarne nepogode</p> <p>mogući ratni sukobi</p> <p>pojava epidemija</p> <p>ekološke katastrofe</p>

proširenje turističke ponude zadarskih otoka (tematska putovanja po otocima, ruralni turizam, ribolovni turizam i sl.)
zabave za mlade
autohtonost mediteranske arhitekture
prirodne atrakcije
promjena strukture privatnih apartmana u male obiteljske hotele
unaprjeđenje ponude kulturnog turizma
razvoj kongresnog turizma
sportski turizam (regate, biciklističke staze)
poboljšanje ponude i kvalitete u nautičkom turizmu
izletnički turizam – gosti s obale (koje ne zanima samo sunce i more)
gastronomski turizam (ulje, vino, sir, janjetina, višnja maraska i dr.)
vinske ceste, ceste maslinovog ulja, ruralni turizam kroz TSOG-a
avanturistički turizam (rafting, biciklizam, kajak, penjanje i dr.)
omladinski turizam – razvoj školskih kampova
vjerski turizam
turizam treće dobi i povećana potražnje za uslugama lječilišta
lovni turizam
ribolovni turizam
blizina nacionalnih parkova i parkova prirode (Kornati, Plitvice, Velebit, Telašćica)
izletnički turizam
rast MICE turizma
rast ciklo turizma
manifestacijski turizam
eko turizam u nacionalnim parkovima
zdravstveni turizam
wellness turizam
turizam na seoskim gospodarstvima
luka Gaženica (cruiseri)
tematski parkovi

SWOT analiza jasno prikazuje da u Zadarskoj županiji trenutno slabosti nadvladavaju snage, prilike nadvladavaju prijetnje. Dakle u turističkom smislu županija je trenutno na prekretnici u kojoj ima značajan broj slabosti, ali jednako tako i prilika koju je moguće koristiti u prevladavanju navedenih slabosti te jačanju snaga. Stoga je potrebno izabrati takvu strategiju razvoja u kojem će se prevladati nedostaci kako bi se iskoristile povoljne prilike te ojačale snage koje ima Zadarska županija kao turistička destinacija. Osim toga razrađeni su ciljevi, mjere i prioriteti kojima će se potaknuti promjena trenutnog stanja u Zadarskoj županiji.

6. KONCEPCIJA RAZVOJA TURIZMA

6.1. MISIJA

Turizam, kao društveni i gospodarski fenomen suvremenog čovječanstva, podložan je izvanjskim utjecajima. Naime, tržišni mehanizam ne osigurava mu dugoročni održivi razvoj. Unutar sustava u turizmu velik je broj ključnih faktora različitih interesa.

Iznimno je važno u cilju razvoja turizma poduzimati brojne usklađene aktivnosti svih dionika u turizmu koji će djelovati i na cjelokupni razvoj županije.

Zadarska županija destinacija je karakteristične kulture, ljepote, očuvanosti prirode i krajolika, posebice otoka, globalno vrijednih spomenika i snažne duhovne proizvodnje u koju se ulaže dosta energije i ljubavi. Na međunarodnoj sceni odavno su prepoznati ljudi i kultura ovog prostora te umjetnost, arhitektura, sportom te hrana. Nalazi istraživanja pokazuju kako su kao posebno važni elemente za razvoj destinacije ljubaznost lokalnog stanovništva i zaposlenika u turizmu. Specifični mediteranski – dalmatinski stil življenja daje poseban pečat boravku turista u Zadarsko županiji.

Međutim, postavlja se niz pitanja, i to koliko danas stanovnici ove županije kapitaliziraju jedinstvene vrijednosti; Koriste li mogućnosti ispravno?; Je li bogatstvo koje se proizvodi u turizmu u korelaciji s resursima koje se troše?; Surađuju li svi dionici dovoljno u zajedničkom interesu?; Koliko se štite i unapređuju ključne vrijednosti?; Je li razvijen senzibilitet o turizmu kao činjenici koja integrira svekoliko stvaralaštvo, odgovornost i osjećaj za mjeru? te Je li prisutna svijest o izgledu turizma u budućnosti onako kako ga stanovnici Zadarske županije danas odrede i usmjere?

Kao što je prije navedeno, prema podacima TZ Zadarske županije danas se u županiji raspolaže sa značajnim smještajnim kapacitetima, to jest više od 92 tisuća kreveta. U 2012. Godine u županiji je boravilo više od 1,286 milijuna registriranih gostiju, koji su ostvarili više od 9,2 milijuna noćenja uglavnom tijekom ljetnih mjeseci. Proizlazi da je ostvarena prosječna popunjenosti kapaciteta od 74 dana.

Glavnina turističkog smještajnog kapaciteta u županiji je u privatnom smještaju. Izgradnjom autoceste Zagreb – Zadar i poboljšanjem poslovanja Zračne luke Zadar stvaraju se predispozicije za značajni razvoj vikend turizam i na taj način smanjenje izrazitog trenda sezonalnosti.

Prema podacima HGK Zadarske županije²² - djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane izravno zapošljava 2.235 osoba, od čega je značajan broj profesionalnog kadra.

Podaci se o gostima i njihovu zadovoljstvu redovito prikupljaju i analiziraju. U turizam se ulaže dosta energije i znanja kako bi se održalo i unaprijedilo turistički promet i potrošnju. No, istovremeno zbog niza okolnosti navedenih u okviru swot analize, a prije svega nedostatka kvalitetnih investicija i novca potrebnog za investicije kapaciteti u turizmu Zadarske županije, danas više nisu okrenuti budućnosti.

²² http://www.hgk.hr/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/gospodarska_kretanja_28.pdf, dana 01.09.2013.

Boljim razvojem proizvoda i usluga, donekle bi se izvuklo iz dominacije sezonskog poslovanja. Premalo je visoko kvalitetnih hotela i hotela koji posluju cijele godine. Također nedostaje veći broj kvalitetnih obiteljskih hotela koji bi do kraja iskoristili mogućnosti rasta individualnog tržišta. Osim toga nedovoljno se investira u razvoj dodatnih sadržaja koji će privući posjetitelje izvan ljetne sezone. Istovremeno se nije pokrenuo investicijski ciklus u kojem bi renomirane međunarodne turističke tvrtke uložile svoja sredstva u Hrvatskoj – ni u vidu *brownfield* niti *greenfield* investicija.

Zbog sezonskog poslovanja nedovoljno se ulaže u ljudske potencijale, osobito u menadžment. Swot analiza pokazuje niz slabosti koje se posebno ističu na područja ljudskog kapitala. Također nedostatna umreženosti i neodgovarajuća kvalifikacijska struktura dovodi do neadekvatnog korištenja nove tehnologije, koje onda rezultiraju pomanjkanjem broja novih gostiju te nemogućnošću širenja tržišta. Analiza tržišnih trendova i prilagodba turističke ponude zaostaje za visoko razvijenim konkurentskim zemljama, stoga, ukoliko se ne poduzmu odgovarajuće mjere u navedenom području turističke privrede, rezultat će nedovoljnom orijentiranosti na „gosta budućnosti“.

U Zadarskoj županiji, prema podacima Područnog ureda Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u Zadru, u rujnu 2013. godine registrirano je 9.619 nezaposlenih s očekivanim trendom povećanja po završetku sezone. Postojeći model turizma ne može apsorbirati jedan značajni dio zaposlenih tijekom cijele godine. Učinci turizma na nezaposlenost su isključivo sezonski od svibnja do rujna.

Prema pokazateljima postoji realna prijetnja da Zadarska županija ostane destinacija za uživanje nekoliko ljetnih mjeseci, posebno u segmentu turističkog proizvoda sunca i mora na području obale i otočnog arhipelaga, bez uključivanja unutrašnjosti županije u turističku ponudu. Također postoji prijetnja daljnjeg rasta tržišta turističkih nekretnina i sekundarnih rezidencija koje ne stvaraju dugoročnu dodatnu vrijednost za županiju.

Izgledna je mogućnost i opasnost da se sa stalnim rastom turizma, koji se događa posljednjih godina, izgubi sposobnost da se trezveno i na vrijeme jasno odredi vlastita turistička budućnost i pravila igre koja će vrijediti za sve zainteresirane subjekte. Stoga je nužno spoznati sve slabosti kao polaznu osnovu za pokretanje ozbiljnih promjena u turizmu Zadarske županije u cilju ostvarenja konkurentskih prednosti na globalnom tržištu.

Nove tehnologije, odnos prema gostu i napose prema ekologiji područja su koje traže posebne napore. Naglašava se potreba primjena novih upravljačkih modela koji će pripremiti turističku budućnost koju se želi, jer je današnji modus operandi u turizmu Zadarske županije bitno ispod strateških vrijednosti. Dugoročni potencijal rasta Zadarske županije može biti ugrožen stoga je potrebna odluka i nastojanje da se aktivnom turističkom politikom područja utječe na procese koji su suprotni dugoročnim turističkim i društvenim interesima Zadarske županije.

Unatoč činjenici da je dosadašnji razvoj turizma Zadarske županije, uglavnom bio vođen snagom prirodnih i kulturnih resursa, a manje snagom inovacija i uz brojne razvojne propuste, ipak su sačuvani ključni resursi i vrijednosti. Pojačana briga o ključnim resursima i vrijednostima može osigurati stratešku konkurentsku prednost, a time i mogućnost za dugoročno koherentan i održivi rast turizma Zadarske županije.

Tehnološke promjene i globalizacija mijenjaju opću ekonomsku strukturu, a time i turističke potrebe

sutrašnjice. Današnji položaj turizma Zadarske županije još uvijek je bitno određen naslijeđenim proizvodom i određenim pogreškama u korištenju prostora. Stoga se potencira zajedništvo i odgovornost poduzetnika javnog sektora i svih kreativnih snaga u županiji koji moraju biti usmjereni na stvaranju novih vizija, inovacija i vrijednosti.

Iz svega navedenog proizlazi misija razvoja turizma Zadarske županije:

MISIJA

ZADARSKA ŽUPANIJA TURIZMOM KAPITALIZIRA SVOJE KOMPARATIVNE PREDNOSTI NA GLOBALNOM TRŽIŠTU U CILJU ODRŽIVOG RASTA I RAZVOJA.

6.2. VIZIJA

U globalizacijskim procesima i kao članica Europske unije ovim je razvojnim dokumentom aktualizirano pitanje osmišljavanja slike turističke budućnosti Zadarske županije. Na temelju analize i rasprava o dijagnozi stanja, postignuta je opća suglasnost o potrebi definiranja i prihvaćanja nove vizije turizma Zadarske županije kao dogovorenog okvira za nadolazeće procese promjena.

Nakon pedeset godina razvoja i oslanjanja na tradicionalni turistički proizvod „sunce i more“, Zadarska županija želi razviti nove turističke proizvode, atrakcije, usluge i iznad svega poslovnu kulturu u turizmu područja koja prihvaća globalne izazove i globalnu konkurenciju. Dugoročni održivi rast i strategija izgradnje visokih vrijednosti, uz uvažavanje osobitosti lokalnog ambijenta i stanovništva, temeljna je misao i vodilja izgradnje turističke budućnosti Zadarske županije.

U definiranju vizije razvoja turizma Zadarske županije polazi se od temeljnih razvojnih pitanja: Zašto razvijati turizam na prostoru Zadarske županije? Odgovarajući na ovo pitanje polazi se od činjenice da Zadarska županija razvija turizam u interesu rasta kvalitete života, ekonomskog blagostanja i osiguranja održive budućnosti lokalnom stanovništvu Zadarske županije. Zadarska županija se oslanja na turizam i zbog rasta investicija i brzog aktiviranja gospodarskog rasta te zapošljavanja koje turizam svojim funkcijama snažno multiplicira.

U definiranju vizije razvoja turizma Zadarske županije nastoji se riješiti nedoumica: Kakav se turizam namjerava razvijati na prostoru Zadarske županije? U prisutnom procesu globalizacije Zadarske županije i njezinog turizam se želi definirati kao područje s jakim kulturnim identitetom i svima poželjnim dalmatinskim načinom života. Žitelji Zadarske županije spremni su se uključiti u turističku ponudu nudeći proizvode i usluge, doživljaje i gostoprimstvo s visokom kvalitetom, ali i volontirajući u raznim oblicima uređenja okoliša ili uključivanja u događanja u svrhu unaprjeđenja turističke ponude. Posredstvom navedenih razvojnih procesa Zadarska županija bi trebala postati prepoznatljiva destinacija turističkog na europskom, ali i svjetskom tržištu. U narednih deset godina Zadarska županija treba dostići internacionalno konkurentne standarde poslovanja i razinu inovativnog klsterskog upravljanja destinacijom.

Posredstvom vizije razvoja turizma Zadarske županije definiraju se i ključni preduvjeti razvoja turizma ove županije. Prvi preduvjet je dugoročna zaštita prostora i održivo upravljanje ekosustavom. Zatim slijedi povećanje znanja i vještina na svim razinama. Na prostoru Zadarske županije potrebno je uspostaviti destinacijsko upravljanje. Poseban rezultat razvoja turizma je stvaranje preduvjeta kojima bi Zadarska županija postala konkurentan i atraktivan prostor za nove investicije na području turizma i njemu komplementarnih djelatnosti. Poseban preduvjet razvoja turizma Zadarske županije je aktiviranje državne imovine u svrhu turističkog razvoja.

Vizija razvoja turizma treba odrediti i elemente koji će privlačiti i usmjeravati turističku potražnju prema prostoru Zadarske županije. Poseban element je gostoljubivost lokalnog stanovništva i ostalih „živih“ dionika turističke ponude. Svi njezini dionici trebaju težiti izvrsnosti svojih proizvoda i usluga. Turistička, kao i cjelokupna ponuda Zadarske županije treba biti usmjerena na očuvanju svoje autentičnosti i posebnosti. Razvoj bi se turizma Zadarske županije trebao temeljiti na raznovrsnosti sadržaja i doživljaja, kao stožernim elementima suvremene turističke ponude. Istovremeno ne treba zanemariti ni očuvanje postojećih prednosti Zadarske županije koja bi i dalje trebala ostati turistička destinacija sigurnog boravaka turista.

U skladu s navedenim odrednicama, izrađena je nova razvojna vizija turizma Zadarske županije do 2023. godine. U globalizacijskim procesima i kao članica Europske unije ovim je Glavnim planom aktualizirano pitanje osmišljavanja slike budućnosti turističkog prostora Zadarske županije kao trajnog izvora unapređenja i usavršavanja s uporištem u svakodnevnoj praksi. Definirana je na osnovu rezultata analize stanja, SWOT analize, analize atrakcijske osnove, ispitivanja stavova turista i stanovništva o turizmu, razvojnih svjetskih trendova te strategije razvoja Zadarske županije.

VIZIJA RAZVOJA TURIZMA ZADARSKE ŽUPANIJE ZA RAZDOBLJE 2013.-2023.

**ZADARSKA ŽUPANIJA RAZVIJA TURIZAM U INTERESU RASTA KVALITETE ŽIVOTA, EKONOMSKOG
BLAGOSTANJA I OSIGURANJA ODRŽIVE BUDUĆNOSTI LOKALNOM STANOVNIŠTVU
ZADARSKE ŽUPANIJE.**

**ZADARSKU ŽUPANIJA JE U 2023. GODINI GLOBALNO PREPOZNATLJIVA TURISTIČKA DESTINACIJA KOJA
POSLUJE U VEĆEM DIJELU GODINE I TIME OSIGURAVA DUGOROČNU PROFITABILNOST I ODRŽIVOST
TURIZMA U INTERESU SVIH UKLJUČENIH SUBJEKATA, OSOBITO LOKALNOG STANOVNIŠTVA.**

6.3. STRATEŠKI CILJEVI, PRIORITETI I MJERE

Zadarska županija oslanja se na turizam zbog investicija te bržeg aktiviranja gospodarskog rasta, potom zapošljavanja te napose stvaranja kvalitetnih profesionalnih karijera zaposlenih u ovom sektoru.

Kvaliteta strateških ciljeva ovisi održivosti trendova i procesa u turizmu županije i široj regiji. Ti ciljevi doprinose ostvarenju vizije, a temelje se na izvršenim istraživanjima i analizama.

Zadarska županija u razvoju turizma ima tri strateška cilja:

Tablica 6.3.1.: Strateški ciljevi

STRATEŠKI CILJ 1
Uspostava održivog učinkovitog sustava upravljanja resursima i potencijalima turizma
STRATEŠKI CILJ 2
Smanjenje sezonalnosti kroz razvoj konkurentnog turističkog sektora
STRATEŠKI CILJ 3
Unaprjeđenje turističke infrastrukture i usluga, te zaštita okoliša

Tablica 6.3.2.: Strateški ciljevi i prioritete Zadarske županije

CILJ 1. USPOSTAVA ODRŽIVOG UČINKOVITOG SUSTAVA UPRAVLJANJA RESURSIMA I POTENCIJALIMA TURIZMA
Budućnost turizma Zadarske županije suprotstavljena je ponašanju i ciljevima interesno-utjecajnih skupina (dionika) zbog čega je potrebno razmotriti i usvojiti strateški okvir vrednovanja budućih razvojnih inicijativa. Ovim se strateškim ciljem želi pružiti primjereni odgovor na izazove identificirane SWOT analizom, terenskim istraživanjem i intervjuima s fokus grupama. Kao ključni problemi, navode se nedovoljno učinkovit sustav za upravljanje cjelokupnom destinacijom, neusklađenost kadrova sa stvarnim potrebama turističkog sektora, ne umreženost dionika turističkog sustava, nedostatak informacija i neprimjereno upravljanje realnim i potencijalnim resursima značajnim za valoriziranje i održivi razvoj turizma. Postavljeni cilj teži podizanju razine učinkovitosti svih dionika razvoja turizma (poduzetničkog, javnog i civilnog sektora) koordinacijom njihovih ciljeva, poboljšanjem njihove suradnje i komunikacije, te podizanjem razine znanja. Uz tendenciju razvoja ljudskih potencijala, kao temeljne pretpostavke razvoja turizma, takav sustav omogućuje identifikaciju turističkih potencijala, te kvalitetno upravljanje prirodnim i društvenim resursima Zadarske županije.
Prioritet 1.1. Unaprjeđenje sustava upravljanja destinacijom
Unutar turističkog sustava postoji niz ključnih subjekata suprotstavljenih interesa. Provedene su analize, kao temeljni problem, prepoznale nedostatak komunikacije i suradnje među dionicima turističke ponude u županiji, kao što se i ne prepoznaje tko bi trebao biti nositelj aktivnosti upravljanja županijom kao turističkom destinacijom. Ovaj prioritet cilja na rješavanje navedenih problema mjerama usmjerenima na jačanje kapaciteta za upravljanje razvojem turističke destinacije na razini županije, umrežavanje dionika turističkog sustava, unaprjeđenje sustava sigurnosti u županiji te na stvaranje preduvjeta za aktiviranje državne imovine u turističke svrhe. Provedbom navedenih mjera osnažit će se svi ključni elementi nužni za unaprjeđenje sustava upravljanja destinacijom kao preduvjeta za održivi razvoj turizma Zadarske županije.

Mjera 1.1.1. Jačanje kapaciteta za upravljanje razvojem turističke destinacije na razini županije

Mjera 1.1.2. Umrežavanje dionika turističkog sustava

Mjera 1.1.3. Unaprjeđenje sustava sigurnosti u županiji

Mjera 1.1.4. Stvaranje preduvjeta za aktiviranje državne imovine u turističke svrhe

Prioritet 1.2. Jačanje ljudskih potencijala za potrebe turizma

Turizam je radno intenzivna djelatnost u kojem čovjek predstavlja ključ uspjeha u turizmu stoga je uz unaprjeđenje sustava za upravljanje destinacijom nužno stvoriti sve preduvjete za jačanje ljudskih kapacitete sukladno potrebama turizma. Iako se u SWOT analizi kao snaga ističe kvalitetan ljudski potencijal i obrazovne institucije, njihovo nedostatno korištenje, nedovoljno poticanje sustava za cjeloživotno obrazovanje i edukaciju kadrova u privatnom smještaju te u konačnici edukacija cjelokupnog stanovništva o važnosti turizma i gostoljubivosti, dovode do pojave ljudskog potencijala i kao slabosti u analizi stanja u turizmu Zadarske županije. Ostvarenje navedenog prioriteta postići će se provedbom mjera stvaranja kurikuluma prilagođenog potrebama turističkog tržišta, izgradnje, obnove i opremana kapaciteta za obrazovanje u turizmu, razvojem sustava cjeloživotnog obrazovanja sukladno potrebama turističkog tržišta, provođenjem promocije o važnosti turizma i potrebi interkulturalnog komuniciranja.

Mjera 1.2.1. Stvaranje kurikuluma prilagođenog potrebama turističkog tržišta

Mjera 1.2.2. Izgradnja, obnova i opremanje kapaciteta za obrazovanje u turizmu

Mjera 1.2.3. Razvoj sustava cjeloživotnog obrazovanja sukladno potrebama turističkog tržišta

Mjera 1.2.4. Provođenje promocije o važnosti turizma i potrebi interkulturalnog komuniciranja

CILJ 2. SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA

Podizanje konkurentnosti turizma cilj je ne samo gospodarstva Zadarske županije, već i regionalnog i nacionalnog gospodarstva. Uslijed tržišnih promjena, kapaciteti u turizmu Zadarske županije danas nisu primjereni novim turističkim trendovima. Naime, nisu se razvili proizvodi i usluge kojima bi se barem donekle umanjila dominacija izrazito sezonskog poslovanja. U skladu sa snagama i prilikama iskazanim u SWOT analizi turizma Zadarske županije, daljnji razvoj turizma treba usmjeriti na smanjenje sezonalnost turističkog poslovanja smanjenjem udjela tradicionalnog proizvoda „sunca i mora“. U cilju razvoja konkurentnog turističkog sektora neophodno je unaprjeđenje kvalitete turističke ponude odnosno razvoj proizvoda i usluga specifičnih oblika turizma koji bi utjecali na smanjenje sezonalnosti i stvaranje turističke destinacije izvrsnosti. Uvođenje znanja, novih tehnologija i inovacija u turizmu uz istovremeni razvoj poduzetničkog okruženja ključno je za podizanje konkurentnosti postojećih i stvaranje novih gospodarskih subjekata.

Prioritet 2.1. Smanjenje sezonalnosti

Iz osnovne analize ovog dokumenta, vidljivo je da je jedna od slabosti turizma Zadarske županije, kao i ostatka Hrvatske izrazito sezonalni karakter u poslovanju, odnosno najvećem broju posjeta turista tijekom srpnja i kolovoza. Stoga se Zadarska županija opredjeljuje za razvoj specifičnih oblika turizma kao što su: kulturni turizam, MICE turizam, nautički turizam i dr. specifični oblici sukladno svojim geografskim posebnostima, bogatoj kulturno povijesnoj i prirodnoj baštini te suvremenim trendovima razvoja turizma. Specifični oblici turizma usmjereni na specifične ciljane skupine turista utjecat će na produljenje turističke sezone i unaprjeđenje turističke ponude. Smanjenju sezonalnosti doprinijet će također poticanje zabavno-kulturnih događanja od rujna do svibnja kao i razvoj programa lojalnosti destinaciji.

Mjera 2.1.1. Poticanje razvoja i unaprjeđenje specifičnih oblika turizma

Mjera 2.1.2. Razvoj programa lojalnosti destinaciji

Mjere 2.1.3. Poticanje zabavno-kulturnih događanja od rujna do svibnja

Prioritet 2.2. Razvoj poduzetničkog okruženja

Razvoj poduzetničkog okruženja neophodan je za podizanje konkurentnosti turističkog sektora. Analiza stanja turizma u Zadarskoj županiji pokazala je da nema dovoljno renomiranih međunarodnih dionika u hotelskoj i turističkoj industriji. Nedovoljno ulaganje u ljude, osobito u poduzetničke kompetencije. Malen je broj aktivnosti usmjerenih na nove goste te nova tržišta. Razvojem usluga za potporu poduzetnicima, novim edukacijskim programima, kao i uvođenjem poticajnih mjera i financijskih instrumenata za razvoj turizma potaknut će se gospodarska aktivnost i povećati konkurentnost sektora.

Mjera 2.2.1. Jačanje poduzetničkih kompetencija

Mjera 2.2.2. Unaprjeđenje uvjeta za privlačenje investitora u sektoru turizma

Mjera 2.2.3. Uvođenje financijskih instrumenata za razvoj turizma

Prioritet 2.3. Uvođenje znanja, novih tehnologija i inovacija u turizam

Globalni turistički trendovi, kao i provedena anketna istraživanja u Zadarskoj županiji, ukazuju na važnost primjene novih tehnologija u turizmu. Razvojem tehnologijske i razvojno-istraživačke infrastrukture i usluga, povezivanjem obrazovnih i znanstveno istraživačkih institucija s gospodarstvom te poticanjem primjene znanja, razvoja novih tehnologija i inovacija u turizmu stvaraju se preduvjeti održivog razvoja sektora. Potrebno osvijestiti važnost izazova globalne konkurencije koja tjera na inovacije proizvoda i upravljačkih procesa. Inovativan turistički proizvod i distribucijski kanali obogatit će ukupnu turističku i ugostiteljsku ponudu te podići konkurentnosti privrednih subjekata.

Mjera 2.3.1. Razvoj tehnologijske i razvojno-istraživačke infrastrukture i usluga u turizmu

Mjera 2.3.2. Poticanje znanja, razvoja novih tehnologija i inovacija u turizmu

Prioritet 2.4. Unaprjeđenje kvalitete turističkih objekata

U Zadarskoj županiji je premalo kvalitetnih hotela i hotela koji posluju cijele godine. Također nedostaju kvalitetni, obiteljski, manji hoteli koji bi u potpunosti iskoristili mogućnost rasta individualnog tržišta. Nedovoljno investiranje u razvoj drugih sadržaja, primjerice tematskih parkova, terena za golf te sportsko-rekreacijski i zdravstveni sadržaji koji će privući posjetitelje u većem dijelu godine. Ne prate se dovoljno najnoviji tržišni trendovi, osim toga nedovoljna je i orijentiranost na gosta budućnosti kojeg obilježava sportski duh, mladenački stil života i doživljaji. Stoga je neophodno podizanje kvalitete turističke ponude, predlaže se poticanje pretvorbe privatnog smještaja u male boutique hotele te razvoj difuznih hotela.

Mjera 2.4.1. Podizanje razine kvalitete turističke ponude

Mjera 2.4.2. Poticanje pretvorbe privatnog smještaja u male boutique hotele

Mjera 2.4.3. Razvoj difuznih hotela

Prioritet 2.5. Razvoj ruralnih područja turizmom

Zadarska županija je prema analizi atrakcijske osnove iznimno bogata resursima za razvoj oblika turizma koji se odvijaju u ruralnim područjima, a posebno eko i agro turizmom. Provedeno istraživanje je pokazalo da je nakon kupanja i sunčanja, najčešći primarni motiv dolaska turista u Zadarsku županiju nova iskustva i doživljaju, razgledavanje nacionalnih parkova i prirodnih ljepota, te mir i zelenilo. Sukladno navedenom, razvijanjem turističkih aktivnosti na ruralnim područjima Zadarske županije turistima će se osigurati nova iskustva i doživljaji u autentičnom ruralnom okruženju. Lokalnom stanovništvu i poduzetništvu će se osigurati preduvjeti za gospodarsko rast i unaprjeđenje kvalitete života, a ujedno će se osigurati i uvjeti za produženje turističke sezone. Ostvarenje ovog prioriteta postići će se razvijanjem turističkih proizvoda prilagođenih ruralnom prostoru te integriranjem ekološke proizvodnje i turizma.

Mjera 2.5.1. Razvoj turističkih proizvoda prilagođenih ruralnom prostoru

Mjera 2.5.2. Integriranje ekološke proizvodnje i turizma

Prioritet 2.6. Stvaranje turističke destinacije izvrsnosti

U iznimnoj konkurenciji turističkih destinacija važno je stvoriti „brendiranu“ destinaciju koja će se svojim prednostima pozicionirati na turističkom tržištu kao visoko kvalitetna destinacija koja pruža dobar omjer dobivene vrijednosti za uloženi novac. Istraživanje je pokazalo da se kao najveću prednost prepoznaju prirodne ljepote, kulturne i povijesne znamenitosti te geografski položaj. Jedan od problema identificiran u istraživanju stavova stanovništva o turizmu je loša promidžba destinacije. Odabir elemenata za isticanje kod promocije Zadarske županije na turističkom tržištu zasigurno predstavlja jedan od najvećih izazova. Otoci zadarske županije su prema stavovima lokalnog stanovništva najslabije korišteni za promociju u turizmu, a imaju najveći potencijal. Stanovništvo smatra da je i unutrašnjost županije jednako tako zanemarena u promociji na turističkom tržištu. Kako bi se suočili sa izazovima konkurentskih destinacija, Zadarska županija treba postati prepoznatljiva na međunarodnom turističkom tržištu. Zbog toga je potrebno razvijati vlastiti sustava kategorizacije, pristupiti sinergijskom umrežavanju marketinških aktivnosti, unaprijediti upravljanje i komunikaciju s turistima, te provoditi aktivnosti za stvaranje autohtone destinacije kroz održivu valorizaciju ukupnih turističkih resursa..

Mjera: 2.6.1. Razvoj vlastitog sustava kategorizacije

Mjera: 2.6.2. Sinergijsko umrežavanje marketinških aktivnosti

Mjera: 2.6.3. Upravljanje i unaprjeđenje komunikacije s turistima

Mjera: 2.6.4. Stvaranje autohtone destinacije kroz održivu valorizaciju ukupnih turističkih resursa

CILJ 3.: UNAPRJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA

Infrastruktura predstavlja polazišne mogućnosti razvoja, stoga je prije svega potrebno razvijati kvalitetnu i funkcionalnu infrastrukturu neophodnu za kvalitetan život u Zadarskoj županiji, a koja će služiti kao snažan oslonac razvoju turističke infrastrukture, poboljšanju usluga i većoj zaštiti okoliša. Sukladno tome moguće je unaprjeđenje turističke infrastrukture u svrhu stvaranja kvalitetnijeg i konkurentnijeg turističkog sektora sa svim pratećim uslugama. Proces razvoja svakako zahtjeva brigu o okolišu na svim razinama. U ostvarenju ovog cilja značajna je upotreba znanja, tehnoloških dostignuća i inovacija. Prethodno provedena istraživanja i rezultati ukazuju na određene nedostatke osnovne infrastrukture i neprimjerenu razinu kvalitete turističke infrastrukture.

Osobiti nedostaci se ističu u prometnoj povezanosti i infrastrukturi, zatim komunalnoj infrastrukturi (kanalizacija, odvodnja, opskrba vodom i strujom), kvaliteti javnog transporta, te opremljenosti i uređenosti turističkih kapaciteta, osobito plaža. Značajna zamjerka je pronađena u nedostatku informacija o sadržajima i uslugama, neprimjerenoj turističkoj signalizaciji te nedostatku različitih sadržaja i usluga u okviru turističke ponude. Apstrahirajući navedeno, potrebno je poduzeti korake usmjerene prije svega na uređenje postojećeg sustava, a zatim na njegovo poboljšanje i razvoj, stoga su postavljeni sljedeći prioriteti:

Prioritet 3.1. Razvoj turističke infrastrukture i usluga

Unaprjeđenje i razvoj osnovne infrastrukture predstavlja pretpostavku kvalitete života stanovništva i razvoja gospodarskog sustava na području zadarske županije. U tom se kontekstu teži poboljšanju i razvoju komunalne, javne i prometne infrastrukture, te sustava obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi, koji se posredno nalaze u funkciji turizma. S toga aspekta moguć je i potreban razvoj turističke infrastrukture, jer se time podiže kvaliteta turističkog sektora zadarske županije te omogućuje raznovrsnost i poboljšanje kvalitete usluga. Navedeno je moguće ostvariti ulaganjem u kvalitetu svih turističkih kapaciteta, osobito ključnih za destinaciju i turističku ponudu, uz istodobno poboljšanje međusobne suradnje i komunikacije između dionika turističke ponude. Unaprjeđenjem turističke infrastrukture, bogatstvom i kvalitetom pruženih usluga zadarska županija postaje destinacija izvrsnosti i omogućuje konkuriranje na međunarodnom tržištu.

Mjera 3.1.1. Upravljanje i podizanje razine kvalitete plaža

Mjera 3.1.2. Razvoj sustava turističkih informativnih centara

Mjera 3.1.3. Poboljšanje kolnog i pješačkog prometa, te prometa u mirovanju

Mjera 3.1.4. Razvoj i unaprjeđenje ostale javne i privatne turističke infrastrukture

Mjera 3.1.5. Unapređenje studentskog standarda

Mjera 3.1.6. Poboljšanje učinkovitosti i umrežavanje rada komunalnih i javnih službi

Prioritet 3.2. Poboljšanje prometne povezanosti županije

S obzirom na veličinu i geografsko-morfološku diversificiranost županije, a u cilju stvaranja homogene i prepoznatljive turističke destinacije, potrebno je kvalitetno prometno povezati sva njena područja. Mjere za ispunjenje ovog prioriteta se očituju u održavanju postojećeg sustava povezanosti, ali i njegovog kontinuiranog unaprjeđenja i razvoja. Osim toga, potrebno je razvijati međunarodnu povezanost županije, osobito u dijelu zračnog i pomorskog prometa. Svakako je nužno pojačati promet kružnih turističkih putovanja. Jačanje pomorske povezanosti je moguće kroz završetak projekta luke Gaženica, čime bi se omogućio razvoj putničkog i robnog prometa, odnosno potakle gospodarske aktivnosti na području županije. Istodobno, razvoj međunarodne povezanosti bi pozitivno utjecao na dolaske gostiju tijekom cijele godine i produljenje turističke sezone.

Mjera 3.2.1. Jačanje međunarodne povezanosti Zadarske županije tijekom cijele godinu zračnim i pomorskim prometom

Mjera 3.2.2. Stvaranje preduvjeta za razvoj luke Gaženica u luku za kružna putovanja

Mjera 3.2.3. Poboljšanje prometne povezanosti unutar županije

Prioritet 3.3. Unaprjeđenje zaštite okoliša i povećanje energetske učinkovitosti

Mjere zaštite okoliša su usmjerene na održavanje ekološke, socio-kulturne i ekonomske nosivosti. Potrebno je osigurati zaštitu od dodatnog devastiranja, odnosno upravljati prostorom i resursima u skladu sa zakonima održivosti. Ovaj proces zahtjeva implementaciju preventivnih i sankcijskih mjera zaštite okoliša, racionalno korištenje resursa s tendencijom korištenja obnovljivih izvora energije, pametno raspolaganje otpadom te provođenje aktivnosti usmjerenih održavanju kvalitetnog okoliša, temeljenog na ekološkoj proizvodnji i sačuvanim nenarušenim procesima u prirodi.

Mjera 3.3.1. Stalno praćenje pokazatelja nosivosti kapaciteta i kvalitete okoliša

Mjera 3.3.2. Unaprjeđenje svijesti dionika turističke ponude i lokalnog stanovništva o potrebi zaštite okoliša

Mjera 3.3.3. Stvaranje sustava nagrađivanja za uređenje destinacije

Mjera 3.3.4. Poticanje korištenja obnovljivih izvora energije i povećanje energetske učinkovitosti u turizmu

Mjera 3.3.5 Razvoj ekološkog poslovanja u svim oblicima

Razrada mjera

Cilj 1	USPOSTAVA ODRŽIVOG UČINKOVITOG SUSTAVA UPRAVLJANJA RESURSIMA I POTENCIJALIMA TURIZMA
Prioritet 1.1	UNAPRJEĐENJE SUSTAVA UPRAVLJANJA DESTINACIJOM
Mjera 1.1.1	Jačanje kapaciteta za upravljanje razvojem turističke destinacije na razini županije
Cilj mjere	Unaprijediti administrativne i institucionalne kapacitete ključnih dionika turističkog razvoja (turističkih zajednice JLRS, JLRS kao i ostalih dionika) osposobljavanjem djelatnika i opremanjem institucija za upravljanje destinacijom kao i za planiranje, pripremu i provođenje razvojnih projekata u području turizma.
Aktivnosti	Opremanje i jačanja kapaciteta nositelja turističkog razvoja (javnog sektora) za učinkovito upravljanje destinacijom; osnivanja DMO i DMK organizacija; unaprjeđenje razine osposobljenosti djelatnika za praćenje, pripremu, provedbu i vrednovanje razvojnih projekata u sektoru turizma kao i druge slične aktivnosti.
Nositelji	Zadarska županija – UO za more i turizam, TZ JRLS; JRLS; potporne institucije (ZADRA, HOK, HGK, AGRRA i dr.); Sveučilište; gospodarski subjekti i dr.
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JRLS; potporne institucije; Sveučilište; gospodarski subjekti; strukovne udruge; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj održanih edukacija za podizanje razine osposobljenosti; broj polaznika organiziranih edukacija; broj realiziranih programa i projekata; broj osnovanih DMO i DMK organizacija i dr.

Cilj 1	USPOSTAVA ODRŽIVOG UČINKOVITOG SUSTAVA UPRAVLJANJA RESURSIMA I POTENCIJALIMA TURIZMA
Prioritet 1.1	UNAPRJEĐENJE SUSTAVA UPRAVLJANJA DESTINACIJOM
Mjera 1.1.2	Umrežavanje dionika turističkog sustava
Cilj mjere	Mjerom se želi unaprijediti umreženost, suradnja i komunikacija između dionika turističke ponude u županiji u svrhu unaprjeđenja upravljanja cjelokupnom destinacijom.
Aktivnosti	Uspostavljanje metodologije i sustava za koordiniranje organizacijom najvažnijih manifestacija; definiranje metodologije i sustava za koordinaciju pri informiranju i promociji destinacije; organizacija redovnih sastanaka ključnih dionika turističkog razvoja Zadarske županije s ciljem definiranja prioriteta projekata i drugih sličnih aktivnosti.
Nositelji	Zadarska županija – UO za more i turizam, TZ Zadarske županije u suradnji s TZ JLS; gospodarski subjekti, strukovne udruge i dr.
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JRLS; potporne institucije; obrazovne institucije; gospodarski subjekti; strukovne udruge; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Definiran godišnji kalendar ključnih turističkih događanja; broj organiziranih zajedničkih promotivnih aktivnosti, broj pripremljenih zajedničkih razvojnih programa i projekata; i dr.

Cilj 1	USPOSTAVA ODRŽIVOG UČINKOVITOG SUSTAVA UPRAVLJANJA RESURSIMA I POTENCIJALIMA TURIZMA
Prioritet 1.1	UNAPRJEĐENJE SUSTAVA UPRAVLJANJA DESTINACIJOM
Mjera 1.1.3	Unaprjeđenje sustava sigurnosti u županiji
Cilj mjere	Mjerom se želi unaprijediti sustav intervencija i prevencija sigurnosnih i hitnih službi koje tijekom glavne turističke sezone imaju bitno povećani broj intervencija.
Aktivnosti	Umrežavanje i definiranje modela razmjene kadrova između sigurnosnih službi Zadarske županije i onih u turistički manje intenzivnim područjima RH; umrežavanje i definiranje modela razmjene / korištenja opreme između sigurnosnih službi Zadarske županije i onih u turistički manje intenzivnim područjima RH; opremanje sigurnosnih službi; edukacija djelatnika u sustavu sigurnosti o komunikaciji sa turistima (učenje stranih jezika; interkulturni dijalog i sl.); umrežavanje sa međunarodnim sigurnosnim službama i druge slične aktivnosti
Nositelji	Zadarska županija, policijske uprave; bolnice; domovi zdravlja; hitne službe; DVD; vatrogasci; HGSS; lučka kapetanija; lučka uprave; carina, financijska policija; inspektorati i dr.
Korisnici	JRLS, policijske uprave; bolnice, domovi zdravlja; hitne službe; DVD; vatrogasci; HGSS; lučka kapetanija; lučka uprave; carina, financijska policija; inspektorati; stanovništvo; turisti; gospodarski subjekti i dr.
Indikatori	Stopa kriminaliteta; broj hitnih intervencija; stupanj sigurnosti u Zadarskoj županiji i dr.

Cilj 1	USPOSTAVA ODRŽIVOG UČINKOVITOG SUSTAVA UPRAVLJANJA RESURSIMA I POTENCIJALIMA TURIZMA
Prioritet 1.1	UNAPRIJEĐENJE SUSTAVA UPRAVLJANJA DESTINACIJOM
Mjera 1.1.4	Stvaranje preduvjeta za aktiviranje državne imovine u turističke svrhe
Cilj mjere	Mjerom se usmjerava na provedbu potrebnih aktivnosti koje će omogućiti prenamjenu i aktiviranje državne imovine za potrebe turističkih projekata.
Aktivnosti	Inventarizacija državne imovine na području Zadarske županije za koju je moguća turistička valorizacija; priprema potrebne dokumentacije za turističku valorizaciju državne imovine; i dr.
Nositelji	Zadarska županija; JLS
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; obrazovne institucije; gospodarski subjekti; strukovne udruge; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj identificirane objekata / zemljišta u registru; broj projekata i dr.

Cilj 1	USPOSTAVA ODRŽIVOG UČINKOVITOG SUSTAVA UPRAVLJANJA RESURSIMA I POTENCIJALIMA TURIZMA
Prioritet 1.2	JAČANJE LJUDSKIH POTENCIJALA ZA POTREBE TURIZMA
Mjera 1.2.1.	Stvaranje kurikuluma prilagođenog potrebama turističkog tržišta
Cilj mjere	Mjerom se želi osigurati usklađenost razvoja ljudskih potencijala s potrebama turističkog tržišta kroz unaprjeđivanje postojećih i stvaranje novih oblika formalnog i neformalnog obrazovanja.
Aktivnosti	Analize postojećih programa i kurikuluma; poticanje umrežavanja gospodarstva i obrazovnih institucija u cilju unaprjeđenja kurikuluma; razvijanje modela i jačanje kapaciteta za provođenje praktične nastave učenika i studenata u ugostiteljskim i turističkim djelatnostima; stvaranje novih srednjoškolskih i sveučilišnih kurikuluma u turizmu i ugostiteljstvu prilagođenih potrebama tržišta i druge slične aktivnosti.
Nositelji	Zadarska županija; obrazovne institucije; HZZ; potporne institucije; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; JLS; obrazovne institucije; HZZ; potporne institucije; gospodarski subjekti; strukovna udruženja; učenici i studenti; stanovništvo i dr.
Indikatori	Broj izrađenih programa i kurikuluma; broj provedenih programa i kurikuluma i dr.

Cilj 1	USPOSTAVA ODRŽIVOG UČINKOVITOG SUSTAVA UPRAVLJANJA RESURSIMA I POTENCIJALIMA TURIZMA
Prioritet 1.2	JAČANJE LJUDSKIH POTENCIJALA ZA POTREBE TURIZMA
Mjera 1.2.2	Izgradnja, obnova i opremanje kapaciteta za obrazovanje u turizmu
Cilj mjere	Mjerom se želi osigurati kvalitetna, moderna i visokokvalitetno opremljena infrastruktura za obrazovanje turističkih i ugostiteljskih kadrova sukladno potrebama turističkog tržišta.
Aktivnosti	Izgradnja, obnova i opremanje srednjih turističkih i ugostiteljskih škola, izgradnja i opremanje centara kompetencija i izvrsnosti u turizmu i ugostiteljstvu; izgradnja, obnova i opremanje visokoškolskih ustanova u svrhu unaprjeđenja kvalitete školovanja u turizmu i ugostiteljstvu.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; obrazovne institucije; gospodarski subjekti i dr.
Korisnici	Zadarska županija, TZ JRLS; JLS; obrazovne institucije; gospodarski subjekti; učenici i studenti; stanovništvo i dr.
Indikatori	Broj izgrađenih, obnovljenih i opremljenih obrazovnih institucija; broj vježbališta; broj razvojnih centara i dr.

Cilj 1	USPOSTAVA ODRŽIVOG UČINKOVITOG SUSTAVA UPRAVLJANJA RESURSIMA I POTENCIJALIMA TURIZMA
Prioritet 1.2	JAČANJE LJUDSKIH POTENCIJALA ZA POTREBE TURIZMA
Mjera 1.2.3	Razvoj sustava cjeloživotnog obrazovanja sukladno potrebama turističkog tržišta
Cilj mjere	Mjerom se želi razviti novi i unaprijediti postojeći sustav cjeloživotnog obrazovanja sukladno potrebama turističkog tržišta
Aktivnosti	Revizija postojećeg sustava cjeloživotnog obrazovanja u turizmu i ugostiteljstvu; razvijanje i unaprjeđenje sustava cjeloživotnog obrazovanja u turizmu i ugostiteljstvu; i druge slične aktivnosti
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; obrazovne institucije; potporne institucije; HZZ; strukovna udruženja; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; obrazovne institucije; potporne institucije; HZZ; strukovna udruženja; gospodarski subjekti; stanovništvo i dr.
Indikatori	Broj programa cjeloživotnog obrazovanja; broj održanih edukacija; broj polaznik i dr.

Cilj 1	USPOSTAVA ODRŽIVOG UČINKOVITOG SUSTAVA UPRAVLJANJA RESURSIMA I POTENCIJALIMA TURIZMA
Prioritet 1.2	JAČANJE LJUDSKIH POTENCIJALA ZA POTREBE TURIZMA
Mjera 1.2.4	Provođenje promocije o važnosti turizma i potrebi interkulturalnog komuniciranja
Cilj mjere	Mjerom se želi ojačati svijest i educirati cjelokupno stanovništvo županije o vrijednosti turističkih razmjena i njihovih ekonomskih, društvenih i kulturnih koristi i rizika kao i o važnosti gostoljubivosti i interkulturalnoj komunikaciji za daljnji razvoj Zadarske županije.
Aktivnosti	Edukativne kampanje u obrazovnim institucijama o važnosti turizma za ukupan razvoj županije; javne tribine i okrugli stolovi za podizanje svijesti građana o važnosti turizma; i dr.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; obrazovne institucije; potporne institucije; HZZ; strukovna udruženja; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; obrazovne institucije; potporne institucije; HZZ; strukovna udruženja; gospodarski subjekti; stanovništvo i dr.
Indikatori	Broj provedenih kampanja i programa; broj održanih javnih tribina i okruglih stolova; i dr.

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.1	SMANJENJE SEZONALNOSTI
Mjera 2.1.1	Poticanje razvoja i unaprjeđenje specifičnih oblika turizma
Cilj mjere	Mjerom se želi potaknuti razvoj novih i unaprijediti ponuda postojećih specifičnih oblika turizma u svrhu diversifikacije turističke ponude, daljnjeg razvoja turizma te smanjenja sezonalnosti.
Aktivnosti	Stvaranje preduvjeta za razvoj MICE turizma; objedinjavanje ponude i stvaranje proizvoda kulturnog turizma; razvoj zabavnih parkova; razvoj golf turizma; stvaranje centara zdravstvenog turizma; razvoj cikloturizma; unaprjeđenje i objedinjavanje ponude avanturističkog turizma; razvoj eko turizma; unaprjeđenje nautičkog turističkog proizvoda; unaprjeđenje lovnog i ribolovnog turizma; razvoj agro/seoskog turizma i druge slične aktivnosti
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; vjerske i kulturne institucije; bolnice i zdravstveni centri; obrazovne institucije; NP; PP; JU za zaštićena područja prirode; gospodarski subjekti; udruge i dr.
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; vjerske i kulturne institucije; bolnice i zdravstveni centri; obrazovne i znanstvene institucije; NP; PP; JU za zaštićena područja prirode; gospodarski subjekti; udruge; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj dolazaka/noćenja od rujna do svibnja; broj zabavnih parkova; broj održanih MICE događanja; broj golf igrališta; broj centara zdravstvenog turizma; broj kilometara biciklističkih staza; broj turističkih seoskih obiteljskih gospodarstava (TSOG); broj nautičkih dolazaka i noćenja; broj izdanih dozvola za lov i ribolov; i dr.

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.1	SMANJENJE SEZONALNOSTI
Mjera 2.1.2	Razvoj programa lojalnosti destinaciji
Cilj mjere	Mjerom se želi podignuti broj gostiju vjernih Zadarskoj županiji kao destinaciji njihovog odmora.
Aktivnosti	Kreiranje modela lojalnosti destinacije; umrežavanje sa pružateljima smještaja kako bi se identificirali turisti lojalni destinaciji; stvaranje ICT platforme za komunikaciju sa turistima lojalnim destinaciji; provođenje istraživanje o lojalnosti destinaciji; definiranje sustava nagrađivanja lojalnosti i druge slične aktivnosti
Nositelji	TZ JRLS; gospodarski subjekti i dr.
Korisnici	TZ JRLS; Zadarska županija; JLS; gospodarski subjekti; turisti i dr.
Indikatori	Broj povrataka gostiju; broj dodijeljenih nagrada lojalnosti i dr.

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.1	SMANJENJE SEZONALNOSTI
Mjera 2.1.3	Poticanje zabavno-kulturnih događanja od rujna do svibnja
Cilj mjere	Mjerom se želi potaknuti organiziranje zabavno – kulturnih događanja izvan sezonskog razdoblja kako bi se utjecalo na smanjenje sezonalnosti
Aktivnosti	Izrada plana manifestacija za period rujan – svibanj; poticanje organiziranja i promoviranja zabavnih i kulturnih manifestacija tijekom vikenda; organiziranje velikih događanja izvan sezone; umrežavanje organizatora zabavnih i kulturnih događanja sa ponudom smještaja i ugostiteljstva u svrhu kreiranje turističkih vikend paketa; i druge slične aktivnosti.
Nositelji	TZ JRLS; Zadarska županija, JLS; gospodarski subjekti; vjerske i kulturne institucije; civilni sektor; i dr.
Korisnici	Zadarska županija, JLS; TZ JRLS; gospodarski subjekti; vjerske i kulturne institucije; civilni sektor; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj organiziranih manifestacija u periodu rujan – svibanj; broj dolazaka i noćenja od rujna do svibnja

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.2	RAZVOJ PODUZETNIČKOG OKRUŽENJA
Mjera 2.2.1	Jačanje poduzetničkih kompetencija
Cilj mjere	Mjerom se žele osnažiti poduzetničke kompetencije turističkog sektora u Zadarskoj županiji u cilju stvaranja konkurentnog turističkog proizvoda.
Aktivnosti	Promidžba poduzetništva i razvoj poduzetničkih kompetencija kroz sustav obrazovanja od predškolske dobi nadalje; javne tribine i okrugli stolovi; smanjenje razine rizika kod poduzetničkog poduhvata; stvaranje stabilnog poduzetničkog okruženja; razvoj potpornih grupa; i druge slične aktivnosti
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; obrazovne institucije; potporne institucije; HZZ; strukovne udruge; gospodarski subjekti i dr.
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; obrazovne institucije; potporne institucije; HZZ; strukovne udruge; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj provedenih programa i projekata; broj javnih tribina i okruglih stolova

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.2	RAZVOJ PODUZETNIČKOG OKRUŽENJA
Mjera 2.2.2	Unaprjeđenje uvjeta za privlačenje investitora u sektoru turizma
Cilj mjere	Usmjeravanje potpora i aktivnosti te stvaranje poticajnog okruženja za investitore u sektoru turizma.
Aktivnosti	Koordinirane marketinške aktivnosti za privlačenje investitora; stimulativni sustav potpora za investitore u turizmu; pružanje tehničke pomoći investitorima u pripremi i razradi projekata; podrška razvoju klastera i sl. gospodarskih udruženja te druge slične aktivnosti.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; potporne institucije; gospodarski subjekti i dr.
Korisnici	Zadarska županija; JLS; potporne institucije; gospodarski subjekti; stanovništvo i dr.
Indikatori	Broj realiziranih investicija; vrijednost realiziranih investicija u turizmu

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.2	RAZVOJ PODUZETNIČKOG OKRUŽENJA
Mjera 2.2.3	Uvođenje financijskih instrumenata za razvoj turizma
Cilj mjere	Mjerom se žele definirati i uvesti financijski instrumenti za poticanje razvoja turizma.
Aktivnosti	Olakšavanje dostupnosti financijskih sredstava za poduzetničke projekte u turizmu; smanjenje davanja i nameta na lokalnoj razini za projekte u turizmu; kreditne i jamstveno kreditne sheme dostupne poduzetnicima; stimulativni sustav potpora za projekte u turizmu; sustav nameta za neiskorištenu imovinu predviđenu za turističku namjenu i dr.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; potporne institucije
Korisnici	Gospodarski subjekti; strukovne udruge; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj sufinanciranih poduzetničkih turističkih projekata; broj ugovorenih kredita i jamstva; broj nameta za neiskorištenu imovinu; i dr.

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.3	UVOĐENJE ZNANJA, NOVIH TEHNOLOGIJA I INOVACIJA U TURIZAM
Mjera 2.3.1	Razvoj tehnologijske i razvojno-istraživačke infrastrukture i usluga u turizmu
Cilj mjere	Unaprjeđenje uvjeta za primjenu znanja, inovacija i novih tehnologija u turizmu kroz izgradnju razvojno-istraživačke infrastrukture i usluge te povezivanje znanstvenoistraživačkih institucija s gospodarstvom, kao i razvojem i implementacijom novih tehnologija.
Aktivnosti	Analiza razvojnih potreba; izrada plana razvoja razvojno-istraživačke infrastrukture i usluga u turizmu; izgradnja i opremanje razvojno-istraživačke infrastrukture; sustavno povezivanje sa sličnim institucijama u RH i inozemstvu i druge slične aktivnosti.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; znanstvene i obrazovne institucije; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti.
Korisnici	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; znanstvene i obrazovne institucije; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti; znanstvenici; učenici; studenti, turisti; i dr.
Indikatori	Broj razvojnih centara; broj sklopljenih partnerstava između razvojnih centara; broj projekata; i dr.

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.3	UVOĐENJE ZNANJA, NOVIH TEHNOLOGIJA I INOVACIJA U TURIZAM
Mjera 2.3.2	Poticanje znanja, razvoja novih tehnologija i inovacija u turizmu
Cilj mjere	Sustavnim poticanjem primjene znanja i izvrsnosti te novih tehnologija i inovacija u turizmu podići konkurentnost sektora.
Aktivnosti	Potpora u razvoju proizvoda i usluga, zaštita intelektualnog vlasništva i komercijalizaciji novih proizvoda i usluga; umrežavanje znanstvenoistraživačkih institucija sa gospodarstvom i druge slične aktivnosti.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; znanstvene i obrazovne institucije; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; znanstvene i obrazovne institucije; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti; znanstvenici; učenici; studenti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj zaštićenih prava intelektualnog vlasništva; broj komercijaliziranih inovativnih proizvoda i usluga; broj zajedničkih projekata među znanstvenoistraživačkim institucijama i gospodarstva; broj projekata.

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.4	UNAPRJEĐENJE KVALITETE TURISTIČKIH OBJEKATA
Mjera 2.4.1	Podizanje razine kvalitete turističke ponude
Cilj mjere	Mjerom se želi podignuti razina kvalitete postojeće turističke ponude s ciljem podizanja sveukupne kvalitete turističke ponude Zadarske županije, smanjenja sezonalnosti, smanjenje utjecaja masovnog turizma te ostvarivanje boljih financijskih rezultata.
Aktivnosti	Identifikacija, analiza i praćenje razine kvalitete turističke ponude; definiranje preporuka za poboljšanje kvalitete ponude; poboljšanje kvalitete turističke ponude; razvoj dodatnih sadržaja i usluga kao što su tematski parkovi; sportsko-rekreacijski sadržaji; zdravstvene i wellness usluge i drugo u cilju podizanja kvalitete ponude turističkih objekata; druge slične aktivnosti.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Struktura smještajnih kapaciteta u županiji; povećanje prosječne potrošnje po gostu

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.4	UNAPRJEĐENJE KVALITETE TURISTIČKIH OBJEKATA
Mjera 2.4.2	Poticanje pretvorbe privatnog smještaja u male boutique hotele
Cilj mjere	Mjerom se želi potaknuti pretvorba privatnog smještaja u male boutique hotele kao manje, intimne, ali luksuzne hotele kapaciteta do 50 soba prepoznatljivih po personaliziranom smještaju i usluzi.
Aktivnosti	Identifikacija objekata privatnog smještaja i motiviranje za pretvorbu u male boutique hotele; pomoć pri izradi projektne dokumentacije; savjetovanje i konzultantske usluge; financijski instrumenti; promotivne aktivnosti; edukacija i druge slične aktivnosti.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti; stanovništvo.
Korisnici	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj identificiranih objekata privatnog smještaja koji su iskazali interes za pretvorbu u male boutique hotele; broj boutique hotela.

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.4	UNAPRJEĐENJE KVALITETE TURISTIČKIH OBJEKATA
Mjera 2.4.3	Razvoj difuznih hotela
Cilj mjere	Mjerom se želi potaknuti razvoj difuznih hotela u kojima su gosti mogu boraviti u zasebnim smještajnim jedinicama (sobama, apartmanima ili kućama) rasprostranjenima na širem području sa zajedničkom recepcijom kojom se s jedne točke upravlja sa svim smještajnim jedinicama.
Aktivnosti	Definiranje modela difuznih hotela; identifikacija vlasnika smještajnih kapaciteta zainteresiranih za udruživanje i organiziranje u difuzni hotel; promoviranje i poticanje modela razvoja difuznih hotela među poduzetništvom Zadarske županije; razvoj difuznih hotela i dr.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti; stanovništvo.
Korisnici	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj identificiranih objekata privatnog smještaja koji su iskazali interes za udruživanje kroz formu difuznih hotela; broj difuznih hotela.

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.5	RAZVOJ RURALNIH PODRUČJA KROZ TURIZAM
Mjera 2.5.1	Razvoj turističkih proizvoda prilagođenih ruralnom prostoru
Cilj mjere	Mjerom se želi valorizirati ruralna područja Zadarske županije razvojem turističkih proizvoda i aktivnosti kojima će se turistima osigurati nova iskustva i doživljaji, a lokalnom stanovništvu i poduzetništvu gospodarski održiv rast.
Aktivnosti	Poticanje i razvoj turizma prilagođenog ruralnom prostoru i njegovim specifičnostima; poticanje organiziranja kulturno-zabavnih i ostalih manifestacija na ruralnom prostoru i druge slične aktivnosti.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj manifestacija u ruralnim područjima; broj dolazaka i broj noćenja u ruralnim područjima; dnevna potrošnja turista

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.5	RAZVOJ RURALNIH PODRUČJA KROZ TURIZAM
Mjera 2.5.2	Integriranje ekološke proizvodnje i turizma
Cilj mjere	Mjerom se želi poticati promoviranje i integriranje ekološke proizvodnje u turističku ponudu.
Aktivnosti	Poticanje umrežavanja eko proizvođača; umrežavanje proizvođača s turističkim i ugostiteljskim sektorom; koordinirane marketinške aktivnosti; definiranje i razvijanje tematskih eko putova i druge slične aktivnosti.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj tematskih eko putova; broj zajedničkih marketinških aktivnosti; broj eko proizvođača; broj ugostiteljskih i smještajnih objekata sa ponudom eko proizvoda

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.6	STVARANJE TURISTIČKE DESTINACIJE IZVRSNOSTI
Mjera 2.6.1	Razvoj vlastitog sustava kategorizacije
Cilj mjere	Mjerom se želi postići prepoznatljivost turističkih kapaciteta stvaranjem vlastitog i prepoznatljivog sustava kategorizacije Zadarske županije.
Aktivnosti	Identifikacija i analiza postojećih turističkih kapaciteta; definiranje standarda; implementacija standarda; kontinuirana kontrola implementacije standarda i druge slične aktivnosti.

Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; potporne institucije
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj tematskih eko putova; broj zajedničkih marketinških aktivnosti; broj eko proizvođača; Broj propisanih standarda; broj implementiranih standarda.

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.6	STVARANJE TURISTIČKE DESTINACIJE IZVRSNOSTI
Mjera 2.6.2	Sinergijsko umrežavanje marketinških aktivnosti
Cilj mjere	Mjerom se želi postići sinergijsko umrežavanje marketinških aktivnosti kako bi se postigli snažniji efekti promoviranja Zadarske županije kao destinacije izvrsnosti.
Aktivnosti	Identifikacija prepoznatljivih simbola Zadarske županije; definiranje marketinških standarda za promociju destinacije; umrežavanje javnih i privatnih dionika turističkog i ugostiteljskog sektora u svrhu usuglašavanja komunikacijskih smjernica; definiranje jedinstvenog vizualnog identiteta županije; provedba jedinstvenog marketinškog plana i dr.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; HGK
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj dolazaka i noćenja; promjena strukture turističke potražnje

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.6	STVARANJE TURISTIČKE DESTINACIJE IZVRSNOSTI
Mjera 2.6.3	Upravljanje i unaprjeđenje komunikacije s turistima
Cilj mjere	Mjerom se želi unaprijediti komunikacija kao i model upravljanja u komunikaciji s turistima usklađen s definiranim vizualnim identitetom županije kako bi se postigla primjerena, pravovremena i transparentna informiranost turista.
Aktivnosti	Izraditi i razviti sustavan plan turističke signalizacije; definiranje komunikacijskog plana i standarda; korištenje suvremenih ICT rješenja za promociju destinacije; korištenje suvremenih ICT rješenja pri prezentaciji i interpretaciji turističkih atrakcija; unaprjeđenje komunikacije između različitih turističkih odredišta u Zadarskoj županiji; postavljanje turističke (smeđe) signalizacije; postavljanje informativnih panoa i dr.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj atrakcija i turističkih i gospodarskih subjekata promoviranih suvremenim tehnologijama; broj turističke signalizacije; broj informativnih panoa.

Cilj 2	SMANJENJE SEZONALNOSTI RAZVOJEM KONKURENTNOG TURISTIČKOG SEKTORA
Prioritet 2.6	STVARANJE TURISTIČKE DESTINACIJE IZVRSNOSTI
Mjera 2.6.4	Stvaranje autohtone destinacije održivom valorizacijom ukupnih turističkih resursa
Cilj mjere	Mjerom se želi valorizirati kulturna i prirodna baština kako bi Zadarska županija bila prepoznata kao autohtona i jedinstvena turistička destinacija.
Aktivnosti	Inventarizacija i klasifikacija ukupnih turističkih resursa i atrakcija; definiranje kapaciteta nosivosti; definiranje planova za turističku valorizaciju pojedinih identificiranih resursa i atrakcija; izrada potrebne projektne dokumentacije; provedba plana valorizacije; umrežavanje dionika u cilju stvaranja autohtone destinacije i dr.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; potporne institucije; vjerske i kulturne institucije; civilni sektor i dr.
Korisnici	Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; potporne institucije; vjerske i kulturne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj identificirani i klasificiranih turističkih resursa; broj valoriziranih turističkih resursa

Cilj 3	UNAPRJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.1	RAZVOJ TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA
Mjera 3.1.1	Upravljanje i podizanje razine kvalitete plaža
Cilj mjere	Stvaranje kvalitetnog i privlačnog turističkog proizvoda kao ključnog resursa kupališnog turizma Zadarske županije.
Aktivnosti	Inventarizacija plaža; obilježavanje plaža; poboljšanje pristupnih putova plažama; postavljanje standarda kvalitete te okvira upravljanja i uređenja plaža; uređenje plaža; definiranje modela koncesije; istraživanje zadovoljstva korisnika plaža i dr.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj plaža; broj uređenih plaža; broj koncesija za plaže; broj plavih zastava za plaže; zadovoljstvo korisnika plaža

Cilj 3	UNAPRJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.1	RAZVOJ TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA
Mjera 3.1.2	Razvoj sustava turističkih informacijskih centara
Cilj mjere	Izgradnja, opremanje i razvijanje sustava turističkih informativnih centara i poticanje međusobnog umrežavanja u svrhu kvalitetnog i pravovremenog informiranja turista

Aktivnosti	Stvaranje sustava turističkih informacijskih centara (TIC); Izgradnja i opremanje TIC-ova; modernizacija postojećih TIC-ova; umrežavanje TIC-ova; i dr.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; kulturne i vjerske institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj izgrađenih i opremljenih TIC-ova; broj zajedničkih projekata

Cilj 3	UNAPRJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.1	RAZVOJ TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA
Mjera 3.1.3	Poboljšanje kolnog i pješačkog prometa, te prometa u mirovanju
Cilj mjere	Stvaranje kvalitetnog, funkcionalnog i sigurnog kolnog i pješačkog sustava prometa te prometa u mirovanju. Održavanje i uređenje postojećeg sustava kolnog, pješačkog prometa i prometa u mirovanju; probijanje i uređenje novih putova i cesta; izgradnja i uređenje parkirališta; izgradnja i uređenja kamp odmorišta; omogućavanje pristupa osobama s invaliditetom; izgradnja biciklističkih staza; i dr.
Aktivnosti	Održavanje i uređenje postojećeg sustava kolnog, pješačkog prometa i prometa u mirovanju; probijanje i uređenje novih putova i cesta; izgradnja i uređenje parkirališta; izgradnja i uređenja kamp odmorišta; omogućavanje pristupa osobama s invaliditetom; izgradnja biciklističkih staza; i dr.
Nositelji	Zadarska županija; Ceste zadarske županije; JLS
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; Ceste zadarske županije; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Kilometri obnovljenih i novoizgrađenih cesta; broj kamp odmorišta; broj parkirnih mjesta; broj kilometara biciklističkih staza; broj prometnih nesreća; i dr.

Cilj 3	UNAPRJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.1	RAZVOJ TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA
Mjera 3.1.4	Razvoj i unaprjeđenje ostale javne te privatne turističke infrastrukture
Cilj mjere	Podizanje kvalitete i konkurentnosti turističkog sektora županije izgradnjom nove i unaprjeđenjem postojeće javne i privatne turističke infrastrukture Izgradnja i unaprjeđenje javne turističke infrastrukture kao što su šetnice, biciklističke staze, javni prostori, sportsko-rekreativni sadržaji, tematski putovi i dr.; izgradnja i unaprjeđenje privatne turističke infrastrukture kao što su novi smještajni kapaciteti, ugostiteljski kapaciteti, šetnice, sportsko rekreacijski sadržaji i dr.
Aktivnosti	Podizanje kvalitete i konkurentnosti turističkog sektora županije izgradnjom nove i unaprjeđenjem postojeće javne i privatne turističke infrastrukture Izgradnja i unaprjeđenje javne turističke infrastrukture kao što su šetnice, biciklističke staze, javni prostori, sportsko-rekreativni sadržaji, tematski putovi i dr.; izgradnja i unaprjeđenje privatne turističke infrastrukture kao što su novi smještajni kapaciteti, ugostiteljski kapaciteti, šetnice, sportsko rekreacijski sadržaji i dr.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj izgrađene, obnovljene i preuređene javne turističke infrastrukture (parkova, trgova, plaža, biciklističkih staza, šetnica, itd.); broj izgrađene, obnovljene i preuređene privatne turističke infrastrukture (hotela, ugostiteljskih objekata, km šetnice, itd.)

Cilj 3	UNAPRIJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.1	RAZVOJ TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA
Mjera 3.1.5	Unapređenje studentskog standarda
Cilj mjere	Kvalitativno i kvantitativno poboljšanje smještajnih i prehrambenih kapaciteta u okvirima studentskog standarda u cilju povećanja broja studenata, ali i korištenja istih u turističke svrhe za vrijeme ljetnih mjeseci.
Aktivnosti	Izgradnja i unapređenje smještajnih i prehrambenih kapacitete za potrebe studenata; definiranje sustava korištenja postojećih i budućih kapaciteta studentskog standarda u turističke svrhe; programi ljetnih škola; programi razmjene; i dr.
Nositelji	Znanstveno-obrazovne institucije; Zadarska županija; JLS
Korisnici	Znanstvenoobrazovne institucije; Zadarska županija; JLS; studenti; znanstvenici; turisti; lokalno stanovništvo.
Indikatori	Broj ljetnih škola; broj pristupnika u ljetnim školama; broj noćenja ostvaren u studentskim domovima; broj studentskih razmjena.

Cilj 3	UNAPRIJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.1	RAZVOJ TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA
Mjera 3.1.6	Poboljšanje učinkovitosti i umrežavanje rada komunalnih i javnih službi
Cilj mjere	Podizanje kvalitete i učinkovitosti rada komunalnih i javnih službi kao neophodne podrške turističkom sektoru.
Aktivnosti	Edukacija komunalnih i javnih službe u svrhu unaprjeđenja kvalitete usluge (posebno u turizmu); definiranje i stvaranje sustava prilagođenog većem intenzitetu rada tijekom ljetne sezone; umrežavanje i suradnja dionika u cilju zajedničkih projekata i unaprjeđenja efikasnosti; opremanje komunalnih i javnih službi; i dr.
Nositelji	Javne i komunalne službe; Zadarska županija; JLS
Korisnici	Javne i komunalne službe; Zadarska županija; JLS; TZ JRLS; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj provedenih edukacija; turističko zadovoljstvo kvalitetom usluga javnih i komunalnih službi; broj projekata i programa.

Cilj 3	UNAPRIJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.2	POBOLJŠANJE PROMETNE POVEZANOSTI ŽUPANIJE
Mjera 3.2.1	Jačanje međunarodne povezanosti Zadarske županije kroz cijelu godinu zračnim i pomorskim prometom
Cilj mjere	Jačanje međunarodne cjelogodišnje povezanosti Zadarske županije zračnim i pomorskim prometom u svrhu produljenja turističke sezone.

Aktivnosti	Povećanje povezanosti niskotarifnim i ostalim zračnim prijevoznicima; umrežavanje Zračne luke s ostalim dionicima turističke ponude; uspostavljanje cjelogodišnjih međunarodnih pomorskih linija (posebno sa Italijom); uključivanje u tokove kružnih turističkih putovanja; i dr.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; Zračna luka Zadar; zračni prijevoznici; pomorski prijevoznici; Luka Zadar; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; JLS; Zračna luka Zadar; zračni prijevoznici; pomorski prijevoznici; Luka Zadar; gospodarski subjekti; lokalno stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj prijevoznika; broj linija; broj putnika; vremenska distribucija putnika

Cilj 3	UNAPRIJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.2	POBOLJŠANJE PROMETNE POVEZANOSTI ŽUPANIJE
Mjera 3.2.2	Stvaranje preduvjeta za razvoj luke Gaženica u luku za kružna putovanja
Cilj mjere	Stvaranje preduvjeta za prerastanje luke Gaženica u luku za kružna putovanja
Aktivnosti	Izgradnja luke Gaženica; razvijanje infrastrukture i usluga za potrebe brodova za kružna putovanja i dr.
Nositelji	Zadarska županija; Grad Zadar; TZ JRLS; Lučka uprava; Luka Zadar; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; Grad Zadar; TZ JRLS; Lučka uprava; Luka Zadar; gospodarski subjekti stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj priveza brodova za kružna putovanja; broj putnika; broj pruženih usluga.

Cilj 3	UNAPRIJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.2	POBOLJŠANJE PROMETNE POVEZANOSTI ŽUPANIJE
Mjera 3.2.3	Poboljšanje prometne povezanosti unutar županije
Cilj mjere	Stvaranje homogene turističke destinacije uz mogućnost jednomjernog turističkog razvoja i kvalitetnije povezanosti svih njenih područja, poboljšanje sigurnosti i podizanje kvalitete turističke infrastrukture i usluga.
Aktivnosti	Održavanja, sanacije, adaptacije, izgradnja i modernizacije prometne infrastrukture; održavanje, modernizacija i nabava prijevoznih sredstava za javne potrebe; definiranje i uspostavljanje učinkovitog sustava prometne povezanosti unutar županije; i dr.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; potporne institucije; strukovne udruge; gospodarski subjekti; Lučke uprave; Uprave za ceste JRLS; cestovni, željeznički i pomorski prijevoznici
Korisnici	Zadarska županija; JLS; potporne institucije; strukovna udruženja; gospodarski subjekti; Lučke uprave; Uprave za ceste JRLS; cestovni, željeznički i pomorski prijevoznici; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj km obnovljenih i izgrađenih cesta i željezničkih pruga; broj obnovljenih i izgrađenih brodskih / trajektnih privezišta itd.; broj prijevoznih linija; broj prijevoznih sredstava (autobusa, trajekta, brodova, taksija itd.)

Cilj 3	UNAPRIJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.3	UNAPREĐENJE ZAŠTITE OKOLIŠA I POVEĆANJE ENERGETSKE UČINKOVITOSTI
Mjera 3.3.1	Stalno praćenje pokazatelja nosivosti kapaciteta i kvalitete okoliša
Cilj mjere	Mjerom se želi utvrditi sustav i pratiti nosivost turističkih kapaciteta i kvalitete okoliša kako turistički razvoj ne bi došao u konflikt sa društveno odgovornim i održivim razvojem.
Aktivnosti	Definiranje sustava pokazatelja ukupnog kapaciteta nosivosti i indikatora za praćenje kvalitete okoliša; definiranje plana upravljanja prostorom; definiranje kapaciteta nosivosti za prirodnu i kulturnu baštinu; postavljanje sustava mjera i prevencije zaštite (ograničenja); podizanje razine svijesti o održivom upravljanju resursima; i dr.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; znanstveno-obrazovne institucije; civilni sektor
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; znanstveno-obrazovne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj lokaliteta sa definiranim kapacitetima nosivosti; broj planova upravljanja; broj provedenih mjera zaštite lokaliteta; broj održanih radionica

Cilj 3	UNAPRIJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.3	UNAPREĐENJE ZAŠTITE OKOLIŠA I POVEĆANJE ENERGETSKE UČINKOVITOSTI
Mjera 3.3.2	Unaprjeđenje svijesti dionika turističke ponude i lokalnog stanovništva o potrebi zaštite okoliša
Cilj mjere	Porastom svijesti dionika turističke ponude i lokalnog stanovništva o potrebi zaštite okoliša uspostaviti učinkovitiji sustav zaštite okoliša te očuvanja ukupne baštine destinacije
Aktivnosti	Osmišljavanje i provedba različitih radionica, seminara, edukacija i obrazovnih programa na svim razinama obrazovanja; osmišljavanje i provedba različitih radionica, seminara, edukacija te promotivnih akcija usmjerenih na podizanje svijesti o zaštiti okoliša kod lokalnog stanovništva; potpora civilnom sektoru za osnivanje udruga u području zaštite okoliša; potpora dionicima turističke ponude za implementaciju načela potrebnih za dobivanje certifikata iz područja zaštite okoliša i dr.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; znanstveno-obrazovne institucije; civilni sektor; stanovništvo; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; znanstveno-obrazovne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj edukacija, radionica, seminara i obrazovnih programa; broj promotivnih akcija; broj dobivenih certifikata

Cilj 3	UNAPRJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.3	UNAPREĐENJE ZAŠTITE OKOLIŠA I POVEĆANJE ENERGETSKE UČINKOVITOSTI
Mjera 3.3.3	Stvaranje sustava nagrađivanja za uređenje destinacije
Cilj mjere	Razvijanjem sustava nagrađivanja za uređenje destinacije potaknuti svijest o potrebi očuvanja i prezentacije kvalitetnog okoliša u svrhu stvaranja destinacije izvrsnosti.
Aktivnosti	Definiranje kriterija i sustava za nagrađivanje; dodjela nagrada; promotivne kampanje za poticanje uređivanja destinacije; promoviranje volonterstva u svrhu uređivanje destinacije; organiziranje ekoloških akcija i dr.
Nositelji	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj nagrađenih; broj održanih edukacija; broj provedenih promotivnih kampanja; broj organiziranih ekoloških akcija

Cilj 3	UNAPRJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.3	UNAPREĐENJE ZAŠTITE OKOLIŠA I POVEĆANJE ENERGETSKE UČINKOVITOSTI
Mjera 3.3.4	Poticanje korištenja obnovljivih izvora energije i povećanje energetske učinkovitosti u turizmu
Cilj mjere	Mjerom se želi potaknuti korištenje obnovljivih izvora energije kao i povećati implementacija energetske učinkovitosti u turizmu
Aktivnosti	Provedbe energetske audita za turističke objekte; potpora certificiranja energetske učinkovitosti; postavljanje sustava za korištenje obnovljivih izvora energije na turističke objekte (fotonaponski sustavi; solarni termalni sustavi; vjetroenergetski sustavi i dr.); provedba mjera energetske učinkovitosti na turističkim objektima; edukativne kampanje; i dr.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj provedenih energetske audita; broj izdanih energetske certifikata; broj instaliranih energetske sustava OIE; stopa smanjenja potrošnje komercijalnih izvora energije; broj provedenih mjera EE; broj edukacija

Cilj 3	UNAPRIJEĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA, TE ZAŠTITA OKOLIŠA
Prioritet 3.3	UNAPREĐENJE ZAŠTITE OKOLIŠA I POVEĆANJE ENERGETSKE UČINKOVITOSTI
Mjera 3.3.5	Razvoj ekološkog poslovanja u svim oblicima
Cilj mjere	Poticanje primjene principa ekološkog poslovanja
Aktivnosti	Poticanje korištenje ekološki prihvatljivih tehnologija; jačanje svijesti o prednostima ekološkog poslovanja; poticanje racionalnog korištenje ukupnih resursa destinacije; unaprjeđenje sustava ponovne uporabe otpada; eko certificiranje poslovanja; širenje ekološke svijesti među zaposlenicima, stanovništvom i turistima; stvaranje GMO-free destinacije i dr.
Nositelji	Zadarska županija; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti
Korisnici	Zadarska županija; TZ JRLS; JLS; potporne institucije; civilni sektor; gospodarski subjekti; stanovništvo; turisti i dr.
Indikatori	Broj izdanih eko certifikata; broj održanih promotivnih i edukativnih aktivnosti; količina otpada; broj reciklažnih dvorišta i zelenih otoka.

7. PLAN REALIZACIJE STRATEGIJE RAZVOJA I KLJUČNI PROJEKTI

7.1. FORMIRANJE TURISTIČKIH PROIZVODA I INFRASTRUKTURE

Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije je osnova i podloga kako bi Zadarska županija i Turistička zajednica Zadarske županije definirale upravljački okvir i operacionaliziraju koncept razvoja turizma na ovom prostoru u narednih deset godina.

Na koncept i operacionalizaciju razvoja turizma Zadarske županije utječu brojni subjekti, njihovi programi i interesi što iziskuje poduzimanje određenih aktivnosti, i to:

Programi i instrumenti promjena

Ovaj strateški dokument u najvećem broju rješenja odnosi se na predviđanja u narednih deset godina. S obzirom na to da je riječ o području koje iz tranzicije još uvijek ne ulazi u svijet konkurencije, pitanje instrumenata provedbe navedenog plana još uvijek je neizvjesno. Zanimljivo je da instrumente opće hrvatske makroekonomske politike (porezi, tečaj, kategorizacija, inspekcije i sl.), prije svega je riječ o osiguranju provedbe navedenog Glavnog plana stvaranjem sinergijskog efekta jedinstvenog djelovanja javnog i privatnog sektora ujedinenog i vođenog prije svega instrumentima dostupnima na razini županije i jedinica lokalne uprave i samouprave. Uspješan se turizam ne može graditi bez djelatnog partnerstva privatnog i javnog sektora.

Resursi

S obzirom na visoku vrijednost prirodnih i kulturnih resursa Zadarske županije, potrebno njihovo uključivanje u provedbu plana. Drugim riječima odluke o korištenju resursa u realizaciji Glavnog plana nužno će proizići iz atraktivnosti, uvjerljivosti i prihvatljivosti rješenja koja se predlažu u mjerama ovog razvojnog dokumenta. Iznimno je važna implementacija načela održivosti u korištenju resursne osnove u ostvarivanju prioriteta navedenog plana.

Jaka inovacijska baza i istraživačko-razvojna podrška

I na ovom području izgradnje konkurentnosti Zadarska županija uvelike zaostaje. Budućnost se turizma temelji na implementaciji novih znanja i tehnologija u cjelovitu turističku ponudu. Dosadašnji izrealizirani projekti ne pokazuju dostatnu implementaciju novih tehnologija u samu ponudu. Očekivano je da će ovaj proces započeti ulaskom novih, prije svega međunarodnih kompanija, (investitora) u turističku ponudu Zadarske županije.

Prisutnost jake baze obrazovnog osoblja

Ovo je područje još uvijek nepotpuno definirano. Trenutno stanje na tržištu rada nije zadovoljavajuće. Opća ekonomska kriza te niska iskorištenost kapaciteta dovodi do smanjene ili nedostatno kvalitetne potražnje za obrazovanim osobljem u području turizma. Zadarska županija raspolaže kapacitetima za obrazovanje kadrova u turizmu na svim razinama školovanja. U okviru poslovnih misija poduzeća u turizmu (razvoj investicije i sl.) ističe se potreba za kvalitetnim obrazovnim kadrovima, što bi moglo potaknuti dodatna obrazovanja i razvoj istih. Također je važno uvođenje cjeloživotnog obrazovanja u području turizma kojim će se postojeća jaka kadrovska baza s općim obrazovanjem u najvećoj mjeri apsorbirati unutar hotelske i druge turističke industrije s razvojem investicija te novih menadžmentskih koncepata.

Adekvatna fizička infrastruktura

U Zadarskoj županiji postoji razgranata fizička infrastruktura koju treba rehabilitirati. Rehabilitacija mora obuhvatiti ukupnost smještajnih kapaciteta, prometnu infrastrukturu, infrastrukturne sustave (odvodnja, električna energija, vodovod i sl.) itd. Investicijski pokazatelji zabilježeni posljednjih godina pokazuju da je još uvijek znatno profitabilnije rehabilitirati i rekonstruirati postojeću imovinu nego graditi novu, uglavnom onu koja se odnosi na hotelsku industriju. U tom kontekstu, prirodan je interes brojnih vlasnika sadašnje imovine za klstersko organiziranje također zbog inovacijskih i sinergijskih učinaka. Inovacija proizvoda jednih ponuditelja bit će praćena inovacijama drugih. Isto će se događati i na području inovacija menadžmenta i marketinga na razini poduzeća i Zadarske županije u cjelini.

Prisutnost „velikih“ tvrtki

Prisutnost tvrtki kao što su Falkensteiner, Dogus grupa, Turisthotel, Ilirija, te očekivani dolazak nekih multinacionalnih kompanija daju naslutiti da na području Zadarske županije već postoji baza jakih ponuđača koji mogu ojačati i razviti ovaj turistički klaster. Poslovno vodstvo navedenih tvrtki zajedno s predstavnicima javnih vlasti, infrastrukturnih poduzeća, obrazovnih i financijskih ustanova već imaju legitimitet za klstersko organiziranje turizma ovog područja.

Poduzetnička kultura

Poduzetnička je kultura u Zadarskoj županiji naglašena. Međutim, u turizmu bez jakog regulatornog mehanizma, a u ovome je području usmjeren na razvoj turističkih nekretnina, nije moguće razvijati turističku poduzetničku kulturu. Klsterskim razvojem područja, a na temelju Glavnog plana, te uvedene regulacije prostornog i urbanističkog razvitka Zadarske županije, očekuje se veći zaokret poduzetništva prema razvoju projekata s većom dodatnom vrijednošću u županiji.

Dostup financiranju i pokretanje investicijskog ciklusa

Dostup financiranju u županiji danas je izrazito olakšan, ali ponovno je usmjerena na posao nekretnina s hipotekom kao temeljnim osiguranjem od rizika. Tzv. projektno financiranje *project financing* još nije do kraja zaživjelo na području turizma Zadarske županije.

Klastersko organiziranje u osnovi je usmjereno na razvoj inovacijskih standarda u poslovanju i razvoju kulture poslovanja, a koja u konačnici vodi lakšem dostupu kapitala kojim se financiraju projekti.

Ostali čimbenici uspjeha u klasterskom organiziranju Zadarske županije u turizmu su: vanjske usluge u sektoru turizma, dostupnost informacija, komunikacijske tehnologije i standardi, vanjski makroekonomski utjecaji i itd. Navedeni su čimbenici uvelike razvijeni i nisu prepreka za očekivani konkurentski iskorak turizma Zadarske županije.

7.2. PRIORITETNI TURISTIČKI PROIZVODI I PROJEKTI

Strateški i prioritetni turistički proizvodi i projekti definirat će se posredstvom osnovnih smjernica razvoja turizma na pojedinim turističko-geografskim cjelinama. To su: Zadarska rivijera, Ninska rivijera, Biogradska rivijera, ugljansko-pašmanska otočna skupina, dugootočka otočna skupina, otok Pag, Podvelebitski kanal i Velebit, Ravni kotari, Bukovica i Donje Podzrmanje, ličko-pounski prostor.

Zadarska rivijera

Područje grada Zadra, definirano prostorom grada Zadra i uz rubna gradska područja Sukošan, Bibinje, Diklo, Petrčani, urbaniziran je prostor s visokom koncentracijom stanovništva. Riječ je o jakom spoju kulturno-povijesnih i zaštićenih spomenika te brojnih turističkih atrakcija i Zadrom kao kulturnim i administrativnim središtem područja. Područje Zadra je glavno turističko-prometno čvorište Zadarske županije, i to: Zračnom lukom, pomorskom lukom Gaženica, ali i položajem na trasi cestovnih prometnica koji spajaju jug Hrvatske s glavnim emitivnim turističkim tržištima. U prometnom povezivanju Zadarske županije, s glavnim emitivnim tržištima, posebno je važna uloga Zračne luke Zadar koja bi trebala i dalje razvijati koncepciju luke niskotarifnih zračnih prijevoznika, ali i promovirati povezivanje sa sekundarnim zračnim lukama glavnih emitivnih tržišta i tako graditi posebnu koncepciju konkurentnosti i atraktivnosti Zračne luke Zadar za segment turističkog tržišta mlađe životne dobi i onih koji se osjećaju mladima.

Kulturne manifestacije i događaji te prepoznatljiv urbani kolorit ovog prostora daju imidž jedinstvenog doživljaja povijesti i dalmatinskog životnog stil do sada nedovoljno tržišno eksponiran. Kao jedan od značajnih projekata, koja mogu dovest do promjena u percepciji Zadra, svakako je Centar kompetencija za kreativnu industriju koji za cilj ima povećati konkurentnost gospodarstva omogućavanjem razvoja i transfera znanja iz sektora kreativnih industrija u područja filmske industrije, videa i fotografije. Centar će istodobno obrazovati radnu snagu sukladno zahtjevima tržišta rada te kapitalizirati sinergije tehnološke platforme kreativne industrije RH i EU.

Glavni pokretač novog razvojnog ciklusa turizma svakako pripada gradu Zadru. Budućnost turizma područja Zadra trebala bi se temeljiti na segmentu turističke ponude kulturnog turizma. Ovaj se segment se i dalje valorizira. Međutim, uz bolju organizaciju – interpretacijske centre, bolji sustav upravljanja institucijama i lokalitetima za kulturni turizam – stvaranjem jedinstvenih turističkih proizvoda navedeni bi se segment ponude na prikladniji način približio turističkoj potražnji i tržišno bolje valorizirao.

Na području Poluotoka, kao centra turističkog Zadra, treba uskladiti visokovrijednu ponudu kulturnog turizma s ponudom ugostiteljskih sadržaja, novih smještajnih kapaciteta u renoviranim urbanim jedinicama, restoranima ujedinjenima sa životnim stilom lokalnog stanovništva čime bi se prezentirao novi oblik ponude. Time bi se u središtu grada Zadra uveli posebni oblici urbanog turizma.

S obzirom na visoko vrijednu ponudu i dobru prometnu povezanost područje Zadra, u cilju smanjenja sezonalnosti, potrebno je budući razvoj usmjeriti prema turizmu poslovnih skupova, posebnih putovanja i kongresa (MICE). Postojeći smještajni kapaciteti kao Punta Skala, Borik i izgradnjom novih hotelskih kapaciteta te uređenjem zapuštenih cijelina (Ravnice, TIC, Kneževa i providurova palača i sl.) te izgradnjom multifunkcioklanog kongresnog centra, moguće je konkurirati u segmentu MICE turizma. Posebno važan za cjelokupni budući razvoj grada je projekt Ravnice čije puno ostvarenje nije vjerojatno za trajanje ove strategije, ali sam početak njegove implementacije dovesti će do velikih promjena u vizuri i koncepciji življenja Zadra. Prema gradskim strateškim dokumentima projektom su predviđene radikalne promjene na kopnu i u akvatoriju, i to: rekonstrukcija povijesnih kanala čime bi zadarski poluotok ponovno postao otok, u podzemlju bi se izgradila golema garaža, a nad njom kazalište, kongresni centar, hotel, centar za kazališnu i glazbenu umjetnost te glavni turistički punkt.

Grada Zadar je sveučilišni centar s dugogodišnjom nastavnom i znanstvenom tradicijom i razgranatim međunarodnim vezama na brojnim znanstvenim područjima. U kontekstu Europske unije Sveučilište u Zadru dobiva širu dimenziju koja omogućava veću mobilnost studenata i uključivanje Sveučilišta u poseban oblik „obrazovnog“ – MICE turizma. Navedeno je moguće postići različitim inicijativama te organiziranjem međunarodnih znanstvenih skupova (na poticanje Sveučilište dok organizaciju preuzima i realizira operativno-specijalizirana organizacija), ljetnih ili zimskih škola arheologije, povijesti umjetnosti, mediteranske poljoprivrede, jezika, ekologije, pomorstva itd. Brojnost studenata sudionika skupova i škola stvorilo bi posebno ozračje mladosti, vitalnosti i punine života. Upravo projekt izgradnje Novog kampusa treba postati zamašnjak razvoja ovog oblika turizma. Novi kampus Sveučilišta u Zadru planiran je na prostoru bivše vojarne „Franka Lisice“ gdje je i danas smješten dio sveučilišnih prostora. Investicijski okvir za Zapadni Balkan (WBIF) Sveučilištu u Zadru uvjetno odobrava sredstva u okviru 90.500.000 eura za izgradnju prve faze Novog kampusa i multimedijalnog centra s knjižnicom, te bespovratna sredstva u iznosu od 800.000 EUR-a za tehničku pomoć. U prvoj se fazi projekta Novi kampus planira izgradnja Sveučilišne knjižnice s multimedijalnim prostorom, zgrada tehničkih i prirodnih znanosti, te novi studentski dom smješten u dva objekta, u jednom se planira i otvaranje studentskog restorana.

Dugogodišnja tradicija nautičkog turizma na području Zadra trebala bi doživjeti novi iskorak nakon otvorenja luke Gaženica. Premještajem lokalnog i međunarodnog trajektnog prometa u luku Gaženica dobiva se značajni prostor operativne obale na sjevernom dijelu Poluotoka koji bi se mogao prenamijeniti u luku nautičkog turizma za „mega jahte“ koje bi onda doprinijele cjelokupnom ambijentu središta Zadra. „Foša“ kao živi muzej ili antička luka nautičkog turizma, s posebnim eksponatima, prezentira kronologiju razvoja brodarstva i pomorstva oblikujući muzej i interpretacijski centar na otvorenom. Tim se grad Zadar značajno identificira s duhom i koloritom nautičkog Mediterana.

Izgradnjom luke Gaženica stvaraju se preduvjeti da grad Zadar postane jedna od središnjih luka za kružna turistička putovanja. U tom smislu treba stvoriti sve materijalne, ali i administrativno-političke pretpostavke kako bi luka Zadar postala luka ukrcaja za kružna putovanja. Također je potrebno razraditi i osmisliti ukupnu marketinšku aktivnost za postizanje navedenog cilja. Tim bi statusom luka Zadar i cjelokupna ponuda velikog dijela Zadarske županije dobila dodatne ekonomske i turističke prednosti.

Grad Zadar sa svojim zdravstvenim ustanova i znanstveno-obrazovnim institucijama vezanim na zdravstvenu skrb ima preduvjete da se u svojoj razvojnoj koncepciji turizma intenzivnije uključi i u turističku ponudu zdravstvenog turizma. Valorizirajući dobru prometnu povezanost (zračna luka) blagodatni klime i visoku kvalitetu cjelokupne turističke ponude, uz poslovnu povezanost hotelskih kapaciteta i zdravstvenih ustanova, stvara se dodatan motiv za dolazak turista treće životne dobi s znatno većim mogućnostima produženja turističke sezone.

Kada je u pitanju izgradnja novih smještajnih kapaciteta na području grada Zadra, do 2023. godine razvoj je moguće usmjeriti na izgradnju hotelskih kapaciteta na lokaciji bivšeg hotela „Zagreb“, Elektre, Kolovara i bivše zgrade Maraske. Butik i obiteljske hotele moguće je disperzirati u gradu Zadru, ali i okolici (Petrčane, Diklo, Bibinje i Sukošan, kao i na otocima Zadarske rivijere). Razvoj ponude posredstvom butik i obiteljskih hotela moguće je temeljiti kako na novo izgrađenim kapacitetima, tako i proširenjem te moderniziranjem postojećih obiteljskih smještajnih kapaciteta u turizmu.

S obzirom na blizinu grada Zadra i njegovih zdravstvenih ustanova, te reljefnih obilježja u gradskim područjima Dikla, Kožina i Petrčana, uz postojeću hotelsku ponudu, moguće je intenzivirati razvoj obiteljskog turizma posredstvom butik i obiteljskih hotela koji bi svoju ponudu usmjerili prema turistima treće životne dobi

Kao iznimno važan projekt u cilju održivog upravljanja destinacijom, svakako je i Centar za gospodarenje otpadom Zadarske županije (ŽCGO) kojim bi se oslobodio dio iznimno turistički atraktivnog prostora današnjeg odlagališta otpada te na siguran i primjeren način zbrinuo otpad koji nastaje na području grada Zadra i Županije. U ŽCGO će se provoditi mehaničko-biološka obrada otpada s odlaganjem, te izdvajanje sekundarnih sirovina i odlaganje neiskoristivih frakcija otpada, obrada građevinskog otpada kao i kompostiranje zelenog otpada.

Za prigradsko područje Sukošan i Bibinje, uz poboljšanje ponude nautičkog turizma i razvoja ponude posredstvom butik i obiteljskih hotela, potrebno je razvijati projekt zabavnog centra i tematskog parka. U ovaj bi projekt bilo potrebno uključiti i cijeli prostor zaleđa, sve do zračne luke Zadar, koji bi onda imao funkciju zabavnog života za cijelo područje Zadra s posebnom ponudom za nautičare i turiste željne zabave i aktivnog odmora.

Na području grada Zadra, točnije na lokalitetu zaleđa Sukošana i Bibinja ili zaleđa Diklo, potrebno je intenzivirati aktivnosti na izgradnji golf igrališta koji bi stvorili dodatne sadržaje i motive za posjetu turista ovom dijelu Zadarske županije tijekom cijele godine.

Upravo je grad Zadar temeljni element privlačnosti za razvoj urbanog turizma regije stoga je od iznimne važnosti njegovo aktivno sudjelovanje u svim razvojnim projektima i programima koje će županija provoditi.

Smjernice za razvojne projekte koji u sebi uključuju greenfield i brownfield investicije:

1. **Hoteli:** ukupno 2.000 kreveta, unaprjeđenje kvalitete 200 kreveta
2. **Butik i obiteljski hoteli:** 30 objekta – ukupno 1.500 visokokvalitetnih kreveta
3. **Obiteljski smještaj:** organizacija i konverzija 1.000 kreveta iz tzv. privatnog smještaja u visokokvalitetne kapacitete „raspršenog hotela“
4. **Hosteli:** 500 kreveta
5. **Golf igralište s pratećim sadržajima**
6. **Kongresni centar**

Ninska rivijera

Ninska rivijera je suburbano područje koje bi u budućnosti trebalo biti usmjereno u neposredno područje grada Zadra. Razvoj turizma na području ove rivijere trebao bi se temeljiti na prirodnim resursima, lokalnim specifičnostima i dosadašnjem iskustvu u turističkom razvoju. Ninska rivijera realne mogućnosti razvoja turizma ima u segmentu „sunce i more“ te obiteljskog turizma, ali i visokorazvijenog kamping turizma, i to osobito na području Zatona, Privlake i Vira, te u zdravstvenom turizmu za koje ima prirodne komparativne prednosti. Navedena se područja, uz razvoj postojeće smještajne ponude, trebaju usmjeravati na razvoj novih smještajnih kapaciteta tipa butik i obiteljskih hotela s bazenima.

Područje koje bi trebalo posebno istaći u razvojnoj koncepciji ovog područja je grad Nin. Grad Nin kao turistička destinacija trebao bi maksimalno valorizirati svoje kultuno-povijesne znamenitosti te na poseban i dojmljiv način prezentirati grad u cilju stvaranja posebnog doživljaja kraljevskog grada. U turističkom je smislu potrebno posebno valorizirati Solanu u Ninu kao sadržaj, ali i tradiciju streške važnosti proizvodnje soli. S obzirom na lokalitet „Ljekovitog blata“ u nadolazećem bi razdoblju bilo potrebno izvršiti barem pripreme radnje valorizacije ovog vrijednog prirodnog lokaliteta zdravstvenog turizma. Na ovom je projektu pridodajući mu mogućnost korištenja soli u zdravstvene svrhe, moguće graditi ponudu visoke vrijednosti zdravstvenog turizma, ali i pridružene wellness ponude. Ovaj je oblik turizma na poseban usmjeren i na rastući segment tržišta kao i segment tržišta treće životne dobi s visokim stupnjem financijske valorizacije.

Zaton bi, kao međunarodno priznata destinacija kamping turizma, uz razvoj smještajnih kapaciteta i pratećih sadržaja, trebao i dalje ostati putokaz te nositelj razvoja turizma ovog dijela Zadarske županije.

U narednom desetljeću, uz izgradnju osnovnih smještajnih kapaciteta, razvoj turizma na Viru trebalo bi nastaviti u danas započetom planu rehabilitacije i sanacije dosadašnjeg specifičnog razvoja turizma na ovom otoku. Jedan od najznačajnijih kapaciteta ovoga otoka vidi se osmišljavanju koncepta raspršenih hotela.

Osim razvoja smještajnih kapaciteta, turistička ponuda ove rivijere mora se temeljiti i na dodatnim sadržajima kao: ronilački turizam, ciklo turizam, staze za šetnju, tematske ceste, gastro i enoturizam turizam doživljaja.

Smjernice za razvojne projekte koji u sebi uključuju i greenfield i brownfield investicije:

- 1. Hoteli:** 200 novih smještajnih jedinica-kreveta
- 2. Butik–obiteljski hoteli:** 30 objekata kapaciteta 1 500 visokokvalitetnih smještajnih jedinica- kreveta.
- 3. Kamping:** 2.000 novih smještajnih jedinica
- 4. Obiteljski smještaj:** organizacija i konverzija 2 000 postelja privatnog smještaja u visokokvalitetne kapacitete „raspršenog hotela“
- 5. Unaprjeđenje ponude muzeja i tematsko - interpretacijskog centra soli u Ninu**
- 6. Biciklističke staze**
- 7. Tematske ceste**
- 8. Unaprjeđenje ponude promatranja ptica**
- 9. Daljnji razvoj projekata Zdravstvenog centra temeljenog na ljekovitom blatu**

Biogradska rivijera

Riječ je o prostoru definiranom urbanim cjelinama Pakošтана, Biograda, Svetog Filipa i Jakova, Turnja te Svetog Petra. Osim „sunca i mora“ posebnu atrakciju prostoru pružaju aktivnosti nautičkog turizma te neposredna blizina Nacionalnog parka Kornati. I Park prirode Vransko jezero, također u neposrednoj blizini, posebno je područje za razvoj brojnih oblika aktivnog odmora i turističkih doživljaja.

Područje Biogradske rivijere u narednom bi razdoblju trebalo iskoračiti iz tipične destinacije „sunca i mora“ u destinaciju raznovrsnije turističke ponude i novih turističkih proizvoda koji bi omogućili produženje turističke sezone na dodatnih 30 dana. Osim tipične destinacije obiteljskog turizma za mjesec srpanj i kolovoz, potrebno je daljnje razvijanje turističke ponude i za mjesec svibanj, lipanj i rujan. Razvoj bi turističke ponude trebalo usmjeravati na područje nautičkog turizma, po čemu je rivijera Biograd međunarodno poznata više od pet desetljeća. U tom smislu se planira realizacija projekta „Luka nautičkog turizma – marina Kornati, koji bi se povećao sadašnjih kapacitet s 750 na 900 vezova kao i rekonstrukciju Luke nautičkog turizma Ilirija čime bi se postojećih 200 vezova podiglo na veću razinu. U cilju unapređenja razvoja nautičkog turizma, te povezivanja priobalnog područja Biogradske rivijere s njezinim prirodnim zaleđem Ravnim kotarima, a s obzirom na koncentraciju i razvoj ovog oblika turističke ponude, u narednih je desetak godina potrebno podržati i realizirati projekt suhe marine i servisa u Polači. U gospodarskoj zoni Primat-Polača na površini od 1,5 ha uz moguće proširenje na daljnjih 5,0 ha, suha marina Polača funkcionalno bi se vezala na luke nautičkog na Biogradskoj rivijeri. U sastavu suhe marine osigurat će se održavanje i servis za plovila. Time će se stvoriti preduvjeti za dislokaciju iz marina dijela servisnih sadržaja i dijelova vezova u suhi vez čime bi se oslobodio prostor za unosnije sadržaje na obali. Uz Biograd, i Pakoštane bi se, s obzirom na lokalitet, trebale aktivnije uključiti u razvoj u nautičkog turizma izgradnjom novih i adaptacijom postojećih nautičkih potencijala i time zaokružiti značenje ove rivijere kao izrazite nautičke destinacije. Biogradska bi rivijera svoj turistički razvoj svakako trebala temeljiti na povećanju i modernizaciji hotelskih kapaciteta. Uz unapređenje postojećih hotelskih kapaciteta i rekonstrukciju Crvene luke, u narednom razdoblju najznačajniji investicijsko-razvojni projekt je adaptacija i proširenje hotelskog

kompleksa Ilirija-Kornat-Adriatic. U sklopu hotelskog kompleksa Ilirija-Kornat-Adriatic, uz rekonstrukciju postojećih smještajnih sadržaja (648 kreveta) povećao bi se kapacitet za novih 200 kreveta, kategorije 4*. U sklopu istog kompleksa izgradilo bi se 300 novih kreveta kategorije 4* i novih pratećih sadržaja koji uključuju: kongresnu dvoranu s 300 mjesta, wellness, zatvoreni bazen i podzemnu garažu.

Također rivijeru karakterizira dugogodišnja tradiciju u zdravstvenom turizmu koji se nastavlja, uz postojeću bolnicu, na novi zdravstveno-turistički kompleks od 800 smještajnih jedinica čije bi se usluge temeljile na specijalizaciji traumatologije i ortopedija, ali i ostali dijelovi zdravstvenog turizma kao dentalna protetika – stomatologija te tretmani talasoterapije s obzirom na blizinu mora. Navedeni bi zdravstveno-turistički sadržaji trebali biti u funkciji tijekom godine s posebnom namijenjenom segmentu turističke potražnje treće životne dobi. Na ovim se pretpostavkama temelji i jedan od najvažnijih projekata kojim Zadarska županija aplicira prema EU fondovima – Razvoj zdravstvenog turizma jadranske Hrvatske (Zdravstveno-turistički centar Biograd).

Kamping turizam na području Biogradske rivijere ima dugogodišnju tradiciju. Prvi izgrađeni kamp je Kamp Park Soline. Kamp raspolaže s postojećim kapacitetom od 3000 gostiju odnosno 1000 mjesta za kampiranje uređenih kao kamp parcele, mobile-home ili kamp mjesta u kategoriji 4*. U okviru postojećeg kapaciteta i površine planira se daljnje uređenje i opremanje smještajnih jedinica i unapređenja ponude u kampu izgradnjom i uređenjem širokog spektra pratećih sadržaja (sport, rekreacija, ugostiteljstvo, zabava, usluge, kupalište, privez). U okviru razvoja kamping turizma potrebno je poticati razvoj manjih – obiteljskih i ekoloških kampinga na području cijele rivijere Biograd.

Poseban segment turističke ponude Biogradske rivijere je obiteljski smještaj s više od 7 tisuća smještajnih jedinica. Niski stupanj korištenja ovih smještajnih kapaciteta (35- 40 dana godišnje) i stereotipni način ponude poseban je razvojni izazov i za ovo područje. Jedno od temeljnih pitanja nove razvojne koncepcije turizma Zadarske županije je kako ovaj potencijal turističke ponude bolje valorizirati i prezentirati na turističkom tržištu. Jedna od mogućnosti je uvođenje tzv. „raspršenih hotela“ („difuznih hotela „) koji bi značajnije izvršili poslovnu selekciju i bolju prezentaciju na turističkom tržištu. Iz ovog procesa moglo bi se izdvojiti oko 1 000 kvalitetnih smještajnih jedinica (kreveta) u Biogradu kao i dodatnih 1 000 kreveta u ostalim mjestima rivijere.

Posebno područje razvoja receptivnih smještajnih kapaciteta je preoblikovanje ponude kvalitetnog privatnog smještaja i izgradnja novih butik-obiteljskih hotela. Očekivano je da će se u narednom desetljeću obogatiti turistička ponuda Biogradske rivijere s 30 butik-obiteljskih hotela te visokovrijednih 1 500 postelja s posebnim ambijentom u obiteljskom okruženju i iskorištenosti iznad 160 dana pune zauzetosti.

Park prirode Vransko jezero je poseban razvojni izazov za područje rivijere Biograd. Daljnje unaprjeđenje biciklističkih staza uz čitavo jezero s mogućnošću organiziranja biciklističkih utrka, daljnje valorizacije šetnica, promatranje ptica, ribolovni turizam, jedrenje te veslanje, aktivnosti su koje mogu značajno obogatiti turističku ponudu i produžiti turističku sezonu ovoga područja.

Na tragu turizma mladih i sportski orijentiranih turista potreban je daljnji razvoj sportskih sadržaja i manifestacije primjerice međunarodnih regata – nautički turizam, međunarodne biciklističke utrke, staze za pješaćenje i trčanje, organiziranje maratona uz park prirode Vransko jezero i slično.

Kao posebna turistička atrakcija, čija je realizacija moguća kroz dogledno vrijeme, jest šetnice uz obalu od Pakošтана do Sv. Filipa i Jakova koja bi na poseban način stvorila doživljaj mora, prirode i zaštićenih krajobraza.

Sva turistička mjesta Biogradske rivijere imaju autohtonu urbanu jezgru bogate povijesti i specifičnog arhitektonskog stila. Adaptacija i stavljanje u funkciju tih dijelova urbanih cjelina, u kojem dominira arhitektura kamena, predstavljale bi posebnu atrakciju suvremenom turistu.

S obzirom na tradiciju rivijere Biograd u turizmu vina i gastronomije, ovaj segment turističke ponude potrebno je intenzivnije i razvijati u narednom razdoblju. Daljnji razvoj sportskog turizma, koji se uz nautiku proširuje na tenis, golf itd. posebno je važan segment ponude. Naime, u turističkoj potražnji sve više dominira percepcija turizma kao zdravog stila života. Upravo zbog evidentnog rasta potražnje za navedenim oblicima ponude, na ovome je području potrebno intenzivirati aktivnosti i realizaciju projekata kojima bi se proširili sportski sadržaj i golf tereni.

Smjernice za razvojne projekte koji u sebi uključuju greenfield i brownfield investicije:

- 1. Hoteli:** unaprjeđenje kvalitete 700 smještajnih jedinica/kreveta i izgradnja novih 500 kreveta
- 2. Prateći hotelski sadržaji:** kongresna dvorana, wellness centar, zatvoreni bazen i podzemne garaže
- 3. Butik i obiteljski hoteli:** 30 objekata s 1 500 visokokvalitetnih kreveta
- 4. Nautički turizam:** 150 novih vezova, povećanje kvalitete postojećih 200 vezova; izgradnja suhe marine sa servisnom zonom
- 5. Kamping:** povećanje kvalitete 1 000 mjesta u postojećim kampovima; 500 novih kamp mjesta u malim kampovima
- 6. Zdravstveni turizam:** Zdravstveno-turistički kompleks kapaciteta 800 postelja sa pratećim zdravstvenim, terapijskim i ugostiteljskim sadržajima
- 7. Obiteljski smještaj:** organizacija i konverzija 2 000 kreveta iz tzv. privatnog smještaja u visokokvalitetne kapacitete „raspršenog hotela“
- 8. Golf igralište**
- 9. Izgradnja zabavnog parka**
- 10. Unaprjeđenje postojećih i izgradnja novih biciklističkih staza**
- 11. Staze za trčanje i šetnju**
- 12. Unaprjeđenje turističke ponude stvaranjem centar za promatranje ptica**

Ugljansko-pašmanska otočna skupina

Otoci Ugljan i Pašman iznimno su bogati vrijednim prirodnim i kulturnim supstratima. Prostor od 120 četvornih kilometara i gotovo 40 kilometara obale s posebnim ambijentom i raznovrsnošću flore i faune omogućava razvoj turizma visoke vrijednosti. Mediteransko bilje pridonosi romantičnosti ovog područja što onda utječe i na posebnost cjelokupnog dojma.

Dosadašnji tip turizma „sunca i mora“ i izrazite sezonalnosti svedenog na 40 dana iskoristivosti tijekom mjeseci srpnja i kolovoza, potrebno je preoblikovati u turizam znatno veće vrijednosti. Za to je nužno

podići razinu kvalitete smještaja i doživljaja. Rekonstrukcijom bi se postojeće hotelske kapacitete trebalo dovesti do razine 4*. U budućoj razvojnoj koncepciji turizma otoka Ugljana i Pašmana, posebni naglasak se stavlja na razvoj butik i obiteljskih hotela. Također je na ovom prostoru moguće težiti renoviranju postojećih obiteljskih i izgradnji novih kapaciteta butik i obiteljskih hotela od 30 subjekata čime bi se turističkom tržištu ponudilo oko 1500 novih smještajnih kapaciteta visoke kvalitete. Gosti bi u tako posebnom i gostoljubivom ambijentu stekli poseban doživljaj i iskustva. S obzirom na današnju disperziranost i neorganiziranost, potrebno je povezivanje visoko kvalitetnog obiteljskog smještaja u „disperzirane hotele“.

Za te je goste nužno stvoriti posebnu ladanjsku atmosferu koju bi gosti doživjeli tijekom svojeg boravka na Ugljanu i Pašmanu. Da bi se to postiglo, potrebno je otvoriti obalnu crtu i kultivirati unutrašnjost otoka posredstvom eko pješačkih i biciklističkih staza praćenih odmorištima vidikovcima (malim kamenim kućicama) na atraktivnim lokacijama s ugostiteljskim sadržajima koje se nude šetačima i biciklistima. Također je potreban razvoj ponude vezene uz masline i maslinovo ulje, aromatično bilje i zdrav način života. Osim toga nužno je graditi ambijent i ponudu tzv. ljetnog doživljaja u prirodi – „botanički vrt“ kroz različite oblike aktivnosti i zdravog načina života.

Nautički je turizam nužno razvijati jedino kroz rekonstrukciju i adaptaciju postojećih luka i lučica. Poseban projekt je adaptacija ribarskih kuća i stvaranja ambijentalnosti dalmatinskog načina života. Tradicija ribarstva na Ugljanu (Kali) seže u daleku prošlost. Upravo zbog toga potrebno je uključivanje i ribarstva u turističku ponudu, bilo posredstvom muzeja i interpretacijskih centara ribarstva ili aktivnim uključivanjem turista u djelatnost ribarstva (organiziranje ribolova za turiste, udičarenje, podvodni ribolov, promatranje i sudjelovanje u aktivnostima umjetnog uzgoja ribe u moru).

Uz biciklističke i pješačke staze, aktivni bi odmor činila i afirmacija staza za penjanje te novog fenomena aktivnog odmora uz more – škrapinga, za koji postoje izuzetne predispozicije.

Smjernice za razvojne projekte koji u sebi uključuju i greenfield i brownfield investicije:

- 1. Hoteli:** Rekonstrukcija 200 kreveta u postojećim hotelima u cilju podizanje kvalitete na 4*
- 2. Butik i obiteljski hoteli:** 30 objekata s 1. 500 visokokvalitetnih kreveta
- 3. Obiteljski smještaj:** organizacija i konverzija 1.500 kreveta iz tzv.privatnog smještaja u visokokvalitetne kapacitete „raspršenog hotela“
- 4. Kamping:** 500 novih kamp mjesta u malim kampovima
- 5. Biciklističke staze sa pratećim sadržajima** (odmorišta, vidikovci)
- 6. Tematske staze** (masline, ribe, ljekovitog bilja...)
- 7. Unaprjeđenje ponude avanturističkog turizma – penjanja, škrapinga i sl.**

Dugotočka skupina otoka

Područje Dugog otoka i pučinskih otoka Zadarske županije pruža posebne mogućnosti za razvoj turizma. Ovaj prostor, s obzirom na prostorne i prirodne resurse, treba usmjeriti na razvoj turizma visoke vrijednosti. Kao jedino ograničenje razvoja turizma na ovim otocima, jest demografska komponenta. Prostor je relativno slabo nastanjen s niskim udjelom radno sposobnog stanovništva.

Stoga je, u okviru poticanja razvoja turizma, potrebno osmisliti koncept povratka mladog otočkog stanovništva.

S obzirom na izuzetne vrijednosti dugootočne turističke resursne osnove, posebice parka prirode Telašića, potrebno je koncipirati ponudu koja bi usko korespondirala s prirodnim ambijentom. Uz postojeći koncept proizvoda „sunce i more“, razvoj turizma na ovom otoku treba temeljiti na aktivnom odmoru i zdravom životu. Podloga za razvoj ovih oblika turizma su postojeće, ali i nove biciklističke staze i šetnice, staze za penjanje i škraping trase. Osim toga potrebno je razviti projekt turističke ponude temeljene na vitalnosti i zdravlju (ljekovito bilje i priprema zdravih napitaka uz različite medicinske tretmane). Dio aktivnog odmora trebao bi se temeljiti i na aktivnostima na moru kao: ronjenje, ribarenje, *big-game fishing*, jedrenje na dasci, kanuing na moru. Time bi se stvorio poseban i visokovrijedan doživljaj koji bi onda intenzivirao potražnju na turističkom tržištu.

Izgradnjom 10 butik i obiteljskih hotela stvorio bi se dodatni kapacitet visoke kategorije i ambijenta te doživljaja od 500 novih smještajnih jedinica. Ti hoteli sačuvali bi izvornu arhitekturu u ozračju obiteljske gostoljubivosti, neposrednosti i doživljaja lokalnog ambijenta.

Smjernice za razvojne projekte koji u sebi uključuju i greenfield i brownfield investicije:

- 1. Hoteli:** Rekonstrukcija 200 kreveta u postojećim hotelima u cilju podizanje kvalitete na 4*
- 2. Butik i obiteljski hoteli:** 10 objekata s 500 visokokvalitetnih kreveta
- 3. Obiteljski smještaj:** organizacija i konverzija 1 000 kreveta iz tzv. privatnog smještaja u visokokvalitetne kapacitete „raspršenog hotela“
- 4. Kamping:** 300 novih kamp mjesta u malim kampovima
- 5. Biciklističke staze sa pratećim sadržajima (odmorišta, vidikovci)**
- 6. Tematske staze (masline, ljekovito bilje, avanturizma-penjanje i sl.)**
- 7. Razvoj lovnog i ribolovnog turizma s pratećim sadržajima**

Otok Pag

Prostorna dimenzija, povezanost s kopnom, kulturno-povijesna obilježja, ali i specifičnosti kao bura, sol, janjetina, sir i čipka, pružaju posebne mogućnosti razvoja turizma na cijelom prostoru otoka Paga koji i dalje može imati obilježje obiteljske destinacije sa smještajnim kapacitetima u postojećim hotelskim kapaciteti i kampovima. Kada je u pitanju smještaj, uz valorizaciju iskonskih vrijednosti otoka Paga, na ovom je području moguće predlagati koncept obiteljskog hotela u kombinaciji s poljoprivrednom proizvodnjom, osobito stočarstvom. S obzirom na resursnu osnovu i dosadašnje inicijative, potrebno je intenzivirati projekt zdravstvenog turizma koji bi se temeljio na izvorima ljekovitog blata na Pagu. Sol je sinonim i dio stoljetne tradicije otoka Paga. Zbog toga je, u cilju bolje turističke valorizacije otoka Paga i produženja turističke sezone, potrebno intenzivirati projekte turističke valorizacije solane, muzeja soli s interpretacijskim centrom, soli kao turističkog suvenira te soli kao elementa zdravstvenog turizma. Bura svoju jačinu i slikovitost posebno iskazuje na otoku Pagu. Zbog toga je moguće, na posebno izgrađenim i opremljenim punktovima, pružiti turistički doživljaj paške bure promatranjem i fotosafarijem.

Paška janjetina i sir posebni su oblici ponude koje je potrebno ukomponirati u turističku ponudu otoka Paga. Jedan od načina je posredstvom putova sira tj. pričom o proizvodnji sira, nadalje degustacijom te kupnjom sireva u siranama. Paška janjetina, osim kao poseban gastronomski užitak, može biti dobra podloga za priču o stočarstvu i stočarskim proizvodima, ali i razvoj turističkih seoskih obiteljskih gospodarstava.

Otok Pag, s obzirom na svoja reljefna obilježja, posebno je atraktivan za cikloturizam s brojnim biciklističkim stazama. Prostorni se resurs otoka može posebno valorizirati posredstvom staza za šetanju i/ili putova ljekovitog bilja.

Smjernice za razvojne projekte koji u sebi uključuju i greenfield i brownfield investicije:

- 1. Butik i obiteljski hoteli:** 20 objekata sa 1 000 visokokvalitetnih kreveta;
- 2. Obiteljski smještaj:** organizacija i konverzija 1.500 kreveta iz tzv. privatnog smještaja u visokokvalitetne kapacitete „raspršenog hotela“
- 3. Kamping:** 1000 novih smještajnih jedinica u kampovima
- 4. Muzej i tematsko-interpretacijske centar soli u Pagu**
- 5. Muzej i tematsko-interpretacijske paške ovce i njezinih proizvoda (sir, vuna)**
- 6. Muzej i škola paške čipke**
- 7. Biciklističke staze sa pratećim sadržajima** (odmorišta, vidikovci)
- 8. Tematske staze (bure, sira, ljekovitog bilja i sl.)**

Podvelebitski kanal i Velebit

Velebit je turistički izrazito atraktivan. Dva nacionalna parka na području Velebita pružaju posebne mogućnosti za turiste koji su ljubitelji aktivnog odmora u očuvanoj prirodi. Velebit i Podvelebitski kanal imaju potencijal postanka globalne destinacije aktivnog odmora i zdravog života u prirodi. Planinarenje, penjanje, planinski biciklizam, pješaćenje, fotosafari u planini aktivnosti su za koje postoji rastuća realna potražnja na turističkom tržištu. Istovremeno u navedenu je ponudu potrebno uključiti i elemente kulturnog turizam temeljene na specifičnosti Mirila i ostale kulturne ponude područja kao Paklenica film festival i sl.

Rivijerni dio Podvelebitskog kanala turističku ponudu, osim tipičnog proizvoda „sunce i more“, treba valorizirati posredstvom aktivnosti koji se odvijaju u Velebitu. Osim posjete nacionalnom parku i parku prirode, ponuda se mora zasnivati na infrastrukturi i aktivnostima koje se trenutno odvijaju na prostoru Velebita. Kao značajan projekt ističe se povezivanje žičarom Svetog brdo s dalmatinskom i ličkom stranom Velebita. Sama vožnja u žičari predstavljat će atrakciju, ali i širiti prostor kretanja turista koji borave u ovom području. Navedeni je projekt ostvariv uz tehničku pomoć iz EU fondova te se očekuje skorašnji početak njegove realizacije.

Također, na prostoru rivijernog dijela podvelebitskog kanala potrebno je započeti i usavršiti ponudu koja se temelji na aktivnom odmoru na moru kao što su jedrenje i kajak na moru. S obzirom na prostorne resurse i oblike turističke ponude, koja su uglavnom oslanja na čuvanje zaštićene prirode, također je potrebno razviti posebne oblike smještaja kao: eko kampovi, klasični kampovi i obiteljski

hoteli, ali i hosteli kojima bi se zadovoljile potrebe mladih turista. Naime, upravo oni preferiraju ambijent i ponudu koja je osobita za područje Velebita i Podvelebitskog kanala.

Posebno se ističe razvoj turističkih obiteljskih gospodarstava u visoko vrijednim prirodnim područjima kojima bi se valorizirala ukupnost kvalitete ovog područja te spoja mora i planine koji stvara jedinstvenost ambijenta.

Smjernice za razvojne projekte koji u sebi uključuju greenfield i brownfield investicije:

- 1. Butik i obiteljski hoteli:** 10 objekata sa 500 visokokvalitetnih kreveta
- 2. Kamping:** 1000 novih smještajnih jedinica u eko-kampovima i manjim-obiteljskim klasičnim kampovima
- 3. Obiteljski smještaj:** 10 poljoprivredno-ruralnih obiteljskih turističkih gospodarstava s ukupno 150 visoko kvalitetnih kreveta; organizacija i konverzija 500 kreveta iz tzv. privatnog smještaja u visokokvalitetne kapacitete „raspršenog hotela“
- 4. Hosteli:** Izgradnja 300 smještajnih jedinica/kreveta u hostelskom smještaju
- 5. Biciklističke staze sa pratećim sadržajima**
- 6. Tematske staze (med, ljekovito bilje i sl.)**
- 8. Unaprjeđenje ukupne ponude adrenalinskog turizma**

Ravni kotari

Područje bi Ravnih kotara trebalo imati posebnu ulogu u budućem razvoju turizma Zadarske županije. Ravni kotari su područje proizvodnje zdrave (eko) hrane namijenjene turistima. Turistička se ponuda obogaćuje posredstvom proizvodnje poljoprivrednih proizvoda čime se stvara poseban doživljaj boravka i užitka u autohtonoj kuhinji, ambijentu gostoljubivih domaćina te očuvanom okolišu.

Na ovom je području moguće primijeniti poseban oblik „toskanizacije“ zbog ambijenta i autohtonosti. U narednih je deset godina turistički razvoj moguće temeljiti i posredstvom 20-ak obiteljskih turističkih subjekata i njihovih sadržaja, odnosno oko 300 novih smještajnih jedinica. Ovi bi ruralni objekti trebali biti izgrađeni od autohtonog kamena s bazenom u okruženju obiteljskog gospodarstva uz poljoprivrednu proizvodnju i stočarstvo. Prostore je nužno povezati vinskim cestama i cestama maslinovog ulja s degustacijskim i interpretacijskim centrima. Obiteljska gospodarstva uzgojem domaćih životinja, konja i magaraca, svojim gostima i posjetiteljima, stvara dodatne rekreativne mogućnosti kao što je jahanje. Na tim gospodarstvima gosti i namjernici, posebno njihova djeca imaju izravan dodir s domaćim životinjama. Autohtona kuhinja sa zdravim namirnicama, maslinovim uljem i vinom podloga je za razvoj turizma gastronomije i vina. Ravni kotari mora li bi postati prostorom dnevnog užitka turista iz Biogradske, Zadarske i Ninske rivijere, kojoj bi zaleđe pružilo dodanu vrijednost usluge.

Područje Ravnih kotara potrebno je „premrežiti“ biciklističkim stazama te stazama za pješačenje koje bi pratili popratni sadržaji kao što su vidikovci mjesta za odmor i okrepu.

Poseban će segment ponude činiti realizirani projekt Asseria kao arheološki park koji mora postati temelj razvoja kulturnog turizma na ovim prostorima. Navedeni projekt sa sobom može donijeti i revitalizaciju hotelskog smještaja. S obzirom na položaj i tradiciju, Ravni kotari trebali bi imati posebnu ulogu i značenje u razvoju agroturizma i obiteljskih gospodarstava Zadarske županije.

Smjernice za razvojne projekte koji u sebi uključuju i greenfield i brownfield investicije:

- 1. Smještajni kapaciteti:** 20 poljoprivredno-ruralnih obiteljskih turističkih gospodarstva s ukupno 300 visokokvalitetnih kreveta
- 2. Hotelski smještaj:** 300 kreveta
- 3. Kamping:** agro-kampovi na obiteljskim gospodarstvima s ukupno 100 visokokvalitetnih kamp mjesta
- 4. Biciklističke staze s pratećim sadržajima**
- 5. Vinske ceste sa posjetom vinskih podruma i kušaonicama vina**
- 6. Tematske staze (ljekovito bilje, gastro ponuda, maslinovo ulje, pršut, maraška...)**
- 7. Arheološko turistički park Asseria**
- 8. Proširenje ponude lovnog turizam**

Bukovica i Donje Pozrmanje

Prostor Bukovice i Donjeg Pozrmanja predstavljaju simbiozu najkvalitetnijeg krša. U narednom je desetljeću nužna snažnija afirmacija turizma koji je moguće ostvariti posredstvom aktivnog turizma, kulturnog turizma i ruralnog turizma s posebnim naglaskom na gastro turizam. Iako već postoje afirmirani primjeri razvoja aktivnog turizma na rijeci Zrmanji, navedeni projekti ni približno ne mogu apsorbirati potencijalnu turističku potražnju koja se može zadovoljiti na ovim prostorima. Zbog toga je na prostoru Bukovice i Donjeg Pozrmanja potreban daljnji razvoj mreže biciklističkih i traking staza, pješačkih staza te staza korisnog bilja s popratnim sadržajima. Također je potrebno širenje projekata koji su inicirani i afirmirani na rijeci Zrmanji te tržišno bolje prezentirati i profesionalno valorizirati. Jedan od načina afirmacije ovog prostora kao turističke destinacije krije se u razvoju izletničkog turizma. U sklopu projekta kulturnog turizma potrebno je razvijati različite oblike eksplatacije i obrade kamena po kojem je ovo područje posebno poznato.

Razvoj i bolju valorizaciju navedenih oblika turističke ponude nužno je uskladiti s razvojem smještajnih kapaciteta, prije svega obiteljskih. Naime, obiteljski smještajni kapaciteti u ruralnom okruženju svoju ponudu mogu temeljiti na vlastitoj poljoprivrednoj proizvodnji autohtonih proizvoda. U tom bi slučaju gosti bili u neposrednoj interakciji s ruralnim ambijentom i svojim domaćinima.

Smjernice za razvojne projekte koji u sebi uključuju i greenfield i brownfield investicije:

- 1. Smještajni kapaciteti:** 10 poljoprivredno-ruralnih obiteljskih turističkih gospodarstva s ukupno 100 visoko kvalitetnih kreveta
- 2. Kamping:** agro-kampovi na obiteljskim gospodarstvima sa ukupno 100 visokokvalitetnih kamp mjesta;
- 3. Biciklističke staze s pratećim sadržajima**
- 4. Unaprjeđenje ponude avanturističkog i adrenalinskog turizma**
- 5. Unaprjeđenje ponude lovnog turizma**
- 6. Razvoj tematskih staza**

Ličko-pounski prostor

Ličko-pounski prostor, s obzirom na postojeće potencijale, turistički je minimalno valoriziran. Mogućnost valorizacije ovog prostora krije se u razvoju lovnog i ribolovnog turizma. Također u aktivnom odmoru u prirodi posredstvom biciklističkih i *treking* staza, pješačkih staza, staza speleologije, kao i staza za prikupljanja plodova prirode i korisnog bilja. Oblici smještajnih kapaciteta, koji bi pratili razvoj navedenih oblika turističke ponude su kamping i obiteljska turistička gospodarstva. U okviru turističko-seoskog obiteljskog gospodarstva, uz smještajne kapacitete (prosječno 10 postelja po objektu), organizira se poljoprivredna proizvodnja, isključivo uzgoj domaćih životinja koji stvaraju poseban ambijent i gastronomsku ponudu za zadovoljenje potreba turista koji preferiraju boravak u ruralnom prostoru. S obzirom na reljef, klimatske uvjete i prirodne datosti te dobru prometnu povezanost, realizacijom bi se projekta jednog ili dva golf igrališta – *resorta*, sa svim pratećim sadržajima, snažno potaknuo turistički razvoj ovog prostora. Golf igrališta te izgradnja pratećih – smještajnih i rekreativnih sadržaja bili bi izrazito atraktivni turistima ovog područja, ali i poticaj za razvoj drugih oblika turizma i turističkih doživljaja.

Smjernice za razvojne projekte koji u sebi uključuju **greenfield i brownfield investicije**:

- 1. Smještajni kapaciteti:** 10 poljoprivredno – ruralnih obiteljskih turističkih gospodarstva s ukupno 100 visokokvalitetnih kreveta
- 2. Hosteli:** obnova devastiranih smještajnih kapaciteta u hostele s ukupnim kapacitetom 100 kreveta
- 3. Kamping:** agro kampovi na obiteljskim gospodarstvima s ukupno 100 visokokvalitetnih kamp mjesta
- 4. Golf igralište s pratećim sadržajima – hotel rezidencijalni objekti** s 500 smještajnih jedinica/kreveta
- 5. Biciklističke staze sa pratećim sadržajima**
- 6. Centar za speologiju i speološke rute**
- 7. Tematske staze (med, sir, ljekovito bilje)**
- 8. Unaprjeđenje ponude lovnog i ribolovnog turizma**

7.2.1. PREGLED PRIORITETNIH TURISTIČKIH PROJEKATA

Na temelju prethodne razrade pojedinih prostorno-razvojnih cjelina, iznosi se sljedeća sinteza maksimalnih prioriteta turističkih proizvoda čija bi se realizacija trebala poticati na području Zadarske županije do 2023. godine, koji u sebe uključuju kako greenfield tako brownfield investicije. Jedan od prioriteta jest rast kvalitete ukupne ponude destinacije uz održivost razvoja, stoga se posebna pažnja treba posvetiti poticanju brownfield investicija u ukupnosti turističke ponude. Ovaj plan temeljen je na pretpostavci da će 2015. godina biti prva godina pozitivnog rasta i početak oporavka od ekonomske krize.

Tablica 7.2.11.1.: Ukupno prioritetni turistički projekti

Vrsta smještaja	Kapacitet	Vrijednost investicija u EUR	Broj novozaposlenih
Hoteli	3.200 +1300 (unaprjeđenje kvalitete)	200.000.000,00	800
Butik i obiteljski hoteli	8.000	220.000.000,00	700
„Raspršeni hoteli“	9.500	14.500.000,00	50
Hosteli	900	13.500.000,00	50
Kampovi	6.100	35.000.000,00	130
Zdravstveni turizam	800	50.000.000,00	180
Vezovi u marinama (uključivo i suhe marine)	500	6.000.000,00	35
Turistička seljačka obiteljska gospodarstva	650	1.200.000,00	45
Staze s pratećim sadržajima	-	3.000.000,00	12
Golf	3	15.000.000,00	60
UKUPNO	Kreveta: 23.550 Kamping mjesta: 6 100 Vezova: 500	558.200.000,00 EUR	2.062 osoba

Postojeći i novi smještajni kapaciteti, čija se realizacija predviđa u narednih deset godina, pridonijeli bi tome da se na prostoru Zadarske županije do 2023. godine ostvari:

- 1,8 milijuna turističkih dolazaka
- 14,0 milijuna turističkih noćenja

Kontinuirano povećanje udjela hotela, butik i obiteljskih hotela te „raspršenih hotela“ te podizanje kapaciteta kvalitete smještaja u kampovima, uz opadanje udjela kapaciteta u kućanstvima u ukupnom smještajnom kapacitetu.

Otvaranje gotovo 2 000 novih radnih mjesta u turizmu te u skladu s tim oko tisuću radnih mjesta u ostalim djelatnostima, ali induciranih turističkom aktivnošću.

Realizacija novih investicija u iznosu od 558.200.000,00 EUR-a očekivano će pokrenuti investicijski ciklus, te djelomično zaposliti kapacitete trenutno stagnirajuće građevinske industrije. Navedeno se temelji na pretpostavki završetka negativnog trenda i početka oporavka ukupnog gospodarstva početkom 2015. godine.

Sukladno ovim projekcijama promjene strukture i povećanju smještajnih kapaciteta očekuje se ostvarivanje 950 milijuna EUR-a ukupne godišnje turističke potrošnje od čega će 860 milijuna eura otpadati na inozemnu, a 90 milijuna eura na domaću potrošnju. Ostvarivanje te razine turističke aktivnosti, uz povećano udio turizma za plasman domaćih turističkih proizvoda i usluga gotovo će udvostručiti izravan utjecaj turizma na bruto dodatnu vrijednost Zadarske županije postignut u 2023. godini.

7.3. KOMUNIKACIJSKE SMJERNICE

Razvoj turizma Zadarske županije definira strateške komunikacijske smjernice. U tom je segmentu potreban razvoj kvalitetnijeg komunikacijskog sustava koji bi obuhvatio dvije razine komunikacije. Jedna razina podrazumijeva suradnju i sustav komunikacije među svim interesno-utjecajnim skupinama, odnosno dionika turističke podrške i ponude, dok drugu karakterizira njihov odnos prema turistima. Cilj je uređenje informacijskog sustava s centrom upravljanja te vertikalnim i horizontalnim protokom informacija. Ovakav bi informacijski sustav imao dvojaku funkciju, upotrebom bi informacijsko-telekomunikacijske tehnologije omogućio stvaranje jedinstvene baze podataka, te integralno, harmonizirano i transparentno informiranje. Time bi se osiguralo potpuno sinergijsko umrežavanje dionika turističke podrške i ponude te omogućilo upravljanje sustavom turističke destinacije koji se odnosi na donošenje odluka, njihovu provedbu i kontrolu.

Proces komunikacije turističke ponude ostvaruje se ukoliko su ostvareni prethodno opisani uvjeti. Cilj bi uređenog i umreženog informacijskog sustava bio primjereno, pravovremeno, usklađeno i unificirano informiranje turista, te omogućeno jedinstveno prezentiranje Zadarske županije kao turističke destinacije na turističkom tržištu. Osim IT tehnologije potrebno je izgraditi i jedinstveni sustav turističke signalizacije (smeđa signalizacija i orijentacijske table) koji bi upućivao turiste na ključne i značajne atrakcije i sadržaje, te omogućio bolju orijentaciju u određenoj destinaciji. Značajna je uloga lokalnog stanovništva koje je posredno uključeno u odvijanje turističkih aktivnosti, ali koje na specifičan način može pristupiti turistu, komunicirati s njime i pružiti mu potrebne informacije. U takvom odnosu je svakako potrebna i komunikacija turista u odnosu na turističku ponudu, a moguće ju je provoditi kontinuiranim istraživanjem stavova, ponašanja i zadovoljstva turista, na različitoj razini poslovanja (u okviru nekog turističkog subjekta, lokalno i regionalno). Komunikacija s turistima obuhvaća i upravljanje turističkim marketingom kao ključnim segmentom dugoročnog upravljanja i razvoja turizma zadarske županije. Turistički se marketing Zadarske županije mora temeljiti na profesionalnom strateškom i operativnom marketinškom planiranju, privlačnoj prezentaciji prirodne i društvene baštine, te stvaranju prepoznatljivog i autohtonog turističkog brenda Zadarske županije unutar hrvatske *branding* strategije. Sukladno potrebi upravljanja marketingom i nužnosti umrežavanja dionika turističke ponude moguće je uspostaviti marketinški klub Zadarske županije koji će okupiti značajne dionike, kako bi zajednički jedinstveno promovirali Zadarsku županiju.

7.4. PROVEDBA I PRAĆENJE

Zadarska županija posredstvom Glavnog plana nastoji definirati ključne koncepte budućeg razvoja turizma, kao i temeljni upravljački okvir promjena. Svaka rasprava o budućnosti, a napose budućnosti turizma kao jednog od najatraktivnijeg turističkog područja u Hrvatskoj, u prvi plan stavlja pitanje interesa subjekta programa i resursa povezanih s promjenama.

U tom kontekstu riječ je o sljedećem:

Vodstvo, odnosno tko i zašto inicira promjene

Skupština Zadarske županije i Turistička zajednica Zadarske županije preuzimaju punu odgovornost za budućnost turističkog sektora županije. Cilj je Glavnim planom uspostaviti novu viziju i razvojnu strategiju te unaprijediti upravljački sustav kako bi se internim dogovorom svih ključnih subjekata stvorio novi okvir za poduzetništvo u turističkom sektoru Zadarske županije. Preuzimanje odgovornosti, dakako, pretpostavlja i interne prilagodbe obiju institucija u cilju djelotvornog i održivog utjecanja na kvalitetu turističke budućnosti županije.

Želja za promjenama, dakako nije povezan samo s nadolazećim novim odgovornostima za županijski razvitak. Radi se o potrebi promjene naslijeđene filozofije i koncepta razvoja turizma koji je prevladavao desetljećima. Ključni, lokalni, subjekti osvijestili su potrebu da je utemeljenom i demokratskom raspravom moguće graditi realne koncepte i projekte koji bitno doprinose podizanju konkurentnosti pozicije ove županije u međunarodnom turizmu. U tom je kontekstu metodologija izrade Glavnog plana posebno prilagođena, i to tako da traži suglasnost ključnih interesnih subjekata u svim značajnijim fazama projekta.

Interesni subjekti i usklađivanje njihovih interesa.

U dosadašnjoj turističkoj prošlosti Zadarske županije prevladavao je netržišni razvojni model, koji je institucionaliziran tijekom sedmog i osmog desetljeća dvadesetog stoljeća. Taj se model temelji na strategiji niskih vrijednosti i troškova te s niskim upravljačkim i tehnološkim standardima. Navedeni je model rezultirao prodajom prirodnih i donekle kulturnih resursa s niskom dodatnom vrijednošću, uz značajnu prisutnost sive ekonomije. Cijeli se proces rasta i razvoja događao s malim ili nikakvim utjecajem regionalne komponente jer su ključne odluke o razvoju i rastu uglavnom izvan odgovornosti područja. Kada županija preuzima odgovornost za razvoj ovog sektora, onda je ona prije svega usmjerena na zadatak kako posredstvom turizma podići ekonomski napredak i kvalitetu života stanovništva cijele županije, što je, uostalom, i glavni smisao djelovanja svake odgovorne vlasti. Pitanje ekonomskog napretka povezano je sa zahtjevom za osiguranjem rasta (investicija, novih projekata, novih poslova i sl.) koje je, međutim, nedjeljivo od konkurentnosti i inovacija (veće plaće, profitabilnost investicija, poslovna održivost i sl.). S druge strane, kad je riječ o kvaliteti života, riječ je o fizičkom i emotivnom iskustvu kvalitetnog života koji uključuje sigurnost, očuvanost okoliša, održanje lokalnog identiteta

te u konačnici ugodniji svakodnevni život. U nadolazećem razdoblju valja računati na postojeće i brojne nove ključne interesne subjekte koji će podići inovacijski kapacitet ove županije. Isto tako valja računati i s preprekama koje za sada proizlaze iz razmjerno niskog apsorpcijskog kapaciteta županije, a koji je prije svega izražen niskim *performansama* regionalnog tržišta rada.

Jedino zajedničkom suradnjom i međusobnim povjerenjem javnog sektora, a posebno dionika turističkog sektora i njemu pratećih djelatnosti moguće je realizirati postavljene ciljeve Glavnog plana razvoja turizma Zadarske županije. Za uspjeh implementacije glavnog plana razvoja turizma nužna je suradnja sa svim dionicima turističkog razvoja – nacionalnim i lokalnim. Ključni lokalni nositelji razvoja turizma su: jedinice lokalne samouprave; turističke zajednice gradova, općina i mjesta; Razvojna agencija Zadarske županije; Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije; Zavod za prostorno planiranje; Sveučilište u Zadru; Hrvatski zavod za zapošljavanje; Hrvatska gospodarska komora; Hrvatska obrtnička komora; kulturne i vjerske institucije; civilni sektor; nacionalni park i parkovi prirode; JU za zaštićena područja prirode; Ured državne uprave; gospodarski subjekti; obrazovne institucije; komunalne i sigurnosne službe; i dr.

Praćenje provedbe

Pri definiranju provedbe glavnog plana razvoja turizma Zadarske županije 2013. – 2023., svakako se moraju uvažiti zaključci Strategije razvoja turizma RH do 2020 koje predviđaju reviziju, racionalizaciju i teritorijalno okrupnjavanje postojećeg sustava TZ, slijedom kojeg je predviđeno prerastanje u destinacijske menadžment organizacije (DMO). Ova prilagodba podrazumijeva primjereno kadrovske ekipiranje i dodatnu edukaciju za poslove upravljanja destinacijskim razvojem kako bi se unaprijedila konkurentnost destinacije i postigla koordinacija među često suprotstavljenim interesima dionika u Zadarskoj županiji. S tim u svezi nositelji razvoja turizma Zadarske županije, točnije Zadarska županija i TZ Zadarske županije, prilagodit će se novim, zakonski predviđenim organizacijskih shemama.

Do zakonskih promjena i eventualnog osnivanja DMO, koja bi preuzela ulogu u provedbi Glavnog plana turizma Zadarske županije, Upravni odjel za more i turizam Zadarske županije u suradnji s TZ Zadarske županije ostaju zaduženi za praćenje i izvještavanje o provedbi dokumenta. Izvještavanje će se vršiti jednom godišnje na inicijativu UO za more i turizam. Napredak provedbe pratit će se prema definiranim indikatorima pojedinog cilja, odnosno prioriteta i mjera. UO za more i turizam i TZ Zadarske županije izvijestit će skupštinu Zadarske županije o ostvarenom napretku u provedbi strategije. Kao poseban doprinos ostvarenju praćenja provedbe ovog strateškog dokumenta, a u cilju što bolje realizacije plana razvoja turizma Zadarske županije, preporuča se izrada Akcijskog plana razvoja turizma, Marketinškog plana, pojedinačnih planova razvoja najvažnijih oblika turizma u Zadarskoj županiji – nautičkog, kulturnog, avanturističkog i MICE turizma, te u okviru baze razvojnih projekata Zadarske županije posebno praćenje onih vezanih uz turizam.

8. ZAKLJUČAK

Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije pripada i svim građanima županije. Temelji se na istraživanjima svih dionika važnih za razvoj turizma u županiji, turista, turističke ponude, jedinica lokalne uprave i samouprave, javnih djelatnosti, znanstvenih i obrazovnih institucija, civilnog sektora te samog stanovništva, predstavljajući konsenzus razvojnih smjerova budućnosti turizma Zadarske županije.

Tijekom izrade Glavnog plana razvoja turizma Zadarske županije postignuto je razumijevanje uloge i značenja potrebe implementacije navedenog dokumenta u svakodnevni razvoj i odluke na kojima se temelji. Osim toga podignuta je razina svijesti o razvojnim potrebama i ograničenjima s kojima je županija u području turizma suočena. Plan je detektirao ključne razvojne pravce u turizmu istovremeno težeći uspostavi komunikacije među svim zainteresiranim dionicima u cilju što kvalitetnije provedbe. Temeljni cilj cijelog procesa strateškog planiranja i izrade Glavnog plana razvoja turizma je osigurati veću razinu kvalitete života svih građana Zadarske županije, a to znači unaprijediti prostor i infrastrukturu, podići razinu konkurentnosti destinacije uz implementaciju principa održivog razvoja.

Glavni plan razvoja također je postavio jasne smjernice kojima se županijsko vodstvo mora voditi u cilju ostvarenja sinergijskih efekata uključivanja svih zainteresiranih dionika u turističku ponudu. Kako je turizam strateška odrednica ukupnog razvoja županije, tako je ostvarenje njegovog održivog rasta u ekonomskom, ekološkom i sociokulturnom smislu jedan od najvažnijih zadataka koji se postavljaju svi njegovim dionicima.

9. BIBLIOGRAFIJA

- Analiza turističkog prometa u 2012 g. (2013.), Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar.
- Analiza turističkog prometa u 2011 g. (2012.), Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar.
- Analiza turističkog prometa u 2010 g. (2011.), Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar.
- Analiza turističkog prometa u 2009 g. (2010), Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar.
- Analiza komercijalnog turističkog prometa u Republici Hrvatskoj 2012., (2013), Ministarstvo turizma RH, Zagreb.
- Beaverstock,J.V., Derudder,B., Faulconbridge,J.,Witlox,F.(2010): Interantional Business Travel in the Global Economy, Fanham: ASGATE.
- Belaj, V. (2004.): Tradicijsko planinsko stočarstvo na Velebitu i bunjevačka etnogeneza. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 16, Zagreb, str. 5-31.
- Caribbean Tourism Organisation (2008.): Developing a Niche Tourism Market Database for the Caribbean (www.onecaribbean.org/wp-content/uploads/NicheMarketsDatabase.pdf)
- Čorak S.; Marušić Z. (2011.): Tomas ljeta 2010. – stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj, Institut za turizam, Zagreb (<http://www.iztztg.hr/hr/institut/projekti/istrazivanja/>).
- Džaja, K. (2003.): Geomorfološke značajke Dugog otoka, *Geoadria*, 8/2, Zadar, str. 5-44
- Edgel,D.,delmastr Smith,G.,Swanson,J.(2008), tourism policy and Planing- Yesterday,Today and Tomorrow, Ney York: Elsevier.
- Ehrlich, K. (2007.): Rural Tourism – A sustainable activity for strategic tourism markets, u: Zbornika radova Prvoga hrvatskog kongresa ruralnog turizma: Perspektive razvoja ruralnog turizma (ur. Baćac, R.), Hrvatski farmer d.d., Zagreb.
- Fennell, D. (2003): *Ecotourism*, second edition. London, Velika Britanija: Routledge.
- Getz,D.,Carslen,J.,Morisson,A.(2004): *The Family Bussiness in Tourism and Hospitality*, Wlingeford: CABI Pubishing.
- Hetzer, W. (1965): *Environment, tourism, culture*, Links, July: 1 – 3.
- Hitrec, T. Hendija, Z. (2008.): *Politika, organizacija i pravo u turizmu*, Zagrebačka škola za menadžment, Zagreb.
- ITB World Travel Trends Report 2012/2013, (2012.): Messe Berlin GmbH, Berlin (http://www.itb-berlin.de/media/itbk/itbk_media/itbk_pdf/WTTR_Report_2013_web.pdf)
- Institut za turizam (2012), *Glavni plan i strategija razvoja turizma Republike Hrvatske*, Izvješća br-1.do 10. Zagreb.
- *Izvješće o stanju okoliša i program zaštite okoliša Zadarske županije*, (2006.): Oikon d.o.o. Institut za primjenjenu ekologiju, Zagreb
- Jennings,G., Polovic Nickerson,N.P.(2006): *Quality Tourism Experiences*,New York: Elsevier.
- Yeoman,J. (2008): *Tomorrow’s Tourist- Scenario and Trends*, New York: Elsevier.
- Kozak, M., Onoth,J.,Andreu,L.L.A. (2010), *Advances in Tourism Destination marketing*, London: Routledge.
- Kušen, E. (2002.): *Turistička atrakcijska osnova*, Institut za turizam, Zagreb

- Long, L. M. (2004): Culinary Tourism: A Folkloristic Perspective on Eating and Otherness. In Culinary Tourism, edited by Lucy Long. University of Kentucky Press, pp. 20-50.
- Lulić Štorić, J. (2004.): Etnološke osobitosti sjeverne Dalmacije, Narodni muzej Zadar, Zadar
- Magaš, D. (1996.): Županija zadarsko-kninska: Županija zadarsko-kninska, Zadar
- Magaš, D. (1998.): Osnove geografije Hrvatske, skripta iz predmeta Regionalna geografija (Hrvatska) na Odsjeku za Geografiju filozofskog fakulteta u Zadru, Sveučilište u Splitu, Filozofski Fakultet – Zadar, Zadar
- Magaš, D., Faričić, J. (2000.): Geografske osnove razvoja otoka Ugljana, Geoadria 5/2000, Zadar, str. 49-92.
- Matassi, J. (2010.): Kamen, zemlja, selo... ruralni turizam Zadarske županije, Razvojna agencija Zadarske županije d.o.o., Zadar
- Pearce, P. Filep, S., Ross, G. (2011): Tourists, Tourism and Good Life, New York: Routledge
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: stanovništvo prema spolu i starosti, Statistička izvješća 1468, DZS, Zagreb, 2013.
- Prostorni plan Zadarske županije – pročišćeni tekst, (2006.): Zavod za prostorno planiranje Zadarske županije, Zadar
- Prostorni plan općine Pašman, (2007.): Zavod za prostorno planiranje Zadarske županije, Zadar
- Skupština Splitsko - dalmatinske županije (2007): Glavni plan razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije , Split : Službeni glasnik Splitsko- dalmatinske županije, br. 4A , 15. ožujka 2007.
- Strategija razvoja kulturnog turizma “Od turizma i kulture do kulturnog turizma”, (2003.): Ministarstvo turizma Republike Hrvatske
- Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine, (2013.): Vlada Republike Hrvatske, Zagreb
- Strategija razvoja nautičkog turizma Republike Hrvatske za razdoblje 2009.-2019., (2008.): Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture; Ministarstvo turizma, Zagreb
- Sutheeshna, B., Sitikantha, M., Biuraj, B.P. (2008): Tourism development Revisited, London: SAGE Publishing.
- Swarbrooke, J.; Beard, C.; Leckie, S. i Pomfret, G. (2003): Adventure tourism: the new frontier, Butterworth -Heinemann, Oxford
- Šegota T., Filipčić, A. (2003.): Köppenova podjela klima i hrvatsko nazivlje, Geoadria Vol. 8/1, Zadar, str. 17-37
- Vinska karta Zadarske županije, (2011.): Udruga vinara i vinogradara Zadarske županije – Vina Liburna, Zadar.
- Vlada Republike Hrvatske (2013): Strategija razvoja turizma republike Hrvatske do 2020., Zagreb, travanj 2013.
- Yepes, V. (2010): La ordenación de usos y zonificación de la playa, In Curso de Planeamento e Gestão de Praias, Porto
- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara NN 69/99; NN 151/03; NN 157/03; NN 87/09; NN 88/10; NN 61/11; 25/12; NN 136/12
- Županijska razvojna strategija Zadarske županije 2011.-2013., (2011.): Razvojna agencija Zadarske županije d.o.o., Zadar

- www.telascica.hr, dana 01.09. 2013.
- www.dugiotok.hr/hrv/atrakcije/index.asp, dana 01.09. 2013.
- www.dugiotok.hr/sali , dana 01.09. 2013.
- www.dugiotok.hr/dragove , dana 01.09. 2013.
- www.dugiotok.hr/aktivnosti-ribarenje , dana 01.09. 2013.
- www.dugiotok.hr/aktivnosti-bike-trekk-climb , dana 01.09. 2013.
- <http://paskikarneval.webs.com/narodnanosnjaitanac.htm> , dana 01.09. 2013.
- www.benedictus.info/zanimljivosti_naseg_samostana.html , dana 01.09. 2013.
- www.benedictus.info/okus_bastine.html , dana 01.09. 2013.
- <http://paskikarneval.webs.com/paskarobinja.htm> , dana 01.09. 2013.
- www.pag.hr/kultura/velikani-paga.html , dana 01.09. 2013.
- www.tzgpag.hr/hr/grad-i-otok-pag/kulturna-bastina/paski-karneval , dana 01.09. 2013.
- www.pag.hr/kultura/stalne-izlobe.html , dana 01.09. 2013.
- www.natura2000.hr/Home.aspx , dana 01.09. 2013.
- www.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=1966 , dana 01.09. 2013.
- www.pp-velebit.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=128&Itemid=72 , dana 01.09. 2013.
- www.vransko-jezero.hr , dana 01.09. 2013.
- www.kulajankovica.hr , dana 01.09. 2013.
- www.hgk.hr/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/gospodarska_kretanja_28.pdf , dana 01.09.2013.

